

Љубица Будаћ

ДАЈЕ СЕ НА ЗНАЊЕ – ЈАВЉЕНО!
Добошарска служба у Војводини

Љубица Будаћ
ДАЈЕ СЕ НА ЗНАЊЕ – ЈАВЉЕНО!
Добошарска служба у Војводини

ЕДИЦИЈА
ДОКУМЕНТИ

Издавачи
КУЛТУРНИ ЦЕНТАР ВОЈВОДИНЕ „МИЛОШ ЦРЊАНСКИ“
АРХИВ ВОЈВОДИНЕ

За издавача
Мр Смиљана Влајић
Др Небојша Кузмановић

Уредник
Мирко Себић

Рецензент
Др Милан Мицић
Др Нина Аксић

Лектура
Бизнис академија

Дизајн корица
Стојан Манчић

Штампа
ЈП „Службени гласник“, Београд

Припрема
Бранко Страјнић

Слика на корицама:
Бела Недељов, градски добошар Великог Бечкереча (Зрењанина)

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотеке Матице српске, Нови Сад

681.819.1(497.113)“17/19”

БУДАЋ, Љубица, 1973-

Даје се на знање - јављено! : добошарска служба у Војводини / Љубица Будаћ. - Нови Сад : Културни центар Војводине “Милош Црњански” : Архив Војводине, 2019 (Београд : Службени гласник). - 256 стр. : илустр. ; 24 см. - (Едиција Документи)

Тираж 300. - Библиографија. - Summary.

ISBN 978-86-80384-57-3

а) Добошари -- Војводина -- 18-20. в.

COBISS.SR-ID 330853639

Љубица Будаћ

ДАЈЕ СЕ НА ЗНАЊЕ –
ЈАВЉЕНО!

Добошарска служба у Војводини

Културни центар Војводине
„Милош Црњански“
Cultural Centre of Vojvodina
„Miloš Crnjanski“

АРХИВ ВОЈВОДИНЕ

САДРЖАЈ

I. ВОЈНИ ОРКЕСТРИ – ПРЕТЕЧА ДОБОШАРСКЕ СЛУЖБЕ.....	5
Развој и значај ударачких музичких инструмената кроз историју	9
Утицај турске војне музике на формирање европских војних оркестара.....	14
Улога значара у развоју војне организације Кнежевине Србије.....	22
Добошари граничарских пукова.....	31
II. БИТИ ДОБОШАР	41
Настанак добошарске службе у данашњој Војводини од XVIII до почетка XX века	43
Добошарска служба у Србији од стицања независности до стварања југословенске државе.....	76
У југословенској држави	85
Сећање на два добошара	106
III. ДОБОШАРСКА КЊИГА ЗАПОВЕСТИ ОПШТИНЕ СТАРЧЕВО (1918–1924).....	109
Насељено место Старчево.....	111
Како је настала Добошарска књига заповести општине Старчево	112
Напомена читаоцима	114
Речник мање познатих речи банатског говора	115
Одабране наредбе из Добошарске књиге заповести општине Старчево (1918–1924)	120
IV. ЈЕР КАЗАНО СЕ НАЗАД НЕ ВРАЋА (Трагом добошара у књижевности).....	207
Како се јављало	209
Како се фендовало.....	219
Како се војевало	220
Како се певало	226
Како се промишљало	228
V. ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА	231
VI. ПРИЛОЗИ.....	241
HEAR YE HEAR YE! Drummers' Service in Vojvodina (<i>Ljubica Budać</i>)	254

I. ВОЈНИ ОРКЕСТРИ – ПРЕТЕЧА ДОБОШАРСКЕ СЛУЖБЕ

РАЗВОЈ И ЗНАЧАЈ УДАРАЧКИХ МУЗИЧКИХ ИНСТРУМЕНАТА КРОЗ ИСТОРИЈУ

Добош је једна врста малог бубња посебне конструкције и припада групи мембранофоних музичких инструмената. Да би разумели настанак и развој добошарске службе као најстаријег вида оглашавања вести и комуникације између органа власти и становништва, неопходно је да пратимо корене развоја овог ударачког инструмента кроз људску цивилизацију. Како се добош или мали бубањ, у облику који данас познајемо, јавио тек у временима после ослобађања наших крајева од турске власти, вратићемо се много уназад у време настанка првих музичких инструмената и постепено осветлити употребу и значај бубња кроз историју људског друштва. Тиме ћемо уједно и осветлити темеље настанка добоша и његове употребе као инструмента за оглашавање од краја XVII до друге половине XX века. Треба посебно напоменути да је у научној литератури честа грешка да се под називом добош мисли на различите ударачке инструменте, те треба напоменути да се реч добош никако не може применити на бубњеве средњег века које срећемо у нашим крајевима, нити на бубњеве нашег народног музичког инструментаријума, нити на бубњеве турског инструментаријума, већ само на посебну врсту малог бубња, који се у нашим крајевима учестало јавља у сврхе оглашавања вести до краја XVIII века. И томе ћемо више рећи у поглављу о развоју добошарске службе.¹

Музика је настала са развојем људске културе у средњем палеолиту и највероватније се развила из колективног магијског обреда људи првобитне заједнице (племена). Углавном је била ритмичка и као инструмент се користио људски глас и тело. Певање је имало задатак да доведе изабрану особу у стање транса како би могла да комуницира са силама природе оличеним у разним боговима. Чланови племена су плескали длановима, ударали се по телу или стопалима, лупали о земљу производећи ритам. Због тога је угледни немачки етномузиколог Фриц Бозе инструмент у његовој раној фази развоја назвао „звучно оруђе“.² С временом долази до развоја првих руком рађених инструмената. Најстарији пронађен музички инструмент – фрула (*flutes*) донета је вероватно приликом миграције хомо сапијенса из Африке у средњу Европу и дуж обала Дунава и пронађена је

¹ Андријана Гојковић, *Терминологија народних музичких инструмената у преводима страних путописаца на српски језик*, Зборник Етнографског музеја у Београду 1901–2001, Београд, 2001.

² Димитрије О. Големовић, *Стари занати у Србији*, <http://starizanati.gov.rs/zanati/izrada-tradicionalnih-muzickih-instrumenata/> прегледано 17. април 2019.

у једној пећини у Немачкој. Датира из периода 42000–43000 година старе ере и направљена је од кости птице и кости мамута. Првобитни инструменти су се користили за ритуале, као сигнални инструменти у комуникацији, лову и ратним сукобима. Раслојавање родовског друштва доводи до промена у дотадашњем статусу музике. С једне стране настаје народна музика, која наставља раније тонске и музичке обрасце и мало их мења кроз историју, тада па и данас у њој можемо препознати првобитне узоре, а са друге стране, развија се музика „више класе“ – владара и свештеника која, поред музичке, има верску и друштвену улогу.³ Према сачуваним писаним изворима у египатским војним логорима су пре око 5000 година свирале групе музичара на дувачким и ударачким инструментима. У античкој Грчкој трубе и бубњеви су коришћени као сигнални инструменти и за стварање заглашујуће буке која је требало да уплаши противничку страну у војним сукобима, а флаута и цитра при извођењу гимнастичких вежби и ратних игара.⁴ Забележено је да је у старој Кини приликом јавних церемонија, погроба великодостојника, војних вежби и похода употребљаван бубањ, и да је било чак око 40 врста овог инструмента у употреби. Посебан значај као сигнални инструмент, бубањ и труба добијају у војсци Александра Македонског, која је својом организованошћу и тактиком покорила већи део тада познатог цивилизованог света. Римска империја имала је једну од најорганизованијих војски устројених по хијерархијском принципу која је у свом командном саставу имала и војне музичаре са задатком да подижу морал трупа, изазивају страх у противничком табору приликом војних сукоба и врше остале послове „војних значара“ (означавање покрета, напада, повлачења и друго). Најчешће коришћени инструменти били су труба (ратничка, равна – tuba; коњичка, дуга уска труба – litus) и кратки савијени рог који се носио преко рамена – buccina. Антички свет је у пуном замаху својих најразвијенијих култура досегао духовни развој који је омогућио да музика поред света магијског, ритуалног, војно-сигналног и церемонијалног освоји и нове области и помогне људској заједници да се духовно, емоционално и интелектуално уздигне али и забави. Тако су музички инструменти постали једно од оруђа развоја људске цивилизације.

Бубањ је најраширенији и један од најстаријих музичких инструмената, познат је свим културама у свим епохама. Припада групи мембранофоних – ударачких музичких инструмената који су име добили по материјалу од којег се израђују (мембрана, од латинске речи: кожа) и по начину производње звука ударањем или трљањем напете коже. Направљен је од широког дрвеног или металног обруча, преко којег је са обе стране разапета животињска кожа. Звук бубња је громак и настаје ударцем о напету мембрану – руком,

³ Владимир Мустајбашић, *Диригент војног оркестра*, магистарски рад, Факултет музичке уметности у Београду, Београд, 1985.

⁴ Војна енциклопедија, 5, Београд, 1962.

палицом или паром палица. Бубањ је највише коришћен инструмент за иштицање ритма и појачавање звука и нема одређену висину тона. Кроз историју, користио се као сигнални инструмент у војним походима а бука коју је производио на бојном пољу за циљ је имала застрашивање непријатеља, као и за слање порука на великим раздаљинама (афрички *тамтам*, балкански добошар). У мирнодопским временима коришћен је у магијске и религијске сврхе али и као пратња плесачима који су уз ритам бубња изводили своје плесове и песме. Бубањ се јавља под различитим називима, зависно од величине и намене, и постоји велики и мали бубањ. Мали бубањ (*накар* или *табор*) има ваљак висине око 15 цм, пречника око 40 цм и преузет је у Европи из арапског културног простора у XIII и XIV веку. Држао се постранце о појасу и свирао једноручно заједно са малом свиралом у другој руци, чинећи тако једну од најпопуларнијих инструменталних комбинација у средњем веку. Потом се употребљавао у лименим дувачким оркестрима (трампеција је добошар у трубачком оркестру) а сличан му је био добош, који се употребљавао као сигнални инструмент у војсци и као средство обавештавања у цивилној употреби.⁵ Велики бубањ има ваљак висине око 40 цм, пречника и до 100 цм, у мембрану од телеће коже се удара дрвеним батићем чији је врх обложен неким меким материјалом. Звук великог бубња је дубок и мукао и користио се као сигнални инструмент у војсци и у званичним дворским церемонијама а потом и у симфонијским оркестрима.

У средњем веку музика је у војсци изгубила значај који је имала у добро организованим војним одредима античких држава. У доба феудализма опада улога пешадије у војсци а јача значај коњице, оличене у витезовима који су за војне заслуге добијали феуде. Заузврат, имали су обавезу да на војне походне поведу своје кметове као пешадију. Најчешће употребљаван витешки инструмент тога доба био је рог (*olifant*).

Познато нам је да су у средњовековној Србији из доба Немањића, као и у земљама у окружењу, постојале музичке дружине које су свирале на дворским забавама и у церемонијалним приликама. Њени носиоци су били играчи, свирачи и забављачи. У српском средњем веку свирач је називан: свирац, свиралник, трумбеташ, смичак, праскавац (свирач на труби), што је све улазило под појам глумац. Сачувани су подаци да су се од музичких инструмената у средњовековној Србији највише користили: бубњеви, гајде, трубе, рогови, разне фруле, лауте и свирале типа обое.⁶ Српска световна музика средњег века није забележена нотама. Подаци о њој су готово у целини познати само из ликовних извора на споменицима српске средњовековне ликовне уметности од краја XII до половине XVIII века. Они се могу видети на фрескама по црквама и манастирима (Старо Нагоричино, Богородица

⁵ Загорка Марковић, *Народни музички инструменти*, Етнографски музеј у Београду, збирка II, Београд, 1957, 23.

⁶ В. Мустајбашић, нав. дел., 18.

Ругање Христу, фреска из манастира
Старо Нагоричино из 1317/1318.

Љевишка, Дечани, Лесново, Хопово) и као илустрације кресе рукопис Мирослављевог јеванђеља, Минхенског псалтира и других.

У ратним временима, музичке дружине су биле при војним логорима и учествовале су на војним походима. Ударачки инструменти, посебно велики бубањ, имају значајно место у српској средњовековној држави и вероватно вуку порекло још из доба палеолита и као резултат контакта српског народа са другим народима у античком и средњовековном добу. Према сачуваним ликовним подацима, у употреби су

били велики цилиндрични бубњеви (гоч, тапан, тупан).⁷ Правили су се од дрвета и коже која је мекша са стране која се удара пругићем, и тврђа са стране која се удара батом (маљицом). Цилиндрични бубањ већих димензија је био најчешће визуелно приказиван инструмент на простору средњовековне Србије и био је неизоставни део дворског церемонијала.

У *Животу Светог Саве*, Теодосије Хиландарац је осликао лик краља Стефана Првовенчаног као идеалног владара у равнотежи са својим световним и духовним бићем: „кад сеђаше у челу трпезе, весељаше благороднике бубњевима и гуслама као што је обичај самодршца, а кад је опет стајао напред на молитви у цркви, многим узбуђењем и громогласним плачем окропљаваше земљу.“⁸ Забележено је да су крунисање цара Душана 1346. године пратиле лауте, трубе и бубњеви.⁹ Године 1344. амбасадор Душанове царске Србије изашао је пред тадашњег египатског султана са поклонима од цара Душана, о чему сачувани оригинални документ овако сведочи: „И на понедељак реченог месеца, почетак десетог дана месеца (мај 24, 1344. године) онамо стиже изасланик Срба чија се земља граничи са Русима и Бугарима, носећи *колутасте бубањ*, са својим гајдашем испред њега. (Свирао је) док (није дошао) испред тврђаве, кад су престали и улазећи у двор учинише поздрав Султану. Изасланик тада говораше поруку с поштовањем и принесе пет крагуја, пет соколова, четири сребрена бокала и украшени мач са дворуком дршком.“¹⁰

⁷ Загорка Марковић, *Народни музички инструменти*, Београд, 1987, 23.

⁸ *Старе српске биографије*, 1924, 176.

⁹ Војислав Кораћ, *Архитектура у средњовековној Србији*, Група аутора: Историја српске културе, Горњи Милановац–Београд, 1996, 62–63.

¹⁰ Игор Ђуровић, *Порекло музичких инструмената код Срба*, Крагујевац, 2016.

Од XV века, по доласку Турака у наше крајеве, у употреби су све бројнији мањи бубњеви.¹¹ Путописци кроз освојене српске земље у XVI и XVII веку помињу употребу бубњева као сигналних инструмената у војсци. Музички оркестри коришћени су и у сасвим прагматичне сврхе, у циљу борбе против хајдука који су нападали трговачке караване. Зато су бубњари држали шумске страже и ударањем у бубњеве обавештавали путнике и трговце да је пролаз безбедан.¹²

Ликовни прикази бубњева су најтипичнији за уметност византијског културног круга и посебно су карактеристични за српско средњовековно сликарство. Међутим, у литератури постоји недоумица о којем мембранофоном инструменту је заправо реч, због примера да се на фрескама приказани бубњеви називају добошима. Исто тако, у преводима разних белешки путописаца кроз наше крајеве на српски језик употребљавају се повремено неодговарајући термини за народне музичке инструменте, па и за бубањ. Тако се велики и мањи бубањ али и неки други мембранофони инструменти преводе исто са речју добош што је потпуно погрешан термин за ово средњовековно раздобље. Добош је дакле месингани мали бубањ и припада групи мембранофоних музичких инструмената и има посебне карактеристике у конструкцији. Назив добош се у нашим крајевима одомаћио тек под утицајем Аустроугарске. Управо зато се никако не може применити на бубњеве које срећемо у нашем народном средњовековном музичком инструментаријуму, у писаним изворима и на фрескама цркава и манастира, нити се може односити на ударачке инструменте у употреби по паду Србије под османску власт.¹³

¹¹ Роксанда Пејковић, *Српско музичко извођаштво романтичког доба*, Београд, 1991.

¹² Андријана Гојковић, *Музика и музички инструменти у југословенским земљама према путописцима из XVI и XVII века*, Гласник Етнографског института 47, Београд, 1983, 94.

¹³ Андријана Гојковић, *О термину народних музичких инструмената*, Рад XXIII конгреса удружења фолклориста Југославије, Славонски Брод 1976, Загреб, 1981, 331.

УТИЦАЈ ТУРСКЕ ВОЈНЕ МУЗИКЕ НА ФОРМИРАЊЕ ЕВРОПСКИХ ВОЈНИХ ОРКЕСТАРА

Крсташки ратови вођени у циљу ослобађања „Свете земље“ и Јерусалима у коме се налази Христов гроб трајали су између 1095. и 1270. године и довели су крсташке витезове у додир са исламском цивилизацијом, њиховом војном организацијом и музиком. Сарацени¹⁴ су током битке употребљавали музичке инструменте продорног звука у циљу стварања огромне буке и изазивања страха у противничким таборима, ненавиклим на борбену војну музику. Тако је успешно вођена и нека врста „психолошког рата“ против европских придошлица. Дугорочно, крсташки су умели да препознају значај музике на бојном пољу и с временом су „усвојили“ неке инструменте које су преко својих феудалних дворова и војски, проширили по целој Европи. Крсташки ратови нису остварили свету мисију хришћанских витезова – ослобођење „Свете земље“ – али су друге, много значајније друштвене промене ступиле на европску историјску сцену. Стални походи, у којима су највише учествовали витезови из Француске и Светог римског царства, довели су до јачања централне краљевске власти и почетка стварања најамничке војске. Јавља се ватрено оружје које постепено умањује значај коњице у корист пешадије. Развој пешадије пратио је и развој нове војне доктрине и тактике и усавршавање егзерцира. Тиме је поново постала значајна улога музичких инструмената у војсци, посебно бубња и трубе. На рушевинама Римског царства нестала је и потреба за војном музиком да би је крсташки ратови, услед нових, измењених околности ратовања са Сараценима, вратили у употребу.

Средином XV века за време угарско-турских ратова, Европљани су се упознали са великим бубњем преко турског војног оркестра *мехтер*, који је пратио јаничарске трупе на походима. Мехтерски оркестри су настали у XIV веку и од инструмената су користили таламбасе, цилиндричне бубњеве разних величина и дувачке инструменте (највише из породице обоа) који су стварали неиздрживу буку. Циљ је био да се унесе немир и страх у непријатељске редове, а са друге стране да се ојача борбени морал сопствених трупа. Највише записа о мехтерима у нашим крајевима оставио је Евлија Челебија. Забележио је да су чланови војног оркестра у већим местима били смештени у кулама уз складишта муниције са задатком да свако вече свирају док стража узвикује муслиманске ратне покличе а понегде су свирали свакодневно приликом пет обавезних молитава најављујући их.

¹⁴ Сарацени, општи назив за муслимане у широкој употреби међу хришћанским писцима у Европи током касног средњег века (прим. аут.).

Осим тога, мектери су пратили војску на походима, свирали повечерја, одржавали морал у биткама. Мектери су били први војни оркестри у историји и били су узор за формирање европских војних оркестара.¹⁵ У европској историји мектерски оркестри су погрешно названи „јаничарским оркестрима“ а музика коју су производили била је позната као „јаничарска музика“. До широког прихватања мектерских музичких инструмената и музике коју су производили дошло је током друге турске опсаде Беча (1683). У бици су масовно коришћени бубњеви у сигналне сврхе и у циљу производње заглашујуће буке и застрашивања

Турски војни оркестар *мектер*

Виторе Карпачо, *Св. Ђорђе покритава становнике библијског града Селене*, 1507. Свирач на бубњу (деталј)

противника. То је оставило изузетан утисак на савременике. Тако многи постојећи европски војни оркестри преузимају и неке „јаничарске инструменте“ (чинеле, тријангле, звончиће и велики бубањ). Бубањ који се користио у европским војним саставима је дакле директни потомак овог турског бубња (давул).

Путописац Луј ди Ме (Louis du May) који је боравио у нашим крајевима током аустријско-турских ратова у другој половини XVII века записао је да је у царском плену, после пораза турске војске од Еугена Савојског у бици код Сенте 1697. године, поред осталог ратног плена,

¹⁵ Titcomb Caldwell, *Baroque Court and Military Trumpets and Kettledrums: Technique and Music*, The Galpin Society Journal, Vol. 9 (Jun., 1956), 56–81.

заплењено и 48 пари таламба са и 500 добоша.¹⁶ После потписивања мира у Карловцима 1699. године између Аустрије и Турске, којим се Отоманско царство после више узастопних војних пораза дефинитивно повукло из средње Европе, турска делегација је дошла у Беч где је организована вишедневна прослава потписивања мира. Са собом су повели јаничарске музичаре. Аустријски композитори су уочили снагу овог за њих до тад необичног и узбудљивог ритма и покушали да га уклопе у постојеће музичке обрасце. Следећи тренутак помодне „залуђености“ новим, егзотичним звуком, музика мехтерских оркестара под именом „турска музика“ или „јаничарска музика“ улази на велика врата у европску класичну музику. Ова музика обликује живахан ритам марша а новину у оркестрима чине ударалке, до тада нетипичне за класичну музику (бас бубањ, тријангли, чинеле, звончићи). Тежи се стварању ефектног контраста између западноевропских познатих музичких елемената и источњачких-егзотичних елемената. О популарности „турске музике“ сведоче многа музичка дела која је инспирисала (Моцарт – *Турски марш*, *Соната у А дору*; Бетовен – *Турски марш*, *Симфонија бр. 9*; Хајдн – написао три бојне симфоније и др.). Иако су се Европљани упознали са турском војном музиком још током крсташких ратова, она је достигла неочекивани ниво популарности тек по завршетку аустријско-турских ратова, прво међу војним оркестрима а потом у једном периоду и међу композиторима класичне музике. Ипак, овај утицај ће се задржати највише у европској војној музици о чему сведочи и интересантан податак да је у Пруској чин војног музичара око 1830. године носио назив „јаничар“.¹⁷

Европска војна музика, ослоњена на традицију античких узора а под утицајем исламске војне музике са којом је била у блиском додиру током средњег века, у првим деценијама XVI века почиње да формира своје темеље у војно најразвијенијим земљама, као што су биле Француска, Немачка, Аустрија и Британија. У Европи у доба ренесансе почињу да се користе специјалне војне трубе за давање сигнала. Групе свирача су свирале мелодије а групе бубњара и добошара су давале ритам тим организованим музичким саставима. У Француској се у оквиру ових оркестара налазе и фрулаши. У току италијанских ратова (1521–1544) јављају се трубачи и добошари који музиком својих инструмената олакшавају усаглашено кретање војника током марша, што ће преузети војне традиције осталих европских земаља.¹⁸ Ренесансни политичар и филозоф Николо Макијавели писао је у свом делу *Libro della arte della guerra* 1521. године о употреби бубњева,

¹⁶ Андријана Гојковић, *Музика и музички инструменти у југословенским земљама према путописцима из XVI и XVII века*, Гласник Етнографског музеја у Београду, књига 47, Београд, 1983, 102.

¹⁷ Pirker, Michael, *Janissary Music*, *New Grove Dictionary of Music and Musicians*, друга едиција, 803.

¹⁸ Војна енциклопедија (К–Н), број 5, Београд, 1962.

труба и флауте у италијанским војним одредима. Сматрао је да ударац бубња мора да удружи команде официра чиме је посебно апострофирао сигнални значај бубња у војсци. Музичари су у овом периоду, као и остали плаћени војници, често прелазили из армије у армију у зависности од тога где се више плаћало.

Средином XVI века, после завршетка Тридесетогодишњег рата (1618–1648), уместо најамничких војски прикупљених само за рат, уводе се „стајаће армије“. Образовањем стајаћих армија у европским земљама почиње и организованији развој музичке службе пошто војни музичари улазе у састав армија. Овим коначно и бубањ доживљава своју најширу и најпознатију примену у војсци. У војним јединицама бубањ се користи да синхронизује марш војника. На бојном пољу (све до краја XIX века) омогућава комуникацију између команде и војника. То је било неопходно због велике буке која је владала на бојном пољу где је било готово немогуће да војници чују говорне заповести команданата. Ту је бубањ преузимао улогу преносиоца наредби тако што су одговарајућим мелодијама свиране команде: *напад*, *повлачење* итд. Војни музичари су учврстили свој статус који је по положају био изнад „обичних“ војника, пошто су најчешће имали нижи војни чин (каплар, наредник...) и служили су као помоћници команданата, као изасланици а понекад чак и као преговарачи између зараћених страна на бојном пољу.¹⁹ Стари писани извори овог времена забележили су да су бубњари, поред сигналне улоге, кориштени и у друге војне сврхе. Лазарус Швенди, аустријски племић, војсковођа и војни писац, у делу о реорганизацији плаћеничке пешадије (ландскнехт) наводи да добошари и трубачи, између осталог, врше трансфер затвореника и да их власти не смеју задржавати дуже од три дана, иначе им морају платити храну и смештај.²⁰ Војни оркестри у Аустрији нису званично постојали пре 1769. године. Неке од најзначајнијих (и најбогатијих) регименти су имале своје војне оркестре за чије су управљање ангажовале свршене музичаре са конзерваторијума – капелмајсторе.²¹

Француски краљ Луј XIV (1638–1715) први прописује употребу музичке службе, одређује сигнале и маршеве (корачнице) а у састав војне музике уводи велики бубањ. Жан Батиста Лили, главни музичар на двору Луја XIV, компонује маршеве и арије у којима употребљава бубањ.

Војни оркестри се коначно утврђују за време пруског краља Фридриха Великог који је настојао да унапреди војну музику у војној обуци заснованој на „дрилу“. После победе пруске војске у Седмогодишњем рату (1756–1763) над Француском и Аустријом, пруски метод војне организације и

¹⁹ Jari Villanueva, *A very brief history of the trumpet and bugle through the 18th century*, <https://tapsbugler.com/tag/history/> прегледано дана 22. јануара 2019.

²⁰ Lazari von Schwendi, *Kriegs Discurs*, Dresden, 1676, 174.

²¹ Enrico Acerbi, *The Austrian Imperial-Royal Army 1805–1809*, 2010, 31.

16.
Tambour u. Pfeiffer.

Das oesterr. Heer von 1620 - 1650.

Литографија бубњара из збирке Франца Гераша
Аустријска војска 1620–1860, (АВ, Ф. 501, бр. 6)

обуке је био широко прихваћен.²² У војној обуци учвршћује се егзерцир. Пешадија је, по први пут после пада Римског царства, почела да маршира у корак. Да би се одржао ритам уједначеног кретања, стварају се корачнице као тада најпопуларнији облик војне музике, у којим ударачки инструменти добијају значајну улогу. У многим европским земљама велики бубањ је почео да се користи и у уметничкој музици и војсци. Поред бубњара и трубачи су имали церемонијалну и сигналну улогу на дворовима и у војсци, и уживали су, заједно са бубњарима, многе привилегије и права. У Енглеској средином XVI века трубе су коришћене као сигнални инструмент у коњици а бубњеви искључиво у пешадијским трупама, док у Немачкој и коњица и пешадија користе истовремено трубе и бубњеве. О све већем значају бубња у војним трупама говори и војна традиција која потиче из Тридесетогодишњег рата (1618–1648) између зараћених протестаната и католика великих европских сила,²³ а забележена је почетком XVIII века. Легенда говори да је једном током рата немачку војску, док је спавала у логору дубоким сном, изненада напала војска супротстављених Швеђана и скоро продрла у логор. Тад је дошло до неочекиване помоћи од стране „оностраних сила“. Наиме, анђео је додирнуо добош и разбудео немачке војнике и тако осујетио њихов пораз. У сећање на догађај, сваке сваке ноћи у 24 часа у немачким војним логорима се оглашава добош.²⁴ У XVII веку побољшава се статус војних музичара. Опсег њихових привилегија и права генерално је зависио од прилика и потреба самих владара. Познато је да је владар Светог римског царства Фердинанд II 1623. године одобрио оснивање Царске гилде дворских и војних трубача и Царске гилде дворских и војних бубњара (*Reichszunft der Hof- und Feld*). До краја XVII века музички састави постају интегрални део армија и међусобно се разликују по инструментима које користе. Бубњари и трубачи су морали да се придржавају закона војне службе. У Аустрији, њихову обуку је плаћала влада или подручна општина и морали су да учествују у плаћеничкој војсци као музичари или да задуже оружје како би отплатили обуку.²⁵ Крајем XIX века, на основу рескрипта Ратног министарства, донета је одлука да се добошари у царско краљевској војсци замене за трубаче, који ће бити распоређени у одговарајуће регimente и батаљоне пешадије. Као разлог за укидање добошара наведени су следећи разлози: обучавање музички необразованог човека за добошара много је теже и захтева више времена, него обучавање истог за

²² В. Мустајбашић, нав. дел., 21.

²³ У рату су се сукобиле Немачка, Француска, Шпанија, Шведска и Данска и завршио се слабењем и даљим разједињењем немачких државица и јачањем доминантне улоге Француске у Европи (прим. аут.).

²⁴ Emerich Bielick, *Geschichte der K. U. K. Militär-Seelsorge und des Apostolischen Feld-Vicariates I*, Wiена, 1901.

²⁵ Johannes Strickler, *Actensammlung Aus Der Zeit Der Helvetischen Republik (1798–1803)*, 2018, 69.

* (Abſchaffung der Trommeln.) Zuſolge kriegsminiſteriellen Reſcriptes werden die Tambours in der k. k. Armee aufgelaffen und in ſämmtlichen Infanterie- und Landwehr-Infanterie-Regimentern, reſpective Bataillons, durch Horniſten erſetzt; als Gründe für dieſe Abſchaffung werden angegeben, daß die Abrihtung eines nicht muſikaliſch gebildeten Mannes zum guten Tambour ſchwieriger und zeitraubender iſt, als die zum Trompeter; daß ferner der Tambour im Kriege faſt nutzlos, da die Trommel nicht gehört und auch deren Träger faſt ganz kampfunfähig macht. Der Hauptgrund jedoch, daß die Trommel die überdies eine viel längere Benützungsdauer hat, außerdem per Stück 22 fl., das Signalhorn bloß 6 fl. 20 kr. koſtet. Das durchſchnittliche Erſparniß wird daher per Jahr 68.500 fl. betragen.

Обавештење о укидању
добоша у пешадијским трупама
аустроугарске војске, 1876.

Хенри Алкен, *Добошар*, Национални
војни музеј Лондон, 1820.

них бубњара међу дечацима који су желели да се прикључе војсци и поред прописане старосне доби. Многи су лажирали године и тако улазили у војне формације где су били распоређени у бубњаре. Тако је настао израз дечак бубњар (Drummer Boy). Обично су током битке стајали у близини официра који су посматрали битку и издавали наређења која су путем одређених тонова бубњари преносили војницима на бојном пољу. Дечаци бубњари су посебну популарности стекли у Америчком грађанском рату (1861–1865). Међу најмлађим војницима Америчког грађанског рата запажено место имају деца бубњари, од којих су најмлађи имали само 8 година и били рањени на бојном пољу. Поред посла четног бубњара, ова деца су по потреби радила и као курири, извиђачи и слуге. Примере учешћа деце овако мале узрастне доби, осим спорадично, не јављају се на другим бојиштима тога времена.

трубача; даље добошар је у рату потпуно бескористан и лично скоро неспособан за борбу; и најважније, добош кошта по комаду 22 фл., а сигнална труба само 6 фл. и 20 кр. Просечна уштеда у државној каси по овој ставци би дакле износила 68.500 фл. годишње.²⁶ Иако је донета одлука, није нам познато зашто до краја није спроведена, пошто добошаре и даље срећемо у трупам аустроугарске војске.

У Великој Британији бубњари су, поред редовних послова, коришћени и за бичевање војника. Овај начин кажњавања се сматрао корисном мером за одржавање дисциплине у војсци и опстао је све до 1881. године. Бубњари су изабрани да врше бичевање зато што су имали осећај за ритам и јаке руке, захваљујући инструменту који су свирали.

Употреба бубњева у војсци често је увеличавана у литератури, уметничким сликама и музици тога времена и зато је постала популарна међу младићима. Интересантна је појава велике популарности војних бубњара међу дечацима који су желели да се прикључе војсци и поред прописане старосне доби. Многи су лажирали године и тако улазили у војне формације где су били распоређени у бубњаре. Тако је настао израз дечак бубњар (Drummer Boy). Обично су током битке стајали у близини официра који су посматрали битку и издавали наређења која су путем одређених тонова бубњари преносили војницима на бојном пољу. Дечаци бубњари су посебну популарности стекли у Америчком грађанском рату (1861–1865). Међу најмлађим војницима Америчког грађанског рата запажено место имају деца бубњари, од којих су најмлађи имали само 8 година и били рањени на бојном пољу. Поред посла четног бубњара, ова деца су по потреби радила и као курири, извиђачи и слуге. Примере учешћа деце овако мале узрастне доби, осим спорадично, не јављају се на другим бојиштима тога времена.

²⁶ *Der Sonntagsbote*, Uberschaffung der Trommeln, 1, 1876, 398.

За бубањ је везана једна добро позната легенда о бубњару из шпанског града Брука која је настала у време Шпанског рата за независност (1808–1814). У овом рату су удружене Шпанија, Португалија и Британија ратовале против француске војске Наполеона Бонапарте и његове експанзионистичке политике. Један француски казнени одред упао је у заседу шпанских трупа код малог места Брука. У сукобу су знатно слабије шпанске снаге однеле победу над Французима захваљујући својој артиљерији. Ово је била прва шпанска победа у рату и из ње се тако изродила романтизована легенда о добошару који је одлучио ток битке. Према овој легенди кад је храбри добошар пред битку почео да удара свом снагом у свој добош, одјек у планини Монтсерат је појачао звук добоша више десетина пута. Ово је навело Французе да помисле да има на стотине добошара, па самим тим и да је непријатељ далеко бројнији, те су се дали у бекство. Храбром добошару подигнуто је више споменика од којих је најпознатији управо онај у Бруку.

Генерал и дечак добошар у Америчком грађанском рату (1861–1865)

УЛОГА ЗНАЧАРА У РАЗВОЈУ ВОЈНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ КНЕЖЕВИНЕ СРБИЈЕ

Бубањ као инструмент је био неизоставни део церемонијала на не-мањићком двору српских краљева и цара Душана и пратилац српске војске на бојном пољу. Како смо о његовој употреби више рекли у поглављу о *Развоју и значају музичких инструмената кроз историју*, напоменућемо да је у независној српској средњовековној држави најкоришћенији био велики цилиндрични бубањ (гоч, тапан, тупан), који је овековечен у српском зидном и рукописном сликарству.

Падом српске средњовековне државе под турску власт биће прекинут развој музичке уметности и с временом ће преовладати оријентални узор. Као и остатак Европе, српски народ ће се од XVI века па надаље упознати са турским војним оркестром *мехтер* и његовим инструментаријумом, а у ширу употребу ће ући мали бубањ (*накар* или *табор*). Мали бубањ се користио у војним походима. Такође, користили су га у модификованој верзији *телали* за оглашавање.

Реч телал (тур. *Tellal*, арап. *dallāl*) означава особу која је бубњањем окупљала становништво и извикивала обавештења и наредбе власти; оглашавала јавне лицитације и била посредник при продаји старих ствари (старинар), то јест, препродавац. У старијој српској литератури, поред речи телал, користила се и реч извикач.²⁷

Османска турска држава у XVIII веку улази у фазу слабљења централне власти и распадања феудалног поретка у целини који је одржавао снагу и моћ царевине. То се нарочито одразило на њен међународни положај. Држава и војска постепено губе своју некадашњу моћ и организованост, а и у наоружању, опреми и обуци знатно заостају за армијама европских сила. С друге стране, низали су се неуспеси и у аустријско-турским и руско-турским ратовима. Вишевековни сукоби Отоманског и Аустријског царства на европском континенту завршени су 1791. године после потписивања мира у Свиштову. Срби, који су масовно као добровољци – *фрајкори*²⁸ – учествовали у рату на стани Аустрије (Кочина крајина) добили су амнестију од турске власти. Ферманима из 1793/1794. и 1796. године султан Селим III потврдио је српском народу у Београдском пашалуку опстанак раније задобијених органа народне власти, чиме је делом враћена српска самоуправа.

²⁷ *Даница*. Лист за забаву и књижевност, број 50, Нови Сад, 1864, 804.

²⁸ Фрајкори (нем. *Freikorps* — слободни корпуси), немачке добровољачке јединице чији су се припадници ефикасно борили као плаћеници, без обзира на властиту националну припадност, од XVIII до XX века.

Селима су, поред везира и кадија, управљали кнезови, а у кнежинама обер-кнезови. Ово је довело до сукоба са спахијама и јаничарима, због чега је паша Абу Бекир посебним ферманом наредио повлачење јаничара из Београдског пашалука. То је био увод у отворени унутартурски сукоб, између пашиних и јаничарских трупа и помињања добоша у обраћању Србима. Наиме, српски кнезови су понудили помоћ паши у борби против јаничара, што је радо прихваћено пошто су српски војници усавршили војну обуку у аустријским трупама током Кочине крајине. Заузврат је паша обећао ослобађање од свих дацбина на годину дана. Прота Матеја Ненадовић је у својим *Мемоарима*²⁹ описао овај догађај и забележио следеће:

– „Како кнезови оду из Београда, Хаџи-Муста-паша пошаље своје бурџије у сваку касабу и свакога пазара виче по чаршији телал: „Чуј чојече! Ко је Србин а нема дуге пушке, два пиштоља и велики нож, нека прода једину краву и пусат себи купи. Тако је од честитог везира заповест. Који то не набави, педесет штапа по табанима и педесет гроша глобе. Хај, чујте и почујте, така је од везира заповест!“

Сукоб је завршен победом дахија³⁰ које су убиле Хаџи Мустафа-пашу и устоличиле се у Београду. Укинута су повластице српском народу из 1793. и 1794. године. Турска Порта није отворено реаговала плашећи се даљег проширивања побуне међу јаничарских трупама и њиховим присталицама. Тиме су угрозили ауторитет централне власти и самог султана. Почетком 1803. године 12 кметова Ваљевске нахије су се тајно састали и донета је одлука да се у року од месец дана подигне устанак. Алекса Ненадовић, кнез Тамнавско-посавске кнежине, упутио је једно писмо аустријском команданту у Земуну, мајору Митезеру, у којем је констатовано да су Срби посвађали дахије и да ће највероватније доћи до оружаног сукоба између њих. Ово је довело почетком фебруара 1804. године до Сече кнезова у којој су по заповести дахија погубљена већина истакнутијих Срба трговаца, кнезова, свештеника, нарочито оних који су се истакли у борби против јањичара и у Кочиној крајини. На Сабору у Орашцу 14. фебруара 1804. године донета је одлука да се подигне буна на дахије. За вођу буне је изабран Ђорђе Петровић Карађорђе. Први српски устанак је био почетак српске борбе за ослобођење, односно представља темељ за рађање српске модерне државе у XIX веку.

Од подизања устанка, устаничка војска је врло брзо расла и првобитне хајдучке чете и сељачки одреди су прерасли у народну војску (милицију) која је била организована по територијалном принципу, односно свака нахија је имала своју војску. Војници су прикупљани по потреби. На челу војске био је вожд Карађорђе, а под њим велике војводе и војводе које су имале команду над неколико нахија. Нахијским војскама су командовале

²⁹ Прота Матеја Ненадовић, *Мемоари*, Београд, 1893, 49.

³⁰ Дахије, вође османлијских јаничарских јединица у Београдском пашалуку (прим. аут.).

бимбаше а срезовима буљубаше. Устаничка војска која је започела сукоб са моћним туским снагама није била потпуно без искуства и тактичког умећа. Око народних старешина су се, поред великог броја устаника, окупили војници из Кочине крајине као и велики број добровољаца из Аустрије, међу којима је било доста фрајкора са војничким и старешинским искуством. Њихово војно искуство, стечено у аустријско-турским ратовима определиће Карађорђа да у одређеним елементима организује устаничку војску по угледу на европске армије. То се огледа у одабиру наоружања, униформи, увежбавању егзерцира и раду на стварању војне музике која се употребљавала у сигналне и парадне сврхе. Пошто у земљи није било школованих музичара, први покушај да се у Карађорђевој војску доведу музичари из иностранства учињен је 1805. године. Наиме, земунски трговац Милош Урошевић, који био један од главних снабдевача устаничке војске са муницијом, контактирао је познаника из Шопрона, музичара Франца Садла, и уз високу надокнаду понудио му да оформи музичку дружину и стави се у његову службу. То је и учињено и убрзо су се музичари из разних делова Аустрије окупили и допутовали у Земун. Ту су са запрепашћењем сазнали да нису позвани у службу трговца Урошевића, већ је намера да се ангажују: „за српског генерала Ђорђа Црног о чему ми он у Шопрону реч није рекао.“ О разлозима зашто дружина није прешла преко границе у Београд даље наводи: „Пошто тада о правим особинама овог врховног генерала, о српској нацији и о њеном начину живота нисмо имали појима, нисмо били противни овом ангажману и само смо хтели да пређемо онамо уз одобрење и под заштитом Генералне команде и уз одговарајуће обезбеђење. Али г. М. Урошевић није хтео ово... намерава да нас такорећи прокријумчари. Сада знамо да нисмо уопште употребљиви за српски логор, јер је сигурно да ни врховни генерал нити остале српске војводе неће уживати у нашој музици.“³¹ Жалба музичара је усвојена и они су се безбедно вратили у своје домове далеко од војног пожара устаничке Србије, а одлуком Магистрата Милош Урошевић је био дужан да плати одштету од 400 форинти за довођење уметника у заблуду и опасност.

На основу постојећих писаних извора и успомена савременика можемо закључити да је у овом периоду у Србији постојала нека врста војне музике а Прота Матеја Ненадовић помиње као инструменте добоше и таламбасе. Значи да је то била такозвана „јаничарска музика“, као и у другим европским земљама тога периода. Из појединих војних аката види се да су српски војници који су вршили егзерцир 1809. године имали „своје добошаре и трубаче и труде се да сви свирају по такту и по ударању добошара.“³²

³¹ *Тужба Франца Садла Земунском магистрату против Милоша Урошевића*, Грађа из земунских архива за историју I српског устанка, Београд, 1955.

³² *Извештај команданта аустријске војне команде команданту Генералне команде*, Грађа земунских архива за историју Првог српског устанка, књига II, 79.

Помен добошара налазимо у Карађорђевој писму упућеном карановачком војводи Антонију Пљакићу³³ у вези са износом и начином прикупљања пореза у његовој нахији за 1811. годину. У писму се Пљакић обавезује да пошаље у Београд 10 тобџија и 5 добошара како би се што боље извезбали: „Топџије и добошаре наредите и како лепо време буде пошаљите их на науку у Београд.“³⁴ Од 1808. године српска устаничка војска је „егзерцирала по европски“, како пише Вук Караџић.

Највећа позната парада Карађорђевој војске је одржана у манастиру Враћевшница јула 1812. године, када је присутним Србима садржину Букурештанског уговора саопштио изасланик руског цара, генерал Марко Ивелић. У паради је учествовало шест батаљона регуларне војске (око 4000 војника).³⁵ Према саопштењу Лазара Арсенијевића Баталаке,³⁶ униформисани су били само официри, значари, музичари и тобџије народне војске, а остали војници су носили своје народно одело.³⁷ Букурешким миром (1812) је предвиђено враћање турске војне силе у Србију што је убрзало слом Првог српског устанка. Карађорђе је 1813. године тражио од Совјета да пропише униформе за тобџије и одреди мундир за добошаре. Из овог се закључује да се није могла више носити руска униформа јер је Русија закључила мир са Турском.³⁸

Јаков Јакшић, капетан регуларне српске војске, објавио је 1813. године *Војени устав*, који је у ствари био збир егзерцирних правила преузетих из руске војне праксе, пошто је годину дана раније уместо аустријског, усвојен руски егзерцир у српској војсци. Тако су и називи војних чиновна добили руска имена, а добошар је понео име *барабанчик*.

У Војеном уставу је, поред осталог, дат „Устав барабанов“ – репертоар значара (добошара и трубача) у 25 тачака. У делу под називом „Устав добошара“ прописују се два модела маршева и када и на који начин их треба свирати. Тако „Гренадир марш“ и „Мушкартир марш“ лаганим кораком, „Фирштски марш“ и „Екузе марш“ брзим кораком а „Фелд марш“ када војска преко поља маршира. Добошари свирају у зору буђење: „Јутрења зора, војску разбудити и у бодрост приготовити.“ То је дакле била сигнална музика која је имала своју улогу у свим армијама, а поред ње аутор помиње и „хобоисте“ што је уопштен назив за све свираче на дувачким инструментима. Посебно је занимљиво да је у овим правилима посебно појашњено

³³ Антоније Ристић, прозван Пљакић због убиства турског муселима Пљаке, потом војвода Карановачке нахије и Карађорђев зет, ожењен његовом најстаријом ћерком Савом.

³⁴ Архив САНУ, Збирка преписа Исидора Стојановића, бр. 54, *Писмо са упућством војводи Антонију Пљакићу о износу и начину прикупљања пореза у нахији карановачкој за годину 1811.*

³⁵ Павле Васић, *Једна мало позната парада Карађорђевој војске*, Зборник Историјског музеја Србије, том 23, Београд, 1986, 25–28.

³⁶ Лазар Арсенијевић Баталака (1793–1869), историчар Првог српског устанка.

³⁷ К. Ненадовић, *Живот и дела великог Ђорђа Петровића Карађорђа*, врховног војводе, ослободиоца и владара Србије и живот његови војвода и јунака I, Беч, 1884, 282.

³⁸ Павле Васић, *Београд за време Карађорђа*, Зборник Историјског музеја Србије, број 19, Београд, 1982, 67.

када добошар сам удара. Наиме, ако при молитви добошар сам изађе пред фронт: „он треба да скине капу, прочита оченаш или броји до 25 ако не зна Оченаша потом на свое место удара од бој“!³⁹

У јесен 1813. године Карађорђе је вршио тајне припреме да са најближим сарадницима напусти земљу, а да би замаскирао своје намере искористио је добош. Те дане је сведочио и забележио Сима Милутиновић Сарајлија, који пише да је уочи јутра када се лађом отиснуо у Земун, у циљу прикривања правих намера, Карађорђе заповедио „бубњати“ добошару кроз сву варош уздуж и попреко:

- Да је свак и ром и кљак и стар и млад у јутру зором готов на војску поћи, куда но ћеш њима и господар исти, браћи својој у помоћ, и на Мораву; а тко биту иза овда остао те за господаром својим непошао главе на њему нејма! Ха! То сватко добро да чује и да разумије и упамти! Нејма изговора! Нејма прочке тко сутра ово непослуша!⁴⁰

Започет 1815. године Други српски устанак на челу са Милошем Обреновићем довео је до стварања аутономне Кнежевине Србије. Дугогодишња „дипломатска битка“ са Портом је резултирала добијањем писаних гаранција повластица, дакле добијањем Хатишерифа из 1830. године. Овим актом султан Махмуд II признао је Кнежевини Србији независну државну управу и право на наследну династију.

Најзначајнија битка Другог српског устанка била је Битка на Љубићу 1815. године чији су најспомињанији протагонисти: војнички добош и архимандрит манастира Враћевшнице Мелентије Павловић,⁴¹ одлучили ток Битке на Љубићу 1815. године у корист Срба. У овој бици бројно и оружјем надмоћне турске снаге потиснуле су српске, те се чинило да је пораз неминован. У општој бежанији и расулу српске војске која је узмицала на Љубићу, архимандрит Враћевшнице Мелентије Павловић и кнез Милош, према причи, нађоше се један поред другог. А близу њих на земљи лежао је добош поред погинулог војника (добошара). Видевши предстојећу пропаст устаника, Мелентије је пао на колена и почео да се моли Богу за помоћ. Милош Обреновић му се тада обрати следећим речима:

- „Чиниш волико, попо, сад није вајде молити се Богу, него узми ону мешину и лупај, а ја ћу трчати и викати, не би ли се људи уставили и повратили“!

Архимандрит Мелентије је послушао будућег српског кнеза и почео је ударати у добош тако силно и дуго док се раштркани устанички редови нису поново окупили и кренули у противнапад.⁴² Битка је завр-

³⁹ Стана Ђурић Клајн, *Акорди прошлости*, Београд, 1981.

⁴⁰ Сима Милутиновић Сарајлија, *Историја Србије од почетка 1813-е до конца 1815-е године*, Београд, 1888, 33.

⁴¹ Мелентије Павловић, архимандрит манастира Враћевшнице, после први митрополит Србин у ослобођеној Србији (1831–1833).

⁴² Павле Васић, *Дела савременика*, Мали прилог иконографији српске револуције, Зборник радова Народног музеја, XIV, Чачак, 1984, 87–118.

шена победом Срба. Добош који је помогао устаницима у одлучујућим моментима битке чува се данас у Историјском музеју Србије. Кожа је накнадно стављена на добош а дрвени део је аутентичан. По целој површини добоша нацртани су пламенови што је уобичајан мотив на добошима тога доба. На предњем делу је грб Србије са круном изнад и малтешким крстом преко штита, у чија четири поља се налазе оцила. Испод круне су иницијали М. О. који упућују на Милоша Обреновића.⁴³

После гушења Ђакове буне (1825), усмерене против деспотске владавине кнеза Милоша Обреновића, Милош је увидео да је потребно да има војску коју ће плаћати, која ће га штитити од даљих буна али и брзо и увежбано реаговати у случају војне опасности. Наредио је старешинама нахија и кнежина да из сваког села узму једног или двојицу „здравих и гледних младића“ из добрих задружних кућа и да их уче војном вежбању. Те војне јединице су биле смештене у нахијске касарне и звале су се „уписни пандури“. Носиле су турско име како они не би протествовали због стварања редовне војске. У Пожаревцу су „уписни пандури“ називани „солдатима“ и то име ће се постепено проширити на све војнике Кнежевине.

На позив кнеза Милоша у Србију је 1825. године дошао капетан Дамњан Глумац, који је пре тога служио као заставник у једном пограничном пуку аустријске војске. Уживао је глас одличног трупног официра који је војничке вештине калио у рату европских сила против Наполеона. Он је био први организатор стајаће регуларне војске кнеза Милоша и њен први командант. Дамњан Глумац је са немачког на српски језик превео *Правила војне службе* чиме је веома олакшао војну обуку војника и старешина. Такође, дао је нацрте и за војне униформе. Уз војну јединицу формирана је војна музика „банда“⁴⁴ а дужности добошара, трубача, музиканата су тачније прописане и објашњене илустрацијама. Уз помоћ ових „егзицир-мајстера“ из прека, шабачки „солдати“ Јеврема Обреновића извели су почетком августа 1826. године егзерцир вежбу. Три дана пре тога Јеврем је писао Милошу: „Не знам шта ће моји Шабчани (Турци) чинити, јер су сад живи помрли, и верујем кад стане добош лармати да ће се у град затворити.“⁴⁵

Јоаким Вујић је забележио да је у Пожаревцу 1826. године у једној војној јединици видео три добошара. Међу њима је био и један Арапин из Африке, који је покрштен и добио је име Јован. На „Списку од Књажевских музиканата“ из 1836. године налази се и седам страних музичара међу којима је један био из „Арапске“.⁴⁶

⁴³ Добош је израдио у мајсторској радионици у Тополи мајстор Симеон и његови помоћници Јован и Јоксим (при. аут.).

⁴⁴ Назив *банда* је дуго времена означавао инструменталну музичку скупину, данас има пејоративно значење.

⁴⁵ Михаило Гавриловић, *Милош Обреновић: 1821–1826*, Београд, 1909, 613.

⁴⁶ Јоаким Вујић, *Путешствије по Србији*, 1902.

Јеврем Обреновић је 1829. године своје „момке“ заменио четом стајаће војске од 100 људи и употребио их као своју гарду. Ову војску вежбали су по аустријским правилима унајмљени подофицири аустријске војске српског порекла. Први такви инструктори били су два фелдвобела (наредника), један каплар, један стражмештер (водник комадант страже) и његов помоћник Крста, бивши аустријски штабсдобошар.⁴⁷ Кнез Милош је одузео ову чету 1830. године од војводе Јеврема и од ње образовао своју гарду. Аустријско војно учење и егзерцир као и мундир у који је обучен

Доброслав Добра Ђорђевић,
Добошар Арапин Јован (1804–1813),
власништво Војног музеја

српски војник нису били по вољи кнезу Милошу, те је одлучио да позове офицере српског порекла из Русије који су завели руски егзерцир и руску команду у српској војсци. Кнежева гарда је обучавана у овом духу, проширена је и премештена у Крагујевац.

Анастас Јовановић, први српски литограф, био је очевидац догађаја у Београду током припрема за свечано уручивање Хатишерифа и у својим *Успоменама*, описао је скромну опрему српских војника:

– „Гледао сам једном када су наши војници ишли на пијацу те су егзецирали командант им беше Момировић. Солдата који су у мундиру били могло је бити око 70 - 80 а осталих у гунђетима, гаћама и кошуљама могло је бити око 200, напред су ишли они у мундиру а за њима остали, а пред свима добошар. Тако су марширали од цркве на Велику пијацу.“⁴⁸

Хроничари су забележили да је први клавијир у ослобођену Србију донео Јеврем Обреновић за „музичку наобразбу“ његових кћери. Уз музичке инструменте су почели да

⁴⁷ У *Мемоарима* Проте Матеје Ненадовића налазимо изразе којима су се у Србији означавале аустријске војне титуле, као што су мајор, капетан, обрлајтант (поручник), лајтант (потпоручник), фендрик (заставник), стражмештер (претпостављамо да је означавала водника у улози командира страже), фрајкорац (добровољац).

⁴⁸ www.srpsko-nasledje.rs/sr-c/1999/01/article-12.html/Прегледано 5. фебруара 2019.

пристижу и учитељи музике. Међу њима је, 1829. године на позив војводе Јеврема, дошао Јосиф Шлезингер (1794–1870), Јеврејин из Сомбора, који је био дугогодишњи „капелмајстор“ грађанске гарде у Новом Саду. Радећи у српској средини, упознао се са нашим народним мелодијама и српским народним духом, што му је помогло приликом преласка у Кнежевину. Био је две године учитељ деце Јеврема Обреновића и основао је оркестар у Шапцу, који се сматра првим музичким ансамблом у Србији. Њему су слати војници добошари из других средина на „науку музикалног искуства“.⁴⁹ Са својим оркестром учествовао је на најважнијем политичком догађају тога времена, свечаном проглашењу Хатишерифа на Ташмајдану 1830. године. Београђани су били изненађени и очарани чувши прве српске музичаре који су свирали маршеве компоноване од познатих српских арија и песама. Једнако је био одушевљен и кнез Милош који је захтевао од брата да музичари пређу из Шапца у престони Крагујевац. Шлезингер је 1831. године преселио оркестар у Крагујевац и прикључио га батаљону кнежеве гарде. Тако је основан први војни оркестар у Србији који је добио назив „Кнежевско-србска-банда“. У Крагујевцу је затекао стање да је музика била у рукама Турака и Цигана који су имали своје музичке банде и у употреби су били типични турски инструменти (зурле, гоч, тапан...). Шлезингер почиње да уводи европску музичку праксу и инструменте (прво дувачке а потом и гудачке). Тако су из Бачке у Србију пренета два данашња свесрпска симбола: труба коју је Шлезингер први увео као инструмент у оркестар и нешто касније шајкача коју су пренели српски добровољци после слома Револуције 1848/1849. године. Обрадом народних напева у форми маршева, фантазија и потпурија брзо је заслужио дивљење широких народних маса, дотад ненавиклих на европске музичке обрасце. Шлезингер је такође успео да за чланове свог оркестра оствари повољан третман и изузме их из обављања грубих војничких послова. Били су дакле само и једино музичари оркестра и као такви су уживали углед. Војни оркестар је наступао на државним свечаностима, војним парадама али и у „Књажевско-србском театру“ Јоакима Вујића и Милошевом конаку приликом разних пријема. Из тог времена постоји духовита анегдота која описује статус музичара, неукост њихових првих слушалаца и бригу кнеза Милоша. Наиме, Милош је, присуствујући једном концерту, приметио да приликом извођења неких деоница свирају само поједини инструменти а не сви истовремено. Позвао је Шлезингера и рекао му: „Запосли ти све једнако. Кад једнаку плату примају нек једнако и раде.“ После те примедбе Шлезингер је написао два музичка комада у којима цео оркестар непрекидно свира од почетка до краја, укључујући велики и мали бубањ. Леп опис овог оркестра оставио је француски путописац Ами Буе који је забележио:

⁴⁹ Архив Србије, Кнежева канцеларија, Војска, 6. октобар 1830, № 1, 1830.

Реконструкција униформе добошара пешадије из 1847. према нацртима Павла Васића, власништво Војног музеја

– „Господин Шлезингер је добар диригент, он се стара о свом људству и пази да буду пристојно одевени... Његова музика би могла бити и боља да га кнежев турски укус, наклоност према бубњевима, није натерао да доста често употребљава тај бучни инструмент.“⁵⁰

Српска публика се по први пут преко Шлезингерове „банде“ сусрела са европском музичком традицијом, и управо захваљујући њему музика је брзо нашла пут до срца народа. Томе је допринело коришћење народног мелоса у музичким делима које је оркестар изводио. Ускоро наступају свугде. У обележавању државних и црквених празника, догађајима који славе династију, државу и победе у ратним сукобима, позоришним представама, прославама привредних и друштвених удружења и друштава, баловима.

У српске војне законе је почетком XIX века уведен термин *значар* који је коришћен као заједнички назив за трубаче и добошаре у српској војсци. Задатак значара је био да неким својим сигналним средством дају знаке за одбрану, напад, повлачење, саопштавају наредбе и слично.⁵¹ Војним законом – „Устроение гарнизонног воинства“ – донетим 10. јануара 1845. године, дефинисано је да се војна музика састоји од 50 људи (капелмајстора, предводника-тамбурмажора, добошара и 47 простих музичара). Овај датум се данас у војсци слави као Дан музичке службе.

⁵⁰ Стана Ђурић Клајн, *Акорди прошлости*, Београд, 1981.

⁵¹ Војна енциклопедија, свеска 10, Београд, 1975, 709. (Данас се уместо речи значар употребљава реч *сигналист*.)

ДОБОШАРИ ГРАНИЧАРСКИХ ПУКОВА

*Стално у униформи и са пушком у руци,
на удар добоша и звук гајди,
граничари су кретали у бој!*

Сеобе српског становништва на територију Хабзбуршке монархије започеле су још у XV и XVI веку после пада српских земаља под турску власт. Срби су насељавани у пограничне области Аустријског царства ради одбране границе од Турака. Током времена изграђен је дуг ланац Војне границе са посебном војном и административном организацијом, која се често мењала као и величина њене територије.

Војну границу или Војну крајину је у XVI веку основао цар Фердинанд I на простору Хрватске и Славоније као војну организацију против упада из Османског царства и она се почетком XVII века, после Великог бечког рата (1683–1699) и ослобађања великог дела територија некадашње средњовековне угарске државе, проширила, обухватајући Бачку и делове Срема.⁵²

Првобитно створене Војне границе крајине) – Вараждински и Карловачки генералат – налазиле су се под директном јурисдикцијом царских војних власти, са седиштем у Грацу, потом у Бечу, док је Банска крајина, која се налазила између ова два генералата потпадала под управу Хрватског сабора и бана.⁵³ Пресељено становништво у овим крајинама су већином чинили Срби, који су добили 1630. тзв. Влашке (Српске) повластице (*Statuta Valachorum*) од хабзбуршког цара Фердинанда II, које су им омогућавале одређени вид унутрашње самоуправе.⁵⁴

После Великог бечког рата, на делу ослобођених територија некадашње угарске државе створене су нове војне границе: Посавска, Подунавска, Потиска и Поморишка, које су биле установљене по чисто војном, милитаризованом принципу са јасно одређеном улогом и задацима

⁵² Хабзбуршка монархија је у Великом бечком рату, који је завршен Карловачким миром 1699. године, ослободила просторе Славоније, централне Угарске, Бачке, дела Срема, док је Банат остао у турским рукама, све до новог аустријско–турског рата 1716–1718, који је завршен Пожаревачким миром, по коме су и централни делови Србије ушли у састав Монархије. Жарко Димић, *Велики бечки рат и Карловачки мир 1683–1699*, Београд, 1999; Душан Ј. Поповић, *Историја Срба у Војводини*, књ. II, Нови Сад 1990.

⁵³ Славко Гавриловић, *Грађа за историју Војне границе у XVIII веку*, књ. I, Београд 1989, 20, и *Из историје Срба у Хрватској, Славонији и Угарској: XV–XIX век*, Београд, 1993; Војин Дабић, *Војна крајина, Карловачки генералат (1530–1746)*, Београд, 2000, 125. 9.

⁵⁴ Борис Н. Крушев, *Statuta Valachorum – Правна основа настанка Војне границе – Крајине*, Нови Сад, Civitas, број 2, Нови Сад, 2011, 131–133.

граничара. У овим новоствореним војним границама је, такође, у највећој мери становништво чинио српски народ, који се, услед ратних дешавања, населио на ове просторе у Великој сеоби 1690. године под вођством пећког патријарха Арсенија III Чарнојевића.⁵⁵

Осим тога, Срби су кроз више привилегија (1690–1695) успели издејствовати од Двора и хабзбуршког цара Леополда I, озакоњење свога положаја, односно признање српског народа (*Natio Serbica, Valachica*), признање слободе вероисповести и признање патријарха као духовног и световног господара српског народа (*Caput Nationis*). Хабзбурзи су привилегије у XVIII веку више пута потврђивали, али и сужавали, све док оне нису од народно-црквених биле сведене у црквено-школски оквир, али су, ипак, оне биле одређени гарант опстанка и даљег развоја српског народа у Монархији, у једној изразито католичкој средини.⁵⁶

У време новог аустријско–турског рата од 1737. до 1739. године, Срби су, поново, подигли устанак против Турака и још једном били принуђени на сеобу, под вођством пећког патријарха Арсенија IV Јовановића Шакабенте. Њему и васколиком српском народу је хабзбуршка царица Марија Терезија, поново, потврдила важење Привилегија, којима је наглашено да је патријарх духовни поглавар српског народа.⁵⁷

Насупрот хабзбуршком царском двору и царским војним властима који су Србе сматрали као своју личну својину (*Patrimonium domus Austriacae*), представници угарске државе, односно угарски сабор (Диета) и жупаније су Србе сматрали дошљацима, дивљацима и желели су, по сваку цену, да они постану унутрашња ствар угарске државе (*Provinciale Hungaricum*). Такође, представници угарске државе никако нису желели признати Србима право народа, сматрајући да на територији Угарске постоји само један, политички, народ а то су Мађари. Овакав тврдокоран став је и довео до сукоба српску и мађарску страну у доба Револције 1848/1849. године.

Услед таквог става према Србима, угарско племство је вршило стални притисак на Двор да се укину војне границе на угарској територији а постојеће граничарско српско становништво укмети. С обзиром да је угарско племство помогло царици Марији Терезији да у Рату за аустријско наслеђе (1740–1748) консолидује државу и касу, царица је на седници Диете 1741. године обећала укидање дела Војних граница на угарској територији и прелазак тог становништва под жупанијску управу. На тај начин су до 1751. укинуте Подунавска, Потиска и Поморишка војна граница, док је Посавска била реорганизована и продужена, особито на територији Срема. На

⁵⁵ Душан Ј. Поповић, *Велика сеоба Срба 1690: Срби сељаци и племићи*, Београд, 1954.

⁵⁶ Душан Ј. Поповић, *Срби у Војводини*, књ. 2: *Од Карловачког мира 1699. до Темнишварског сабора 1790*, Нови Сад, 1959.

⁵⁷ Радован Самарџић, *Српска црква у турском царству 1690–1766*, Историја српског народа, књ. 4, св. 1, Београд, 1986, 531–552.

територији Бачке био је оформљен Потиски крунски дистрикт са седиштем у Бечеју који је представљао прелазни облик управе од војне ка цивилној власти. Такође, у Бачкој, на простору оивиченом рекама Дунавом и Тисом, са седиштем у Тителу, био је 1763. године основан Шајкашки батаљон као посебан огранак Војне границе, чија је речна флотила била већином састављена од настањеног српског становништва.⁵⁸

Граничарима Потиске, Поморишке и Подунавске војне крајине била је понуђена могућност останка у цивилном статусу или наставак граничарског, у новоформираним граничарским областима Срема и, посебно, Баната. Део њих се преселио у ове границе, а већи део се „незадовољан таквим статусом, одселио за Русију (1751–1753).⁵⁹ Тако реформисана, Аустријска војна граница се од друге половине XVIII века протезала од Хрватског приморја, преко Баната, до Трансилваније. У другој половини XIX века, у времену када је увелико минула турска опасност, а границе остале стубови старог феудалног система, у новим либералним, капиталистичким условима, оне су постале сувишне, па је, на тај начин, Аустрија 1871. године постигла договор са Угарском о развојачењу Војне границе које се вршило постепено до средине осамдесетих година XIX века, а постојеће граничарске области на територији данашње Војводине су развојачене 1873. године.

У периоду стварања и постојања јединствене милитаризоване Војне границе, од средине XVIII века, највиши орган управе била је Генерална команда. Њој су биле подређене бригаде састављене од регименти. Граничаре је у највећој мери чинило сеоско становништво и у мирнодопским временима су се бавили сточарством, ратарством, риболовом и трговином. У ратним временима су као стална војна лица активно учествовали у бојевима за потребе Хабзбуршке монархије. Због свега тога су уживали одређене повластице, превасходно у ослобађању од пореза (контрибуција), работе, десетине, царине, мостарине, малтарине и свих других натуралних дажбина. У саставу Војне границе налазили су се и Слободни војни комунитети. То су била градска насеља чије је становништво могло да се ослободи војне обавезе откупом и бавило се, углавном, трговином и занатством. Сваки од комунитета је имао своје органе власти, који су имали одређене принадлежности из оквира судских и правно-имовинских односа, док је део принадлежности задржала Војна команда.⁶⁰

Добош као војни сигнални инструмент сусрећемо у хабзбуршким региментама, при чему имамо непосредан доказ његовог постојања у

⁵⁸ Славко Гавриловић, *Нове војне границе у Срему, Потисју и Поморишју као примарне области миграција у Руско царство у 18. веку*, Зборник радова са међународног научног скупа у Новом Саду (7–9. мај 2003), Нови Сад, 2005, 19–24; Стеван Славнић, *Шајкашки батаљон од оснивања 1763. до развојачења 1873. године*, Нови Сад – Жабал, 2013.

⁵⁹ Љубивоје Церовић, *Срби у Украјини*, Нови Сад, 2002.

⁶⁰ Славко Гавриловић, *Граничарски војни комунитети и штабска места у сремској Војној граници: (XVIII–XIX век)*, ЗМС за историју, 65–66, Нови Сад, 2002, 9–23.

Српски граничар из Срема,
1742, непознати аутор

банатским региментама. Он је, вероватно, био коришћен и у цивилној служби, при чему се становништво путем њега обавештавало о најзначајнијим питањима функционисања заједнице, разрезивању и наплати пореза и других феудалних давања и објавама ратних вести, најзначајнијих у окружењу војне границе. Милош Црњански у *Сеобама* описује неизвесност и страх међу српским граничарима која је настала после обавештења да ће доћи до развојачења Потиско-поморишке војне границе када им је дато да бирају: или да напусте војну службу и као паори потпадну под угарску власт или да оставе своје домове и иселе се на територију других војних граница. Тада су, каже Црњански: „добоши лупали и по Бачкој и

Банату, целе те године, патенте су читали гласно и јасно, али нити их је ко више слушао, ни разумео. Пред јесен су нека села отишла, дрско, силом, без обзира на патенте, као на параду. Чак су им и звона звонила, при одласку.“⁶¹ Становништво се бунило, сматрајући одлуку о развојачењу границе противну привилегијама које су Срби добили приликом досељавања, а „те привилегије су оглашене доброшем, и по селима, па их и његова худа сиромаш зна. Оглашене су по целом Потисју и по црквама, па се сматрају као светиња.“⁶²

Такође, доброш сусрећемо и као војни инструмент, а хабзбуршка војска је у XVIII веку била прва европска хришћанска војска која је у свој састав увела војну музику. Подаци сведоче да је први такав састав такозвана „турска банда“ била у Славонској војној граници, у оквиру Тренкових пандура. Реч пандур вероватно потиче од речи *banderium* тј. бандерије, и означава војне јединице које су организовали угарски племићи у XV веку. Крајем XVII века, на територијама које је Аустрија освојила од Турака, систем бандерија, односно поделе помоћних јединица на пандуре је поново заживео. Првобитно, пандурске јединице је организовало локално становништво унутар већих властелинстава ради одбране од хајдука и других пљачкаша. Прве веће пандурске јединице, најпре од становништва његовог властелин-

⁶¹ Милош Црњански, *Сеобе, друга књига*, Београд, 2017, 553.

⁶² Исто, 71.

ства па потом регрутовањем других, организовао је управо Фрањо Тренк у Славонији.⁶³

Оснивач пандура био је човек веома живописне биографије, који је за живота али и после смрти интригирао јавност. Фрања Тренк (1711–1749) је био пореклом из старе пруске племићке породице која је имала велике поседе у Аустријском царству, највећим делом у Славонији, и били су аустријски поданици. Следећи традицију своје породице, Тренк је завршио војну школу, оженио се и засновао породицу на имању близу Пожеге. Породична трагедија окренуће точак његове судбине. Куга, која је тридесетих година XVIII века харала нашим просторима, однеће му жену и четворо деце. Огорчен и сломљен, враћа се војној служби и одлази да се бори у руској војсци против Турака. Ту ће, по први пут, на сцену ступити његова легендарна необуздана нарав, агресивност, улажење у многобројне сукобе, непоштовање ауторитета и суровост у борби. Због тога ће бити протеран из Русије и једва избећи смртну казну. Али неће дуго чекати на нове сукобе. У Европи се разбуктао Рат за аустријско наслеђе (1740–1748) које су повеле Пруска и Француска са осталим савезницима против Аустрије под изговором да онемогуће да Марија Терезија, као жена, наследи хабзбуршки престо свога оца Карла VI. Стваран разлог је била борба против хабзбуршке хегемоније у Европи а временом се овај сукоб претворио у низ сепаратних сукоба између зараћених европских држава. Сврставши се на страну снага Марије Терезије, и уз њено одобрење, Фрањо Тренк је 1741. године почео у Славонији да регрутује у своју јединицу добровољце, али и помиловане бивше хајдуке и одметнике коју је назвао „Тренковим пандурима“. Убрзо је ова јединица бројала више хиљада људи, да би до 1745. године износила 7000 војника. Симеон Пишчевић је у својим *Мемоарима* оставио следеће сведочанство о Тренковој јединици:

- „Кад су Французи, у борби, први пут видели ту славонску војску и Тренков пук састављен од шумских разбојника, назвали су их пандурима, и то им је име и остало. После су их и други, не знајући право значење те речи, тако називали. То је, међутим, била грешка, јер

Фрањо Тренк

⁶³ Касније ће се пандурима назвати лаке војне пограничне јединице састављене од Хрвата, Мађара, Румуна и Срба, који би често упадали и на османлијску територију, те им је одећа била из практичних разлога слична турској, односно домаћег становништва, а многи пандури су такође долазили из крајева којим су владали Турци.

реч пандур заправо не означава војника. Пандури се држе у Славонији у цивилним надлештвима за чување страже по тамницама, за прикупљање пореза, провијанта и фуража, а по селима их и спахије држе као ноћне стражаре. И они носе сабље, пушке и пиштоље и исто одело као и војници. Уосталом, у Славонији се сви људи тако облаче.⁶⁴

Тренкова пандурска регимента ратовала је за Марију Терезију на ратиштима у Баварској, Чешкој, Аустрији, Холандији, Француској, Шлеској где је стекла репутацију врхунски обучених војника. Оружје је било турског типа (пушка, кубура, сабља, ханцар). Да би што ефектније деловали, многи су били обучени у колоритну турску одећу. По узору на османлије бријали су главу и приликом јуриша, у традицији јаничарских трупа, узвикивали: „Алах, Алах“. Циљ је био збуњивање и застрашивање противника. Уједно, како је већ речено у поглављу о утицају турске војне музике на европску, постојала је и доза помодности у свему овоме, настала после окончања ратова са Турцима. Европска публика је била очарана турском војном музиком и јекном бубњева који су парали небо током битака и изазивали страховиту језу у противничком табору. Узвици у славу исламског пророка и егзотично шаренило боја војних униформи доприносили су укупном утиску. Тренд копирања османских узора захватио је аристократске кругове, што је вероватно искористио Фрањо Тренк, како би својој новоформираној јединици дао јединствен печат и издвојио је у очима надређених од сличних у низу. Уједно, ово одступање од правила и норми било је свакако најдубљи одраз његове личности.

Тренкови пандури су били прва војна јединица у хришћанској Европи која је у свом саставу имала војну музику, такозвану „Тренкову банду“ или „турску банду“. Тако је Тренк остао забележен у историји као оснивач прве војне музике у хришћанским европским војним трупама. Оркестар је био састављен од 12 свирача на следећим инструментима: 1 велики бубањ који се ударао са обе стране; 1 чинеле (по први пут у Европи, преузете од турског војног оркестра мехтера); 10 дувачких инструмената. Оркестар „Тренкова банда“ је свирао музику оријенталног призвука. Пример овако састављеног музичког оркестра који комбинује дувачке и ударачке инструменте, шири се брзо преко Пољске у Русију за владавине царице Јелисавете, а потом у Пруску. О добошарима из „Тренкове банде“, као и о добошарима осталих граничарских трупа сачуване су пригодне песме и бакрорези. Они су део колекције бакрореза Мартина Енгелбрехта, настале између 1742. и 1748. године под називом „Théâtre de la milice étrangère. Schau-Bühne verschiedener bisshero in Teutschland undekañt gewester Soldaten von ausländischen Nationen“ (Позорница различитих до сада у Немачкој непознатих војника туђинских народа). Чувају се у Војном музеју у Београду

⁶⁴ Симеон Пишчевић, *Мемоари*, Нови Сад, 1963, 531.

и један су од најисцрпнијих извора за проучавање нерегуларних трупа у служби Аустрије, које су учествовале у одбрани пограничних територија царевине од турских упада и пљачки.⁶⁵

„Добошарева корачница је вредна сваке хвале,
Јер његова свирка је украс као и оружје.
Широке панталоне му можда дају јеку,
Кад удара у добош на марш и борбу“

Пандурски добошар, Мартин Енгелбрехт

Лично храбар војник, стратег и војни заповедник, Фрања Тренк је због суровости у поступању на бојном пољу и непоштовању дисциплине завршио војну каријеру неславно, доживотном казном затвора у тврђави Шпилберк у Чешкој где је написао и своје *Мемоаре*.⁶⁶ Умро је са навршених 39 година живота и сахрањен је у капуцинском манастиру у Брну.

Добошари су били важан саставни део граничарских јединица. Најстарији писани извори који помињу граничарске добошаре налазе се у преписци сомборских граничарских капетана – Дује Марковића и Јована Јанка Бранковића. Сомбор је био под турском влашћу од 1541. до 1687. године када је ослобођен и насељен Буњевцима а потом Србима током Велике сеобе 1690. године. Од досељеног становништва су формиране војне милиције које су за време Бечког рата (1683–1699) учествовале у биткама код Сланкамена (1691) и Сенте (1697). Захваљујући војној помоћи Аустрији током рата против Турске, Сомбор је 1702. године добио статус војничког шанца на Потиској војној граници, а од 1717. године и статус војничког места.

Најстарије познато помињање добоша међу граничарима потиче из преписке сомборског капетана Дује Марковића (?–1691), који

Ein Cromschläger bei den Panduren.
Der Cromschläger stehet oft mit Lob auch zu erheben,
Da er sowohl mit Spiel als Waffen ausgehret;
Famem erkrankt die mehr Befehl geben
Holt er drum march und freit sein Reich die Crommel ruffet.
C. P. Mey. Max Kappeler sculp. A. V.

Пандурски добошар из прве половине 18. века, бакрорез Мартина Енгелбрехта, власништво Војног музеја, Београд

⁶⁵ Војни музеј, Београд, изложба бакрореза: *Мартин Енгелбрехт и његово време*.

⁶⁶ После смрти тело му се мумифицирало и данас је изложено у стакленом ковчегу у манастиру.

Добошар са Потиске границе из прве половине XVIII века, гравура Мартина Енгелбрехта, власништво Војног музеја, Београд

од аустријских власти 1688. године тражи добоше и заставе за своју милицију.⁶⁷ Дујо Марковић, био је буњевачки првак и капетан граничарске милиције коју су чинили Срби и Буњевци на простору од Баје и Сомбора до Сенте и Титела. Заједно са Ђуром Видаковићем налазио се на челу око 5000 Срба католика (*Rasciani catholici*, *catholischen Rätzen*), односно Буњеваца, који су за време Бечког рата између Османског царства и европских сила, пребегли из Босне и доселили се у Сомбор ослобођен од Турака 1687. године. Три године касније, на подручје Сомбора доселили су се Срби предвођени Арсенијем III Чарнојевићем. Дујо Марковић је за војне заслуге 1690. године добио племство али је следеће године погинуо у Бици код Сланкамена којом је завршен Бечки рат.

*Чим Потисанин чује ударац добоша,
Он је готов на напад и марш.*

Тестамент написан 5. октобра 1734. године, у коме је забележена последња воља угледног сомборског граничарског капетана, Јована Јанка Бранковића, оставио је сведочанство да је капетан на добоше и заставе милиције којом је руководио потрошио 900 форинти својих пара. Јован Јанко Бранковић је био близак сродник грофа Ђорђа Бранковића,⁶⁸ и због заслуга у рату са Турцима постављен је у лето 1717. године за капетана и команданта војног места Сомбор. Писан у последњим данима капетановог живота, тестамент је пун грешака у писању (узастопног понављања речи и делова реченица, као и честог изостављања слова)⁶⁹.

⁶⁷ Ђорђе Антић, *Из прошлости Сомбора*, Сомбор, 1966.

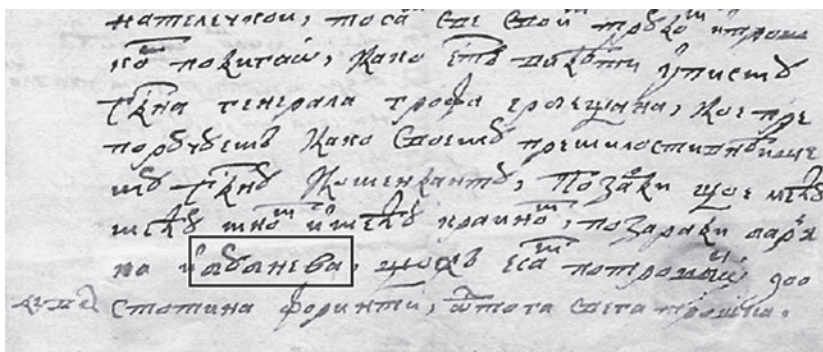
⁶⁸ Гроф Ђорђе Бранковић (1645–1711) политичар и писац, пореклом из угледне ердељске породице Бранковића, издавао се за далеког потомка српске средњовековне владарске породице Бранковић.

⁶⁹ Милан Степановић, *Тестамент сомборског граничарског капетана грофа Јована Јанка Бранковића*, Годишњак Градског музеја Сомбор, број 4, Сомбор, 2010, 4.

- [...] „А друго штох сам годи трошио све сам своје новце трошио које ме коштује 800, 8сам стотина форинти, и како салаш мој, тако и ма[ј] ур, тако и бирцауз који јест под брдо, тако и виноград који јест на Телечкој, то сам све својим трудом и трошком подигао, како јест видјети у писму г[о]с[по]д[и] на генерала грофа Грбештана, које препоручујем како својему премилостивљејшему г[о]с[по]д[и] ну коменданту, по зар[а]ди што међу међу (!) мно и међу крајином, **по заради барјака и бубњева, штох јесам потрошио 900 (са стране додато словима: девет) стотина форинти**, од тога свега трошка, није ми дала Крајина, веће 100. [...]“

Документ се чува у Архиву Српске академије наука и уметности у Београду и представља један од најстаријих извора за проучавање историје Сомбора.

Прва страна тестаментa капетана Јована Бранковића из 1734.
на којој се помиње бубањ, Архив САНУ, Београд

Један од лепших, свакако илустративни пример, описа дужности добошара у регименти дат је у „Особним прописима за гемајнера, бубника (тамбура), роговника (хорниста) и дерводјелца“. Део који описује дужност бубњара гласи:⁷⁰

[...] 41. **Какав момак мора добошар бити?**

Добошар мора храбар, паметан и јак човек бити.

42. **На шта има пазити, и шта мора он да научи, се потрудити?**

На његов добош има он пазити, и оне добошке знаке, које су прописане, мора се он научити потрудити.

43. **Које властивости треба он у непријатељске прилике имати?**

У непријатељском приликама мора он храброст сваког доброг војника имати.

⁷⁰ Franz Anders, *Auszug aus dem neuen Dienst-Reglement 1. Theil in der illirischen und deutschen Sprache in Fragen und Antworten*, 1861, 61.

44. **Које уздèржаније згoду (treffu) и њeга ?**

Уздèржаније за гeмајнера treffu и њeга.

45. **Комe је он као (тамбур) добoшар подвèржен?**

Као добoшар је он баталјонском добoшару подвèржен.

46. **Тко има то исто пазити?**

Рoговник (хорнист) и гeмајнер од бандe.

47. **Комe је гeмајнер од бандe у служби подвèржен?**

У служби се има он увек на рeгиментског добoшара обратити. [...]

II. БИТИ ДОБОШАР

НАСТАНАК ДОБОШАРСКЕ СЛУЖБЕ У ДАНАШЊОЈ ВОЈВОДИНИ ОД ХVІІІ ДО ПОЧЕТКА ХХ ВЕКА

Ратови против Турака су успешно окончани осамдесетих година ХVІІ века. Османлије су 1699. године напустиле највећи део Угарске. Са миром склопљеним у Сремским Карловцима, у историји Угарске је започело ново раздобље. Извршена је нова административно-територијална подела земље. Територија данашње Војводине била је подељена на Војну границу (са слободним војним комунитетима)⁷¹ и територије под цивилном управом *Провинцијал*. Обновљен је традиционални угарски феудални административно-територијални систем поделе земље на жупаније. Основане су: Бачко–бодрошка, Торонталска, Тамишка и Сремска жупанија. На територији Војводине жупаније су биле подељене на срезове и округе и имале су управну и судску самосталност. До средине ХVІІІ века на челу жупаније се налазио велики жупан кога је именовано краљ. Жупани су се бирали из редова угледних племићких породица и звање је било наследно. Жупанијском администрацијом је управљао поджупан и поред њега, у овом периоду, администрацију чине: заклетници (поротници), жупанијски бележници и подбележници, писари, убирачи пореза, јавни тужилац (адвокат, фишкал). Најопштији и најсвеобухватнији колективни орган управе у жупанијама је била *општа* или *генерална жупанијска скупштина* (конгрегација). Жупанијска општа скупштина је осим главног жупана бирала све службенике жупаније, одређивала њихове плате, доносила статуте, регулисала пословање и буџет, одређивала и разрезивала порез за потребе жупаније.⁷² Поред наведених, постојали су и хонорарни жупанијски службеници, чија улога расте од краја ХVІІІ века. Међу њима су били жупанијски лекар, ветеринар, инжињер, а касније, у складу са друштвеним потребама, повећава се број службеника различитих занимања. Жупаније су биле подељене на срезове и на њиховом челу је стајао срески начелник (солгабиров, *szolgabíró*) који је имао задатак да: регрутује војнике, врши попис становништва и надзор над њиховим феудалним обавезама (обезбеђивање запрега, испорука војног пореза, учешће у јавним радовима), организује одржавање путева путем јавних радова и друго.

Насељена места у саставу новооформљених жупанија имала су различити правни статус. То су били: слободни краљевски градови, трговишта, села и насељене пустаре. Најпривилегованији статус су имали слободни

⁷¹ Они ће ући у састав цивилне, жупанијске управе тек 1873. године (прим. аут.).

⁷² Приручник за сређивање старије архивске грађе, Друштво архивских радника Војводине, Нови Сад – Панчево, 2011, 71.

краљевски градови који су краљевском привилегијом, уз одређене услове и знатну финансијску надокнаду, били изузети од жупанијске и спахијске власти. Грађанско право није било привилегија већ се „заслуживало“ према материјалним и моралним карактеристикама појединца. У Војводини су три града стекла привилегију слободних краљевских градова. То су били: Нови Сад 1748, Сомбор 174 и Суботица 1779. године. На челу ових градова била су *градска већа* и *изабрана општина* (у њој је био заступљен шири слој грађанства). На челу града је био *градоначелник* и *судија*, док је изабраном општином руководио *заговорник*. Поред њих, постојао је и *унутрашњи савет* (*Сенат* или *Магистрат*) чији су чланови, поред горе наведених, били: *саветници* (*сенатори*), *јавни тужилац* и *бележник*.⁷³ У служби града су дужност обављали: убиралац пореза, коморник, градски инжењер, управник грунтовог уреда, сирочадски благајник, лекар (градски физик), архивар. Порастом броја становника појавила се потреба да се, уместо појединих важних службеника, организују читави уреди (нпр. Уред за порез и сл.).

Рад општинске управе је по први пут регулисан на јединствени начин *Урбарцијалним патентом* Марије Терезије из 1767. године. На челу општинске управе је стајао је општински судија (кнез, *iudex*) кога је у почетку постављао феудалац а после су га бирали житељи на предлог феудалца. До средине XVIII века било је уобичајено да писмено пословање општине обављају учитељи и свештеници, а од средине века овај посао преузимају обучени општински бележници, који се постављају у свим општинама. Значајне промене у области општинске управе су донели реформни државни сабори током XIX века. По закону из 1836. године општине саме бирају своје судије (кнезове) од три предложена кандидата, које именује феудалац из општине. Поротнике (заклетнике) и „малог судију“ (подбирив, заменик општинског судије, у каснијем значењу добошар) је општина самостално бирала на годину дана.

Добошари се помињу још у XVI веку као „мале судије“ (мађ. *kisbíró*, нем. *kleinrichter*, лат. *iudex minor*), односно службеници при општинама и градским управама феудалне Угарске. На основу имена „мали судија“ може се претпоставити да је он био посредник између месног поглавара (кнеза, председника општине), среског начелника и становништва. Други називи за ово занимање су: општински или градски слуга, добошар (*dobos*, *doboló*), ређе се називао плајаш и горњик.⁷⁴ У овом периоду на територијама насељеним словенским становништвом у Далмацији постојали су службеници који су оглашавали најважније вести становништву. У Статуту града Ријеке из 1536. године⁷⁵ наводи се да је све одредбе кнежеве и суд-

⁷³ Приручник за сређивање старије архивске грађе, ДАРВ, Нови Сад – Панчево, 2011, 73.

⁷⁴ Ortutay Gyula, *Magyar néprajzi lexikon III*, (K–Né), Főszerk, Budapest: Akadémiai, 1980, 205–206.

⁷⁵ Ријека је била средњовековни утврђени град и од 1466. године је била под влашћу Хабзбурговаца.

ског већа народу оглашавао тзв. „официјал“ или „очит дворник комуна“, који се у другим местима Истре звао „грашћик“ (чакавско наречје (шћ), од речи: грашћику грести, ићи, припадати – он гре по опћини) или „бусовић“ (од итал. *bosciare*, викати, објављивати, разглашавати какву тајну).⁷⁶ Сви ови називи упућују на општинског службеника који је имао задатак да: „с бубњем или без бубња развикат по граду оно, што обћини јавља од поглаварства“, као и: „позивати на суд по ког се пошаље...“⁷⁷

У XVIII веку из мађарског језика је у српски ушла реч добошар (*dobos*), са значењем оног који објављује вести уз помоћ добоша и задржала се у већини крајева насељеним српским становништвом на територији Хабзбуршке монархије. Спорадично се, у српском језику у овом периоду (посебно у архивским изворима), користила реч „тамбур“ изведена од немачке речи *tambour*, *trommelschläger*, са значењем добошар или реч „кишбирив“, од мађарске речи *kisbíró*, са истим значењем. У неким српским насељима Војне границе све до друге половине XX века, за добошара се користила реч „плајаш“. Овај израз се јавља на територији Влашког граничарског батаљона (1769–1774), који се већим делом простирао у области данашњег румунског Подунавља. Одатле се израз „плајаш“ проширио на остала граничарска насеља. Плајаша су у XVIII веку описани као „врста националне милиције“ која је држала стражу на стазама и стражарницама (*Plajen*; *Plaiul*) у планинским теренима Карансебешког и Оршавског дистрикта, преко пута Трансилваније и Влашке. Служили су за спречавање нелегалног превоза соли и заобилажења царине, као и против разбојничких упада током летњег времена.⁷⁸

Улога и значај службе „малог судију“ мењали су се током времена. У средњовековним изворима се помиње да је „мали судија“ именован феудалац, а касније су га бирали становници одређеног места на предлог њиховог феудалца. „Мали судија“ је био заменик судије и биран је тако што су кметови и велепоседници најчешће предлагали особу од поверења из редова послуге или чак своје синове. Избор је вршен већином гласова становника који имају пребивалиште у оквиру граница села или поседују кућу или земљу у селу. Служба је обично трајала пола године. Посао кишбирова су понегде зими обављали беземљаша, а лети земљопоседници. Ако изабрано лице није могло да обавља додељен задатак, био је дужан да пошаље заменика. Негде се дешавало да се служба преносила са оца на сина.⁷⁹ Извори до XVII века помињу дакле „малог судију“ као жупанијског, градског и општинског службеника са ширим овлашћењима. У данашњем значењу

⁷⁶ Рудолф Строхал, *Из старе Ријеке*, Зборник за народни живот и обичаје Јужних Словена, књига XX, 1915, 294.

⁷⁷ Коло. Чланци за литературу, уметност и народни живот, књига 1–4, 1842, 93.

⁷⁸ Јелена М. Илић, *Банатска војна крајина у другој половини 18 века*, докторска дисертација, Београд, 2014, 30.

⁷⁹ Ortutay Gyula, *Magyar néprajzi lexikon III*, (K–Né), Főszerk, Budapest: Akadémiai, 1980, 205–206.

посла, занимање „добошар села или града“ се помиње у XVIII веку у Сегедину где он, као градски службеник, прима 1724. године плату од 30 форинти а у природи пар чизама и огртач.⁸⁰ Према књизи *Управа и правосудије у 18 веку на примеру Сигетвара у жупани Шомођ*⁸¹, „мале судије“ су у Сигету 1749. године били представници градског магистрата. Не постоје тачни подаци које су им биле надлежности, али се помиње да су надзирали и помагали рад вашарског судије и хајдука (гоничи говеда). Решавали су и неке конфликте међу грађанима, али није наведено које. Према члану I Закона о унутрашњој управи општина, који је усвојила угарска скупштина 1836. године, свака општина је имала једног судију, малог судију и неколико заклетника. На челу општинске управе је стајао општински судија (кнез, биро, iudex), који је биран на предлог властелина од најмање три подобна становника. Он је поред судских послова имао и друга задужења. Заклетници и „мали судија“ се бирају без властелинског предлога, већином гласова становника, који имају пребивалиште у оквиру граница места или у њему поседују кућу или земљу.⁸² Задатак „малог судије“ био је да управља и контролише кулук и рад у природи, учествује у попису пореских обвезника и прикупљању пореза, одржавању реда.

Један од наших најстаријих писаних помена добошара у цивилној служби потиче из 1726. године, и налази се у приватним белешкама митрополита београдско-карловачког Мојсеја Петровића (1720–1730) са седиштем у Београду. У акту под насловом:

- „Издаци митрополитског двора за разне потребе од 16. јуна 1726. до 14. септембра 1728.“ Дек/емврија/1726: 4. За кола што возише робу Суворова до Карловаца – 3 фор. **21. Добошом и свирачем свим – 3 фор(инте).**

У белешци се спомиње учитељ из Кијева Максим Суворов, кога је на молбу митрополита, послао руски император Петар Велики да подучава српске ђаке у Београду и Сремским Карловцима. Помиње се издатак од 3 форинте за кола која из Београда „возише Суворова до Карловаца“ у првој години његовог учитељовања. У белешци од 21. децембра дат је трошак од 3 форинте за свираче и добошаре у митрополитовом двору у Београду који су најавили весеље, „претпразништво“ Рождества Христово, односно Бадњи дан (по старом календару 24. децембра).⁸³

Први помен добошарске службе у писаним изворима у данашњем смислу налазимо тек после ослобађања Угарске од турске власти. Добошари

⁸⁰ *A közigazgatás népi szervei*, A Móra Ferenc Múzeum évkönyve, Szeged, 1987, 92–101.

⁸¹ Zoltán Gözsy, *Mezővárosi közigazgatás és igazságszolgáltatás a 18. századi Somogy megyében Szigetvár példáján*, Kaposvár, 2010, 21–40.

⁸² Gesetzartikel des ungarischen Reichstages 1832–1836, Pressburg, 1836, 64; Fényes Elek, *Statistik des Königreichs Ungarn: Ungarns Staatsverfassung*, том 2, Већ, 1844, 147.

⁸³ Ђорђе Перић, Орације *Рождества Христово* – ветрепска школска игра из 18. века, Зборник Матице српске за сценске уметности и музику, 43, Нови Сад, 2010.

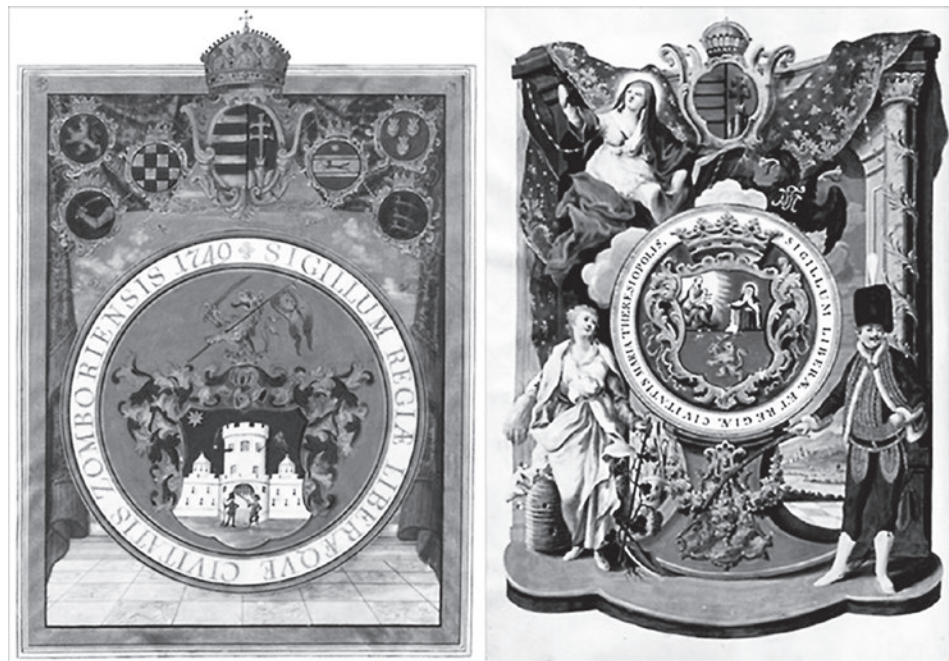

су се налазили у граничарским пуковима Војне границе и као запослени при жупанијским и градским органима управе. Најстарији помен добошарске службе у цивилној управи на територији Војводине налази се у Повељи слободног краљевског града Новог Сада из 1748. године, где се у тачки 11 наводи да је град дужан зарад очувања „јавног мира и сигурности“ да запосли добошаре „зарад обнародовања (вести) и за случај пожара“. У Повељи слободног краљевског града Сомбора из 1749. године као и Суботице из 1779. године наводи се исто, да је град дужан да запосли добошаре ради очувања опште безбедности и реда. Тиме је јасно прецизиран двоструки задатак добошарске сврхе, да читају вести цивилних власти и узбуњују народ у случају пожара. Ова задужења добошари ће вршити све до друге половине XIX века, када се у локалним самоуправама организују добровољна ватрогасна удружења која преузимају улогу узбуњивања у случају пожара.

ПОВЛАСТИЦЕ СЛОБОДНЕ КРАЉЕВСКЕ ВАРОШИ НОВОГА САДА ОД ГОДИНЕ 1748

[...] Једанаесто: Када општа нужда и јавни мир и сигурност буде захтевала да се ова, спомињана варош, што пре узможе, шанцем а временом према околностима рата и зидовима и бедемима као и друге слободне краљевске

Почетне стране повеља слободних и краљевских градова Сомбора и Суботице са додељеним градским грбовима

вароши опаше, исто тако да нужне капије подигне, страже наместе; стога као што је дужна варош да се за све ово постара, тако обратно опет просто јој је да заведе колико јој год треба, за чување вароши стражара такозваних трабаната или хајдука, **да држи добошаре зарад обнародовања и за случај пожара** а ти стражари, снабдевени нужним оружјем, да су дужни да са својим старешином, варошким капетаном ноћу као и по другим слободним краљевским варошима по вароши крстаре да у корди држе зликовце и да тим својим крстарењем пазе и не дају да се изгреди догађају. [...]

ПОВЕЉА СЛОБОДНОГ КРАЉЕВСКОГ ГРАДА СОМБОРА ОД ГОДИНЕ 1749

[...] Чланом 10. налаже се оснивање службе јавне безбедности у Граду, под управом капетана који је уједно члан Магистрата, а у службу јавне безбедности било је потребно примити довољан број стражара снабдених оружјем и **једног добошара ради оглашавања опасности од пожара и ради читања наредби**. Наоружаним стражарима је као задатак одређено да ноћу патролирају Градом ради одржавања стабилног реда и мира, спречавања престапа и хапшења изгредника. [...]

ПОВЕЉА СЛОБОДНОГ КРАЉЕВСКОГ ГРАДА СУБОТИЦЕ ОД ГОДИНЕ 1779

[...] Једанаесто: опште потребе и разлог унутрашње безбедности овога града препоручују да и овај град буде окружен што је пре могуће шанцем с временом такође и зидовима по узору на друге слободне краљевске градове, као и да се изграде потребне капије и снабдеју стражом; стога овај град треба да се промишљено брине, те ће му у том циљу бити дозвољено да за чување града уведе пратиоце, друкчије трабанте или пандуре, у толиком броју колико буде потребно, као и **добошара за објављивање огласа и за случај пожара**, а пратиоци су, снабдевени неопходним оружјем, са себи претпостављеним градским капетаном који се увек бира између чланова Магистрата, по обичају сведеном у свим другим слободним краљевским градовима, дужни да у току ноћи обилазе град и стражаре ради сузбијања злонамерних и немирних људи и спречавања њихових ексцеса. [...]

Изрази који се у повељама слободних краљевских градова користе да би описали добошарски посао су: „добошаре... зарад обнародовања и за случај пожара“ (Нови Сад); „добошара ради оглашавања опасности од пожара и ради читања наредби“ (Сомбор); „добошара за објављивање огласа и

за случај пожара“ (Суботица). Изрази који су у употреби за читање наредби су: обнародовање, читање, објављивање – наредби цивилних органа власти.

Симеон Пишчевић, био је српски официр племићког порекла у аустријским граничарским одредима, који се иселио у Русију 1753. године. У својим *Мемоарима*, који су послужили као инспирација Милошу Црњанском за писање *Сеоба*, бележи да су 1744. године, после погибије мађарског хусарског пуковника Венцела из Подунавског пука, распродате његове ствари **на добош**, што значи да су добошари већ тада објављивали судске заповести и учествовали на лицитацијама.

Најстарији помен добошарске службе у Магистрату града Новог Сада потиче из 1762. године и у њему Команда Петроварадинске регименте обавештава новосадски Магистрат да ће покренути поступак око заоставштине капетана Августина Мартиновића, те да се заинтересовани **преко добошара** о томе обавесте.⁸⁴ Први новосадски добошар чије је име сачувано у архивској грађи Магистрата из 1796. године се звао Теодор Дугић.⁸⁵

Одговор на питање како је основана добошарска служба и која су јој била задужења, можемо пронаћи у архивској грађи новосадског магистрата. Сачувана су два документа, из 1790. и 1792. године, који употпуњују представу о организацији и дужностима добошарске службе у слободним краљевским градовима, али и другим административно-територијалним управама на територији данашње Војводине.

У првом спису од 5. јуна 1790. године читамо да је новосадски магистрат затражио од Генералне команде славонске и темишварске области: „два добошара за потребе овога града“⁸⁶. Из наведеног видимо да су добошари за потребе градске управе регрутовани из редова пензионисаних војних добошара. То је било свакако најпрактичније решење ондашњих власти, и то из неколико разлога. Војни добошари су по природи посла били обучени за давање сигналних знакова на бубњу. Прошли су многе ратове, учествујући у биткама пешадијских трупа, раме уз раме са војницима граничарских регименти. Били су одлучни, сналажљиви, имали су добру меморију (потребно је било научити напамет заповести) или, што је било знатно ређе, писмени. О томе какве је заиста квалификације морао поседовати војни добошар читамо век касније из *Особних прописа за гемајнера, бубњика (тамбура), роговника (хорниста) и дерводјелца* из 1861. године. Добошар мора бити храбар, паметан и јак човек и мора да научи добошарске сигналне знаке неопходне за обављање службе.⁸⁷ Набројане особине

⁸⁴ Историјски архив Града Новог Сада, Нови Сад, Ф. 1 Магистрат слободног краљевског града Новог Сада, бр. N 1762, Fasc. 7 (ИАГНС, МСКГ НС).

⁸⁵ Исто, бр. 12. 07. 1796, Fasc. Z

⁸⁶ Исто, бр. 5.VI 1790.

⁸⁷ Franz Anders, *Auszug aus dem neuen Dienst-Reglement 1. Theil in der illirischen und deutschen Sprache in Fragen und Antworten*, 1861, 61.

за добошара су морале важити у свако време, па и за добошаре из друге половине XVIII века. Економска страна приче играла је не мали значај. Цивилним органима управе било је исплативије да запосле каквог пензионисаног војног добошара, коме је значило да побољша примања додатном зарадом од добошарине, него да обучавају нове људе за тај посао.

У другом спису од 8. фебруара 1792. године новосадски магистрат моли Генералну команду Петроварадина да се: „обавештења достављају њему (магистрату), а не непосредно, преко добошара, саопштавају становништву.“⁸⁸ Овај документ уједно симболично означава дефинитивни прелаз из војних у цивилне добошаре. Посредно, документ сведочи да, без обзира на то што је добошарска служба у слободним краљевским градовима успостављена текстом царске Привилегије, била је и даље пракса формирана у годинама настанка Војне границе, да војне власти комуницирају са цивилним становништвом преко добошара. Стога су се градске власти трудиле да се сва комуникација цивилних и војних власти са цивилним становништвом одвија искључиво преко градске управе, односно за то плаћених добошара. Како су слободни краљевски градови и слободни војни комунитети били на територији Војне границе, била је неопходна њихова међусобна сарадња. О наведеном сведоче следећа архивска документа новосадског магистрата:

– Године 1792: „372. тач. – Прослеђује се градском капетану захтев Генералне команде, из Петроварадина, да се објави преко добошара о начину наплате таксе.“⁸⁹

– Године 1793: „Војни апелациони суд у Петроварадину налаже Магистрату да добошем објави наведени оглас.“⁹⁰

Из архивске грађе новосадског магистрата сазнајемо још неке занимљиве податке о врсти и садржини добошарских наредби које су се оглашавале путем добошара. Углавном су се односиле на вести и наредбе везане за економски живот места као и судске одлуке у вези са породичним имовинско-правним односима. Навешћемо неколико докумената из XVIII века у којима су наредбе за добовање економске садржине.

– Година 1788: Поджупан Бачке жупаније, Јован племенити Латиновић тражи: да се објави преко добоша да ће се шпекулација зрнастом храном, иако забрањена а није престала, кажњавати одузимањем нађених залиха и подношењем пријаве жупанији.⁹¹

⁸⁸ ИАГНС, МСКГНС, бр. 8. II 1792.

⁸⁹ Исто, бр. 28. 02. 1792, Fasc. Z, K 8.

⁹⁰ Исто, бр. 20.VI 1793.

⁹¹ Исто, S 1788, Fas. 47.

– Година 1798: Градске власти упознају грађанство обавештењем Магистрата Земуна да ће се 26. јула 1798. године одржати лицитација бенефиција, као што је право продаје овчијег меса и право на лов.⁹²

Сачувано је неколико наредби судских органа из сфере породичних имовинско-правних односа и тичу се углавном оглашавања лицитације за имања која су ушла у процес поделе после смрти власника.

– Година 1783: Сенатор Никола Кодеоци издаје потврду наследницима Кајдла, да за кућу Марије, жене Јована Бишића коју је преко добошара огласио на лицитацији није пронашао купца.⁹³

– Година 1784: Молба Јулијане Јулинац, жене Павла Николића, да се упутити захтев пуку Карла ради отпуштања из војне службе њеног дванаестогодишњег сина Јована Николића, којег је отац дао за добошара у тај пук.⁹⁴

– Година 1798: 1443. тач. – Одговор, по захтеву капетана пука Надвојводе Фердинанда, Тормана, из Фриберга у Чешкој, да се може исплатити наследство Захарију Лукићу, добошару поменутог пука, ако пошаље потврду.⁹⁵

Магистрат муниципалног града Панчева је путем добошара обавештавао становништво о следећим наредбама и вестима: забрањују се хазардне игре (1795); 19. децембра биће спроведена хајка на вукове у војловачкој шуми (1796); забрањује се љубљење мртваца при сахрани (1796); забрањује се одлазак грађана на острва Чакљанац и Стефанац јер у Србији влада куга (1799); одлука аустријског цара руски фелдмаршал Александар Васиљевић Суворов именован за аустријског царско-краљевског фелдмаршала (1799).⁹⁶

Изричит помен постојања добошарске службе у саставу градске управе у XVIII веку сачуван је у архивској грађи Записника Великокикиндског привилегованог дистрикт од 15. новембра 1776. године, у коме се тражи набавка дрвеног добоша из Темишвара ради сазивања народа због објављивања судских одлука. Записник је писан на латинском језику и у српском преводу члан 98 у коме се помиње добош гласи:

⁹² ИАГНС, МСКГНС, 23. 07. 1798, Fasc. Z K 97.

⁹³ Исто, бр. ZZ 1783, Fasc. 10.

⁹⁴ Исто, бр. I 1784, Fasc. 8.

⁹⁵ Исто, 16.07. 1798, Fasc. Z, K 97.

⁹⁶ Из албума Георгија Милошевића, *Фотографије старих мајстора, Добош као средство јавног информисања*, <https://ko-kr.facebook.com/StaroPancevo/photos/fotografije-starih-majstora-radobos-kaoo-sredstvo-javnog-informisanjaiz-albuma-georg/356180917875140>, приступљено 12. фебруара 2019.

Члан 98.

Поручнику Атанасији у Темишвар, 15. 11. 1776.

Предмет: Прављење једног добоша

Чест је случај, да се због објављивања судских одлука сазива народ, те нам је потребан један добош и пошто смо мишљења да се исти може у Темишвару добити, те се умољава Ваше благородје, да поручи дрвени добош за нас.⁹⁷

Привилеговани дистрикти (окрузи) престаљали су прелазне облике владавине од војне ка цивилној власти, и радили су на основу привилегија добијених од царице Марије Терезије, која је желела да спречи иселјавање Срба са граничних територија после развојачења Потиско-поморишке војне границе. На територији данашње Војводине постојала су два крунска дистрикта: Потиски (Бечеј) и Великокикиндски (Кикинда). Власт у дистриктима је била у рукама Магистрата.

Добошар је имао улогу у процесу лицитације имовине дужника који су потпали пленидбу имовине због немогућности враћања дуга. Обично је била реч о немогућности плаћања пореза држави или повериоцима код којих се задуживало уз велику камату. Онај који је пленио имовину у народу се звао „егзекутор“ или „фендераш“ а сам чин пленидбе се у Војводини звао „фендовање.“ Уколико сељак, најчешће онај који је имао ситан посед, није успевао да скупи довољно средстава да измири дуг држави, добошар би му се појавио на прагу. Појава добошара је у најчешћем броју случајева значила да ће бити прочитана објава о јавној продаји имања ради извршења судске наплате пореза. За имање које је власник на такав начин изгубио, говорило се да му је „отишло на добош.“ У добошарској књизи општине Долово која се чува и Историјском архиву у Панчеву, „фендовање“ се објашњава на следећи

et nociva consilia, quantum penes Eosdem stat, antevertere. imò similia instantaneè detegere, denique omnia ea, quæ fidelibus Subditis, de homagiali obligatione sua incumbunt, internamque quietem, et securitatem concernunt, promptè, fideliter, et accuratè observare tenentur; Et cum Decimo: Communis necessitatis et internæ quoque Civitatis hujus Securitatis ratio favdeat, ut Ipsa etiam hæc Civitas, ut primum fieri poterit, Vallè, et cum tempore etiam muris, et manijs, adinflar aliarum Liberarum, Regiarum Civitatum cingatur; Porta item necessaria erigantur; et Vigilijs provideantur; igitur quemadmodum Civitati hæc providè curare incumbet, ita liceat Eadem, eum in finem etiam necessarios, pro Custodia Civitatis Satellites, vulgò Frabancos seu Hajdones, tot numero, quot necessarii fuerint, uti et Impanotribas, pro institutionibus Publicationibus, vel in casu incendij adhibendos, constituere, qui Satellites, necessarii omnis provisi, cum sibi præponendo Civitatis Capitaneo, ex gremio Magistratus semper eligendo, nocturnò tempore, de more in alijs quoque Liberis Regijsque Civitatibus observato, finè coercendorum malevolentium, et inquietorum hominum, et obervandorum antevertendorumque quorumvis excessuum, per Civitatem circumire, et Excubias agere obligentur. Porro: Undecimo: Admittitur quidem Eadem Civitati

Члан 10 Елибертационе повеље из 1749. године којим се одобрава Магистрату слободног краљевског града Сомбора да запосли добошара

⁹⁷ Историјски архив Кикинда, Ф. 3 Великокикиндски привилеговани дистрикт, записник, бр. 2, члан 98. (ИАК)

начин: „Сутра полази егзекутор да фендује и сваки који није платио порез нек гледи да плати, иначе ће бити фендован.“⁹⁸

Васа Стајић у књизи *Великокикиндски дистрикт (1776–1876)* наводи податак из архивске грађе дистрикта да је 1790. године приликом наплаћивања пореза долазило и до егзекуције, па је: „бубњар Диштрикта Ђорђе Сенежан“ са пандурима Диштрикта заслужио неке дневнице.⁹⁹ О томе шта је за само становништво значило „фендовање“ и колико су га трауматично доживљавали, сами својим речима оставили су забележено: „Тако су некад здраво кере лајале у царско или краљевско време на егзекуторе, што у име државе због неплаћене порезе могли су са правом да уђу а да ти фендују ствари кућевне.“¹⁰⁰ У последњим деценијама XIX века, дошло је до убрзаног пропадања „ситног“ сељаштва. Продирањем капиталистичких односа на село убрзано је раслојавање становништва. Малом слоју имућнијих сељака способних да произведу тржишне вишкове за продају, било је исплативо узимање земље у закуп и поред стално растуће ренте. Међутим, већина сељаштва пропада, јер су на малим поседима минимално користили савремена техничка средства и нису били у стању да произведу вишак пољопривредних производа за тржиште. У случају неродне године, сељак је падао у беду и био је принуђен да се задужује да би могао да засеје своју њиву. Задуживало се код зеленаша који су им зарачунавали 40–50%, а неретко и 100% камате. Ни код штедионица услови нису били много повољнији. Пореска политика Угарске такође је убрзала процес масовног пропадања сељаштва. Порези на земљу, као и остали порези, били су из године у годину све већи, а ситан сељак је плаћао сразмерно више пореза од богатог сељака. За непуну деценију (1891–1899), услед немогућности отплате дуговања, продато је на „добош“ 147.000 поседа, а укњижено 5.093,4 милиона форинти нових дугова. Одређени број сељака пропадао је куповином земље на зајам од штедионица, банака или зеленаша. Јаша Томић је о томе писао следеће: „Само у 1896. години је добош лупао пред око 15.000 сељака, а мирним путем су стотине хиљада продавали своју бедну њивицу.“¹⁰¹

У изворима из XVIII века помиње се још једна дужност добошара, која је данас мало позната, а то је учествовање у процедури спровођења јавног кажњавања батињањем на „дерешу“. Дереш, дереж – потиче од мађ. речи *deres*, и означава клупу на којој су лежали осуђеници на батине. У народу је постојало предање да је клупа названа „дереш“ отуда што се кажњеник приликом батињања дерао, а батинаш би му прекорно пребацивао; „Сад се

⁹⁸ Архив Војводине, Ф. 563, Збирка канцеларијских књига 12–13 век, 1930 бр. 273, *Добошарска књига заповести општине Старчево 1918–1924*.

⁹⁹ Васа Стајић, *Великокикиндски диштрикт, 1776–1876*, фототипско издање, Нови Сад – Кикинда, 1989, 439.

¹⁰⁰ Група аутора, *Речник српских говора Војводине*, измењено и допуњено издање у 4 тома, Нови Сад.

¹⁰¹ Лазар Ракић, *Радикална странка у Војводини до почетка XX века*, Нови Сад, 1975.

дереш је ли, а шта ниси пре пазио да не дође до тога!“ Телесном кажњавању су највише подлежали контрибуенти¹⁰² у војним комунитетима и слободним краљевским градовима. Кажњавање је спровођено јавно, на тргу пред зградом магистрата, обично пазарним данима када се у градовима окупљао већи број људи са стране. Према утврђеној процедури кажњавању су присуствовали шеф полиције, лекар, тамбур-добошар и батинаш.¹⁰³

Добошари су имали и дужност узбуђивања становништва у случају пожара у месту. Ова дужност се помиње у сва три Елибертациона писма о добијању статуса слободних краљевских градова (Нови Сад, Сомбор, Суботица) где се наводи да се добошарима, поред дужности оглашавања вести, поверава дужност „оглашавања опасности“ у случају пожара. У циљу заштите од пожара, почетком XIX века донет је пропис по коме је свако место имало задатак да о општинском трошку обезбеди добош и ватрогасну заставу. Добош се чувао у згради општине а застава у торњу парохијске цркве. Са обе локације је кретало узбуђивање становништва у случају примећеног пожара, како у самом месту, тако и у суседним местима. Тако се поступало и у првим деценијама XIX века када су ову дужност полако преузеле ватрогасне чете по местима.

У XIX веку добошарска служба је обухватила сва насељена места на територији данашње Војводине, без обзира на то да ли су била под цивилном или војном влашћу. У другој половини XVIII и почетком XIX века дошло је до колонизације становништва и стварања нових плански изграђених насеља. Уместо дотадашњих „раштрканих насеља,“ предузима се планско уређење старих и новоформираних насеља. То се постиже груписањем „ушоравањем“ кућа у улице, чиме је олакшана комуникација, како становништва међусобно, тако и са органима власти. У сваком месту се формира главна улица у центру места, у којој су изграђене цркве, школе, управне зграде органа власти. Све то је убрзало потребу за запошљавањем добошара у сваком месту, који је позивао становнике „добошем“ да изађу из својих кућа како би им саопштио посебно важне вести. Смањивањем и нестанком утицаја властелина на општинске послове, општинске надлежности су у већој мери проширене. То је повлачило и постављање већег броја општинских чиновника разних профила. Њихов број је зависио од величине места, а већина је као запосленог имала добошара, који се у неким местима називао: бубњар, плејаш и кишбирив. Добош је 1810. године коштао 17 гулдена о чему нам сведочи признаница о купопродаји инструмента у Баји која се чува у фонду Бачко–бодрошке жупаније.¹⁰⁴

¹⁰² У категорију контрибуената су спадали мање имућни трговци и занатлије, а од имућнијих они који нису имали пожељне моралне квалитете да добију статус грађанина, затим виноградари, надничари, бећари и грађански синови пре стицања грађанског статуса.

¹⁰³ Славко Гавриловић, *Граничарски војни комунитети и штабска места у сремској Војној граници (XVIII–XIX)*, Зборник Матице српске за историју, 65–6, Нови Сад, 2002, 13.

¹⁰⁴ Архив Војводине, Ф. 2 Бачко–бодрошка жупанија (ББЖ), а. ј. 431а/381, 1810.

Положај и дужности добошара су у XIX веку јасније дефинисани кроз саму праксу органа управе. Добошар је припадао групи ниже ранжираних општинских службеника, међу које су се убрајали још и: кочијаш (форшпандија), пандур, бабица, ветеринар, ноћни чувар (боктер), школски послужитељ и други.¹⁰⁵ Он је радио у служби жупаније, среза, града, општине, односно његовог становништва. Обављао је следеће послове: спремање службених просторија, ложење, уручивање пошиљака, обавештавање и рекламирање (добовање и читање), понегде је чак обављао посао ноћне страже и пратио заробљенике на суд. Био је укључен у пописе становништва, ажурирање бирачких спискова и слично. Наведене послове је обављао под непосредним надзором биров (месног поглавара). Примао је скромну плату, али му је дозвољено да убира новац од читања вести као што су занатлијски или трговачки огласи, објаве о лицитацијама, распродајама, па чак и личне поруке.¹⁰⁶ Добошари у брдским местима Аустрије и Немачке су, уместо добошем, становништво окупљали дувањем у рог.

У Новом Саду је постојао покушај да се поред добошара, уведу трубачи као оглашивачи најважнијих наредби органа власти. Из записника Магистрата слободног краљевског града Новог Сада од 27. јула 1801. године, тачка 1294. сазнајемо да је донет Закључак о пропозицијама објављивања наредби виших инстанци, на основу којих ће се наредбе оглашавати преко трубача, уместо добошара. Предвиђено је да се оглашавање врши у недељу између 8 и 9 часова у градској кући и на балконима кућа.¹⁰⁷ Не знамо зашто ова наредба није спроведена у дело, пошто се у документима градске управе из каснијих година више не помињу трубачи као оглашивачи „наредби виших инстанци“.

Вести које је требало обнародовати уписиване су на недељном нивоу у добошарску *Књигу заповести*. Свака вест је нумерисана редним бројем, од броја један па све до последњег броја наредбе која ће се читати. Није било правила колико ће бити уписано наредби у *Књигу заповести*. То је зависило од дневних и недељних дешавања у заједници. Број вести које су се читале порастао је када су се, поред званичних, почели читати приватни огласи грађанства. Наредбе у *Књигу заповести* су уписивали бележник (нотар), председник или потпредседник општине. Веродостојност садржаја који се оглашавао оверавана је званичним печатом. Уколико је добошар био неписмен, надређени му је помагао да упамти написано. Обично у тим случајевима није дословно репродукован текст из *Књиге заповести* већ се исти сажимао и добошар би га вежбао са надређеним чиновником како би га боље упамтио.

¹⁰⁵ Ђорђе Бошковић, *Румски плакат из прве половине 50-их година XX века – сведочанство богатог културног живота града*, Завичајни музеј Рума, Зборник бр. VI.

¹⁰⁶ Ortutay Gyula, *Magyar néprajzi lexikon III. (K–Né)*, Budapest, 1980, 205–206.

¹⁰⁷ ИАГНС, МСКГНС 16. 10. 1801 Z

Које су најчешће вести које су у XIX веку читали добошари? Из сачуване архивске грађе сазнајемо да је добошарима исплаћивана новчана награда за оглашавање лицитација (имовине, заоставштине, марве...), наплате пореза, издавање у закуп куће, земље и слично. Највећи број заповести које су читали потицао је од месних органа власти а теме су се односиле на функционисање заједнице у политичком, економском, просветном и културном погледу. Једна од уобичајних наредби, којом су се регулисала питања функционисања свакодневног живота, сачувана је у грађи кикиндске градске управе и гласи:

Допис Магистрата местном поглаварству у Великој Кикинди и Мокрину од 23. јунија 1862. године¹⁰⁸

Овим гореименоватом поглаварству строго налаже се да **средством бубња** у подручју свом обнародуе да ће се сваки онај који се на гвозденом путу са марвом уватио буде, по остојећим законима строжајше казнити. О набудовању и испуњењу овог налога поглаварство ће под собственом одговорности озбиљно настојати имати.

За добошара је биран човек „сиромашног стања“, како се тада говорило. Није било пожељно да обрађује или узима земљу у закуп пошто се није могло дозволити да одсуствује из службе дужи временски период.¹⁰⁹ Добошар је имао статус стално плаћеног службеника. Његова плата је била међу најнижим у управи где је био запослен. Додатну зараду је остваривао оглашавањем „приватних“ вести и на лицитацијама. Године 1862. у обновљеном Великокикиндском диштрикту одређене су плате служитељима. Међу њима се спомиње бубњар, али нам није познато колика му је била плата.¹¹⁰ Из архивске грађе сазнајемо да је варошки добошар у Сомбору 1869. године месечно примао плату од 12 форинти, колико је била плата и пандура (градски редари).¹¹¹ У попису неких трошкова трговишта Рума из 1874. године, разматраних на седници заступства почетком 1875. године, наводе се имена лица која су у тој години радила у општини или била од ње ангажована на разним пословима. На списку лица за чије плате је потрошен новац из општинске касе налази се добошар Јаков Лукић.¹¹² Заступство општине Рума је на седници одржаној 9–21. децембра 1875.

¹⁰⁸ Податак уступио Јован Чуданов.

¹⁰⁹ Ortutay Gyula, *Magyar néprajzi lexikon III. (K–Né)*, Budapest, 1980, 205–206.

¹¹⁰ Васа Стајић, *Великокикиндски диштрикт 1776–1876*, фототипско издање, Нови Сад – Кикинда, 1989, 439.

¹¹¹ Миленко Бељански, *Летопис Сомбора од 1861. до 1876. године*, Сомбор, 1982, 117.

¹¹² Ђорђе Бошковић, *Рума у периоду 1861–1914*, Рума, 2016, 102.

године донело одлуку да плата добошара, редара (укупно 10) и бирова буде 150 форинти сваком, а предложено је да се усвоји да се уместо добошара и бирова постави само један достављач са платом 250 форинти. Иако је овај предлог прихваћен, добошари се и даље налазе у ставкама из каснијих прорачуна.¹¹³ Цена добовања за приватна лица је зависила од броја добовања једне вести. Новосадски варошки добошар Димитрије Давидовић примио је од Исака Грујића 31. децембра 1829. године 5,50 форинти за 3 пута објављивану продају мајура и 4 пута објављивану продају куће.¹¹⁴

Из *Правилника о ценама градских добошара за објављивање огласа приватних лица на територији града Сомбора* од 1. јуна 1893. године на непосредан начин сазнајемо како су добошари остваривали додатну зараду. Уједно објашњен је и принцип по коме се вршило добовање. Из документа сазнајемо да су приватна лица била дужна да пријаве градском Капетанском уреду огласе које су желели да објаве путем добошара и за то плате тражени износ. Овај уред је водио евиденцију свих огласа приватних лица као и евиденцију званичних објава власти. Одмах по обављеној уплати шаље се на градске улице добошар који ће на свима добро познатим локацијама у граду објавити плаћени оглас. Цена добовања зависи од следећег: да ли се вест оглашава једном или више пута и да ли се оглашава на најпрометнијим локацијама у месту (тргу, пијаци, испред цркве, градске куће...). Цена оглашавања се формира и према томе да ли се оглашавање врши локалном становништву или становништву ван града (тада је дупло скупље). Услуга добошара на лицитацијама наплаћује се по једном дану. На крају месеца у Капетанском уреду се врши обрачун и половина зарађене суме се исплаћује добошарима а половина се преусмерава у сиротињски фонд.

У архивима на територији Војводине сачувано је мало нормативних аката из XIX века којима се регулише рад добошарске службе, тако да је *Правилник о ценама градских добошара за објављивање огласа приватних лица на територији града Сомбора* (1893) веома значајан за проучавање ове теме.

Правилник о ценама градских добошара за објављивање огласа приватних лица на територији града¹¹⁵

1. §

За објављивање огласа на територији града, Капетански уред задужује градског добошара, а у случају његове спречености извршењу задатка, задужује друго погодно лице за оглашавање.

¹¹³ „Историјски архив „Срем“, Сремска Митровица, Магистрат трговишта Рума“ фасц. 278/12, 1875. (ИАС СМ МТР)

¹¹⁴ ИАГНС, МСКГНС, бр. 31. XII.1829.

¹¹⁵ Историјски архив Сомбор, F.6 Збирка нормативних аката, инв. бр. 6202 (ИАСо).

2. §

Цене огласа приватних лица се одређују на следећи начин:

I

За једним оглашавањем испред капије градске куће:

А) за локално становништво 20 кр.

Б) за становништво изван града 50 кр.

II

За оглашавање на прометнијим местима града као што су код Светог Тројства, на тргу Св. Ђурђа, на раскрсници између улице Ержебет и улице Трефор, на углу Ходочасничке улице и Јожефа Етвеша, на углу улице Иштвана Сечењија и Ференца Деака, на углу улице Ержебет и Иштвана Сечењија, код бунара код источне стране „милицијског дома“ и код србске школе у предграђу Селенче.

А) за локално становништво 40 кр.

Б) за становништво изван града 80 кр.

Услуге добошара за лицитације је одређено за 50 кр. по лицитацији, уколико лицитација траје више дана, цена је за сваки дан 50-50 кр.

3. §

Приватна лица су дужна пријавити капетанском уреду огласе које желе да објаве путем добошара. Капетански уред води евиденцију о свим огласима приватних лица као и о званичним објавама, и након примања новчане надокнаде за оглашавање од наручиоца огласа, моментално шаље добошара за објављивање огласа.

Половина цене надокнаде за услуге оглашавања добошара се преусмерава у сиротињски фонд, а друга половина добошарима.

4. §

Капетански уред је дужан да на крају сваког месеца исплати градским добошарима половину од сакупљеног новца од огласа приватних лица, а другу половину са овереном копијом евиденције огласа и признанице од добошара предати градском савету ради даљег поступка.

5. §

Овај правилник ступа на снагу са одобрењем Мађарског краљевског министарства унутрашњих послова након објављивања на конгрегацији града. На регуларној конгрегацији одржаној дана 28. и 29. марта 1893. године у Слободном краљевском граду Сомбору.

Бене Чихаш, градоначелник

Одобрено од стране Мађарског краљевског министарства унутрашњих послова под бројем 43370/III-5. 1893

Из Правилника о објављивању огласа приватних лица у Сомбору можемо закључити да је у већим срединама добошар, посебно по питању приватних огласа, готово свакодневно добовао.¹¹⁶ У мањим местима проток вести је био знатно мањег обима, те је постојала пракса оглашавања вести недељом, која је међу хришћанима поштована као дан одмора и окупљања породице. У ванредним околностима и по селима су вести чешће оглашаване.

Добошар је у XIX веку територију своје надлежности обилазио пешке. Са добошем обешеним пртеним ременом о раме и двома дрвеним палицама (маљицама), стајао би на одређеним прометним местима и раскрсницама, ударао минут-два у добош да би обзнанио своје присуство и позвао народ да изађе на улицу из својих кућа, локала, радњи, радионица. Неки су у добош ударили једноставним тактом да би привукли пажњу народа, док су поједини креирали различите сложеније ритмове.¹¹⁷ Тада би добошар читао наглас наредбе и вести за оглашавање. Уколико је био неписмен, што је у овом периоду био сигурно чешће случај, важно је било да буде „тувљив“, односно да има добро памћење. Јован Ђурђулов у *Иђошкој хроници*, описујући добошара Луку Доровљева, бележи:¹¹⁸

– „А дао бог није знао да чита... Он је био тувљив. Знао је шта је вечеро а да не утуви кнежеву заповест! Или би он зарезо у какво парче дрвета колико фели има да јави. А феле он већ зна из главе!“

Обавештења су добошари започињали речима: „Даје се на знање!“ У Шајкашкој су неки добошари обичавали да узвикују: „Чујте и почујте!“ Неки добошари су на немачком језику започињали добовање са „Пажња, пажња.“ Онда су читали појединачно тачку по тачку недељних наредби из *Књиге заповести* или дневне наредбе и огласе приватних лица. У наредбама су се често користиле речи „наређује се“ и „забрањује се“, како би слушаоцима била потпуно јасна важност поруке надређених власти. Из статута Бачко–бодрошке жупаније сазнајемо да су веома важне вести добоване три пута узастопце, па се сматрало да је сваки становник обавештен као да су му наређења или позив писмено уручени, са свим законским последицама. После сваке вести добошар би кратко залупао па наставио са читањем друге вести. По завршетку би дуже залупао да се зна да је на том месту завршио са добовањем и упутио се ка следећем рогљу. Искуснији добошари су неке вести завршавали досетком како би појачали или умањили њихову важност, у зависности од расположења окупљеног народа.¹¹⁹ У Ечкој је за добошарске објаве била везана пошалица која се генерацијама препричавала

¹¹⁶ У Сомбору је постојала улица која се звала *Добошарска* (данас 21. октобра).

¹¹⁷ Јован Чуданов, *Занимање добошар*, *Attendite*, Гласник Историјског архива Кикинда, број 12, Кикинда, 2016, 177–178.

¹¹⁸ Јован Ђурђулов, *Иђошка хроника*, Кикинда, 1951, 33–34.

¹¹⁹ Енциклопедија Новог Сада, ДЗ–ЕГ, бр. 7, Нови Сад, 1996, 63.

и преносила. Након објаве добошара, говорило се да ће се, у случају да тог дана падне киша, најављене ствари одржати предходног дана.¹²⁰

Неки добошари су усавршили вештину да сувопарна, административна обавештења, протумаче једноставнијим језиком, прилагоде их уху слушалаца и учине разумљивијима. Било је добошара који су од сувопарних наредби умели да саставе заповести у римованом стиху. У писаним изворима о српском селу Кетфељ у данашњој Румунији налази се податак да су бубњароши или плејаша били активни у овом селу од 1844. године¹²¹ и да су се „истицали нарочито тиме што су умели лепо да саставе у римованом стиху поруке и да ритмички ударају у бубањ.¹²² Најпоштованији добошар је био онај чији је глас био најјачи и чуо се све до Нових ливада. Упамћен је остао добошар Бата Лембер из Кетфеља, који се, служећи војску у Сарајеву, опкладио да ће гласније од хоће викати са минарета, и потом причао да је опкладу добио.“¹²³

Које је још особине морао да поседује добошар? У вишенационалним местима морао је да познаје званичне језике средине. Тако је у Сомбору морао да влада са сва три језика које су говорили тамошњи становници: тзв. рацки – односно српски или буњевачки, мађарски и немачки језик.¹²⁴ У пракси, многи добошари су познавали само основе страних језика на којима су читали наредбе, па је погрешно разумевање текста и оглашавање са пуно језичких и граматичких грешака био и извор забаве масе која их је слушала. Пример томе налазимо у шаљивом тексту објављеном у сатиричном листу *Комарац* 1862. године.¹²⁵

Немац-добошар.

**У општини Н. бивши добошар Шваба, овим је речима
уз добош дао на знање, да треба порцију плаћати:**

Луди злушај саповест!

Луди, док је пила прави шала, и кнез шали— ал сад поме није више шали — сад паш пошле два коспотаре, они тако мени каши, они паш право штајер-газде. Они тако каши, па и кнез каши, ко се моринг штајер платиш, то наш то бре, тај наш прави на штајер-газда Фолиш, — а на кнез срце

¹²⁰ Ruth Melcher, *Deutsche Ecke*, Der Trommler, Seite 1, 6.

¹²¹ Јелена Јовановић, *Певачко наслеђе Срба у Горњем Банату у Румунији: сведочанства на истеку XX века*, Музиколошки институт САНУ – Савез Срба у Румунији, Београд–Темишвар, 2015, 101

¹²² Група аутора, *Из села у село (Кетфељ)*, Букурешт, 1984.

¹²³ Јаворка Марков Јоргован, *Трајим занат којег више нема (Есеји о скоро несталим занатима и занимањима у Поморишју)*, Савез Срба у Румунији, Темишвар, 2015, 53.

¹²⁴ Милан Степановић, Сомборски добошари, [https://www.ravnoplov.rs/прегледано дана 25. јануара 2019.](https://www.ravnoplov.rs/прегледано%20дана%2025.%20јануара%202019.)

¹²⁵ *Комарац*. Шаљиви лист, број 21, од 30. јула 1862, 43.

Фрло пегениш. — Ко се поме не платиш, птајер- казде Фрло срдиш и кнез није Фоли, оће онда подај солдат на кући, солдат поме паш песао, мораш њему подај ручај, мораш њему прави вина пије, мораш њему прави спавај.

Тако је слатки добошар говорио и опет су сви платили порцију. — Како се лепо разумемо!

Добошар је требало да буде гласан, или како је кадгод у часопису *Бранково коло* записано:

„Прави добошар мора имати таку гласину, да се онај на трећем рогљу мора ухватити за уши, да не оглуви. Нећу да буде после изговора: е, нисам чуо – е, добошар је нешто промукло мрмљао.“¹²⁶

Неопходно је да добошар буде отресит, сналажљив и комуникативан. Веран преносилац наредби и вести и веран слушалац реакције народа на исте. На улици, у непосредном контакту са људима разних нација, сталеза, занимања, опредељења и намера, он је најбоље осећао расположење народа према новим законима, регрутацији, порезима и наметима и другим вестима које се нису увек допадале уху слушалаца. Добошар са дугогодишњим радним искуством је успевао да улично незадовољство, на лицу места измишљеним досеткама и шалама, претвори у резигнацију и угаси потенцијални бунт у зачетку. Зато је било важно да добошар буду духовит, довитљив и причљив. Вероватно је да су добошари имали и улогу о којој нису остали писани трагови, али се она може претпоставити, а то је било да као државни службеници у сталном контакту са народним расположењем, о истом обавештавају своје претпостављене. То се вероватније дешавало у кризним и ратним периодима, када су власти више ослушкивале „расположење народа“. Добошар је морао бити беспрекорног моралног владања, јер ипак је он био лице државне управе које су грађани најчешће сретали. Иако се о томе строго водило рачуна, дешавали су се и испади у владању добошара који су бацали ружно светло на њихову службу. У Архиву Војводине, чува се интересантан документ који на другачији начин осликава време успостављања добошарске службе. Реч је о забелешци средског начелника Бенедикта Пиуковића да је на Футошком вашару доминирали провизор Фрања Дедински, дана 7. новембра 1811. године, притворио „жупанијског добошара на одсуству Ћирила Јовановића јер је коцком варао јадни народ, и одузо му стечену суму као и његову меморијалну медаљу коју је срамно за коцкање понудио“.¹²⁷ Из ове забелешке сазнајемо две важне ствари. Да је почетком XIX века постојао добошар при управи Бачко–бодрошке жупаније који се звао Ћирил Јовановић и да је за посао добошара регрутован из војске, пошто је покушавао да заложу медаљу ради коцкања. Интересантно је напоменути да је био Србин, па се може

¹²⁶ Бранково коло, том 15, 1909, 3.

¹²⁷ АВ, ББЖ, Конгрегациони списи, број 438/74, 1811.

претпоставити да је жупанија имала у овом периоду неколико добошара за различите службене језике на свом подручју (немачки, мађарски).

У градским срединама и седиштима жупанија постојала је добошарска служба која је упошљавала по неколико добошара, у зависности од величине и потреба самога града. О томе су нам сачувани подаци за град Вараждин (данас република Хрватска), у оно време у саставу хабзбуршке државе и густо насељен српским становништвом. Град је имао службу бубњања која је сваки месец подносила извештај када, колико и за кога је бубњала, и колико је новца уплаћено у градску благајну.¹²⁸

Добошар је припадао групи ниже ранжираних општинских службеника, међу које су се убрајали још и: кочијаш, пандур, бабица, ветеринар, ноћни чувар, школски послужитељ и други.¹²⁹

Не можемо поуздано утврдити да ли су добошари током XIX века носили службену униформу и, ако јесу, каква је она била. Може се претпоставити да је у XVIII веку ова „службена одећа“ била комбинација војне и цивилне, пошто су добошари регрутовани из војних пукова. Век касније, ситуација је вероватно била слична. Ипак, убрзани развој насеља у свим областима, зидање репрезентативних објеката за седишта органа управе, захтевали су да и представници органа управе добију ново, једнообразно „униформисано“ лице. Познато је да су у Бачкој, у јануару 1886. године, жупанијски органи прописали да сви службеници општина морају да буду униформисани. Униформе (зимска и летња и обућа) су се израђивале о трошку општине и тада су добошари обукли званичне општинске униформе.¹³⁰ Општински прорачун (буџет) Руме за 1882. годину је између осталих планираних трошкова, урачунао и набавку униформи за редаре и добошаре.¹³¹ Униформа је подразумевала летњу и зимску одећу и обућу.

Обрађени архивски извори из XIX века сачували су лик добошара који су обнародовали вести по трговима и улицама војвођанских насеља тога времена. У архивској грађи читамо да је први познати новосадски добошар Теодор Дугић (први пут се помиње 1796) преминуо вероватно око 1805. године пошто се његова удовица обраћа Магистрату за новчану помоћ.¹³² Први новосадски градски добошар с почетка XIX века био је Максим (илијан) Шербрум. Он је 29. маја 1801. године тужио папучарски цех у Новом Саду који му није исплатио договорених 10 форинти за објаву.¹³³ Други познати добошар био је Јован (Јохан) Фридрих који је

¹²⁸ Ljerka Perčić, *O sporu izdavača Josipa (Josepha) v. Platzera i autora Franza Antona Wenera*. *Kaj: časopis za književnost, umjetnost i kulturu*, knjiga 42 (210), br. 4–5, 2009.

¹²⁹ *Die Batschka deutsches siedlungsgebiet in Südosteuropa. Eine triologie*, Berlin, 2008.

¹³⁰ Исто.

¹³¹ Ђорђе Бошковић, *Румски плакат из прве половине 50-их година XX века – сведочанство богатог културног живота града*, Завичајни музеј Рума, Зборник бр. VI.

¹³² ИАГНС МСКГ НС, 14.06.1805 Z

¹³³ Исто, 29.05. 1801 Z

Ђорђе Стратимировић

највероватније преминуо 1811. године пошто се у то време помиње питање регулисања дуговања из његове заоставштине.¹³⁴ Варошки добошар Димитрије Давидовић први пут се у изворима спомиње 1819. године када је, између осталог, зарадио и 7 форинти за објаву лицитације имовине једног покојника.¹³⁵ Исти се појављује приликом лицитација имовине пале под стечај, издавања у закуп кућа „Код 7 Шваба“ и „Стрелиште“¹³⁶, па све до 1831. године, када се уместо њега у изворима почиње помињати као варошки добошар Павле Крстић.¹³⁷ Поред добошарског посла, Крстић се помиње и као сведок у случају против бављења надрилекарством берберина Луке Исаковића који је 1835. године непажњом пресекао вену на десној руци снајки Павла Крстића, после чега је искрварила.¹³⁸ У наредним деценијама смењују се следећа имена новосадских варошких добошара: Лазар Домунковић (помиње се 1836), Ференц Векоњи (1856), Јован Утвић (пensionисан због болести 1860) и Јакоб Штајнлехнер (почео са радом 1860).

У Магистрату трговишта Рума је 1832. године било укупно запослено 47 особа, међу којима је био и добошар Сердан Марковић.¹³⁹ У архиви Српске православне цркве у Кикинди чува се признаница добошара Милана Сударова од 1 форинте који потврђује да је „за добовање 1895. год. септембра 8^{ог} при продаји црепа и грађе црквене општине примио јесам.“

Средином XIX века одиграле су се крупне друштвено-економске и социјалне промене које су измениле слику феудалне Угарске и увеле је у заједницу капиталистичких држава. Западну и Средњу Европу је крајем фебруара 1848. године запљуснула антифеудална, грађанско-демократска револуција која је у неким земљама позната као *Пролеће нација* или *Ђуђење народа*. На територији Војводине дошло је до социјалних и аграрних побуна. Револуционарне тежње Срба и Мађара су се у почетку потпуно подударале. Мађарску

¹³⁴ ИАГНС МСК ГНС, 13.12. 1811 Z

¹³⁵ Исто, 30.6. 1819.

¹³⁶ Исто, 31.1.1822; 17.12.1824.

¹³⁷ Исто, 6. 11. 1831, 21.2. 1832.

¹³⁸ Исто, 3. 6. 1835.

¹³⁹ ИАС СМ, МТР, кут. за 1932.

револуцију нису повели грађани, као у другим областима Европе, већ ситнији племићи којима се грађанство прикључило. Пештанска револуционарна омладина је 15. марта истакла захтеве који су тражили грађанске слободе, равноправност свих народности, укидање феудалних односа, опште право гласа и демократски устав. Захтеве је прихватио Угарски сабор, а делимично их је потврдио и бечки двор. Међутим, мађарски револуционари су након преузимања власти, одбили да признају иста права Србима, сматрајући да у Угарској, односно Мађарској, постоји само један политички народ – Мађари. За српске револуционаре је била неприхватљива идеја о постојању само једне, мађарске нације у Угарској, пошто су себе такође сматрали равноправним народом. По мемоарима Јована Полита, представник новосадског револуционарног одбора, племић Ђорђе Стратимировић, упозорио је првог човека мађарске револуције Лајоша Кошута да ће Срби, ако Мађари не прихвате њихове захтеве, тражити признање аутономије на другој адреси. Кошут је на то одговорио да се мађарско-српски проблем може решити само сабљом.

У прогласу Ђорђа Стратимировића, упућеном новосадском грађанству априла 1848. године, изнет је његов политички став, какве особине политички прваци српског народа морају да имају, односно које не смеју поседовати.

Проглас Ђорђа Стратимировића србском народу – упозорење какве људе треба да бирају за представнике у предстојећој народној скупштини.

[...] Знате ли дакле, браћо! какви морају они мужеви бити, којима ви право у руке дајете, вашу судбину у Новом Саду одважити? – Треба да је муж уман, слободан, независим – а пређе свега: Србљин мора бити од главе до пете. Искрено мора он желити побољшање стања рода свога. Није лармадџија или блебетуша тај потребниј правиј муж – **јер такИ су људи ко добоши – многу ларму чине, а изнутра су шупљи!** – Они све дужни остану. Зато браћо! не ко само добро говори, него оног, који као правиј Србљин дела – изберите; али незаборвите избраног, за сва наш народ касајућа се закљученија под одговор узети...

Велико незадовољство српског народа државном политиком мађаризације и притисак бројних народних делегација и петиција, принудили су српског митрополита Јосифа Рајачића, крупног феудалца, оданог двору, да закаже српску скупштину, познату као *Мајска скупштина*. Она је одржана у Сремским Карловцима од 13. до 15. маја 1848. године и на њој је проглашена Српска Војводина која је, као посебна аутономна територија обухватала: Срем са Границом, Барању, Бачку са Потиским дистриктом и Шајкашким батаљоном, и Банат са Границом и Кикиндским дистриктом. Митрополит је проглашен за патријарха, а за војводу је изабран пуковник

из Огулинске регименте, искусни царски војник, Стеван Шупљикац. Скупштина је прогласила равноправни, политички савез Војводине са Хрватском, што је потврдио и Хрватски сабор, признавши да је Срем део Војводине. Скупштина је прогласила да је српски народ слободан и независан у оквиру Аустријског царства и угарске круне. Изабран је Главни одбор, као извршни орган, тј. влада Војводине, чијим радом је доминирао Ђорђе Стратимировић. Главни одбор је у Војводини организовао потпуно независну државно-правну и економску власт.

У политичком и националном превирању српског народа током Револуције 1848/1849. године, појавила се карикатура као вид политичке пропаганде у циљу стварања јединственог фронта српског народа против нове мађарске владе и мађарона (припадника српског народа који су подржавали мађарску политику). На једној познатој карикатури из тог периода приказан је и бубањ (добош) да би се описала мађаронска, провадина политика неких виђенијих Срба.¹⁴⁰ Карикатура је дело Димитрија Аврамовића и настала је у Београду 1848. године, одакле је са другима карикатурама и пропагандним материјалом (леци, плакати) растурана по Јужној Угарској. Творац политичке карикатуре у Срба био је Димитрије Аврамовић (1815–1855), академски сликар родом из Шајкаша, један од водећих српских класицистичких и романтичарских сликара XIX века. Поред сликарства, Аврамовић се периодично бавио књижевношћу и новинарством. Део каријере је провео у Кнежевини Србији где је, између осталог, радио илустрације и политичке карикатуре за владине *Србске новине*. Тако ће настати његове познате антимађарске и антимађаронске карикатуре везане за револуционарна дешавања 1848. године.

Колекција од 12 његових карикатура чува се у Музеју Војводине у Новом Саду, у збирци „Револуција 1848–1849“. У карикатури под бројем 6. под називом *Изроди србства*¹⁴¹ приказан је војни бубањ у рукама неког мађарског званичника који даје такт Мађаронима да у усаглашеном ритму играју онако „како влада свира“ (наређује). Главне личности карикатуре су „Мађарони“ Сава Вуковић, тамишки жупан и министар правде у угарској влади, Димитрије Рогулић, иришки племић и истакнути представник мађарске власти у Срему и сомборски племић Стеван Зако.¹⁴² Њих тројица плешу у мађарским чизмама (симбол мађарства на карикатурама) и узвикују *Иљен Кошут мађар ембер*, док им ритам добошем даје неки Мађар. На левој страни цртежа приказан је демон који на узици држи сва три

¹⁴⁰ Војислав Мартинов, *Политичке карикатуре Димитрија Аврамовића из 1848. године*, Рад Музеја Војводине, 54, Нови Сад, 2012, 142.

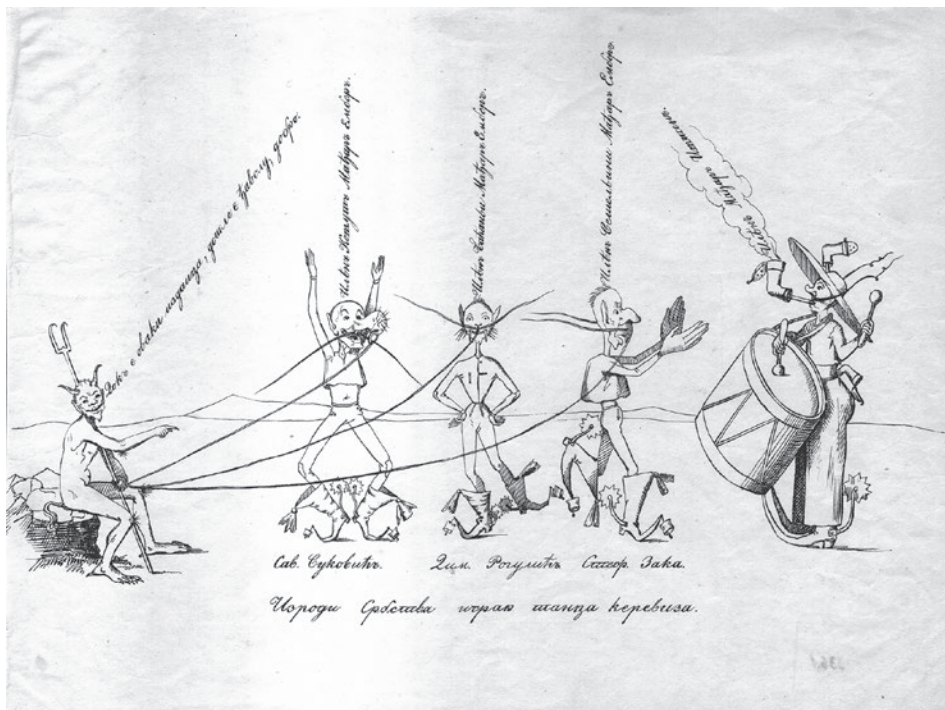
¹⁴¹ Музеј Војводине, Збирка *Револуција 1848–1849*, инв. бр. 6187, слика бр. 6 *Изроди србства* из 1848. (МВ)

¹⁴² Стеван Зако, угледни сомборски поседник. На скупу у Старом Бечеју одбио је да прочита нове мађарске законе на српском језику рекавши да они који желе законе на српском језику треба да иду преко Саве. Због тога је од окупљених добио батине, па се на карикатури често подругљиво приказује са чворугом на челу.

„мађарона“ и изговара: *Док је оваквих издајца, дотле је ђаволу добро. Ис-под карикатуре је текст: Изроди српства играју танца керевица.*

Бубањ је уједно и симбол рата и његово представљање је и упозорење о претњи оружаним сукобом, уколико се Срби супротставе званичној угарској политици.

Карикатура Димитрија Аврамовића *Изроди Српства*, Музеј Војводине

Крвави мађарско-српски рат отпочео је нападом на Сремске Карловце јуна 1848. и брзо се раширио по целој Војводини. Први велики сукоб Срба и Мађара одиграо се 14. јула око Сентомаша (Србобрана), где су се Срби граничари, уз помоћ добровољаца из Србије, утврдили, а Мађари покушали пробој. Описујући припреме и атмосферу пред битку, Јован Ковачевић је у *Повестници народа сербског од године 1848*¹⁴³ забележио догађај у мађарском војном логору у коме је војни добош одиграо важну улогу: „током ноћи ветар со олујом, отисне добош (бубањ) од добошара спавајућег, почне силом ветра о земљу котрљати се и лупати. Мађари пак кад у једом ма[x] из сна чуше лупу добоша, скочише свима ноге лагане ипочеше браћу своју из свег грла викати „устајте“, ето Сербјанаца! Ето Сербалџа (Раца). Затим псовати и грдити не само Србље но и Бога нашег створитеља пак после из стана на траг све куд који бегалући, пуцаше из пушака које у ветар које у добош...“

¹⁴³ Slavko Gavrilović, *Quellen zur Geschichte des Fürstentums Serbien und der Serbien in Ungarn, 1839–1849*, SANU, Beograd, 2002, 91.

Након победе у северној Италији и Чешкој, Аустријанци су објавили рат Мађарима, а хрватском бану Јелачићу је поверено гушење мађарског покрета. Нови аустријски цар Франц Јозеф је 15. децембра признао Србима право на патријарха и војводу, али не и војвођанску аутономију, територију и органе управљања. Након изненадне смрти Стевана Шупљикца, Ђорђе Стратимировић и Главни одбор су затражили од патријарха заказивање скупштине ради избора новог војводе. Реакционарно настројени патријарх, који је у међувремену обезбедио пуну подршку бечког двора, српске владе и конзервативних кругова, одбио је да омогући избор војводе, а реорганизацијом је обесмислио постојање Главног одбора. Команду над војском патријарх је предао Фердинанду Мајерхоферу, након чега је она изгубила народна обележја и прерасла у јужни корпус царско-краљевске војске. Уместо Главног одбора, војском су командовали аустријски генерали.

Октроисаним аустријским уставом из марта 1849. године, Војводина није призната као посебна круновина. Угарска је подељена на војне дистрикте, из Војводине је изузета граница, а њен остатак је постао седми дистрикт на челу са царским комесаром – патријархом Рајачићем. Током 1849. у Војводини су вођене крваве борбе између Мађара и Срба. Током лета 1849. године, на аустријски позив, у сукобе се укључила руска војска, након чега су Мађари поражени. Аустријски цар је 15. децембра 1849. донео патент о оснивању *Војводине Србије и Тамишког Баната*, која ће се често називати и Српска Војводина и Тамишки Банат. У састав овакве Војводине ушли су Бачка и Банат без Границе, те, само Румски и Илочки срезови из Срема. Војводина је суштински представљала само једну управну јединицу, без икаквих народних или аутономних одлика. Војводина је изузета из Угарске и поверена аустријском министарству полиције на управу. У овако „искројеној“ Војводини Срби су били тек трећи народ по бројности, после Румуна и Немаца, а званични језик је био искључиво немачки. Аустријски цар је себе прогласио за великог војводу Војводине Србије.

Један од градова који је највише настрадао током Револуције био је Нови Сад који је 12. јуна 1849. године потпуно уништен бомбардовањем са тврђаве. Представници новосадских трговаца, који су због бомбардовања Новог Сада пребегли у Срем и Београд, по повратку из „бежаније“ упутили су новосадском магистрату 15. (3) новембра 1849. године молбу. У њој је затражено да се страни трговци удаље из Новог Сада и не праве више конкуренцију домаћим трговцима. Позивају се на третман који су као избеглице имали у Митровици: „када смо ми Новосађани нарочито у Митровици на прошњу ондашњих трговаца чрез тамошње надлежатељство јавно средствјем добоша од трговања забрањени били.“¹⁴⁴ Забрана је добила на

¹⁴⁴ Васа Стајић, *Привреда Новог Сада 1748–1880, Из архива Новосадског магистрата*, Нови Сад, 1941, 398.

значају тиме што је јавно објављена преко добошара и тиме су сва врата за зараду овим трговцима била затворена.

После револуције, једна од одлука аустријских власти била је да забрани растурање *Србских новина* због натписа о борби српског народа за национална права. Због тога је дошло до драстичног опадања броја претплатника, па је уредништво с огорчењем износило да: „има округа где добошар начелничества новине држи, а ни начелник ни председатељ суда не држи.“¹⁴⁵

Под притиском Угарске, 1860. године је укинута Српско Војводство и Тамишки Банат. Неколико година касније, аустро-угарском нагодбом из 1867. године, утемељена је Аустроугарска монархија. До развојачења Војне границе и њеног присаједињења Угарској дошло је 1873. године када се целокупна територија данашње Војводине нашла под цивилном управом. У жупанијама, градови су се делили на градове са уређеним сенатом (у рангу среза, под влашћу великог жупана) и слободне краљевске градове (у рангу жупанија). Општине су биле организоване на основу *Закона о општинама* од 10. јуна 1871. године.¹⁴⁶ По овом закону, општина је у границама закона самостално водила своје унутрашње послове, спроводила наредбе виших органа власти; одлучивала о свом унутрашњем пословању и доносила правилнике; располагала општинским иметком; разрезивала и наплаћивала општински порез; старала се о општинским путевима и другим саобраћајницама; старала се о општинским школама и средњим заводима; решавала питања службеничких места. Општина је остваривала право на самоуправу преко општинског представништва на чијем челу је био кнез. Према материјалним могућностима, општине су се делиле на велике и мале општине.

На основу Закона о уређењу општина из 1871. године, градске и општинске власти су својим статутима и правилницима регулисале положај добошарске службе. У свим нормативним актима донетим у том периоду добошари се помињу поименице као: служитељи, уручивачи, достављачи, а понегде и као полицијско службено особље. Без обзира на то под којим именом је добошарска служба заведена, добошар је систематизован у групу манипулативних, неквалификованих служитеља који нису уврштени у платне разреде. У радни однос су ступали на неодређено или одређено време. Уколико је уговор склопљен на одређено време, они вреднији су након тога поново именовани. Дешавали су се случајеви да се служба преносила са оца на сина.¹⁴⁷ Ни у једном од закона о општинама који су донети после Нагодбе (ни члан XVIII угарског закона из 1871, ни члан XXII угарског закона из 1886. године) није регулисан рад добошара, нити начин

¹⁴⁵ Андрија Раденић, *Из историје Србије и Војводине 1834–1914*, Нови Сад–Београд, 1973.

¹⁴⁶ Magyar Törvénytár 1869–1871, Budapest, 1897, Törvénycikkely CXL/18/1871, 293.

¹⁴⁷ Gelencsér József, *A kishíró*, Honismeret 46. Évfolyam, 1. Szám, Budapest, 2018, 39–44.

вршења објава. У оба закона се говори о томе да се „објаве по општинама врше на уобичајан начин“. А у то време уобичајан начин је значило путем добосара.

У *Правилима Бачко-бодрошке жупаније* из 1887. године¹⁴⁸ наводи се да је општински служитељ морао имати беспрекорно морално владање са знањем државног језика. Послужитеље, па тиме и добосаре, поставља и отпушта општинско поглаварство доношењем решења на заседању седница. У Архиву Војводине се чува *Устав Муниципије вароши Вршца*, штампан у Вршцу вероватно почетком XX века. На штампаном тексту су извршене руком писане измене и допуне, као предлог новог статута за 1911. годину. Иако је овде реч о концепту статута, добијамо одличан увид о положају добосарске службе у градској управи. Из Устава (статута) сазнајемо да је један од органа муниципије вароши Вршца била *Полицајна капетанија и пријавно звање* која је била извршни орган магистрата и градоначелника, и бавила се питањем безбедности. Особље градске капетаније су чинили: велики капетан, полицајни капетан, полицајни официри, варошки марвени лечници, канцелисти, дијуристи, полицајно службено особље, ноћни чувари и достављачи. У оквиру полицајног службеног особља налазили су се добосари (2).¹⁴⁹ Они су били сврстани у групу коју чине „чиновници и остали намештеници који нису уврштени у платне разреде“. У тој групи се још налазе варошки баштован, надзорник друмова, полицајци, ватрогасци и други ниже рангирани службеници. Према Уставу, почетком XX века у Вршцу су била запослена два добосара. Сваки је имао основну плату од 500 круна годишње и 180 круна годишње за станарину. У природи су добијали одело за 40 круна као и паушал за чизме и опрему.

Колико је дубоко добосарска служба пустила корен међу нашим становништвом видели смо на примеру честог помена добосара у књижевности. Интересантно је поменути да је у Вршцу, у периоду од 1896. до 1899. године, излазио хумористичко-сатирични лист *Бубањ*, лист за шалу и забаву. Његов власник, уредник и штампар је био Милан Петко Павловић. Иначе, добосарски посао је био инспиративан сатиричарима који су преко њега на духовит и ироничан начин описивали друштвено-економску стварност у којој су живели. Један од популарнијих ликова нашег првог сатиричног листа *Комарац* био је Нића добосар, преко кога су аутори давали жестоку критику разних појава и „застрањивања“ која су пратила српски народни живот у Угарској. Ови шаљиви текстови, иако настали у другој половини XIX века, кореспондирају са модерним читаоцем и сведоче кроз лик добосара о духу свога времена.

¹⁴⁸ Збирка уредаба Бачке обласне самоуправе, I свеска, Сомбор, 1927.

¹⁴⁹ Архив Војводине, Ф. 126. Краљевска банска управа Дунавске бановине, Управно одељење (КБУ ДБ II), *Општински статут и уредбе које се односе на општинске чиновнике*, кутија 1047, бр. 192.

Тестамент Ниће добошара¹⁵⁰

Ја доле подписани, који сам више пута Сомбор око себе скупљао,— ком на жалост, ком на радост: и који сам од исте обштине уважаван, —наравно заслуга мојих ради — осећајући се (по слабости природе човечије) близу гроба, рад сами полумртав, да мојим несложним и нерешителним суграђанима од користи будем. [...]

Нића добошар

У другој половини XIX века добошари јављају наредбе и вести које сведоче о друштвено-економском и културном развоју и урбанизацији градова. Панчевачки завичајни историчар и колекционар, Георгије Милошевић, прикупио је најинтересантније добошарске објаве тога периода, од којих неке гласе:¹⁵¹ „забрањује се читање и растурање памфлета ‘Наполеон мали’ од Виктора Игоа (1850); због ширења непријатног мириса грађанству Панчева се забрањује сушење рибе у вароши (1854); Драгомир Крањчевић, виолиниста светског гласа родом из Панчева, приређује концерт (1871); лекар Јован Јовановић Змај ће одржати 12. децембра 1871. предавање ‘О ваздуху, светлости, води и животу’ (1873); лекари ће пелцовати становништво због појаве богиња (1872); Јован Влаховић, учитељ играња, отвара школу у Панчеву.

Лаза Костић

Добош и добошар су играли запажену улогу у многим значајним војним и политичким дешавањима, али је на нашим просторима вероватно најпознатије помињање добоша као весника политичког страдања песника Лазе Костића. Данас у сенци његовог песништва и књижевног, научног и уметничког рада, политичка делатност Лазе Костића у националној борби српског народа била је велика и значајна, како конкретним деловањем, тако и идејама. Лаза Костић је био један од оснивача Уједињене омладине српске, Српске народне слободоумне странке и Народно-либералне

¹⁵⁰ *Комарац*. Шаљиви лист, бр. 13, од 10. маја 1864, 50.

¹⁵¹ Из албума Георгија Милошевића, *Фотографије старих мајстора, Добош као средство јавног информисања*.

странке, касније посланик на Угарском сабору и један од најближих сарадника Светозара Милетића. Два пута је био у затвору у Пешти, оба пута због пријаве денуцијаната. Први пут је лажно оптужен да је био саучесник у убиству кнеза Михаила Обреновића 1868. а други пут је лежао у затвору због борбеног и антиаустријског говора у Београду, у августу 1872. године, на свечаности приликом проглашења Милана Обреновића за кнеза Србије. Аустријски денуцијанти јавили су надређенима да је Лаза Костић на банкету у кафани „Париз“ клицао „уједињењу свих Срба, с ову и с ону страну Саве: ‘Да Бог да да стресемо и аустроугарски јарам, под којим стењемо већ више од сто година’“ – завршио је, како је писало у њиховом извештају, песник своју здравицу. Чим се вратио у Нови Сад ухапшен је и одмах спроведен у тамницу у Будимпешти. Оптужен је за велеиздају, а приликом претреса у његовој кући су пронађена и шифрована писма Васе Пелагића за која је одбио да да шифрарник. После шестомесечног даноноћног испитивања, пуштен је на слободу због недостатка доказа, са ореолом политичког мученика за „српску националну ствар“. Он, који је српском народу оставио у незаборав најлепше стихове, дочекан је по изласку из тамнице песмом, коју су, како сам Костић каже, берачице по варадинским виноградима испевале њему част:

Зелен добош добује
Лаза Костић робује.
Не робује што ј’ убио,
него што је Србин био!

„Зелен добош“ је симбол мађарске власти и наћи ће се поново у стиховима песника Јована Јовановића Змаја, у којима је величана Костићева храбрости, борбеност и патриотизам. Реч је о песми „Прогон и јад или Некад и Сад“, објављеној 1882. године.

Зелен добош добов’о
Кад је Лаза робов’о,
Ал’ то беше песма стара
Благослов Мађара.
Сад је добош боје плаве,
Па добује преко Саве,
Тамо где је српски свет: Робуј, Лазо и опет.

У другој половини XIX века долази до процвата српске штампе у Војводини, посебно у време револуције 1848/1849, када штампа као писани медиј постаје веома важна ширем кругу читалаца. У овом периоду штампаће се низ новина, различите уредничке оријентације и садржине

али ће преломни моменат свакако бити почетак објављивања *Заставе* 1866. године под уредништвом Светозара Милетића. *Застава* је ширила национално еманципаторску идеју и била је оријентисана ка свесрпском етничком и духовном простору. Уз појаву *Браника*, штампаног у Новом Саду од 1885. године, у сваку српску кућу у којој је било писмене главе, ушла је и српска штампа. Ови, као и бројни листови који су се штампали у локалним срединама у којима су живели Срби, нису могли да замене усмену поруку добијену од добошара. Тако је било и међу другим националним заједницама које су насељавале војвођански простор. Већина људи је и даље била неписмена. У селима посебно, становништво је било усмерено на целодневни рад на њивама и читање новина је било намењено доконој господи. Занимале су наравно сељака и онда, као и сада, вести из земље и „прека“, да ли су разрезани нови порези, како је странка прошла на изборима. Ипак, начин живота у заједници је и даље је тражио добошара као гласноговорника свакодневнице. Па и добошара домаћини нису слушали, него су слали децу, жене и старе на улицу да сазнају вести. У градским срединама штампа је имала већег утицаја на грађанство и зато ће у градовима потреба за добошарима брже нестати него у селима.

Крајем XIX и почетком XX века појављује се још један медијум који ће покушати да „конкурише“ добошарском послу. Био је то плакат као писано средство комуникације са јавношћу, који ће полако почети да потискује добошаре са улица наших градова. Настанак и развој плаката ишли су у корак са историјом штампарства, али је његова масовнија примена повезана са настанком индустријског и потрошачког друштва. У Суботици су на основу „Статута о излагању плаката“, усвојеном јуна 1891. године, плакати били залепљени на зид, ограду, или рекламни стуб.¹⁵² Несумњиво је то била широко распрострањена пракса и у другим местима. Темљећи свој ауторитет на писаној речи, плакат је тако постао савременик добошара а век касније и компјутера. Све више је коришћен у већим срединама, али убрзо му неће одолети ни мања места. Ипак, и даље је постојао знатан број неписмених људи којима је, посебно у сеоским срединама, добошар и даље био незамењиви извор вести које су обликовале свакодневни људски живот.

Почетком XX века, места у којима је било већинско српско становништво сматрала су својим значајним успехом у одбрани националног идентитета постојање добошара који су на српском језику објављивали вести. То је био доказ успешне дуготрајне борбе Срба у Угарској против сталног притиска власти у циљу националног, верског, културног и језичког однарођавања. *Бранково коло* пише 1902. године¹⁵³ да је у првим годинама XX века: „Нови Сад био – ако не ‘србастији’ него, Боже ми опрости, сам

¹⁵² Жиг. Суботички двотједник, *Сто година самоће плаката у Суботици*, број 46, Суботица, 1996.

¹⁵³ *Бранково коло за забаву, поуку и књижевност*, том 8, Нови Сад, 1902, 512.

Београд, – а оно, зацело „слободњачкији...Српски магистрат, српска гимназија, српско позориште, Владика Платон оснива фонд за српску правну академију, Матица се настањује у Новом Саду. Градски добошар јавља само српски или бар најпре српски, службене објаве ‘од славног магистрата’.“
 Годину дана касније у *Српском књижевном гласнику*¹⁵⁴ излази текст о Сентандреји и њеним становницима где се са поносом наводи: „Сентандрејци, имућни и јаки, у стању су да се боре против самовоље мађарске господе у вармеђи, и да заложу своја имања и своје главе за своје грађанске и општинске слободе... српски језик остао је службени, и Мађари, и Немци, и Словаци међу собом [су] се споразумевали на српском језику. Још за дуго време, добошар је објављивао наређења општинска на српском језику...“

Нови Сад крајем XIX века

Добошари су весници не само политичких, економских, културних, већ и свих других промена у начину и квалитету живота, које су обележиле освит новог века. Прва биоскопска представа у Војводини приказана је у Новом Саду 1896. године. Неколико година касније, у Панчеву су приказане прве „живе слике“ у цуркуској шатри са клупа-

ма, монтираној испред зграде Магистрата. Добошар је ишао по улицама и позивао грађане на пројекцију од осам до десет сати увече. На првој представи приказан је руско-јапански рат, а покретне слике је пратила музика коју је на клавиру свирао неки Лаца, адвокатски приправник из места.

Записи старог Панчевца¹⁵⁵, под насловом *Циркус*, доносе поетско-шалуви али сасвим могућу вест о доласку циркуса *Асторија* у Панчево. Добошар је вест прочитао на главном градском тргу који је у то време носио име аустријског цара Фрање Јосифа (потом Краља Петра Првог, данас Градски трг) и био цео калдрмисан, без иједног стабла дрвета. На њему је била пијаца, а служио је као централно и полазно место са кога су добошари саопштавали све што је било од значаја за живот града и његових становника.

„Прекључе прође Андра добошар и на сваку ћошку добово и вико: ‘Чујте и почујте, даје с’ на знање, стиго циркус ‘Асторија’ директ из Беча! Шатра метута на широки шор, код Шворцовог бирта. Ко оће, мож’ да види чуда невиђена: Кики најмањи човек на свету, Хелга жена с брадом, онак има један што је’ стаклади и гута сабље и неки што ‘ита ножове, акробације разне феле, глупи августи, дресиране кере и мајмуни, коњ Зигфрид неукротиви и још млога чуда. Карта пет динара, деца и војници у кадру три динара. У осам сати навече! Само данас, нема сутра, јел зајутра идеду

¹⁵⁴ *Српски књижевни гласник*, том 9–10, Београд, 1903, 44.

¹⁵⁵ Стојнов Гига, *Записи старог Панчевца*, Панчево, 1972.

на скелу, па за Пешту. Ко чуо, нек исприча оним што нису чули! На знање и равнање. Толко!¹⁵⁶

Почетак XX века обележило је погоршање статуса српске националне мањине у Аустроугарској. Опште незадовољство Срба према асимилаторској политици државе, масовно противљење окупацији и анексији Босне и Херцеговине, српске симпатије према Србији у току Царинског рата као и стварање српско-хрватске коалиције у Хрватској и Славонији, развили су изузетно негативно расположење у највишим политичким круговима према српској мањини. Успеси Србије у балканским ратовима изазвали су страх да се ослободилачке тежње српског народа не прелију у Аустроугарску, која је са немачким милитантним круговима планирала даљу политику експанзије и хегемоније. Одлуком цара Фрање Јосифа од 25. јула 1912. године укинута је Српска народно-црквена аутономија, која је већ дуже време и била сведена на некакво просветно, вероисповедно саветодавно тело.

Чланови политичко-револуционарног омладинског покрета *Млада Босна* су из протеста против аустроугарске хегемонистичке политике усмерене против тежње српског народа за уједињењем, организовали атентат на аустроугарског надвојводу и наследника престола Франца Фердинанда. Убио га је Гаврило Принцип у Сарајеву на Видовдан 28. јуна 1914. године. Дана 29. јуна, Војни преки суд у Сарајеву је прогласио ванредно стање, а тела престолонаследника и његове супруге, која је са њим убијена, испраћена су на железничку станицу у 19.10 часова уз пригушено добовање добошара Михаела, грмљавину градских топова и звоњаву црквених звона.¹⁵⁷ Аустроугарска је објавила рат Србији 28. јула 1914. године, што је било увод у сукоб широких европских размера у који ће се укључити европске земље груписане око два супротстављена савеза: Тројне антанте и Централних сила. До краја августа 1914. већи део Европе се нашао у рату. Вест о Сарајевском атентату покренула је мобилизацију становништва. По градовима и селима Војводине добошари су објављивали да се сви војни обвезници пријаве својој команди. Првих година рата мобилисани су сви способни војни обвезници до 42. године живота, а од 1917. године и старија годишта, па и неспособни до 54. године живота. Добошарска служба сада достиже свој највећи значај за становништво. Добошари су ти који објављују позиве на регрутацију, разрезивање пореза, обавештења о реквизирању хране за војску, расписивању државних ратних зајмова (расписано осам зајмова), спискове погинулих и остале вести типичне за ратно време.

Градско поглаварство у Петроварадину послало је Краљевском редарственом повјереништву у Петроварадину обавештење да се „садржај приложећег

¹⁵⁶ <https://staropancevo.wordpress.com/category/price-starog-banata/>Прегледано 15. фебруара 2019.

¹⁵⁷ Љиљана Бубњевећ, *Прилог из архивске грађе Архива Војводине поводом Сарајевског атентата*, Зборник радова са међународне конференције Архив, медији и култура сећања у Првом светском рату, Нови Сад, 29–30. октобар, 2014, Нови Сад, 2014.

огласа бубњем прогласи“. Оглас се односио на уплату државног пореза за други квартал 1916. године и ово је текст оригиналне наредбе за добовање.

Добовати¹⁵⁸:

Позивају се сви они порезовници, који II пореза намирили нису, да исти најдуље до 29 о. м. код градског порезног уреда петком, суботом, или недељом уплате под пријетњом казне.

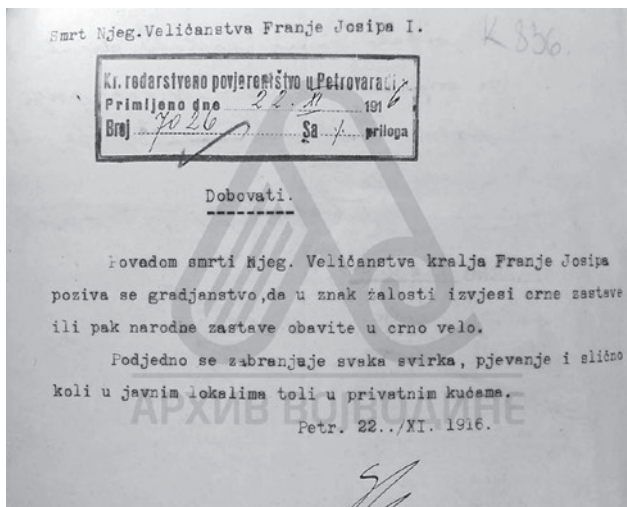
Годину дана по избијању Великог рата, 21. новембра 1916. године, преминуо је Фрањо Јосиф (1830–1916), цар Аустрије и краљ Угарске, Бохемије, Далмације, Хрватске и Славоније. Дан после смрти цара, Градско поглаварство у Петроварадину послало је Краљевском редарственом повјереништву у Петроварадину обавештење да се преко добошара објави наредба следеће садржине:

Добовати¹⁵⁹:

Поводом смрти Њег. Величанства краља Фрање Јосипа позива се грађанство, да у знак жалости извјеси црне заставе или пак народне заставе обавите у црно вело.

Поједно се забрањује свака свирка, пјевање и слично коли у јавним локалима толи у приватним кућама.

Петр. 22./XI. 1916.

Наредба за добовање поводом смрти цара Фрање Јосифа 1916. (Архив Војводине, Ф. Слободи војни комунитет Петроварадин) (кут. 861, бр. 91–2)

¹⁵⁸ АВ, Ф. 7 Слободни војни комунитет Петроварадин (АВ, СВКП), кут. 858, бр. 55-1.

¹⁵⁹ АВ, СВКП, кут. 861. бр. 96-2.

ДОБОШАРСКА СЛУЖБА У СРБИЈИ ОД СТИЦАЊА НЕЗАВИСНОСТИ ДО СТВАРАЊА ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ДРЖАВЕ

Телал или телар, како их негде називају, реч је која је из турског језика ушла у српски са више значења: јавни објављивач, викач, гласник, извикивач на јавним лицитацијама, али и трговац старим стварима, старинар.¹⁶⁰ Оригинално реч телал потиче из арапског језика од речи *dālāl* или можда *dāl* „говоркање“, „препричавање“, „ширење гласина“ на основу чега се види права природа посла којим су се бавили. Како реч значи и старинар, вероватно је објашњење да су некада телали откупљујући и сакупљајући старе ствари сакупљали и важне информације које су потом ширили, најпре својим муштеријама а после и даље низ ужурбане градске тргове и улице. Тако је овај термин постао с временом везан и за јавне објављиваче.

Телали су се налазили у градовима Турске царевине и објављивали су вести на главној, највећој чаршији, трговачком средишту града, где су се вршиле јавне лицитације. Вести које су се читале исписивали су писари. Потом су телали имали дужност да на сав глас најављују шта се дешава у држави, каква је ситуација на ратиштима, шта су градске, вијалетске или царске власти одлучиле, читали су се фермани и слично. Телал је некада ишао у пратњи бубњара који је ударцима у бубањ наговештавао читање обавештења и позивао народ на окупљање. Чешће је телал сам носио бубањ, као касније добошар. Постојале су две врсте телала: они који су били запослени у државној служби и они који су били приватни.¹⁶¹ Османлијска власт је водила рачуна да за посао телала бира људе на добром гласу са лепом дикцијом, како би се дао значај вестима које су преносили. Посао телала није био једносмеран. Грађани су имали могућност да им саопште питања и проблеме који су потом преносили надређенима. Телала је било у свим већим местима, у зависности од броја становника. У свим пописима Ниша заведен је по један телал, сем у попису из 1516. године, када се спомињу двојица. Податак указује да је у Нишу била развијена трговина преко посредника. Телали су посредовали између продаваца и купаца само када је било реч о продаји луксузне робе, као што су: крзно, скупоцене тканине, робови и коњи, и када се радило о финалним производима.¹⁶² Било им је забрањено да посредују код продаје сировина и полуизрађевина. Осим

¹⁶⁰ Милан Вујаклија, *Лексикон страних речи и израза*, Београд, 1988, 900.

¹⁶¹ Тихомир Ђорђевић, *Наш народни живот*, том 2, Београд, 1984, 173.

¹⁶² Даница Милић, *Историја Ниша: од најстаријих времена до ослобођења од Турака 1878*, Ниш, 1983, 157.

тога они нису смели да се баве неким другим занатом и продају своју робу. Телали су имали право на провизију од 1% или 2% од продате робе. Ова провизија се звала „дедалија“.

За време Првог српског устанка, Карађорђе је уместо телала увео добошара у војску, по угледу на аустријску и руску војну праксу. Устаничка власт је донела низ мера у циљу успостављања основа за настанак слободне српске државе и обезбеђивања услова за успех устанка. Једна од тих мера била је и борба против прекомерног богаћења и луксуза. Као у сваком устанку и револуцији, током Првог српског устанка је долазило до разних злоупотреба, пљачке, непримереног богаћења појединаца и разметања новостеченим богатством. Карађорђе се енергично супротставио оваквим појавама, те су у фебруару 1809. године добошари по београдским улицама разгласили наредбу да се забрањује женама ношење накита и дуката око врата и на грудима. Казне су биле драконске. Кројачима је забрањено казном од 100 батина уколико се први пут ухвати онај ко „пришива на хаљине златне или сребрне ботне (траке)“. Уколико се ухвати поново у истом делу наредба гласи: „да им се узме глава и заплени сва имовина“.¹⁶³

По слому устанка, Турци су поново увели телале који су се задржали и у доба првих година владавине Милоша Обреновића. Остала је сачувана једна његова наредба телалу која говори: „кад би се у нахији који брав без сабије (власника) нашао...да се за сваког, у три празна дана, у чаршији, преко телала, објави..., и ако се сајбија не би нашао, да се брав с писмом пошаље Народном суду.“¹⁶⁴

По завршетку руско-турског рата и склапања мира у Једрену 1829. године, Порта се обавезала Акерманском конвенцијом (тачка 5) да Србији да аутономију и врати јој шест округа који су јој одузети 1813. године. Хатишерифом из 1830. године Србији је враћена самосталност, а бератом који је издат исте године, кнезу Милошу Обреновићу је призната власт и наследно кнежевско достојанство.

После добијања аутономије кнез Милош је свакодневно уносио промене, дотада незамисливе за Османско царство. После читања Хатишерифа на Ташмајдану, зазвонила су звона са тадашњег звоника дрвене Саборне цркве. Турске тобџије са тврђаве су окренуле цеви топова ка храму, али су угасили фитиље видевши хиљаде окупљених Срба око цркве у којој је књаз примао миропомазане. У част прославе Хатишерифа наређена је свечана „лимунација“ (бакљада), после које су постављени фењери по београдској вароши, што је турским законима било строго забрањено. Појава на варошким улицама Београда првог телала којег је поставио аутономни српски београдски магистрат изазвала је неочекиван метеж. Иако је телал огласио неважну вест о лицитацији имовине неког покојника без наследника, за Турке је то

¹⁶³ Небојша Богуновић, *Из српске историје, Србија у време кнеза Милоша*.

¹⁶⁴ Српски књижевни гласник, књига 34, Београд, 1931, 512.

била кап која је прелила чашу наметнуте толеранције и мира. Телал је нападнут и отеран са улице а жене и деца су склоњени у београдску тврђаву. Београдски везир је позвао Петра Лазаревића, шефа српске полиције у Београду, да објасни зашто их Срби плаше. На Лазаревићево питање о каквим је застрашујућим поступцима реч, везир је плануо:

– „Како се неће плашити и бунути кад им повода дајете! Звона дигосте, никог не питасте, фењере по чаршији извешасте, добош по вароши ударате – љутио се везир.“

Лазаревић га је подсетио да је хатишерифом дозвољено слободно богослужење, па према томе и звона, да је осветљење смањило криминал, а да добош само оглашава лицитације и званичне објаве српског магистрата. Било је време да се правила и обичаји феудалног турског друштва у младој српској држави замене новим, европским, и о томе су се обе стране морале сложити. Тако су телали, а од 1838. године добошари, наставили да читају своје вести три пута дневно на главној Стамбол капији, Варош капији, Великој пијаци и на раскрсници на Дорћолу.

Телали су се задржали у Србији кнеза Милоша до тридесетих година XIX века, када су прво замењени добошарима у војсци, док су у варошима и даље задржани телали као јавни објављивачи наредби власти. Указом Државног совјета од 17. фебруара 1838. године, укинута су телали а уведе се добошари за оглашавање и продаје на лицитацијама. Указом је одређено да се добошарија (награда добошару) наплаћује 1% од лицитације.

ЦИРКУЛАР ДРЖАВНОГ СОВЈЕТА¹⁶⁵ Свима Магистратима

Будући да се онима, којима се што до сада на лицитацију продавало, велика штета наносила, тим, што су до сада овдје по заведеному обичају, такове лицитације посредством телала чињене, и телалина много је засецала, а особито где се догоди већа каква продаја; то је Његова Светлост Милостивјејши Господар и Књаз наш, за уничтоженије на штету продаваца клонећег се обичаја овог, Височајшим предписанијем од 17. фебруарија т. г. Вн 407. благоволела одредбу учинити, да се од сада телали укину, и у место њих, да сваки магистрат по једног добошара држи и то ако је могуће, од отпуштени из војене службе добошара, који ће у исто време изузевши и пандурску службу код магистрата извршивати, и у место телала, продавајеме магистратом ствари, лицитирати, и заповјести више власти објављивати, а гдје се неуможе добити добошар, бивши пре у војеној служби, ту нека се магистрат Совјету јави, који ће му добошара послати.

¹⁶⁵ Српски књижевни гласник, књига 34, Београд, 1931, 220.

При свакој пак оваковој продаји, наплаћиваће магистрат од продавца по 1 грош на 100 које судској каси и принадлежати, од чега ће он точно рачуне држати имати.

Сообшчавајући Совјет ову височајшу уредбу књажеску магистрату, препоручује му да се он исте уредбе у напредак и придржава, и ако сам не може наићи добошара, а он нека се обрати к Совјету, да му он таковог пошље.

17. фебруара 1838. год.

Поред добошара, становништво се обавештавало и путем плаката, које срећемо још у доба Карађорђеове владавине. Популарне постају и пашквиле, које су Срби из Аустрије под Карађорђем пренели у Србију. Пашквиле су објаве, које је публика тајно, ноћу, лепила по зидовима и објављивала ствари, које јавно није смела објавити.¹⁶⁶

Милан Ђ. Милићевић, књижевник, културни радник, у чланку *Општине у Србији*, објављеном 1877. године, дао је интересантан увид како је изгледало јавно оглашавање на српском селу у другој половини XIX века. Он као месног оглашивача вести не наводи добошара већ *бирова* (мађ. *Bíró* – судија, општински старешина), који као помоћник гласним викањем сазива народ да се окупи поводом решавања важних питања за место. Милићевић наводи да је старешина села био кмет. Када је требало да: „о чем било разговара са селом, кмет пошаље бирова који прође кроз све крајеве села и свиче људе на састанак у одређено време. Биров обично стане на најузвишеније место па онда зашије из свега грла: – Еј! Чујте и почујте! Заповест од кмета: сутра рано свакикутњи старешина да дођа на зборно место (где већ буде).“¹⁶⁷ Милићевић наводи да је тек за владе кнеза Милоша држава почела да поставља кнезове. Кмет је имао право да уз себе увек има једног служитеља: „који се негде звао полиција, негде биров, негде кнешчић, а негде викач. Тај слуга се узимао од најсиромашнијих сељака...“ Добијао је малу плату али је био ослобођен од пореза и кулука. Морао је да врши све кметовске заповести и наплаћује дуговања, зато је обично био омражен у народу. Носио је бировски штап као симбол службе. По овоме опису, биров из српског села, по статусу, ингеренцијама, штапу који носи, подсећа на службу „малог судије“ (кишбирова) у Угарској, одакле је вероватно и преузет.

Након укидања телала и увођења добошара 1838. године, једна од првих добошарских објава из јуна исте године била је Наредба Управе вароши Београда против ленствовања, пошто је примећено да: „Многи житељи

¹⁶⁶ Тихомир Р. Ђорђевић, *Вароши у Србији за време прве владе кнеза Милоша Обреновића 1815–1839*), Гласник Српског географског друштва, свеска 6, Београд, 1921, 88.

¹⁶⁷ Милан Ђ. Милићевић, *Општине у Србији*, Годишњица Николе Чупића, Београд, 1877, 194.

овдашњи и бећари страни у радне, лепе и ведре дане ленствују по механама.“ Наредбу је прочитао варошки добошар и у целини гласи:

НАРЕДБА ПРОТИВ ЛЕНСТВОВАЊА

[...] Да не би дакле нико у вароши ленствовао то полиција издаје заповест да се нико не усуди у радне дане беспосличити по механама где су куглане и којекакве игре, но сваки да се радом занима, осим недељних и празничних дана који су за одмор. Исто тако и механције да се не усуде примати скитаче и ленштине да по васдан онде беспосличе [...].

Градски добошар је 1841. објавио и озбиљна упозорења: „сваки пред кућом и дућаном својим чистоту да одржава јер ком се год ђубре и најмање пред кућом или дућаном нађе биће ариштован и штрофован“, или како би се данас запретило – ухапшен и избатинан. Добошарске вести су се шириле од уста до уста, препричавале и понекад добијале потпуно други смисао од прочитаног. О томе сведочи сачуван догађај у јесен 1839. када је добошар објавио да се најстроже забрањује држање свиња у вароши и да ће оне убудуће бити продаване искључиво крај Батал џамије. Вест се брзо проширила по граду и довела је сутрадан испред магистрата гомилу Београђана који су чули „сигурну вест“ да ће се продавати грађевински камен из Батал џамије. Забуне ове врсте нису биле ретке стога, да би се предупредили слични догађаји, дневне новине почињу масовније да објављују службене вести и друге важне новости. Иако је овај начин информисања био јасан и прецизан, био је приступачан само мањем кругу писменог становништва.

Поред већ помињане употребе добоша ради оглашавања вести, не мање важан задатак добошара био је извикивање на јавним лицитацијама које су се најчешће организовале ради продаје имања дужника. Међу свим принудним продајама имања у Србији, сељачка имања су увек била на првом месту због дугова приватницима, али много више због дугова држави. Сваки дан је по српским селима одјекивао добош који је најављивао лицитацију и јавну продају нечијег имања у бесцење, због неплаћеног дуга. Звук добоша је тако јављао не само о пропасти имања, већ пропасти породице, угледа, снова. Тако је временом израз „отићи на добош“ постао један од најзлосутнијих у нашем језику, којим се плашило и од кога се стрепило.

Добош и добошарска служба су често у политичким, страначким сукобима, књижевности али и свакодневном животу коришћени као синоним за пропаганду одређених идеја и ставова о којима се није могло јавно доносити суд или да би изнела на светло дана све већа социјална неправност и пропадање српског села у традиционалном облику. Навешћемо два примера употребе добошарске службе у догађајима који су обележили

преломне политичке прилике у земљи крајем XIX и почетком XX века. Један пример је карикатура Стојана Новаковића као добошара у сатиричном листу у време јачања аустрофилске политике краља Милана Обреновића, а други пример је употреба добоша у политичке сврхе нашег прослављеног комедиографа Бранислава Нушића током демонстрација против Анексионе кризе.

Крајем XIX и почетком XX века у земљи је излазило више сатиричних листова (Брка, Бубањ, Бич, Враголан, Врач погађач, Геца, Дар-мар, Ђаволан...) преко којих се изражавала општа друштвена клима према убрзаним променама које су у свим сегментима захватиле младу српску државу. Најзаступљенији су били политички садржаји али су карикатуре обрађивале и теме из обичног, свакодневног живота. Навешћемо пример карикатуре у којој је добош искоришћен као синоним за настале политичке прилике у земљи, који на изузетно илустративан начин сведочи о политичким приликама у Србији тог времена. У сатиричном листу *Брка* објављена је у броју 19 од 29. априла 1883. године, на стр. 72 карикатура *Јавна лицитација* и песма истог имена коју је потписало уредништво листа.

Песма и карикатура су посвећене смени првог српског митрополита Михајла који је дошао у сукоб са краљем Миланом и напредњацима због њихове аустрофилске политике. Аустрија је такође митрополита Михаила сматрала проблемом, те га је оптуживала да ради против аустријских интереса у БиХ, па је зато Беч од кнеза Милана тражио да митрополита

Карикатура *Јавна лицитација* објављена у сатиричном листу *Брка* 1883.

уклони. Као повод за смеђивање послужило је доношење *Закона о црквеним таксама* од 1. јуна 1881, без знања и пристанка Светог архијерејског сабора. Овим чином влада је покушала да умањи власт Архијерејског сабора дајући себи веће ингеренције. Уз подршку Аустроугарске, не марећи за прекоре Русије, влада је окренула српску цркву западу, а не истоку. *Брка* показује реакцију народа, свештенства и дела интелигенције, као одговор на насталу црквену и политичку кризу. Песмом и карикатуром, кроз метафорички приказ добошара, извргнуте су руглу напредњачка влада, а посебно њен министар за просвету и црквени питања Стојан Новаковић. Главна личност у карикатури је управо

Стојан Новаковић који као добошар води „Јавну лицитацију“ и продаје српску цркву за новац, јер је напредњачка каса празна, а ближе се избори. Добошар је разрок, има животињске, магареће уши. Пошто су за лицитацију били заинтересовани само Аустроугарска и римска црква, у пратњи кардинала као представника католичког свештенства налази се фигура старог Швабе. *Брка* је желео да прикаже колико су очигледна дешавања на самој лицитацији, па истиче да је и Месец заплакао, а Сунце ставило западњачки цилиндар на главу и злобно се смеје ономе што се у Србији збило. Као четврта личност на карикатури налази се министар финансија Чедомил Мијатовић представљен у минијатури (тако га *Брка* види) очекујући какав-такав приход од одржане лицитације, која се одвија испред зграде Патријаршије Српске православне цркве у Београду.¹⁶⁸ После треће понуде, лицитација је затворена ударцима у добош чиме је српска црква продата западној чиме је изгубила своју самосталност, а добошар каже у карикатури:

– Добошар. Први и други пут! И оћели ко дати више?! И нико више! И и и и трећи пут. Др. Др. Др. Др. р р друм.

Уз карикатуру налази се и песма под истим именом која има шеснаест строфа, од којих ћемо издвојити три најупечатљивије (IX, X, XV), јер су оне уско везане за коментарисану карикатуру:

И дођоше до два купца
Стари швабо, није шала
А са собом још је пов’о
Чак из Рима – „кардинала“

„Пошто море“ швабо рече
Пошто ћеш ми продат ово
Ја купујем врло радо
Уточиште Исусово.

– Први пут, сам ето казо
И други пут – дал ко више?
И трећи пут – никог нема?
Шваби цркву теслимише (...)-

Почетак XX века обележен је преломним моментима који су изменили ток историје Краљевине Србије. Династија Обреновић, после *Мајског преврата* и убиства краља Александра Обреновића 1903. године, уступа место на политичкој сцени династији Карађорђевић у лику Петра I. Почетком XX века шире слојеве је захватила мисао о духовном јединству целога српског народа, пробуђена у прошлом веку услед напредовања културе и просвећености уопште. Ово је период изузетног развоја земље на свим пољима. Јачању српске државе под Петром I Карађорђевићем супроставила се аустроугарска политика због анексије Босне и Херцеговине 11. октобра

¹⁶⁸ Ивана Иконић, *Српска хумористичко-сатиричка периодика друге половине XIX и почетком XX века*, докторска дисертација, Нови Сад, 2015. године, 93.

1908. године. У Србији је анексија изазвала велико узбуђење праћено демонстрацијама јер се схватало да се овим потезом Аустрија учврстила на Балкану и постала главна препрека националног уједињења Срба. У Србији је створена *Народна одбрана* с циљем да смири партијске страсти и прикупи добровољце за евентуалне борбе, и образована је (24. фебруара 1909) концентрациона влада под председништвом Стојана Новаковића.

Током *Анексионе кризе*, Бранислав Нушић је радио као новинар у листу *Политика* која је протестно осуђивала анексију, а у исто време и млако држање тадашње српске владе према насталим спољнополитичким проблемима. Као ватрени родољуб, Нушић је постао један од агитатора и предводника патриотских протестних зборовова који су се одржавали у Београду и унутрашњости земље. У чланку *Како смо постали* (како је основана Народна одбрана), Нушић је у свом најбољем стилу, полушаљиво, полудраматично описао демонстрације против владе чији је био један од коловођа.

Добошар у Београду

Све је почело када је *Политика* у броју од 8. октобра 1908. године објавила уводни чланак који је написао Јован Дучић под насловом *Отаџбина је у опасности*, који је за циљ имао исказивање протеста против анексије и позивање становништва на протест. Овим путем, влада је настојала да преко незваничних канала мобилише домаћу јавност и упозори међународну јавност на став Србије против анексије: „дођите и ви бони из постеље; понесите и ви мајке одојчад на грудима; дођите сви; данас се тражи реч нас свију, реч којом ћемо изјавити да смо готови пре изгинути... пре него што ћемо дозволити да нам грабљивица сусетка и даље чупа део по део меса са нашег раскрвављеног тела. На Збор, Београђани, пред Кнежев споменик.“ То јутро када се *Политика* са прогласом појавила у

продаји, Нушић је плански, са групом истомишљеника, кренуо из редакције која се тада налазила на Теразијама ка споменику Кнезу Михаилу. Уз пут се снабдео заставом и добошем, из кога се немилнице лупало, позивајући тако масу да им се у што већем броју прикључи. Добош је набавио

од келнера Андрије из кафане *Балкан*, који је, када је чуо да се испред *Политике* окупљају демонстранти: „бацио своју сервијету, скинуо белу блузу, натакао шешир на главу, оставио ненаплаћене цехове, дохватио онај општински добош и полетео пред ‘Политику’“.¹⁶⁹ Барјак је носио чувени црногорски јунак Милутин звани Телеграф. „Тако, мобилисан“, причао је Нушић, „крем из редакције Политике. На том кратком путу од редакције до Кнежевог споменика, свет ми се приближавао, тако да сам пред споменик стигао са две стотине људи. Тада се ја, Милутин и Андра попесмо на постоље споменика ја викнем сакупљеној гомили: Браћо, Отаџбина је у опасности зберимо се, здружимо се, загрлимо се и заједнички умримо за Отаџбину. Милутин разви заставу, а Андра Клиф удари бесомучно у добош.“ На овом збору се окупило неколико хиљада људи и бујица ратоборног расположења коме је оркестрирао Бранислав Нушић са својим помагачима, добошарем и барјактаром, разлила се по престоници, па се поново враћала код кнежевог споменика где је организовано уписивање добровољца који би требало да пређу Дрину и упадну у Босну. Протести су трајали три дана а манифестације мањег обима биле су свакодневна појава.

Најчешћа места у Београду на којима су у XIX веку стајали добошари приликом читања, нарочито судских наређења (магистратских), била је Стамбол капија. Друго важно „добошарско место“ била је Варош капија, затим Велика пијаца (данас Студентски трг) и раскрсница на Дорћолу. У првим деценијама XX века добошари су се могли срести на потезу од Дворске баште до Београдске улице. Од 1935. године добошарску службу су заменили модернији видови оглашавања и добошари су нестали са престоничких улица.¹⁷⁰ Почетком XX века, плодови убрзаног развоја младе српске државе били су видљиви у свим сегментима, те и у питању описмењавања становништва, тако да ће штампа, плакати и други видови обавештавања полако односити превагу над добошарском службом.

Београдски добошар са окупљеним народом испред зграде *Политике*

Овај процес посебно је био изражен у градским срединама док ће у сеоским срединама потреба за добошарима нестати тек шездесетих и седамдесетих година XX века.

¹⁶⁹ Миливоје Предић, *Нушић у причама*, Београд, 1989, 88–93.

¹⁷⁰ Марина Пауновић, *Београд, вечити град*, Београд, 1968, 411, 413, 454.

У ЈУГОСЛОВЕНСКОЈ ДРЖАВИ

По окончању Првог светског рата (1914–1918), Велика народна скупштина Срба, Буњеваца и осталих Словена у Банату, Бачкој и Барањи донела је у Новом Саду, 25. новембра 1918. године, Резолуцију о прикључењу ових крајева Краљевини Србији. Скупштина је као свој извршни орган именовала Народну управу за Банат, Бачку и Барању. У исто време, широм Војводине су успостављени нови органи власти.¹⁷¹ Народна управа је обављала своје послове све до 11. марта 1919. године, када је одржала своју последњу седницу. Иако од 1919. године Народна управа није била активна, територија њене управе је чинила једну од покрајина Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца све до поделе земље на области 1922. године. Као таква била је под директном управом централне власти у Београду. Срем се прикључио Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца одлуком Великог народног збора у Руми (чинили су га изасланици народних већа) одржаног 24. новембра 1918. године на коме је донета одлука о присаједињењу Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца под династијом Карађорђевић. У случају племенског или политичког цепања, заступници народних већа у Срему су донели одлуку да ће се у том случају непосредно присајединити Краљевини Србији.

Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца је проглашена 1. децембра 1918. године на челу са регентом, а од 1921. године краљем Александром I Карађорђевићем (1888–1934). У периоду 1918–1922. године владао је „прелазни период“ када је реч о организацији управе, односно задржане су старе поделе на округе и жупаније. *Видовдански устав* из 1921. године успоставио је Краљевину као унитарну државу која је у територијалном погледу била подељена на 33 административне области, којима се управљало из града око кога су основане.¹⁷² Границе области су пресецале дотадашње границе свих „историјско административних делова“ (покрајина) осим Босне и Херцеговине где није било већих територијалних промена. На челу области налазили су се велики жупани, као политички представници владе. Територија данашње Војводине била је подељена на три области: Београдска, Бачка и Сремска. Подела земље на области трајала је од 1922. до 1929. године. Увођењем *Шестојануарске диктатуре* 1929. године, краљ Александар I је покушао да превазиђе нестабилност у земљи узроковану незадовољством у погледу националног и социјалног правца развоја земље. *Законом о називу и подели Краљевине на управна подручја* од 3. октобра 1929. године¹⁷³, Краљевина

¹⁷¹ Бранко Петрановић, Миодраг Зечевић, *Југославија 1918–1985*, Београд, 1985, 112.

¹⁷² Службени лист Краљевине СХС, *Уредба о подели земље на области*, бр. 92/1922, 1.

¹⁷³ Службене новине Краљевине Југославије, *Закон о називу и подели Краљевине на управна подручја*, бр. 233-ХСVI, 5. октобар 1929.

Срба, Хрвата и Словенаца је преименована у Краљевину Југославију. Прокламовано је „интегрално југословенство“ са идејом стапања конститутивних народа у јединствену југословенску нацију. У другом параграфу овог закона установљене су бановине, као највеће управне јединице које нису пратиле историјске границе. Било их је 9 и носиле су називе по најпознатијим рекама, које су кроз њих протикале. На територији данашње Војводине формирана је Дунавска бановина.

До доношења *Закона о општинама*¹⁷⁴ 1933. године, општине су радиле по Закону о уређењу општина из 1886. године, који је после Првог светског рата модификован. Према Закону о општинама из 1933. године¹⁷⁵ општине су биле самоуправна тела, и правна лица, по јавном и приватном праву. Да би место добило статус општине, морало је имати најмање 3000 становника. Општински одбор се бирао на три године и број одборника се одређивао према броју становника места. Председник општине је руководио седницама општинског одбора. У делокруг општине спадали су послови који су за циљ имали економски, културни и социјални напредак општине. То су били: управљање општинском имовином; старање о општинским саобраћајницама; помоћ социјално угроженом становништву и добротворним установама; старање о здравственој служби и здрављу становништва; унапређење привреде; ширење и унапређење просветних прилика. Општина врши месну полицијску власт и стара се за безбедност на својој територији; контролише кретање странаца и сумњивих лица; контролише рад угоститељских објеката и одређује им радно време и издаје дозволе за забаве; ради на спречавању заразних болести код људи и код стоке; стара се за безбедност јавног саобраћаја, његову чистоћу и одржавање; врши надзор над грађевинарством и даје дозволе за градњу; одржава ред у атару.

Из *Збирке уредаба Бачке обласне самоуправе*¹⁷⁶ сазнајемо каква је била организација и положај службеника на територији обласних самоуправа (1922–1929).¹⁷⁷ Запослени у управи се деле на општинске чиновнике, намештенике и службенике. За мушке служитеље (којима припадају добошари) биле су потребне следеће квалификације: завршена основна школа, беспрекорно морално владање и одслужени војни рок. Број служитеља одређивала је обласна самоуправа а распоређивао их је обласни одбор. Служитељи су поред плате, имали право на додатак у природи у виду службеног одела. Поделом земље на бановине (1929–1941), устројена је и нова организација службеничких места у органима управе. На основу члана 85 Закона о општинама, усвојена је Уредба о општинским службеницима Ду-

¹⁷⁴ Службене новине Краљевине Југославије, бр. 255/1933, 493–503.

¹⁷⁵ Закон о општинама, Збирка закона, Београд, 1933, 8–28.

¹⁷⁶ *Збирка уредаба Бачке обласне самоуправе*, I свеска, Сомбор, 1927.

¹⁷⁷ У периоду 1922–1929. Краљевина СХС је подељена на 33 административно–територијалне области.

навске бановине,¹⁷⁸ 1939. године. Уредбом је прецизирано да постоје главна и споредна службеничка места. Прописано је да свака општина даље својим статутом систематизује главна и споредна службеничка места (деле се по групама I, II) и уређује њихова права и обавезе.

Добошари су систематизовани у II групу неквалификованих општинских службеника на споредним службеничким местима. Ова службеничка места попуњава општински одбор на предлог општинске управе, с тим да се то мора објавити 8 дана раније „на уобичајан начин“ – путем добошара и обавештењем окаченим на згради општине. За ову групу службеника биле су потребне следеће квалификације за запошљавање: да је лице напунило 18 година и није прешло 60 година старости; да је телесно и душевно здрав; доброг владања; да зна да чита, пише и говори службени језик; да није осуђиван. Општински службеник не може да буде лице које испољава ставове против постојећег уређења државног поретка. Добошара запошљава општинска управа која сваке године у свом буџету пројектује трошкове за принадлежности (месечна плата у новцу и натури) уговорених општинских службеника.¹⁷⁹ Потом се склапа уговор о раду који садржи следеће елементе: одлука о врсти посла коју ће обављати за потребе општинске управе, висина плате на месечном или годишњем нивоу, начин исплате, време трајања службеничког односа, начин престанка службе, отказни рок и казна у случају немарног вршења службе.¹⁸⁰ Служба престаје отказом, који може дати општина или сам службеник. Рок за отказ је месец дана за службенике II групе. Прекршаји на основу којих службеник може бити отпуштен су: „неуредно одлажење на дужност, немарност, несавесност у послу, непослушност према претпостављенима, недолично понашање према свима, одавање службених тајни, опијање, неморалан живот“ и друго. За наведено су прописане следеће казне: писмени укор; одузимање плате до 8 дана у корист општинске благајне; умањење плате до 25% у корист општинске благајне; отпуст из службе без отказа.¹⁸¹

Случај општинског уручитеља и добошара Антала Ковача из Бачке Тополе, који је после двадесет година службе,¹⁸² 1929. године „дисциплинарно“ отпуштен без права на пензију и отпремнину, на интересантан начин илуструје права и дужности добошара као и могуће злоупотребе у служби до којих је долазило. Општинско поглаварство у Бачкој Тополи је отпустило Антала Ковача због више прекршаја који су трајали дужи

¹⁷⁸ АВ, КБУ ДБ II, Општински статuti и уредбе које се односе на општинске чиновнике, кутија 1047, бр. 173.

¹⁷⁹ Исто, *Статут општине Бегеј Свети Ђурађ за 1940*, бр. 3287/1940.

¹⁸⁰ Исто, *Општински статuti и уредбе које се односе на општинске чиновнике*, кутија 1047, бр. 175.

¹⁸¹ Исто, *Статут о општинским службеницима општине Врањево*, број 190/1934.

¹⁸² Из архивске грађе је познат општински добошар из Мола, Симо Кекић, који се тридесет година бавио добошарским послом (АВ, КБУДБ II, бр. 14491/1933)

Фотографија са државне јавне манифестације у Сомбору у периоду између два светска рата, уз учешће ђака и добошара.

временски период. Оптужен је да се несавесно односио према служби. Није поштовао радно време, одлазио је из општинске куће „не јављајући се никоме, читаве сате је проводио бавећи се сензалисањем и другим, општинским намештеницима недозвољеним стварима.“¹⁸³ Ово је изазвало револт осталих послужитеља. Месни адвокат, оптужио је добошара да се бавио „надриписарством“, односно да је користио ауторитет државне службе да склапа купопродајне уговоре у име мештана, чиме је многе, због сопствене нестручности, оштетио.

Окривљен је за намерно погрешно прочитану општинску наредбу о установљењу минималних услова за косидбу и вршидбу, због чега је општина једва успела да умири 200–300 пољопривредних радника који су протествовали. Једна од најважнијих замерки је било непознавање државног – српског језика, што је било противно прописима, те је добовање вршио само на мађарском језику. Комесар Обласне самоуправе Бачке области је жалбу добошара¹⁸⁴ да је незаконито отпуштен, без саслушања, права на пензију и отпремнину, одбацио. У одлуци се позвало на Закон о општинама (1887) по коме општинске служитеље запошљава и отпушта општинска управа и они морају бити беспрекорног моралног владања и знати службени језик.

¹⁸³ АВ (КБУ ДБ II), *Извештај Општинског поглаварства у Бачкој Тополи упућен среском начелству поводом жалбе Антала Ковача*, број 22653/1930.

¹⁸⁴ Исто, *Жалба Антона Ковача на отпуштање из службе упућена бану Дунавске бановине*, број 1873/1930.

Други пример из архивске грађе из 1929. године, описује дисциплински поступак против Гавре Грубачког, градског редара и добошара из Великог Бечкерека (Зрењанина) оптуженом да није објавио добовањем наредбу. Наиме, поверено му је да добошем објави наредбу градоначелника о избору аграрних поузданика (повереника) за град Велики Бечкерек: „Од објављивања наредбе градоначелника која је предана Гаври Грубачком ради добовања, зависило је сређивање једног од најважнијих социјалних питања у граду.“¹⁸⁵ Он то није учинио правдајући се да је није добио од дежурног полицијског наредника, што се испоставило као нетачно. Због овог поступка градског добошара: „незадовољство у широким слојевима народа није утишано, неправда није оправљена и мир у широким слојевима народа није повраћен и осигуран“. Због свега наведеног, добошар је кажњен новчаном казном од 1500 динара у корист градског чиновничког пензионог фонда. Казна је за ондашње прилике била висока, износила је око три редовне плате окривљеног.

Нису само добошари кажњавани због прекршаја радне дисциплине. Десило се да су обесни младићи у Бешенову, имитирајући током вечерњих часова звук добоша сеоског добошара, тако узнемирили становништво да је и жандармерија имала посла. Према речима пријаве коју је жандармеријска станица у Гргуровцима упутила Начелству среза Иришког, два надничара (Славко Керац и Бранко Племић), 19. септембра 1939. године око 21 час, починили су изгред на улици: „лупајући по некој старој шерпи на начин како се добују објаве, тако да су људи из суседних кућа истрчали на улицу да виде да ли се можда не проглашују какве важне објаве“. Због узнемиравања јавности, сеоске шалјивције су кажњене новчаном казном од по 500 динара, с обзиром на то да је њиховим чином „могао бити изазван и неред“.¹⁸⁶

Законом је прописано да служитељима, поред принадлежности у новцу, као део годишњих принадлежности припада службеничко одело. Под њим се подразумева летње и зимско одело са капом и обућом. У општини Врањево добошар је сваке године добијао једно летње одело и капу и два пара ципела. Сваке друге године добијао је зимско одело које се састојало од кратког капута, чакшира и капе. Добошар је од општине дужио добош као основно средство за рад и општина је плаћала све потребне поправке инструмента. У општини Врањево плата добошара је износила 300 динара месечно и једино од њега, у општинској хијерархији, нижу плату је имао општински стрводер (60 динара).¹⁸⁷ У општини Драз (Барања) добошарска плата је била 330 динара месечно у новцу и један пар „добрих ципела“ у

¹⁸⁵ АВ (КБУ ДБ II), *Решење Градоначелничког звања у Великом Бечкереку о дисциплинском кажњавању Гавре Грубачког, упућено КБУДБ, број 27367/1930.*

¹⁸⁶ Исто, *Извештај Жандармеријске станице у Гргуровцима упућен Начелству среза Иришког о лажном добошарењу у Бешенову, бр. 63334/1939.*

¹⁸⁷ Исто, *Статут о општинским службеницима општине Врањево, број 190/1934.*

натури.¹⁸⁸ Општина Стара Моравица је децембра 1929. године у циљу побољшања веома лошег материјалног стања својих послужитеља донела *Правилник о измени и допуни припадности*.¹⁸⁹ У образложењу измене правилника наведено је да општина има четири послужитеља „пешака“ и једног ордонанса са коњем и колима (општински кочијаш) и сви су сиромашни. Да би им се побољшало материјално стање, припадности су им повећане на 850 динара месечно а у натури добијају годишње комплетну летњу и зимску униформу.¹⁹⁰

У годинама после завршетка Првог светског рата, многе општинске и градске власти су повећале таксу за добовање приватних огласа. Као разлог, наведена је веома мала плата коју примају општински послужитељи као службеници општине. Део новца прикупљеног од добошарске таксе исплаћиван је као додатак на плату добошарима а део је преусмераван у неку од ставки месног буџета (сирочадски фонд, пензиони фонд општинских службеника...). Међу првима, таксу за добошарину је повећала градска управа Сомбора 1921. године и то за објављивање „путем добоша“ огласа који су наручивали привредници или грађани разноврсне садржине.¹⁹¹ У овом типу огласа „јављало се“ о продаји куће и земље, изгубљеним стварима, потреби за радном снагом, отварању занатских и трговачких радњи и свим оним питањима уско повезаним са свакодневним животом једне заједнице. Сомборски добошари који су у деценији пред избијање Другог светског рата објављивали вести грађанству и по томе остали запамћени били су Јанош Жигмонд и Антон Раич.

Остала је упамћена анегдота како је Антон Раич једном приликом, када је попио више него што је служба дозвољавала, саопштио грађанима да ће се традиционална пијаца петком померити те недеље за један дан – у суботу,

Добошар Антон Раич испред
Градске куће у Сомбору

¹⁸⁸ АВ, КБУ ДБ II, *Статут о утврђивању и систематизацији службеничких места те уређењу службених односа службеника општине Драшке*, кутија 1047, број 197.

¹⁸⁹ Исто, *Правилник о измени статута припадности општинских послужитеља у општини Стара Моравица*, број 36823/1930.

¹⁹⁰ Исто.

¹⁹¹ Миленко Бељански, *Градска управа у Сомбору од 1919. до 1941. године*, Сомбор, 1984.

разгласивши: „Петак ове недеље неће бити у петак, него у суботу!“¹⁹² Наследници Антона Раича даривали су његову фотографију и добош Народном музеју у Сомбору и тако сачували аутентичан траг постојања ове службе у Војводини. Општинско представништво у Бегечу донело је 5. септембра 1930. године Одлуку о награди општинским послужитељима за добовање.¹⁹³ Одлучено је да се одобри минимална такса коју ће плаћати приватна лица за оглашавање и тако прикупљени новац биће исплаћиван као додатак општинским послужитељима који имају малу плату за посао добошара. Прописано је да ће се новац који се наплати за добошарске услуге приватним лицима, уносити по списку месечно у општинску благајну. На крају сваког месеца такса им је са уредном признаницом исплаћивана. Одлуку општинских власти добошар је прочитао испред цркве а текст одлуке је истакнут на згради општине.

Општина Силбаш донела је 30. септембра 1929. године Уредбу о повећању таксе за добошарину,¹⁹⁴ по којој је такса за мештане 10 динара а за странце 20 динара. Текст Уредбе у целини гласи:

Уредба о приватном обнародовању општинским добошем, као и висини таксе за обнародовање разних приватних огласа

1.

Општина Силбаш, установљава на своме подручју добошарску таксу за обнародовање разних приватних огласа.

2.

Такса се установљава и то за мештане 10.-динара а за странце 20.-динара у корист општинског добошара.

Поред ове таксе има се наплаћивати и државна такса из Тар. Бр: 75 од 10.-динара која се има лепити у књигу општинских објава и ништити.

3.

Нико на подручју ове општине не може вршити огласну службу мимо општине.

4.

Ко се ухвати да мимо општине врши огласну службу с намером, да оштети општину и државу, има се казнити за ускраћивање таксе-за држ. Таксу по закону о таксама, а за општинску 20.-динара од једног огласа у корист општинског сирочадског фонда.

¹⁹² Милан Степановић, *Сомборски добошар*, <https://www.ravnoplov.rs/somborski-dobosari/>

¹⁹³ АВ (КБУ ДБ II), *Одлука Општине Бегеч о награди општинским послужитељима за добовање*, бр. 23776/1930.

¹⁹⁴ Исто, *Уредба општине Силбаш о приватном обнародовању општинским добошем, као и висини таксе за обнародовање разних приватних огласа*, бр. 29248/1930.

Сличну уредбу о наплати добошарске таксе за оглашавање приватних новости усвојила је и општина Банатски Брестовац 27. априла 1938. године.¹⁹⁵ У записнику са седнице забележено је да је у овој општини: „од памтивека обичај ‘уобичајно право’ да се наплаћује извесна такса за добовање добошем кроз место за приватне ствари мештана“. У даљем тексту уредбе предвиђено је да свако ко жели да огласи приватну објаву путем добоша кроз село или на недељној заповести, дужан је да унапред уплати таксу за добовање. Такса за добовање кроз село приватних огласа износила је 10 динара за мештане, односно 20 динара за странце. Читање објава на недељној заповести се мештанима наплаћивало 5 динара а странцима 10 динара. Под недељном заповести се подразумева оглашавање званичних наредби органа власти и приватних вести, које су добошари читали обично недељом. Овако прикупљен новац ова банатска општина је наменила прикупљању средстава за набавку делова за добош (кожа, маљице) а део за награђивање чланова општинске управе који врше „проглашавање“ на недељној заповести.

У одређеним случајевима правна и приватна лица су ослобађана плаћања таксе за „обзнане путем добоша и објаве путем недељних заповести у општинама“ када је било реч о објавама од јавног интереса. Министарство финансија је известило све банске управе да су водне задруге ослобођене плаћања добошарске таксе пошто су објаве у интересу спровођења хидротехничких мера и предузимања сигурносних мера одбране од поплаве (обавештење задругара о припремама за одбрану од поплаве, о престанку права на вожњу по задружним насипима после кише и расквашености насипа).¹⁹⁶

У првим деценијама XX века, добошари се све мање изричито помињу као општински и градски намештеници, а све чешће се добошарски посао подводи под послом уручитеља, служитеља, послужитеља, редара. У неким општинским статутима, добошари су управо тако и заведени: „служитељ-добошар“ (Драж), „послужитељ-добошар“ (Бођани), „уручитељ-добошар“ (Врањево, Бачка Топола), редар (Велики Бечкерек) и др.

На основу архивске грађе познато нам је да су Општинска поглаварства задуживала добошаре да објаве вести. У градовима су добошари били под ингеренцијом уручбених уреда који су их задуживали да објаве (огласе) одређене вести. Уручитељи су се бавили уручењем званичних списа, судских и осталих решења и позива. Општинско поглаварство у Бођанима покушавало је у више наврата да испослује од среског начелства дозволу

¹⁹⁵ АВ (КБУ ДБ II), *Уредба о добошарској такси за добовање кроз село добошем и оглашавањем на недељним заповестима за приватно оглашавање на територији општине Банатски Брестовац*, бр. 39575/1938.

¹⁹⁶ Исто, *Допис Министарства финансија о ослобађању водних задруга од добошарске таксе*, бр. 58590/1939.

да користи месну полицију за уручивање позива. То је било потребно зато што је општина свакодневно примала велики број службених списа због аграрних интересената из других општина који су се населили по салашима у општинском рити. Уручивање је било потребно вршити на великој територији од око 6000 јутара. Како општина није могла да плаћа посебног уручитеља, дошло се до компромисног решења да се плата двојци постојећих служитеља повиси и они произведу у уручитеље. Донет је Правилник о измени и надопуни правилника општине бођанске у погледу обављања, уручивања и повишице плате послужитељима као уручитељима¹⁹⁷. Правилником је одређено да послужитељ-разносач поште добије плату од 600 (уместо дотадашњих 500) динара а послужитељ-добошар 600 (уместо дотадашњих 400) динара. Приходе од добовања: „делиће послужитељи на два једнака дела, пошто ће наизменично добовање у селу вршити“¹⁹⁸.

У првој половини XX века све чешће срећемо примере да се у наредбама за оглашавање вести становништву напомиње да ће се оглашавање извршити путем добоша, и истовремено преко огласа у новинама или путем плаката. Ево пример о постојању паралелног обавештавања грађана:

Допис Пољопривредног одељења Краљевске банске управе Дунавске бановине упућен Среском и Градском начелству у Суботици да се обавесте заинтересовани за посао баштована да се бар месец дана раније пријаве Пољопривредном одељењу. Три недеље касније констатује се да је садржај расписа оглашен путем бубња и новина и да се може архивирати.¹⁹⁹

Интересантно је питање колико пута је добошар морао да прочита једну објаву. То је зависило од одлуке наручиоца оглашавања и, свакако, значаја вести која се добовала. Уколико је вест била важнија, оглашавала се неколико пута недељно. Често се наручивало добовање (за огласе приватних лица) пијачним данима, викендом, када је било више света на улицама па је и оглашавање имало више успеха. У архивској грађи Сената града Суботице налазимо следеће примере²⁰⁰:

„Изволите три пута, тј. петком, понедељком и недељом, путем добоша објавити народу да су цијене воћним садницама у бановинском расаднику следеће...“²⁰¹

¹⁹⁷ АВ (КБУ ДБ II), *Правилник о измени и надопуни правилника општине бођанске у погледу обављања уручивања и повишице плате послужитељима као уручитељима*, бр. 32737/1930.

¹⁹⁸ Исто.

¹⁹⁹ Историјски архив Суботица, Ф. 47 Сенат града Суботице (1919–1941), Економско одељење, бр. 1398 XV 65/1931. (ИАСу СГСу III)

²⁰⁰ Цитирани архивски извори Историјског архива Суботице преузети су из: Смиља Продановић, *Суботички добошари*, Ех Рапониа, број 8, Суботица, 2004, 38–40.

²⁰¹ ИАСу (СГСу III) бр.1402 III 796/1932.

„По наредби Градског начелства Суботице од 11. 11. 1933. године Градском уруцбеном уреду Суботице требало је три пута узастопце путем бубња објавити: Утврђени су објекти на поседу Речеји дра Еде наслеђеника у општинама Кула, Стапару, Сарчи и Суботици...“²⁰²

„Дирекција свиларства из Новог Сада извештава Банску управу 1934. године да засађени дудови уз пут пропадају због више разлога, те да се о потреби заштите дудових садница сви обавесте. Сенат наређује Уруцбеном уреду града Суботице да то „10 пута путем добоша“ обнародује, али исто тако и неколико пута“ путем новина“.²⁰³

Какве су по садржају биле наредбе и вести које су добошари објављивали? Одговор највећим делом налазимо у архивској грађи, записима хроничара завичајне историје, новинама, лепој књижевности. Добошари су по хијерархији спадали у категорију најнижих градских и општинских службеника, међутим, популарност и значај које су у народу уживали воде порекло од значаја самих објава. Особа која је позивала на наплату пореза или ће „егзекутор доћи да фендује“, опомињала на редовно похађање школе, позивала регруте у рат, читала прогласе окупационих немачких власти, али и увек прва знала чија кућа се продаје и када ће бити вашар, била је свакако значајнија од униформе коју је носила. Објаве добошара су зато изузетан извор за проучавање локалне политичке, економско-социјалне, културне историје као и историје свакодневног живота. Како се у оквиру овог издања налазе изводи из *Добошарске књиге заповести општине Старчево*, нећемо се у већој мери бавити презентовањем садржаја добошарских објава. У кратким цртама навешћемо само најинтересантније објаве из прве половине XX века које су сачуване у памћењу и архивима разних војвођанских места:

– Објава да се „путем бубња“ два пута објави да ће се издавати под закуп на три године Канал „Краљ Петар I“. Добовање је извршено. Издобовао градски добошар Петар Ћурчић 28. и 29. августа 1926. године.

– Наредба среског начелства у Новом Саду из 1920. године, прослеђена подручним општинама: „Опомиње се народ да се забрањива довикивање безобразни речи преко сокака, да се деца не учиду псовати. Ко има коме шта да опсује, нек оде код дотичног у авлију, а ако се деси да по тим питању бидне бивен – власт се неће мешати, јербо је то што је казато приватна ствар сваког појединца.“ Извор: добошар Хаци Георгије Дебељачки из Србобрана.²⁰⁴

²⁰² ИАСу (СГСу III) бр. 1404 III 3046/1933.

²⁰³ Исто, бр. 1405 III 677/1934

²⁰⁴ [www.politika.rs/Poslednji backi dobosar](http://www.politika.rs/Poslednji%20backi%20dobosar)/прегледано 25. 03. 2019.

– Градска управа Панчева објављивала је, према забелешкама завичајног хроничара Георгија Милошевића, путем добошара следеће вести: да ће бити обављен попис становништва (1921); да је отворено варошко парно и кадно купатило, за даме четвртком и петком пре подне, за господу суботом по подне и недељом пре подне (1922); да београдска опера са представама „Мадам Батерфлај“ и „Травијата“ гостује 12. и 13. маја у Панчеву (1925); да се у биоскопу Аполо приказује филм Бен Хур (1927); да ће 21. јула 1927. бити обешен Жарко Лацковић због силовања и убиства две девојчице (1927); да се упоставља редован аутобуски саобраћај између Шанчева и Београда (1938).

У Добошарској књизи општине Мокрин (1938–1944), која се чува у Музеју Кикинда, налазе се ове интересантне објаве.²⁰⁵

– „Општински лекар др Б(огдан) Сеђаков извештава 1938. године све грађанство да се у Мокрину појавила епидемија тифуса. Стога се свако позива да пре употребе ма каквог јела пере руке. Да грожђе или друго воће пре јела добро опере. Забрањује се хватање рукама животних намирница на пијаци и по радњама где се ове продају.“

– Општинска управа Нови Кнежевац објавила је 23. априла 1939. године да у 10 часова продаје за приплод неспособног бика.

– „Батаљон 25. пешадијског пука у Вел. Кикинди ће 26. и 27. априла 1939. год. вршити гађање пушкама пре подне на гарнизонам стрелишту.“

– „Наредба од 5. јуна 1939. године да се у циљу сузбијања опасне заразне болести сакагије забрањује грађанству, да своје коње напајају из валова који се налазе на друмовима а најстрожије се забрањује напајање коња из сеоских артејских бунара, ко се ухвати или ко се примети да напаја коње из артејских бунара биће строго кажњен у смислу закона о угушивању сточне заразне болести. На друмовима валови ће бити преврнути тако да се из њих неће моћи вршити напајање коња.“

– „Експозитура Јавне берзе рада Петровград тражи (18. августа 1938) раднике – Србе – за пругу од Суботице до Бајмока по 6 динара – кубни метар да се копа.“

Добошарска служба се није много изменила у првим деценијама XX века, у односу на то како смо описали њена главна обележја у другој половини XIX века. Добошар је, као и раније, имао дужност да обнародује

²⁰⁵ Добошарске објаве су преузете из *Добошарска књига општине Мокрин (1938–1944)* која се налази у Народном музеју Кикинда а обрадио их је Драгољуб П. Бадрлица на Научном скупу у Чоки (7. 10. 2007) поводом 2. међународног фестивала добошара.

(оглашава, добује) наредбе и вести на два начина: „добошем кроз место и обнародовањем на заповести“.²⁰⁶

У узаврелом страначком животу Краљевине Југославије, добошари, посебно у мањим срединама, били су важно средство страначке агитације. Ратари су били генерално незаинтересовани за унутарстраначке сукобе и били су, како Црњански каже „за политику тешки као туч“. Зато је било важно, преко добошара, окупити што више становника на страначке политичке зборове. То је користила општинска власт да протежира странку из чијих редова је потекла како би на локалном нивоу ометала агитацију противника. У те сврхе користио се и добошар. Чак се у Народној скупштини Краљевине Југославије 1923. године потегло ово питање. Један народни посланик се пожалио: „Ако би дошли радикали на збор, онда им је општински добош стајао на расположењу. Ако би дошао неко од стране опозиције да држи збор, онда је одмах председник или бележник општине одговарао да се не може добити добош. То је, као што видите, господо народни посланици, једна ситна ствар, али врло карактеристична, да се иде на оно: У нашега каде два тега имаде.“²⁰⁷

Као државни службеници сви добошари су у новоформираној Краљевини Јужних Словена морали да носе службену униформу, летњу и зимску, коју су добијали од послодавца. У очима власти, њихов службенички статус као неквалификованих општинских службеника, био је знатно мањи, него што је то било у ранијим вековима. Већ смо напоменули да се у многим нормативним актима више посебно не наводи добошар као службеник, већ се његово занимање подводи под посао послужитеља, уручивача, редара и других ниже ранжираних службеника.

Нови век је довео до великих технолошких открића и напредовања у свим областима људског друштва, као и ширења разних видова комуникације (новине, плакати, филм) па се можда чинило, да су добошари у зениту своје друштвене улоге. Међутим, велики број неписменог становништва и даље је био главна препрека нестанку добошара са улица. Милош Црњански је у књизи „О Банату и Банаћанима“²⁰⁸, најбоље описао Банаћане као људе који „знају само за једну страст, да љубавничким жаром воле своју земљу и своје поље“. Не маре, наставља Црњански, ни за новине: „А најзад и шта ће му кад има бесплатни месни лист кроз промукли добош, што памти још Мађарску буну, издаје општински ордонанц и писмоноша Лила Циганин, и који има свој службени и несљужбени део. У први мрак заборави његов добош на роњу и пошто се слегне прашина од песка што су завитлала за собом дечурлија из шора и на капије изађе довољан број жена, он почне... Ако га на следећем роњу не ухвате унакрст својим упадицама

²⁰⁶ АВ, (КБУ ДБ II) бр. 39575/1938.

²⁰⁷ Стенографске белешке Народне скупштине Краљевине Југославије, 1923.

²⁰⁸ Милош Црњански, *О Банату и Банаћанима*, Нови Сад, 1989, 16–17.

O B J A V A .

A.D. Kanal Kralja Petra I.ovim stavlja na znanje,da 3.
Septembra 1926.god.u Petak prije podne u 8 časa kod
kanalske blagajne u Novome Sadu /kod Temeranske čuprije/ izdati će
se putem javne dražbe sledeće zakupe:

I/173. nasip.

Branko Radujkov je sadašnji zakupnik.
Izmedju čuprije broj 65-66 na levoj strani kanala u Rumenki pašnjak
Od 1.og oktobra 1926.god. na tri godine.

I/175.nasip.

U St.Futogu izmedju čuprije broj 62-63 na desnoj
strani kanala 8 jutara 1479 hv.pašnjak i 650 hv.oranica. Sadašnji
Zakupnik je Djordje Vinokić St.Futog. Od 1.oktobra t.g. na 3 godine.

I/180.nasip.

Izmedju čuprije broj 63 /St.Futog/i 64 /Rumenka/
na levoj strani kanala 2 jut.475 hv.pašnjak. 760 hv.oranica i 235
hv.trska. Zakupnik je sada Adrija Crveni Kisač. od 1.Okt.na tri god.

I/189.nasip

U Novome Sadu od čuprije br.68.do donjeg kraja sto-
varište na desnoj strani kanala 3 jut.34 hv.pašnjak, 2 jutara 636
hv.trska. Sadašnji zakupnik je Pero Milek Novisad. Od 1.og Oktobra
t.g. na tri godine.

Oranica.

U Novome Sadu od čuprije br.68.prama čuprije br.67.
na levoj strani kanala 1 jutara 1177 hvati oranica. od 1.og oktobra
t.g. na tri godine.

I/250. Trska.

U Rumenki izmedju čuprije broj 64-65 na obadve strane
trska. Od 1.og oktobra na tri godine.

I/251.Trska.

Od čuprije br.65 /u Rumenki/ do željezničke čup-
rije na obadve strane kanal, od 1.og oktobra t.g. na tri godine

I/252. Trska.

Od željezničke čuprije do čuprije broj 66 /Barutan-
ske čuprije/ na obadve strane kanala trska, od 1.og okt bra na 3 god.

Po ovoj objavi pozivaju se svi oni,koji na gore pomenute ka-
nalske predmete svoju ponudu žele dati,da na gore označenom danu i
mestu lično ili po svojim ovlaštenikom predodju.

Uслови licitacije,kao i obrazac ugovora kod Tehn.Uprava u
Somboru može se doznati.--

U SOMBORU, 18.avgusta 1926.g.

UPRAVA KANALA KRALJA PETRA I.

J.J. Manning s,r,
Tehnički Direktor.

A. D. KANAL KRALJA PETRA I.
TRAFFIC COMPANY

uzrobovo 28-29 VIII 1926
Stenar J. Manning
Trgovci u Somboru

Добшару

29/VIII
и
на вашару

враголасте девојке и младице, Лила ће праћен чопором голишаве дечурлије стати и објавити на сваком ћошку све истим редом и истим речима. Иначе ће, а то је редовније, напустити шетњу и отперјати љут у општину...“

Добошар је и у овом периоду, као и у прошлом веку читање наредби и вести започињао са: „Чујте и почујте“, „Даје се на знање“, „Сваком се јавља“, „Сваком се газди даје на знање“, а завршавао са „Јављено!“. Понегде би који добошар, спреман да пошалицом одобровољи и развесели окупљени свет, читање завршио речима: „Ко је чуо чуо, ко није чуо нек прочачка уво!“ Овакве доскочице су се сигурно употребљавале када су се читале наредбе и вести лепше садржине, без помињања свима омрзнутих фендераша, егзекутора и осталих што су отежавали људима живот.

У већим градовима добошари ће нестати са улица тридесетих година ХХ века; у Београду последњи добошар ће објавити наредбе 1935. године, док ће у мањим срединама тај процес спорије тећи. Тако ћемо са добошарима ући у Други светски рат и они ће у овим, ванредним околностима, још једном одиграти упечатљиву улогу.

Доласком на власт национал-социјалистичке партије у Немачкој 1933. године под вођством Адолфа Хитлера, Европа ће полако, иако још није заборавила ужасе Првог светског рата, почети да се припрема за одбрану од нове, до тада свету непознате агресивне силе. Војно јачање Немачке и њена агресивна спољна политика, посебно после напада на Пољску 1. септембра 1939. године, натераће и југословенску владу да потражи излаз у ужој сарадњи са Немачком. Иако су се дипломатски односи две земље позитивно развијали, југословенска влада је вршила интензивне припреме за одбрану од евентуалног војног напада, о чему нам илустративно говори сачувана добошарска објава из Мокрина од 19. марта 1940. године:

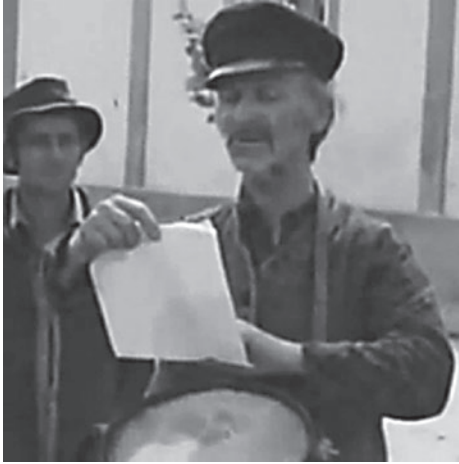
„Штаб за утврђивање врши обележавање земљишта ради израде фортификационих објеката, и сваки онај који уклони, уништи, поквари, премести белегу којом се означавају места, простори, зоне и др. казниће се затвором до 2 године а новчано до 50.000 динара. Ако неко и само покуша, казниће се.“²⁰⁹

Потписивањем пакта Цветковић–Мачек 25. марта 1941. године, југословенска влада је покушала да задржи војну неутралност у бурним годинама које су јој предстојале. Међутим, 27. марта 1941. године избиће у земљи демонстације против Пакта, које ће довести до обарања владе и увести земљу у предворје неизбежног војног сукоба са Немачком. Током марта и почетка априла 1941. године вршене су убрзане војне припреме. Извршена је убрзана мобилизација војних обвезника и за потребе војске реквирирана су саобраћајна средства (запрежна кола, бицикли) и коњи. Све ове догађаје испратили су добошари који су сада скоро свакодневно

²⁰⁹ Добошарска књига општине Мокрин (1938–1944), Народни музеј Кикинда

Добошар (Војислав Мићовић) у серији *Салаш у Малом риту*

добовали наређења власти везана за војне припреме. Напад *сила Осовине* на Краљевину Југославију отпочео је 6. априла копненим путем из више праваца и бомбардовањем Београда. Рат је завршен 17. априла 1941. године капитулацијом, окупацијом и поделом Југославије између сила Осовине. Краљевска породица Карађорђевић и чланови владе отишли су у егзил у Лондон где ће бити формирана, под покровитељством Британаца, Југословенска влада у изгнанству. Територија некадашње Војводине је раскомадана и подељена у три окупационе зоне: Срем су

Немци предали Независној Држави Хрватској, Бачку и Барању је анектирала Мађарска док је Банат формално припадао Недићевој Србији али је фактички био под влашћу домаћих Немаца (Volksdeutsche).

Већини читалаца данас, најпознатија представа о добошарима и добошарској служби везана је за период Другог светског рата и добошара који чита наређење немачких окупационих власти у измишљеном банатском селу Мали Рит. Реч је о телевизијској серији *Салаш у малом риту* из 1976. године.²¹⁰ Добошара глуми Војислав Мићовић (1911–1997), један од најпознатијих епизодиста југословенске кинематографије.²¹¹ Појављује се у трећој епизоди, у сцени где добовањем окупља народ на улици и започиње објављивање наређења чувеном реченицом на немачком језику: „Achtung, Achtung! Es wird bekannt gegeben!“ – у значењу: „Пажња, пажња! Даје се на знање!“

Иначе, као инспирација за описане догађаје у селу и самог добошара послужили су стварни догађаји отпора окупацији који су пружила нека села средњег Баната и због тога била подвргнута блокадама и рацијама које је вршио злогласни Јурај Шпилер, предстојник Команде јавне безбедности за Банат.²¹² Приликом блокаде села Банатског Карађорђева „сеоски добошар је разгласио селом Шпилерово наређење да у одређени сат сви одрасли становници села од 16 до 70 година имају доћи на пијацу. Сваки

²¹⁰ Серија има 13 епизода и снимана је у продукцији Телевизије Београд 1975. године у режији Бранка Бауера а емитована је на малим екранима 1976. године.

²¹¹ Појавио се као епизодиста у 44 филмских наслова, од којих је поред улоге добошара у серији *Салаш у Малом Риту*, најпознатија улога старца на гробљу у филму *Маратоци трче почасни круг*.

²¹² Сценариста серије, Арсен Диклић, био је члан Среског комитета КПЈ у Јаши Томићу (средњи Банат).

онај ко не дође биће стрељан. За случај да полиција пронађе некога код куће, биће подједнако одговоран домаћин, леви и десни комшија.²¹³

Поред филмских објава, од заборављања су сачуване објаве стварних добошара из Војводине. У Бегеју Светом Ђурађу (Житишту), дуго година после завршетка рата, препричавано је како је сеоски добошар Пашти Лај добовао наређења окупацијских власти. Пошто није добро знао српски језик, а желећи да сваки српски становник разуме важност наређења, сковао је реченицу којом је завршавао свако наређење, без обзира какво оно било: „Ко неће (да изврши наређење) биће убиће!“²¹⁴ Можда је то био покушај нешто ревноснијег присталице нацизма да застрашивањем сељана стекне бољу репутацију у селу. Како било, годинама пошто су се Немци после рата иселили из Житишта и након што су забораву препуштени многи некада угледни становници места, остала је да траје прича о сеоском добошару или људским карактерима у ванредним околностима.

Становништво Бачке, која је 1941. године припала Мађарској, упамтило је добошаре највише по догађајима везаним за погром који су мађарски фашисти Миклоша Хортија извршили над Србима и Јеврејима у јужној Бачкој. Преко 4500 људи је убијено у рацији спроведеној на Божић у насељима Шајкашке: Чуругу, Госпођинцима, Шајкашу, Ђурђеви, Мошорину, Тителу, Локу, Гардиновцима, Вилову, Жабљу, као и у градовима Бечеју, Србобрану и Темерину. Нешто касније, од 21. до 23. јануара 1942. године рација је спроведена и у Новом Саду. Пред почетак упада мађарских војника и жандара у наведена места, становништву је путем добошара наређено да је забрањено кретање ван кућа. Оглашено је да све куће морају бити закључане и завесе навучене на прозоре. Потом је почело убијање цивилног становништва.

Добошарске књиге заповести из периода 1941–1944. године су значајан извор за проучавање свакодневног живот окупираних становништва у ратним околностима. У Књизи за званична обнародовања општине Мокрин (1944–1947),²¹⁵ кроз наредбе за оглашавање се на илустративан начин описује положај српског становништва у окупираним Банату. Због занимљивости садржаја наредби, даћемо у целини најинтересантније за период 1941–1944. године:

– Двадесет седмог априла 1941: „Наређује се свакоме да је строго забрањено свако дочекивање гостију и било каквих путника на станици нити сме ма ко дочекивати возове. На станици се сме задржавати само онај ко путује и нико други. Даље се пак наређује да жене које станују близу станице а воду узимају са станице не смеју се тамо задржавати само толико колико да узму воду јер која се год буде поред пруге задржавала биће строго

²¹³ Ђорђе Момчиловић, *Банат у Народноослободилачком рату*, Београд, 1977.

²¹⁴ Љубица Будаћ, Бегеј Свети Ђурађ – Житиште, Житиште, 2000, 213.

²¹⁵ Књига се чува у Народном музеју Кикинда

кажњена. Сваки онај коем је потребно да пређе пругу жељезнички може прећи на главним прелазима али се не сме на самој прузи нимало задржавати. Ово се наређење издаје од стране Главне Немачке Команде и сваки нека пази да се не огреши јер ће бити строго кажњен.“

– око 30. септембра 1941: „Пошто ђонова од коже нема у довољној количини упозорава се грађанство да сваки по могућству штеди своје ципеле и да остави само за нарочите случајеве као за сватове, путовања и томе слично. У кући имају се употребити ципеле са дрвеним ђоновима или пак папуче а у дворишту и за ружно време клонпе.“

– Четвртог октобра 1941: „Даје се грађанству на знање да ће се на дан 5. октобра 1941. год. у недељу у 12 сати појавити изнад нашега села немачки бомбардери Штука, као последња опомена посадних трупа. Уколико ће од сада у селу или околини села извршити акт саботаже морају посадне трупе предпоставити, да становништво потпомаже саботере и извршиће се без опомене бомбардовање села. Ко ма шта зна о намерама саботера – бандита, чува себе и своју имовину, ако у томе извести благовремено посадне трупе или власт.“

– Године 1941: „Даје се на знање да циганима путовати возом је забрањено.“

– Дванаести јануар 1942: „Позивају се сви они који имају упаљаче да до најкасније 28. јануара о.г. предају код ове управе ради жигосања, којом приликом наплаћују год. таксу од 100 динара и путне трошкове за курира. Ко неће предати упаљач ради жигосања платиће казну од 500 динара.“

– Године 1942: „Поново се извештава грађанство да играње карата, билијара, куглање и сваковрсне забавне игре најстрожије су забрањене. Ово важи и за Немачку и Мађарску Читаоницу.“

– 30. јула 1942: „Даје се на знање грађанству да сваки онај ко има шљива мора кувати пекмез а не пећи ракију. Исто тако могу се шљиве и сушити да би се могло употребити за храну. Исто се препоручује да се од грожђа исто може кувати пекмез који је врло хранљив.“

– око 7. децембра 1943: „Даје се на знање свом грађанству да нико несме истерати своје гуске и патке на сокак јер онај ко истера биће му гуске одузете. Ово сматрати као важним, јер коме се гуске ухвате на сокаку одмах ће бити дотерате у Општину.“

– Године 1944: „Последње време приметило се лупање изолатора на телеграфско, телефонским трасама од стране грађана и ђака лице које после ово опомене буду ухвачени казниће се по војним властима и ратним законима.“²¹⁶

²¹⁶ Добошарска књига Мокрин (1946–1947), Народни музеј Кикинда, број I 4659/1772.

– Године 1944: „Наређује се свакоме, ко има дупле прозоре на кући, да је дужан под претњом казне одмах да скине унутрашње прозоре а спољне да остави тако да само има спољне док унутарње мора оставити у подрум или таквом месту где ће бити заштићене од распрснућа. Ко ово наређење Kreiskomandanture не изврши, полицијска власт контролише и строго кажњава.“

– Шеснаести мај 1944: „Ове године одређена је награда од 2000 Динара оном који први пронађе лист винове лозе заражен од перноспоре.“

– Двадесет други мај 1944: „Даје се грађанству на знање, да сви они који гају свилене бубе, су ослобођени од принудног рада, до закључно 30. јуна 1944. године.“

Одвођење на стрељање 30 становника из села Драгутинова, 9. јануара 1942.

У периоду окупације честе су биле наредбе и обавештења о одмзди над цивилним становништвом због отпора према непријатељу. Добошари у Панчеву су били међу првима који су српском народу „дали на знање“ одлуку немачких власти из 1941. године да ће за сваког убијеног немачког војника или полицајца, у знак одмазде, обесити 10 Срба.

Одлука није била празна претња. Панчевачки добошар је већ у зиму следеће године објавио да је 10. марта 1942. године стрељано 75 комуниста, партизана и јатака као одмазда за убиство агента полиције Стефана Рака и тешко рањавање агента Матијаса Гроса, које је извршио комуниста Павле Булован.²¹⁷ Извршење смртне казне је паралелно објављено путем плаката.

Други светски рат је завршен у Европи победом Савезника 9. маја 1945. године а борбе за ослобођење Југославије вођене су све до 15. маја 1945. године. Ослобађање Војводине почело је 19. октобра 1944. године када су јединице совјетске Црвене армије заузеле Темишвар и избиле на југословенско-румунску границу. Даље су уз садејство са јединицама Народноослободилачког покрета до 10. октобра избиле на Тису и Дунав. Форсирајући Тису од 2. до 21. октобра 1944, јединице Црвене армије су из Баната прешле у Бачку, и заједно са војвођанским бригадама избиле на Дунав. Новембра те године ослобођена је Барања. У Срему, немачка војска је после ослобађања Београда крајем 1944. формирала Сремски фронт са циљем да се обезбеди извлачење групе армија „Е“ из Грчке, Македоније и са Косова и Метохије. Сремски фронт је пробијен 12. априла 1945. године и потом су вођене

²¹⁷ Загорка Кончар, *Увек у борби*, 1970, 416.

Учесница аналфабетског курса

завршне операције за ослобођење Југославије тако да је у року од месец дана ослобођена цела територија Југославије. На првом заседању Уставотворне скупштине одржане у Београду 29. новембра 1945. године, проглашена је Федеративна Народна Република Југославија (1945–1963) на челу са комунистичком партијом предвођеном Јосипом Брозом Титом. Уставом из 1963. године промењено

је име државе у Социјалистичка Федеративна Република Југославија (1963–1992) и уведено самоуправљање у све сфере друштвено-економског живота.

У новој социјалистичкој држави, добошари су наставили да раде свој посао, посебно у мањим местима. Било је то време великих превирања: питање разграничења, аграрна реформа и колонизација, национализација и колективизација, сукоб са Информбироом и Совјетским Савезом.

Добошарске књиге заповести из периода средине XX века нам данас, кроз своје заповести и вести, на сликовит и реалан начин осликавају свакодневницу нове комунистичке државе. Ово су нека саопштења:

– Октобар 1944: „Поново се наређује да је најстрожије забрањено точење пића како по кафанама тако исто и по приватним домовима. Нико не сме давати алкохол Совјетским војницима нити их водити у немачким кућама, ради пљачке и крађе. Ко се о ово огреши биће предан Команданту места. Наређује се свом грађанству да у року од 24 сата преда сво оружје Народној милицији. После овог рока извршиће се претрес станова и код кога се нађе оружје биће стрељан.“

– Двадесет осми новембар 1944: „У наше место долази 200 деце из Босне и Херцеговине која су остала без родитеља и биће смештена у овдашње дечје домове...“

– Војна станица Мокрин, 13. децембар 1944: „Извештава се грађанство, кретање остаје непромењено као и раније до 10 часова увече, а за Немце до 18 часова.“

– Седамнаести април 1947: „Овим се извештава грађанство да ће сутра, 18. априла 1947. у петак отпочети пелцовање керова. Цена по комаду 21 динар. Керове треба водити на штрику ланцем код ветеринара. Пелцоваће се сви керови преко 3 месеца старости. Ко не пелцује керове треба да преда створодеру ради понистења.“

– Тринаести децембар 1947: „Извештавају се произвођачи вина и ракије да могу продавати те алкохоле у својим кућама по слободној цени како то они хоће али само од 5 литара на више с тим да су обавезни платити трошарину или продавац или купац, како се то они погоде, само не мање од 5 литара је строго по кућама забрањено продавати, ко се ухвати биће кажњен.“

На основу члана 10 *Општег закона о народним одборима* од 25. маја 1946. године²¹⁸ у селима и мањим градовима образују се месни народни одбори. Уставом Социјалистичке Републике Србије из 1963. године, уместо ранијих месних одбора, образују се месне заједнице, које су представљале посебне институције у систему општинске самоуправе. У свакој месној заједници радило је највише три радника и то: секретар, административно-технички радник и курир који је бављао помоћне послове, између осталог и посао месног добошара.

Формирање Федеративне Југославије на новим националним и друштвено-економским темељима довело је до великих промена у начину живота, видљивих на сваком кораку а посао добошара је задржао своју важност међу становништвом. Добошари су сада запослени при месним заједницама у својству курира, дакле радили су помоћне послове, а један од тих послова био је и посао месног добошара. Неки од њих су у првим годинама после завршетка рата и даље носили своју униформу општинских службеника Краљевине, сада са новим државним обележјима (звезда петокрака). Ове униформе ће бити с временом замењене новим. На фотографијама из 60-их година видимо све више добошара у својој цивилној одећи, на основу чега и најбоље можемо закључити о опадању значаја њихове улоге у општинској управи. Модернизација добошара се огледа и у томе што уместо пешке, неки свој „рејон“ сада обилазе на бициклу. Садржина вести се такође променила. И ништа више. И даље су положај добошара у служби, процедура за оглашавање путем добоша и знатижељни мештани остали исти.

Након завршетка Другог светског рата, новоформирани органи власти су се суочили са два важна, међусобно повезана проблема: са једне стране, била је потреба за брзом изградњом и модернизацијом земље, за шта је била потребна стручна радна снага из различитих

Добошар у Подлокњу

²¹⁸ Службени лист ФНРЈ, број 43/46.

области. Колико је проблем био велики говори чињеница да је по попису из 1931. године, у Југославији живело чак 4.408.000 неписменог становништва. Стање се погоршало додатно у ратним годинама када су школе у многим крајевима престале са радом. Због свега наведеног, приступило се масовном културно-просветном раду у виду аналфабетских течајева, хигијенског просвећивања, домаћичких и других курсева, предавања. Масовно се отварају библиотеке, задружни домови и домови културе. Иако ће ове акције, спровођене 50-их и 60-их година XX века, подићи ниво опште писмености и еманципације становништва, било је потребно да прође неколико деценија од завршетка Другог светског рата како би се системским путем, кроз обавезно осмогодишње школовање, описменио највећи део становништва. Шездесетих година XX века долази до лаганог нестанка добошара са тргова и улица наших насеља. Томе је допринело неколико разлога. Пре свега масовније описмењавање становништва које се све више окреће новинама, радију и касније и телевизији, као средствима обавештавања. Локалне вести и дневне новости емитују се преко разгласних станица. На бандерама је било инсталирано озвучење у виду трубастих звучника преко којих су емитована саопштења, вести, недељом су се слушали фудбалски преноси, музика и говори Јосипа Броза Тита. Разгласне станице су монтиране дуж главних саобраћајница и вести се нису чуле у свим деловима села, али је и сада владао принцип као и код преношења добошарских вести. Они који су их чули преносили су их даље, уз све измене и допуне које су се природно дешавале. До почетка 70-их година XX века, штампа, радио и телевизија ушли су у свако насељено место, сваку кућу, тако да је власт по први пут могла без посредника да комуницира са становништвом. Потреба за добошарима је убрзано нестајала и у овом периоду ће већина насељених места на територији Србије престати да користи услуге добошара. Добошарска служба ће се, после два века непрекидног трајања, занавек угасити.

Једина општина у Војводини која је у XXI век ушла са добошарима јесте севернобанатска општина Чока. И данас се улицама ове општине спорадично може чути звук добоша који најављује најважније локалне вести. Желећи да очува традицију добошарске службе, предузимљиво општинско руководство је осмислило и организовало Међународни фестивал добошара, који се одржава сваке године почетком октобра месеца у Чоки и постао је значајна и препознатљива туристичка манифестација Војводине.

СЕЋАЊЕ НА ДВА ДОБОШАРА

Бела Недељов, градски добошар Великог Бечкереча, данас Зрењанина, обављао је свој посао у континуитету четрдесет година (1880–1925).

Потицао је из многочлане породице сеоског учитеља из Ботоша, где је и Бела, као једно од једанаесторо деце рођен. Како отац није имао финансијских могућности да са скромном учитељском платом школује бројно потомство, Бела је 1880. године дошао у Зрењанин, где је примљен у полицијску службу. Као интелегентном младићу, који је познавао пет језика, поверено му је да путем добоша објављује грађанима Бечкереча државне и градске наредбе и приватне огласе. Тако је отпочела каријера једне од најпопуларнијих личности у граду крајем XIX и у прве две деценије прошлог века – Беле Недељова, варошког добошара. Суграђани су га звали једноставно и присно „Бела-бачи“.

У својој, четрдесет година дугој каријери варошког добошара, постао је један од симбола града. Колико је био популаран у своме граду сведочи и сачувана фотографија, вероватно усликана у угледном фотографском атељеу Иштвана Одала у Зрењанину. На фотографији видимо Белу Недељова, витког човека средње висине, уредних седих бркова. Обучен је у униформу градског службеника беле или беж боје и на глави носи шапку са градским грбом. На ногама су му црне, углачане ципеле. Преко рамена има широки ремен на коме је био закачен добош, који и на црно-белој фотографији, после толико година, одаје утисак да га власник веома лепо одржава. У рукама држи папир са наредбама које треба да огласи. Поред њега се налази дечак који са великим интересовањем посматра шта добошар говори. Добошар се налази у благо погнутом ставу, као да управо почиње или завршава са читањем наредби које дечак са пажњом слуша. Целокупна сцена коју смо описали сведочи

Емил Женар, *Портрет Беле-бачија*
добошара Бечкеречког

о угледу главног протагонисте фотографије – добошара. Његова униформа је без и једног набора, добош у најбољем стању. Фотографија представља Белу Недељова као узор добошарске службе и свих добошара који су ходали војвођанским улицама и трговима. Његова појава сведочи о уређеној градској управи, у којој општински службеници, и они најнижи, имају достојанство у појави. Фотографија је објављена у монографији Александра Станојловића *Петровград* 1938. године и тиме је лик Беле Недељова сачуван будућим генерацијама. Лик Беле Недељова поред фотографије, овековечен је у слици Емила Женара „Портрет Беле-бачија добошара Бечкеречког“.²¹⁹ Слика је рађена у техници уље на платну и излагана је само једном у Музеју града Зрењанина на изложби „Великобечкеречки сликарски атељеи“ и не зна се у чијем власништву је данас. Сачувана је само црно-бела фотографија слике из каталога изложбе. На слици видимо Белу Недељова обученог у зимску службену одећу градског службеника. На глави му је шајкача, што уједно и одређује време у ком је настала – службовање у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца. Лице красе препознатљиви седи бркови. За разлику од горе описане фотографије, где је представљен у пуном сјају своје службе, на слици га је бечкеречки сликар приказао у опуштеном издању. Гледамо у добошара који је обавио добовање по варошким улицама и управо је направио предах, у потпуном миру сам са собом. Његову самоуверену смиреност сликар је дочарао лулом која му нешалантно виси из уста док се левом руком наслонио на свој добош.

За лик, глас и добош Беле Недељова, генерације Бечкеречана су везивале најзначајније градске и светске догађаје. Добовао је о атентату и убиству надвојводе Франца Фердинанда у Сарајеву, почетку Великог рата, објавио мобилизацију а неколико година касније и наредбу да се српска застава истакне на згради Градске куће. Било је ту још много вести, великих и важних и оних обичних, свакодневних, а све су биле везане за лик харизматичног добошара.²²⁰

Адолф Највирт (1865–1937), градски добошар Новог Сада

Последњи дугогодишњи новосадски добошар који је дуги низ година обављао ову дужност. Био је ожењен Амалијом, рођ. Вернер, са којом је изродио седамнаесторо деце, од којих је тек њих неколико преживело дечије доба. Пошто је добошарска плата била мала, у слободно време се бавио рибарењем на Дунаву како би прехранио породицу. Носио је униформу градских службеника са шапком на којој је био градски грб. Преко рамена

²¹⁹ Историјски архив Зрењанин, Ф. 6 Лични фонд Драгољуба Чолића, Познати Зрењанинци, исечак из листа Зрењанин.

²²⁰ Миодраг Грубачки, *Варошке вињете, записи о Зрењанину*, Зрењанин, 2009.

је имао широки ремен, на чијем је доњем крају била закачалка о коју је качио добош после добовања. За њега су новосадски становници говорили да је „ликом Шваба, мало Мађар, срцем Србин“.²²¹ У Записнику Проширеног савета града Новог Сада из 1922. године²²² стоји да је Адолф Највирт као градски послужитељ отпуштен из службе као прекобројан и да му се одобрава пензија у износу од 727 динара. Из записника сазнајемо да је био ожењен Амалијом, рођ. Вернер. У другим изворима се помиње 1925. као година одласка у пензију.²²³

Адолф Највирт, новосадски добошар добује на пијаци

²²¹ Стеван Врговић, Последњи добошар, рукопис.

²²² Записници Проширеног савета града Новог Сада 1922–1923, Нови Сад, 2015. 192.

²²³ Енциклопедија Новог Сада ДЗ–ЕГ, свеска 7, Нови Сад, 1996.

III. ДОБОШАРСКА КЊИГА ЗАПОВЕСТИ
ОПШТИНЕ СТАРЧЕВО (1918–1924)

Насељено место Старчево

Насељено место Старчево се налази у Јужнобанатском округу, 9 километара источно од Панчева. На територији данашњег Старчева у средњем неолиту (млађе камено доба) развила се култура (6200–5500 године пре нове ере) која је због изузетног значаја откривених археолошких налаза добила име старчевачка култура и простирала се у средњем подунављу, на подручју централног Балкана, Мађарске, Румуније и Молдавије. Становништво сеоских насеља старчевачке културе у српском Подунављу подизало је своја насеља најчешће на местима где су се некада налазила насеља културе Лепенског вира. Ова култура карактеристична је по формирању првих земљорадничких насеља, развоју стационарне пољопривреде (гајење житарица) лову и риболову и производњи разних предмета од печене цигле уместо облутака. Старчевачку културу заменила је у средњем неолиту винчанска култура.

Данашње насељено место Старчево је граничарско-панонског типа и плански је грађено под управом граничарских војних власти између 1790. и 1716. године. Први насељеници били су вероватно Срби досељени у ове крајеве у време Велике сеобе под Арсенијем III Чарнојевићем. Након ослобађања од Турака долази до новог таласа насељавања. Од 1738. године насеље има ранг општине. Након оснивања Банатске војне границе долази до колонизације Немаца и Хрвата у Старчеву (1788–1792). Тако да до 1945. године етничку структуру села највећим делом чине Срби, Хрвати и Немци. Као и многа вишенационална места у Војводини, Старчево је до средине XX века било подељено на два краја: Доњански (доњи) насељен претежно Србима у коме се налазила православна црква и Горњански (горњи) у коме су у највећој мери живели Хрвати и Немци и где је саграђена католичка црква. Два краја села била су повезана Главним скокаком у коме су се налазиле зграда некадашње општине и друге институције власти. Иако подела на два села никада није била извршена у формално-правном смислу, она је свакако опстајала услед тежње да свака народносна група задржи своју културу, обичаје и „заштити се“ од однорођивања. Аграрном реформом и колонизацијом после завршетка Другог светског рата, у Старчево се досељавају колонисти из Босне и Херцеговине и место добија претежно српски етнички карактер.

Како је настала Добошарска књига заповести општине Старчево

Добошарска књига заповести општине Старчево чува се у Архиву Војводине у Новом Саду, у фонду Ф. 563. Збирка канцеларијских књига, и заведена је под архивским бројем 273. Књига је у Архиву Војводине укорићена у тврди повез и нису нам сачуване њене оригиналне корице, на основу чега можемо претпоставити да књига у моменту преузимања у Архив већ није имала спољне корице или су пак оне биле у веома лошем стању. Књига је формата 26 x 46 и налази се у релативно очуваном стању.

Добошарска књига заповести вођена је у политичкој општини Старчево у периоду од 1918. до 1924. године као једна од књига неопходних за канцеларијско пословање саме општинске управе. Заповести су писане руком, мастилом, ћирилицом и латиницом на српском језику, а писали су их председник и потпредседник општине а повремено и општински писар или бележник. Рукопис је читљив. Богатство добошарске књиге као архивског извора огледа се и у њеној лексици, односно „банатском говору“ богатом локализмима, туђицама, архаизмима и сопственим језичким правилима. Начин писања, иако потиче од званичника општине потпуно је у духу наведеног говора. Речи у реченици су ретко наглашене па се не ствара јасна слика о томе где почиње а где се завршава једна реченица. У Банату се користи екавски изговор али се често чује и рефлекс И уместо гласа Е, нпр. ди (где?), сикира (секира), итд. Често је „гутање“ гласова па чак и целих слогова. Тако је глас Х готово избачен из изговора. Интересантно је додавање одређених наставка у речима, као нпр. суфикс -ДУ (говори-ду, радиду, трчиду). У трећем лицу множине уместо наставак -Е обично се употребљава У (пушу, говору, пушту и др.).²²⁴ Записивачи добошарских наредби готово уопште не користе знаке интерпункције тако да је на појединим местима отежано ишчитавање и разумевање самих заповести.

Добошарска књига садржи недељне заповести. Свака недељна заповест састоји се од појединачних наређења и обавештења која су нумерисана редним бројевима. Прво су наведена она наређења и обавештења органа управе која су сматрана најважнијима по живот локалне заједнице од општег и локалног значаја, разна обавештења од значаја за економски, здравствени, образовни и културни живот места у наведеном периоду, а на крају се налазе „плаћени огласи“, односно огласи становништва у вези са купопродајом куће, земље, стоке, отварањем радњи, губитка предмета личне својине и слично.

²²⁴ Гордана Јованов, речник Срба у Банату, Панчево, 2005, 159

Уписи у добошарску књигу заповести општине Старчево вршени су, као што је поменуто, у континуитету на недељном нивоу од 1918. до 1924. године. Прва недељна заповест уписана је у књигу 11. новембра 1918. а последња, на последњим страницама књиге, 5. октобра 1924. године. Заповести су овераване општинским печатом округлог облика од почетка уписа 1918. закључно са 2. новембром 1919. године. Првих десет уписаних недељних заповести (од 11. 11. 1918. до 6. 01. 1919) имају округли општински печат и на мађарском језику је исписано Торонталска жупанија – општина Тарчо што је мађарски назив за Старчево (Torontál vármegye Tárcsó község).²²⁵ Од 25. новембра 1918. до 2. новембра 1919. године недељне заповести су овераване округлим општинским печатом исписаним српским језиком „Торонталска жупанија Општина Старчево“. Од новембра 1919. до последњег уписа у књигу октобра 1924. године заповести нису овераване општинским печатом. Разлог треба тражити вероватно у чињеници да је по окончању Првог светског рата било потребно одређено време како би се управа и свакодневница довеле у равнотежу а постратно време утихнуло пред мирнодопским захтевима и проблемима. Утолико у том периоду и саме вести које су читали добошари као и наредбе виших органа власти губе карактер везан за национална, социјална и правна питања отворена после завршетка рата, а самим тим губе и на званичности коју је требало посебно оверавати и потврђивати општинским печатом. Мир је завладао и питања и проблеми свакодневнице постали су најважнији и најбројнији и у добошарским заповестима.

Недељне заповести у добошарској књизи писали су председник или потпредседник општине Старчево на српском језику латиничним и ћириличним писмом. Мањи број наредби писан је правописно беспрекорно и књижевним српским језиком и на основу тога закључујемо да их је писао општински писар или бележник. Најчешће је реч о наредбама средњих власти или одређеног министарства. Наредбе у књизи су писали следећи председници и потпредседници општине: Жива Јанковић, председник (1918–1920); Андрија Радић, председник (1920); Вајко Ђуришић, председник (1920–1922); Блаж Турну (1920); Фрањо Пољак, потпредседник (1922); Алекса Грубетић, председник (1923–1924); Стеван Живановић, председник (1924).

Добошарска књига заповести општине Старчево може се сматрати реткошћу управо зато што их је до данас сачувано веома мало у историјским архивима и музејима, посебно за период који обухвата формирање Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и организацију власти у овом периоду. У архивима у Војводини углавном су сачуване добошарске књиге из периода 1941–1944. године. Ове књиге су свакако значајан архивски извор првог реда и кроз њих се у широком светлу осликава како локална историја места у коме су настали тако и историја свакодневног живота.

²²⁵ Милица Марковић, *Географско-историјски именик насеља Војводине за период од 1853. године до данас*, Нови сад, 1966.

НАПОМЕНА ЧИТАОЦИМА

Добошарска књига заповести општине Старчево вођена је у периоду од 11. новембра 1918. до 5. октобра 1924. године. Пред читаоцима се налази одабир најинтересантнијих и најсликовитијих недељних заповести који су добошари оглашавали на улицама Старчева у првим годинама постојања Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца.

У изводима из Добошарске књиге заповести општине Старчево доследно су поштоване особености језика, правописа и стила записивача наредби које одступају од правописних норми савременог српског језика. Тиме смо желели да сачувамо аутентичност језика људи јужнобанатског говорног подручја у овом периоду али и путем њега осликама давно заборављени живот и обичаје становника Баната. Одступање од правописних норми у тексту огледа се у погрешном писању великог слова у реченици (посебно код превода немачких именица на српски језик), изостанку или погрешној примени знакова интерпункције (тачка, запета, црта, цртица, тачка запета, комбинација тачке и заграде, знак процента).

Интервенције на оригиналном тексту су рађене у два случаја. Када реч није могла да се рашчита стављана је у угласту заграду [нечитко]. Да би се боље разумео смисао реченица које су често предуге и без интерпункцијских знакова, понегде је вештачки додавана запета или тачка.

Свака недељна заповест је означена датумом, почевши од прве заповести од 11. новембра 1918. године. Усвајањем *Закона о изједначавању старог и новог календара* на територији Краљевине СХС од 10. јануара 1919. године, званично је у употребу уведен грегоријански календар. Према овом закону, на дан 15. јануара по јулијанском календару престао је да важи стари календар и истог дана, 28. јануара по грегоријанском календару, уведено је ново рачунање времена. У изводима из заповести задржани су датуми по старом јулијанском календару.

Мноштво речи и израза „банатског говора“, којима обилује текст извода из Добошарске књиге заповести, непознато је данашњој стручној и широј јавности, па чак и читаоцима говорног подручја на које се односе. Због тога је израђен „Речник мање познатих речи банатског говора“ у којем су обрађене речи чији смисао се данас мало познаје или је с временом потпуно изменио своје првобитно значење.

РЕЧНИК МАЊЕ ПОЗНАТИХ РЕЧИ БАНАТСКОГ ГОВОРА²²⁶

А

ајгир, расплодни коњ
ајгираш, власник ајгира; особа која се стара о ајгиру
асна, корист било које врсте

Б

бангалоз, скитница
бедем, насип поред реке, на бедемима је најбоље сено у Банату
бележник, управни општински службеник
бештеловати, наручити
бирош, најамни пољопривредни радник који са породицом живи на газдином имању
бирташ, власник кафане, кафеџија
биртија, кафана, крчма
битанга, коњ који се пронађе у селу или атару а не зна се ко му је власник
бојтар, помоћник чувара оваца
боктер, чувар села, општински радник који је чувао тј. обилазио село. Духањем у рог је јављао колико је сати. Ноћни боктер је и палио фењере на ћошковима улица.
буђелар, новчаник
бурјан, висока трава, штава

В

ватрена машина, ватренка, млин за млевење жита
вратина, попречна бразда на крају њиве,
визита, најављена посета
вршке, врста мреже за риболов

Г

глоба, новчана казна
глобарина, приходи од новчаних казни и глоба за кривична дела
грудњак, омиљени зимски одевни предмет Банаћана, кожух, гуњ
грундбук, земљишна књига
грунтовница, катастар

²²⁶ Речник је израђен на основу: Гордана Јованов, *Речник Срба у Банату*, Панчево, 2005; Група аутора, *Речник српских говора Војводине*, измењено и допуњено издање у 4 тома, Нови Сад, 2005.

губно, задње економско двориште где се оставља слама, сено и др.
гуља, стадо младих говеда
гуљар, онај који чува јунице и стеоне краве

Д

дангуба, непотребно губљење времена
декламовати, рецитовати
депутак, десетак, црквени порез
диван, врста клупе за седење
диклица, коровска трава која бодје

Е

екзекутор, онај који извршује судску пресуду присилним путем
ешкут, одборник у општини

К

калемљење, вакцинација
касир, особа која рукује новцем, благајник
кнез, у Војводини се реч користила у значењу сеоски старешина
кокот, петао
комора, остава
контрани, уговор
крљати, сломити
круна, југословенска круна је била краткотрајна валута, коришћена прво у Држави Словенаца, Хрвата и Срба, а затим и после уједињења те државе са Краљевином Србијом у Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца, до 1920.
кулук, обавезан бесплатан рад сељака за потребе средине у којој живе на изградњи путева, чувању пруга и мостова и сл.

Л

левча, дрво на колима, крива полука са ослонцем на спољној страни колског точка

М

маор, зидар
матица, матична књига рођених, умрлих, венчаних која се води у цркви
машине, у речнику бачких Буњеваца реч машина са акцентом на првом слогу имала је значење шибица.
мувар, коровска биљка, храна за коње

Н

наполе, систем обрађивања земље у коме закупац не плаћа закупнину у новцу већ обично половином рода
натарош, бележник

О

огризина, стабљика од кукуруза, отпад, огрев
одаја, салаш
олај, *ољарница*, уље, уљара
ордонанц, војник нижег чина који је додељен официру или штабу ради преношења службених наредби или поште, курир

П

парохијал, годишњи приход цркви који плаћају парохијани
пасош, доказ о здравственој исправности стоке
пенге, основна новчана јединица у Мађарској након Првог светског рата
попила, сироче, посмрче, дете рођено по смрти оца
порта, простор око православне цркве, црквено двориште
порција, порез
прошаста, прошла
прца, коровска биљка

Р

равник, раоник, метални део плуга
рањеник, свиња што се храни за клање
ревизор, онај који прегледа финансијске књиге, финансијски инспектор
редити, из доба *Границе* је у селу и *установа форшпан*, обавеза да свака кућа која има коње ставља, редом, своја кола и коње на располагање за неки јавни посао

С

сајција, часовничар
салаш, ограђени простор у дворишту за овце, такође и стални пољски стан
сарач, занатлија за израду седала за коње
сиц, седиште на колима
солгабиров, срески начелник за време аустроугарске владавине
субаша, чувар поља
сукно, материјал од кудељног конца

Т

тециварина, порез на доходак
тирац, ветеринар
тишлер, столар
трефи, догоди
тулузина, сува стабљика кукуруза
тутор, човек који се брине о цркви

Ћ

ћуприја, мост
ћуше, млад коњ или старије ждребе

Ф

фајервер (од немачке речи *Feuerwehr*), гашење пожара, фајерверско друштво – ватрогасно друштво
фат, мера за дужину
фашина, сноп, свежањ грања, обично за ложење, али и за учвршћивање насипа, обале, бедема
фендовати, принудна наплата дуговања од стране овлаштеног државног службеника у пратњи жандарма и добошара
финанц, финансијски службеник; порески стражар, најнижи орган финансијске контроле; утеривач пореза
фластерованье, поплочавање циглом
флур, поље, њива, ливада
форланд, земљиште између насипа и реке
форшпан, општински кочијаш
фрај, бесплатно
фртаљ, једна четвртина

Х

хулити, прљати (нечије име), блатити, бацати љагу

Ц

цеђ, вода кувана са пепелом за прање вуне
цимерман, тесар
цртало, гвоздени нож код плуга који пара земљу

Ч

через, због
чертић, непечена цигла од блата, воде и плевe или исецкане сламе, која се добија сушењем на сунцу
чобања, посуда за воду

Ш

шапурина, део кукуруза, главни огрев у Банату

шиљеже, прелазна фаза у одрастању овце

шкопити, вршити кастрирање

шор, улица

шпилишул (нем. Spielschule, дијал. Spielschul), дечији вртић, дечије забавиште

штемпл, таксена марка

штрњика, остаци од жита на њиви

штрофован, избатинан

**ОДАБРАНЕ НАРЕДБЕ ИЗ ДОБОШАРСКЕ КЊИГЕ
ЗАПОВЕСТИ ОПШТИНЕ СТАРЧЕВО (1918–1924)**

Заповест Недељна 11. новембра 1918

1. У четвртак који дође први почињу пијаце. Сваки који има шта да истера, Свиње, Краве, Волове, Коње и тд. нека истера,
2. Др. Николи Милутиновићу потребује бироша²²⁷ ко би тео да иде код њега да служи нек се јави ко у канцеларији на дрвари у Панчеву, плата је 120 Кр месечно и рану Сву истому треба тако исто и жена има плату ко води и жену,
4. У врбице и ону шуму ће се сутра давати пањеви да се ваде, и ко буде вадио на оно место да се посади намест један јасен,
5. Сваки које био војник има да добије по једну врбу у ади, има да добије од мене цедуљу, после иде у Панчево и удару печат и иде у аду и сече дрва.
6. После заповести продаваће се један Грамофон ко оће да купи нек дође у канцеларију

Недељна Заповест за 18. Новемб. 1918

- 1 Увторник се продаје Манастирски²²⁸ рит за пашу ко оће да узме може ићи код Манастира и тамоће бити лицитација.
- 4 Сваки који је био војник има да добије једну врбу у Старчевачкој Ади, ко још није добијо нек дође код мене да добије цедуљу и после може т.ј. сутра и прекосутра ићи у Аду и добиће дрва.
6. Ко оће да буде ноћни а уједно биће и дању услужби. Стражари нек после заповести дођу код мене дасе запишу а сутраће бити избор.
7. Данас после подне у 2 сата сви војници а и који нису били војници од 20 до 36 година да дођу на општину да добију заповест.
10. Когод је донео дрва са Дунава т.ј. са Бедема она исечена да изнесе на место одакле је донео и то за три дана мора [бити] изнешено, или ће бити најстрожије каж[њен].

Недеља 25. новембра 1918.

1. Позивају се сви срби, да до идуће недеље сваки исплати парохијал, јер ће се од недеље састављати бирачка листа а ко неби исплатио парохијал, неће имати бирачка права а и привремени управни одбор црквени тужиће све дотичне.

²²⁷ *Бирош*, најамни пољопривредни радник који са породицом живи на газдином имању.

²²⁸ Мисли се на манастир Српске православне цркве *Војловица*, у југоисточном предграђу Панчева, на око 5,5 километара према Старчеву.

3. Воји Филиповићу берберу треба шегрт коби тео да да Дете нек се јави код њега,
6. Стојан Ћута чува Наделске²²⁹ баште по стару цену 6 кг. од фрталја²³⁰

Недељна Заповест за 2. Децем 1918.

1. Од сутра ће ићи одборници по селу сколима да купе млостињу од народа и то шта ко оће нек поклони све ће се примити и послати Црвеном Крсту у Београд. Жита, Јечма, Овса, Сланине, Масти одела уопште све.
3. Ноћу није слободно ићи шором косе после 7 сати нађе у радане дане на улици, биће дотеран на општину у затвор а Недељем после 9 сати несме нико дасе нађе на улици.
4. Порција²³¹ и општински трошкови сваки да гледи до (нове године да исплати) до недеље да исплати од недеље иде фендераш да фендује.

Недељна Заповест 9 Децембр. 1918.

2. Ко оће да се јави да буде Цандар може доћи код мене да се упише,
3. Треба општини 3 човека да чуваду Аде ко оће да чува нек се јави код мене одма

Недељна заповест 16. децембра 1918.

1. Од данашњег дана па до идуће недеље т.ј. до 23 т. М. Биће избирачка места срп. прав. цркв. општине истављена овде на општ. столу, дотле нека сваки парохијал уплати, после овог рока за парохијал ће се сваки утужити и неће имати права бирачка.

Недељна Заповест за 23. Децемб. 1918

1. Веља Петков Николић има 200 колаца за виноград ко оће да купи нек иде код њега
4. Српска православна општина је истакла бирачку листу на општини, до Суботе у веч у 12 сати се закључава ау Понедељник ујутру биће

²²⁹ Надел(а) је систем канала и река у Банату, пролази поред Старчева.

²³⁰ Фрталј, једна четвртина.

²³¹ Порција, порез.

- избор Скупштинара одборника Председника и целе Црквене управе, у Српској школи,
5. Фриц шрам продаје кућу што је била опрендековица продаје из слободне руке ко оће да купи он долази сутра у виноград може ићи код њега.
  7. Ко ме треба лекар нек се пише на општину па ћемо га дозвати Средом и Недељом
  11. Сви Војници који су били, одма да дођу да се упишу да добију своју припомоћ, коју има да добију од Народне управе из Новог Сада.

Недељна Заповест за 30 Дец. 1918

1. Ко ме треба дудова нека се јави сутра у Дудару добиће нек понесе ашове да вади
2. Ко ме год је 1914 године узета пушка јелти лаворвер²³² нек дође код мене да и упише, да тражимо ди су,
5. Које изгубио ланац и слику са војником нек се јави код мене,
9. Ко има сламе да прода нек се јави код мене треба за Ајгире²³³ да се простре
11. Код Јосе Шоштерића се налази један вепар од 5-6 месеци коме фали нек се јави
14. До 15 тог још може да се пече ракија, после несме више,

Недељна Заповест за 6 јануар [1919]

1. Сваки Газда да преко чије земље сече бегеј у ливаде да почисти и да ископа тоје асна и корист целим нашим ливадама
4. Dajese na znanje da nesme niko gaziti školi preko zida kojise ubvali biće strogo kažnjen
7. Ko dovede kobilu kod Ajgira i pušti konja odma ima da plati,
8. Svinje nesmu ићи шором као пусте, мораду бити је[л] у обору јел на њиној раји,

Недељна Заповест за 26. Јануар 1919

5. Панчевачка Српска виша девојачка школа почиње рад 29 јануара ко оће да да девојку у школу нек иде да упише

²³² Мисли се на револвер.

²³³ Ајгир, расплодни коњ.

Недељна Заповест за 2. март 1919. године

1. Од сутра полази екекутор²³⁴ да фендује²³⁵. Сваки ко још није платио порез нека гледи да плати, иначе ће бити фендован.
- 1 Овце, Свиње Људи у опште све што је живо несме да се види више да уђе у нашу Старчевачку шуму косе увати биће кажњен
- 2 Лука Крмпотић је украо од Хајза Душек и ноћни стражари су га ухватили и тералига шором са душеком и платијо је 200 кр казне. Сваки који тако ради такође се са шњим поступати,
- 7 Кад коме треба пасош може доћи кад оће нема ту петак и субота него коме треба нек дође добиће.

Недељна заповест за 9. март 1919. године

1. Млина Грожанова 8 дана неће Млети не треба народ ићи тамо,
10. Ко има да оре до атара Омолјичког несме да газу оне дужи што иду преко,
11. Ко оће да рани бубе нек се обрати код Мартина Јакоба пекара он је бубар.
Ови прасци што су кући несму ићи даље од пењавице т.ј. бразде.
15. Стеван Петовић Бакарић је узет за гуљара²³⁶ по цену од 15 кг жита, лебац, фрталъ сланине, 2 круне новаца.

Nedeljna Zapovest za 16. Mart 1919.

2. После запосвести продаваће се неке огризине²³⁷ код ајгира, ко оће да купи нек дође на лицитацију,
5. Когод је попустијо јелти одоро од општинске земље мора да поврати натраг општини,
11. Уфторник ујутру се продаје у Манастирској шуми пањеви извађени у метере садевени,
14. Душа Маркоњ јавља да они који имаду чело њега у Детелине несму да му газу детелину кад ору,
15. Свиње и прасци несму никако више у рит ни до бразде,
17. Дебелачки Велики Вашар почиње 20, Марта а свршава 23. Марта.

²³⁴ Екекутор – онај који извршава судску пресуду присилним путем.

²³⁵ Фендовати – принудна наплата дуговања од стране овлаштеног државног службеника у пратњи жандарма и добошара.

²³⁶ Гуљар, онај који чува јунице и стеоне краве.

²³⁷ Огризина, стабљика од кукуруза, отпад, огрев.

Недељна заповест за 13. април 1919. године

1. Чаковачки велики вашар почиње 27. Марта

Недељна заповест за 30. Март 1919. године

2. Српска првославна црквена општина продаје орасе дрва за садњу у порти у Недељу после подне
3. Мајстори Цимермани²³⁸ и Маори²³⁹ да дођеду у Недељу после подне да лицитираду рад на попином стану,
7. Које је узорано за Кукуруз за Машину несме да се газе, а најмање ове општинске земље ту код утрине Стеван Филиповић је узоро и несме дасе газ

Недељна заповест 6. Априла 1919

8. Вукосава Јордан продаје један ланац земље за кукуруз на годину,
10. Блаж Брозина продаје тулузине ко оће да купи нек се јави код њега

Недељна заповест за 13. Априла 1919

2. Командант ватрогасног друштва које досадбио, да се јави мени да се оснује опет фајерверско друштво²⁴⁰ јербо то нам је потребно да имамо.
6. Удетелине косе увати са цаковима да носи детелину биће јако кажњен,
8. Јавили су ми из Хертеленда да наше старчевачке ловције иду у лов у хертелендски атар, ловције чувајте се да ја неодговарам за вас.

Недељна заповест за 20. Април

2. Флаум Петер има да прода машину што сеје жито од 17 реди Хефер и Шранцеве фабрике ко оће да купи нек иде код њега.

²³⁸ Цимерман, тесар.

²³⁹ Маор, зидар.

²⁴⁰ Фајервер (од немачке речи Feuerwehr), гашење пожара, фајерверско друштво – ватрогасно друштво.

Недељна заповест за 27. Априла

2. Ко има шта да прода оваца, јагањаца, свиња, краве и т.д. да дође код мене да ја упишем да кад дођу трговци да купе да ји могу упутити ди треба и ди има

Недељна заповест за 4. Мај 1919.

3. Ко има какве молбе и жалбе код Солгабиров²⁴¹а само може ићи Петком и Средом другим данима никако се неће примити
4. Ко оће да врши на парну машину нек дође да се упише код госп Максимовића за два дана има да се упишу сви домћини,
8. Прока Аћа јавља да му се више не гази њива ту код утрине ко се увати биће кажњен
9. Родитељи. Својим синовима кажите да кад код цркве не сму седети на зиду горе. Тамо ће бити један тајно који ће пазити и ко буде седио тамо биће кажњен.

Недељна заповест за 11. Маја 1919 =

1. Софија Вујичић Тозина поћерка продаје свој део Амбара од 5 греда на јавној дражби,
4. Банат Бачка и Барања на Мировној конференцији прикљученису Србији, под династијом Карађорђевића
5. Које писао Со код Francila Poljaka јесенас сваки да донесе ону малу цедуљу што је добијо од њега да упишем у другу цедуљу т.ј протоколу ако нема те цедуље неће му се уважити да је писао соли,
7. Још једаред се опомиње народ ко је шта одно за време револуције да донесе натраг јер би ми имамо све пописане па ко још није донео биће бијен, боље нека донесе.
8. Порез треба да се плаћа требате народу да плаћате новаца нам треба неможе да се ради без новаца,

Заповест за 18. Мај 1919.

2. Сваки домаћин да плати свој порез, боље му је да плати сад у крунама него после у Динарима јербо један динар кошта сад 3 круне, а кад се буде плаћало неће ондак се неће рачунати,

²⁴¹ Солгабиров, срески начелник за време аустроугарске владавине.

4. Немачка Деца од Сутра полазе у школу позиваду се родитељи да своју децу шаљу у Школу редовно. За Немачког учитеља је наименован Бруно Пуце Син наше г. Благајника, у школу ће се деца учити на својим матерњим језику Немачки а у Школи ће ићи т.ј у згради на ћошку,
5. Људи и браћо, дошла је наредба од госп. Среског начелника да се уписивате у Државни зајам, т.ј. да дате држави новаца
7. Сваки газда које испекао ракију има да дође код мене упише колкоје испеко и кад је пеко и код кога је пеко доћи ће финанси²⁴² да му преме-ре на град ракију и да плати 16 кр. од 100 lit. И то од алкохола

Заповест за 25. Маја 1919.

1. Ђока Ђуришић бардак јавља да нико несме купити земљу од његове снаје док суд непрође
5. Људи дошла је наредба од Срп. Врховне команде да наш Округ има да да 460 коња за Српску војску, отгаје подељено на срезове наш Срез има да постави 30 коња, од тога пада на наше село да дамо 2 коња – ја нисам тео да узем од појединаца него сам купио на вашару, и сад тоћемо да порежемо на порез да сваки тај терет осети доклем дође 2 процента, и тај прирез да гледи сваки до недеље да плати, ако неплати биће фендован,
11. Католици по вашим заветима црквеним неби требали да шаљете децу у Биртију²⁴³ да играду док се невиди клања у пољу

Заповест за 1. Јуни 1919.

10. Свиње несму ићи по јаркови ови што служе за пушћање воде кроз село, коби се уватио биће кажњен,
11. Од данас има сваки који закоље марвинче да плати на њега ферцерунк атако исто и касапи и на јагањце има дасе плати

Заповест за 8. Јуни 1919. год

1. Немци своју децу шилтите у школу пошто од кад су децва пошла у школу врло слабо деца посећују школу, кога биде пријавио г. Учитељ да није дошао у школу биће родитељ кажњен
2. Људи плаћајте порез, још једаред вас опомињем боље вам је у крунама да плаћате него у Динарима журите се људи јербоније далеко крај

²⁴² Финанц, финансијски службеник; порески стражар, најнижи орган финансијске контроле; утеривач пореза.

²⁴³ Биртија, кафана, крчма.

Заповест за 15. Јуни 1919. године,

1. Данас после подне продаје се трава у Манастирском риту да се коси на годину дана
9. Ко има какву куповину и продају од земље да прави контранце²⁴⁴ сад се ради у грундбуку²⁴⁵, и госп. Нотарош²⁴⁶ може правити сад уговоре јефтиније и боље јербо нико неможе боље знати овдашње прилике него бележник у тој ствари

Заповест за 22. Јуни 1919. год.

2. Мајстор Среда продаје кућу из слободне руке ону кућу ди станује његов син Коста
4. Пошто сад наилази сезона дудиња, сваки газда своје свиње нек нарани дудињама па нек их затвори у своју авлију несму ићи шором као пуста ко нађе туђе свиње пред својом кућом да му прљаду кућу јелти да купе дудиње има права дотерати у салаш а може и убити нема нико зато тражити одштете
9. Децу родитељи шиљите у Школу ко нешаље биће кажњен 50 круна

Заповест за 29. Јуна

1. Милутин Алексић продаје ову слатину код наше навек и на годину
5. Сваки да дође да упише своју сву марву за 3 дана ко није кући нек пошиље јел дете јел жену, од сутра почиње упис
8. Од данас није више слободно доводит кобиле код Ајгира које нису остале и нећеду

Заповест за 6. Јули

3. Данас после подне ће ићи девојке шором да купе милостињу у нарави за избегле русе. Сваки нек да штампује дао бог, брашна пасуља кромпира у опште све штоје потребно за кујну

Заповест за 13. Јули

4. Андрија Радић је нашао једне панталоне које изгубио нек се обрати код њега

²⁴⁴ *Контранц*, уговор.

²⁴⁵ *Грундбук*, земљишна књига.

²⁴⁶ *Нотарош*, бележник.

Заповест за 20. Јула 1919

1. Сваки Газда мора имати у својем гувну²⁴⁷ т.ј. код коморе²⁴⁸ пуно буре воде, ићи ће фајервергери од куће до куће и ди нема воде јавићесе Срес. Начелнику,
7. Ко још није уплатио за гувна нек дође да уплати кад врши да има своју дозволу кад би случајно дошли жандари да траже да им може показати да га неби казнили

Заповест за 27. Јула

2. Аласи да дођу код мене да се јаве имам нешто да им саопштим

Заповест за 3. Август 1919.

4. Свиње јагањци несму ићи по коњској и волуској паши свако на своје нек иде,
7. Сваки газда да има пуно буре са водом,
8. Плаћајте порез и потрошке општинске

Заповест за 1. Август 1919

1. Ко има вуне да прода нек се јави код мене цена је 28 круна²⁴⁹ ко оће да прода нек се јави код мене да га упишем па кад дођу трговци да знам ко има
9. Сваки пред својом кућом да почисти прцу²⁵⁰ и траву на шор²⁵¹у, пролази г. Солгабиров шором па ће вас казнити ако не биде почићено.

²⁴⁷ Гувно, задње економско двориште где се оставља слама, сено и др.

²⁴⁸ Комора, остава.

²⁴⁹ Круна, југословенска круна је била краткотрајна валута, коришћена прво у Држави Словенаца, Хрвата и Срба, а затим и после уједињења те државе са Краљевином Србијом у Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца, до 1920.

²⁵⁰ Прца, коровска биљка.

²⁵¹ Шор, улица.

Заповест за 17. Август

1. Ове Недеље је један војник *bangaloz*²⁵² лутао по селу и nailazio на куће и тражио дувана, и после се са њима измиривао за новач, у будуће ако се така још који пут јави без да иде по селу без ешкута²⁵³, јел boktera имага до-терати на општину, јел доћи да јави да га хapsимо,
10. Momčad после 8 сати несму се видети на šору апсилутно нико, нема права да šета по šору и неделјом само после подне можеду играти то само за вре-ме вожње и врšидбе,
17. Сутра ћемо да делимо шећер за 3 дана понед. уто. и среду. Ко недође за 3 дана после неће добити, и сваки који дође за шећер да донесе и ситна новаца пенгеша²⁵⁴ јербо треба и ситни новаца.

Заповест за 24. Август

8. На Коњску Волуску и овчију пашу није слободно да се види нико, јуче су неки људи пустили свиње на коњску пашу потом је дошао чу-вар рита Бодов, да тера свиње у Салаш, дођу Сергија богољубови си-нови и разбијуму главу.
11. Ко оће да проређива кукуруз нек дође на општину да добије од мене цедуљу на коју ће њиву да иде ако би се уватијо да сече без цедуље биће кажњен.

Nedeljna Zapovest za 31. Avg.

4. Svi momci koji su dobili naredbu da dođu da prime zapovest, ako nedođu do 3 sata после подне, после тога рока ће ићи žандари даи skupe,
5. Svi momci koji треба да иду на pregled војнички ујутру до 6 сати дасу оде на општини, и после ћемо сви заједно korporativno ићи у Панчево у šištor на pregled,
7. U sredu svaki roditelj да дође да доведе своју decу да upише у школу, nemačka deca у nemačku школу, hrvatska deca у hrvatsku а srpska deca у srpsku школу.
10. U Prošату²⁵⁵ Nedelju су nestали meni²⁵⁶ два jagnjeta oтиšli су из avlije ако би kogod био добар нек се јави.

²⁵² Бангалоз, скитница.

²⁵³ Ешкут, одборник у општини.

²⁵⁴ Пенге, основна новчана јединица у Мађарској након Првог светског рата.

²⁵⁵ Прошаста, прошла.

²⁵⁶ Ж. Јанковићу, председнику општине Старчево.

Заповест за 7. Септ.

3. Општинске црвене и газда који имаду преко сто ланаца несму издавати у Аренду и које издао у аренду неважи продаја, та земља долази у аграрну реформу....

Заповест за 15. Септ. 919.

1. Danas posle podne prodavaće se ode kod mene u Kancelariji zemlja u našem ritu štoje svojina Kalvinske crkve,
4. Туђе ми се gos.учитељи да деца недолазе у школу, опомињем родитеље још једном да шаљете децу у школу, јер према постојећем закону казнаће бити по 50 кр. више опомене нема тоје последња опомена за сваког
5. Који су били у Русији као Српски добровољци сви да дођу код мене да се упишу због припомоћи
6. Стефан Хајз је данас оглоб. (љен²⁵⁷) за 500 круна штоје украо кукуруза. А нема новаца да исплати казну после подне у 3 сата продаваћемусе коњи и кола да се намири казна Сваки који оће да купи може доћи на лицитацију, и слободно може купити ја нетрпим лопове.

Заповест за 21. Септ. 919.

4. Уканал није слободно свињари да пушћаду свиње да се каљужаду,
7. Ови људи што копаду земљу код велике ћуприје несму копати на пут, за то да пази изабрат је Иван Ћута, кога јави кажњен,
9. Ко није пријавио кере нек дође код под. бележника штопре да пријави, понеделник још цео дан се прима,
12. Школска деца несму се видети у бирту које се дете види биће родитељ кажњен.

Заповест за 28. Септ. 919.

1. Danas posle podne prodavaće opština opštinski magazin ovaj ode kod Svetog Ivana Veliki.. ko oće da, Licitira nek se javi kod opštinskog predsednika u kancelariji,
4. Ко иде да сече кукуруз несме га са клиповима сећи него мора обрати на њиви и после посећи, косе буде нашао са клиповима да носи биће кажњен.

²⁵⁷ Глоба, новчана казна.

Заповест за 5. Октоб. 919.

4. Који су на реду на кулук²⁵⁸ сваки нек изађи ти путови што се праву то нама треба, и треба љуцки дасе уреди

Заповест од 12. Окт. 1919.

1. Обзиром на оскудицу дрва за огрев за наступајућу зиму, прети опасност да ће неки становници дудове сећи. Да би се ово избегло, овим забрањујем, да се дудови секу, ако то и против ове наредбе буде учињено казниће се дотични са 100-500 кр.
2. Даје се на знање да ће у Панчеву све радње недељом цели дан затворене бити, ово вас се јавља да недељом неби забадава у варош ишли.

Заповест за 19. Окт.

5. Subaše²⁵⁹ su našle i dovele jednu kravu iz livada kome fali nek se javi,
6. Ko ima pasulja bela nek dođe da se upiše kod mene cena je 3-350 kr. kila.

Zapovest za 26 Oktobra 919.

3. Posle zapovesti prodavaće se koža od ajgira opštinska koji je crko,
5. Topola, kod jerine njive koja je pala prodavaće se u kancelariji na javnoj dražbi kooće nek dođe posle zapovesti.

Заповест за 2. Новембар

1. Koji gazda ima kakvo potraživanje od Vojne komande nek se javi do 8. Novembra da mu isplati,

---

²⁵⁸ Кулук, обавезан бесплатан рад сељака за потребе средине у којој живе на изградњи путева, чувању пруга и мостова и сл.

²⁵⁹ Субаша, чувар поља.

Заповест 16. Новембр 1919

1. Људи који имате штогод да крпите и нови амова да шијете донесите код Леополда Ленца сарача²⁶⁰ а уједно он и сицеве прави
9. Наци Попец чува ове дужи од Надела по 4 киле од ланца од Пилманове њиве до велике ћуприје
11. Људи пошто је хрђаво време неможе кукуруз да се бере и носи немојте дирати у туђу тулузину

Zapovest za Nedelju 23. Novembra g. 1919

2. после заповести продаје општина оградити код бикова,
3. Даје се на знање да сваки газда свој порез да уплати јер ко до Неделје неуплати биће фендован

Заповест за 30. новемб. 919.

4. Код кога се најде пушка ловачка а да није ловац одузећемусе пушка и казниће се за 100 кр.,
7. Народе дошла је наредба од Министарства унутрашњих послова са сваки Доборовљац има да добије 5 мет. жита и 5 метер. кукуруза Стога је општинска седница решила да сваки газда има да изда по 2 до 3 киле по ланцу па кад добије наредбу да донесе колико му следује на општину,
8. Јавља се народу да је у Банату Бачкој и Барањи проглашен преки суд, за злочине који се оправу убиство, крађу, паљевину, и проузроковане поплаве.

Nedeljna Zapovest za 7. Decembar g. 1919.

1. После подне у 3 сата продаје се Софије Јехлове земља 4 ланца и фриталј,
2. У другу Неделју после подне продаваће се земља српске црквене општине ко оће да купи може лцитирати.

Заповест за 14. Decemb.

2. Једном Немцу са пустање који је синоћ био за со нестало пseto које нашо нек се јави

²⁶⁰ Сарач, занатлија за израду седала за коње.

Заповест за 21. децембр 1919

3. Никола Боговића кућа се продаје из слободне руке ко оће да купи нек се обрати Маурицу Пфајфеу

Заповест за 28. децембр 1919

1. Даје се народу на знање да ко оће да пушћа ајгире на своје кобиле може доводити, цена је стара као што је и лане била, strancima skuplja
5. Ко оће да биде Крвар нек се јави и нек се упише код мене немора ићи кроз село да пише краве, јербо општина има права да узме онога у кога највише има поверења
6. Ко оће да буде Субаша јел ноћни стражар јел у опште сви који би шта тели да буду нек се јаве, т.ј. да се код мене упишу
9. Ко није платио за псето да дође да плати до нове године

Zapovest za 1 Januar 1920

1. За пољске субаше су узети 1 Јохан Тајшлер Стеван Ван, Пера Саборски, Паја Мандушић, Паја Стојановић и Младен Лазаревић по цену од 1 жита и килу кук. од ланца,
10. Српска Црк. Општина ће продавати сутра пре подне дудове око гробља,
14. Код Праљице лазаренца се налази једна ћурка коме фали нек иде код њега

Zapovest za 11. januara 1920.

1. Da bi se matica²⁶¹ uredno mogla voditi, to svaki neka uzme na znanje i svakom je dužnost, da svaki slučaj porođaja (za 7 dana) i smrti drž. matičaru prijavi. Svaki slučaj porođaja nije dovoljno da samo babica prijavi, nego roditelji, koji su odgovorni za podatke,
4. Од сутра почиње да иду цандари да купе рану за Добровољце, кад нећете сами да се одазове.

---

²⁶¹ Матица, матична књига рођених, умрлих, венчаних која се води у цркви.

Zapovest za 18. Januar g. 1920.

1. Opominjem narod da znaju decu ispod 16 godina nepušte u birt da idu čije takovo dete u bircuse nađe kazničese roditelji prvi put do sto kruna, drugi put 500 kruna a treći put 1000 kruna svaki onaj koji se uvati pijan u birtu kazničese i pijani i birtaš koji muje piće davao i toje došla naredba od Ministarstva Unutrašnjih dela i da se mora svaki spokoravati
3. dajese na znanje svima dačese marveni pasoši od sada samo četvrtkom i petkom davati toje rešila glavna skupština
5. za pse ko još nije platijo da dođe da plati koji nedođe za dva dana ili tri taj će biti javljen Načelniku i pseto čemuse ubiti i opet mora platiti

Zapovest za 25. Januara g. 1920.

5. Daje se na znanje u Četvrtak to jest 29 Januara g. 1920. Starčevačko Pogrebno Društvo uzdržava godišnju Veliku glavnu skupštinu na koju treba svakičlan da dođe i ujutru u 8 sati i kobi teo da pristupi u Društvo može doći da se javi

Nedeljna zapovest za 1 Februar g. 1920

2. Dajese na znanje da dinger Georg ima 2 Ambara za prodaju ko ima volju dakupi možese njemu javiti
3. Dajese na znanje da stipa Gapić izjavljuje da niko nesme od njegove majke ništa kupiti ko kupi tajće novac štetovati.

Zapovest za 15. Februar 1920. g

1. Sutra u 8 sati davačese u Manastirskoj šumi panjovi ko oće može ići tamo da radi
2. ko još nije dono žito za dobrovoljce da donese još za 3 dana koto ne učini dočičedu žandari i morače jedano dvoeca trojca dati kola dase to žito popupi i tako isto i za kere konije platio da dodže jerče izdato biti primoran
3. Još jedared se opominje da nije slobodno preko detelina gaziti. Kose od-danas uvati biće kažnjen sa 20 do 40 kruna tako isto i upolju nije slobodno gaziti preko tuđi njiva

Nedeljna zapovest za 22 Februar g. 1920

3. Opština poziva ko oće da seče drva u opštinskoj šumi nekse javi kod kneza
5. posle zapovesti prodavaće se koža od bika
6. Od danas nije slobodno svinjama na strnjiku. Mita Dragojevac ima 2 ovce tuđe kome fali nek se javi kod njega.

Zapovest za 21. Februara

1. U Nedelju posle podne prodavaćese 2 kuće (opštinske, Milaškova i Špeliča za godinu dana za gotov novac ko oće da uzme nek dođe na licitaciju)
4. Jeca Ristić Prodaje kuću navek ko oće da kupi nekse javi kodnje

Nedeljna zapovest za 7 Marta

2. Svaki gazda da donese novac kod kasira²⁶² do 15 Marta za izmenu ito samo od 1000 kruna koto neučini netreba kriviti opštinu dase nije javilo ito kasir upiše uovakim seriju nabanki
3. Ko oće da bude noćni i danju bokter nekse javi knezu²⁶³
7. Od sutra davaćese dudovi u dudari kome treba nek ide tamo nek uzvadi koliko treba za kuću nek ponese sebi alat za vadženje

Nedeljna zapovest za 14 Mart

1. Sutračće se početi vući kamen iz Pančeva nadrum ko bude [нечитко] neka dođe skoli na opštinu tuće biti jedan eškuti kojiće ići šnjima tamo podtamiš dise tovari
3. Koji je dao novac od hiljade kruna kasiru može doći usredu da dobije svoj novac natrag

Nedeljna zapovest za 21 Marta g. 1920

4. Došla zapovest od Načelnika da se psi moradu držati na vezu 3 meseca čerez²⁶⁴ besnila ito konečini pase osvedoči biće javljen načelniku
8. Kod Marka Gaborskog ima jedna guska kome fali nek ide kod njega davidu

²⁶² *Касир*, особа која рукује новцем, благајник.

²⁶³ *Кнез*, у Војводини се реч користила у значењу сеоски старешина.

²⁶⁴ *Через*, због.

11. Joca Plenk ima 200 kolaca za vinograd kooče dakupi neka ide kod njega
13. Ko zakolje svinjče tele i kravu taj dadođe da plati kod kasira [нечитко] isto ko prodaje meso

Nedeljna zapovest za 28 Marta g. 1920

10. Javljase dačede od sutra raditi drum i dudara kobude ređen na kuluk nek točno iziđe daga neteradu žandari

Zapovest za 18. april

2. Došlo seme od svileni buba²⁶⁵ ako ima volju da rani može se javiti kod Jakoba Martina ito plaćače leti pokili odranjeni galeta²⁶⁶ 50 kruna a može biti do otkupljivanja i 200 kruna
3. Ode na opštinni ima jednoprase kome fali nek dođe davidu jel njegovo
9. Koje tuko kamen²⁶⁷ može doći kod kasira da primi novac

Zapovest za 25. Aprila

1. Svinjamaje dozvoljeno uriti na njinu pašu i to ovi što teraju nesmedu gaziti konjsku pašu samo do brazde da pasu do njiovog mesta kose nevlada po zapovesti biće štrofovan²⁶⁸
4. Javljase još jedared kooče izležne bube dauzme nek ide kod pekara i tamoče dobiti još za dva dana a onda više nema

Zapovest za 2. Maj

2. Na pijac nije slobodno guskama ni nikakvoj marvi
4. Ritske subaše mole da im se podigne plača na 2 kile žita što se tiče bašta a za lance ostaju na staroj plaći 4 krune
6. Ko ove nedelje nedođe za novac od kamena daće se u sitrotinjsku kasu

---

²⁶⁵ Свилена буба је лептир из породице свилаца. Познат по томе што се његова гусеница закукуљи у чауру коју исплете од врло танког непрекинутог свилоног влакна, дужине до 2 километра, коју произведе јаким слињењем. Одмотавањем тих чаура (кокона, галета) добија се влакно за производњу свиле.

²⁶⁶ Исто.

²⁶⁷ За изградњу путева.

²⁶⁸ *Штрофован*, избатинан.

Заповест за 9. Мај

6. Danas posle podne daje se srpske parohije stan u reparaciju koima volju od majstora može ići tamo na licitaciju
11. Sutra svaki gazda da iziđe na veliku ćupriju²⁶⁹ s koli da donese 3 kola zemlje da se namesti put. Nemojte se obazirati na foršpandžiju to on sam nemože.

Заповест за 16. Мај

2. Učitelj trinajstić opominje momke ove što igraju napijac damu neprelazu preko kapidžika u avliju damu prave štetu, jel koga još jedared visi i tuži taj će biti ovamo doteran i zatvoren

Недељна заповест од 23 Маја

1. Сваки родитељ нека шаље своју децу редовно у школу јер иначе биће кажњен.
2. Нико несме да тера јагање и прасце преко бразде.
4. Сутра ће се со делити.

Недељна заповест Маја 30

1. Сваки ки има болесника да дође да упише у четвртак долази доктор
2. Свако венчавање пре венчавања на 24 сата треба пријавити код бележника
3. Да сваки уплати свој порез јер ће доћи државни егзекутор да порез убере и тако ће се сваком трошкови увећати.

Заповест Маја 30.

2. Даје се на знање, да ће се 30. и 31. маја и 1. и 3. јуна обавити накнадна замена крунских новчаница од 100 и 1000 круна. Сваки онај ко још неизмењеног новца има, нека иде у Панчево у Штајерамст, тамо ће ду му изменути

---

²⁶⁹ Ђуприја, мост.

Недељна заповест за 6 јуни 1920.

1. Никола Желац и Марија Лексовић ступају у брак
2. Сваки газда да дође за три дана да се јави колико има кола и коња код мене!

Недељна заповест за 13 јуни 1920.

По наредби бр. 38 окружне команде дужан је сваки да одслужи свој рок код војске и несме место себе другога послати. У противном случају биће кажњени и један и други.
У недељу долази доктор да прегледе

Nedeljna Zapovest 21 Juna

Sutra posle podne u dva sata svaka žena da donese svoje dete na pregled kod doktora

Недељна заповест 27 јуна

- 1 Ђоке Стефановог зет и кћи продају из слободне руке 6 ланаца

Недељна заповест 11/VII 920.

Никоме не издаје пасоше за мађарску
Јавља се да ће се велики Петровски вашар у Панчеву 15. и 16. у четвртак и Петак одржати.

Недељна заповест за 18 јула 1920.

Ђура Петров из Старчева и Вера Стојков из Омољице ступају у брак

Недељна заповест за 25 јула 1920.

2. Избор аграрног одбора обавиће се првог августа ове године у општинској кући. До тог времена сваки може разгледати спискове интересаната аграрне реформе

- 4 издаје се школа за репарацију. Сваки мајстор може се јавити коме
- 5 Сваки да гледи да плати порцију и трошкове

Заповест за 1. Авг. 1920.

3. Сваки ко је гајио дувана да пријави колико има посејаних струкова и на коликом земљишту. Ко не пријави биће кажњен са новчаном глобом од 150-1800. – динара или затвором од годину дана.
6. Дајесе назнање сваки газда ко оће да сече Тулузину или набере мора да извади од кнеза цедуљу ко нема цедуље а уватисе биће кажњен
9. Дајесе назнање ко оће да купи овсену плеву нека иде код биковске штале после заповести биће одржана лицитација

Заповест за 8 VIII 920.

2. Католички свештеник купиће у понедељак свој депутат²⁷⁰, зато католици нека буду спремни
5. Даје вам се назнање да је југо Словенска нова дрвара отворена доле на Марвене пијаце, ко има вољу може ићи тамо да купи штаму треба
7. Даје вам се назнање да сваки газда коме изиђе тојест цркне свинче или живина мора да закопа несме дабаца по друму или по њивама. Ко се буде уватијо биће јако глобљен

Заповест за 15 VIII 920.

6. Стипан Перик јавља даму фали ован ко је видо нека јави
- 15 Антон Чаковар јавља људима даће у уфторник а у петак вршити детелину и мувар²⁷¹ ко има нек иде код њега

Заповест 22/ VIII 920.

3. липа петков продаје из слободне руке едан фртаљ иза шуме и у рити по фртаља и у башта по фртаља

²⁷⁰ *Депутак*, десетак, црквени порез.

²⁷¹ *Мувар*, коровска биљка, храна за коње.

Заповест за 29/ VIII 920.

Коста Ђуршић из Панчева и Смиљана Станкова из Баваништа ступају у брак

1. Даје се на знање даћемо продавати у идућу недељу Срп. Прав црквене општине земљу у аренду на годину дана

Заповест за 5/ IX 920.

2. Дајем се на знање 12. 13. 14. уписивање деце. Сваки родитељ да гледа да своје дете редовно упише 15. почиње редовно ићи у школу. Упис је код г. Директора Жубалина
3. Марко Вујић издаје свој амбар за држати кукуруз коме потребује некасе јави код њега
4. Дајесе назнање да циганке несму ићи по шору да просе. Која се увати биће дотерана на Општину ибиће затворена
7. Дајем се назнање дасваки газда гледа да свој порез у плати да немисли да има кад јели до сад се гледа да сваки није ни могао платити а сад је сваком могуће да може изплатити тако дамусе не би правило неприлике

Заповест за 12/ IX 920.

2. данас сутра прекосутра нека сваки родитељ упише своју децу у школу код управитеља Жебељана у среду почиње редовно у школу
Ко има сена да се јави код кнеза
Ко има кукуруз за продају да се јави

Заповест за 19/ IX

4. Педер Лајер јавља којима покварена кукуруза да носи код њега добиће најповољнију цену немци и хорвати можеду да носу бонове

Заповест за 26/ IX

1. Позивају се сви ратни инвалиди, да у понедељак, уторак и среду пре подне дођу у канцеларију код Миле Максимовића ради пописа и нека сваки донесе са собом своја инвалидска права.

2. Прелаз преко Дунава одређује се између наше општине и Великог Села код 7. ог km на насипу. Прелаз је ноћу забрањен и ко се не ухвати биће кажњен.
3. У Ковини се налазе 4 кобиле одузете од цигана и то
  - 1) 150 cm висока, мрка, звездаста, 3 год
  - 2) 150 cm висока, мрка, звездаста, 10 год
  - 3) 155 cm висока, вроне без белега, 4 год
  - 4) 151 висока, вроне без белега, 8 год
4. Од 1. септембра забрањена је производња алкохола

Заповест за 3/ X 1920. год.

1. Дајем се на знање Душан Стефанов јавља коима да пече ракију и то од комине и воћа дасе јави код њега од уфторника почиње да ради казан
4. Дајем се на знање косе увати у детелине и у баште са овцама и марвом биће дотеран у салаш²⁷² и кажњен
8. Ко има тулузине да прода да се јави код Фране Микића

Заповест за 10/ X 920.

3. Даје вам се на знање рајова сувача у Омољици Почела да меље коима вољу може тамо да носи
4. Даје се на знање Мата Штелић продаје 1 ланац у VI флур²⁷³ у аренду на годину дана и то после заповести
6. Даје се на знање и то Србима да сваки газда уплати парохијал²⁷⁴ за 8 дана ко неплати доћему ревизор²⁷⁵
7. Јохан Руп јавља даму деца не руши зид код његове куће кога ухвати правиће на тога трошак и биће дотични кажњен

Заповест за 17/ X 920.

1. Даје се на знање Јохан Орват из Омољице јавља даму фали 2. овна један шутин и један шиљеган²⁷⁶. Кобуде дозно нека јави код њега биће награђен за доказ.

²⁷² *Салаш*, ограђени простор у дворишту за овце, такође и стални пољски стан.

²⁷³ *Флур*, поље, њива, ливада.

²⁷⁴ *Парохијал*, годишњи приход цркви који плаћају парохијани.

²⁷⁵ *Ревизор*, онак који прегледа финансијске књиге, финансијски инспектор.

²⁷⁶ *Шиљеге*, прелазна фаза у одрастању овце.

4. Даје се на знање Општина има дада дрва да се сече ко има вољу да сече од фата²⁷⁷ дасе јави код председника и чуће каква је плата од фата
6. Даје се на знање од данас за 8 дана продаваћемо Општинску земљу у аренду на годину дана

Заповест за 17/ X 920.

3. Званични часови од данас су сваког дана од 8 до 12 сати пре подне и од 3 до 5 сати после подне. Недељом и празником нема званичних часова.²⁷⁸
5. Васа Ђуришић изгубио једну краву.
10. Душан Стефанов јавља којима да пече ракију од комине и воћа дасе јави код њега од данас почиње пећи.
12. Католичка црква јавља да сви католици после подне скупу у Скупштини код пароха и то у 3 сата
Даје се на знање да младеж несме после 6 сати на шору видитисе косе види биће кажњен

Заповест за 31/ X 920.

- 1.) Даје вам се на знање да су званични часови од данас су сваког дана од 8 до 12 сати пре подне и од 3 до 5 сати после подне. Недељом и свецом пак нема звања, но само заповест, те према томе, ко има посла на општини, нека дође сваки дан – осим недеље и свеца – од 8 до 12 пре подне и од 3 до 5 сати после подне. Раније се нико неће примати у звање. –
- 2.) Антон цеј јавља да продаје своју кућу и земљу навек из слободне руке ко има вољу дакупи некасе јави код њега у једно продаје и аласке ствари коме треба може ићи код њега
Даје се на знање које дао бившој држави тојест мацарској новаца у зајам сваки да се јави код господин касира тусу има списи које треба да приму и то у идућу недељу да сваки дође

²⁷⁷ *Фат*, мера за дужину.

²⁷⁸ Радно време општинске управе у Старчеву.

Заповест за 7/ XI- 920.

1. Даје се на знање да нико ништа не купује од Маце Перак жене покојног Томе Перака.
5. Даје се на знање ко има вољу да дуде дањи боктер дасе јави
7. Лазар Живановић јавља ко има дебеле свиње да прода нека јави код њега

Заповест за 14/ XI- 920.

1. Prvo došo je jedan glasnik od šećerne Beogradske fabrike koji je sad da seje šećernu repu neka se prijavi kod njega.

Заповест за 21/ XI 920.

1. Рудолф Рајковић у Омољици има 5-6 хиљада цигље за продају ко оће да купи може се јавити код Паје Грујића

Заповест за 28/ XI. 920.

1. Дајевам се на знање у идућу недељу продаваће се попиле²⁷⁹ Јоце Филиповића кућевни плац у аренду на годину дана

Заповест за 5. Децембара 1920.

1. Даевам се назнање даники више несме терати марву преко жита. Ко биде уватијо биће дотеран у Салаш и биће кажњен
- 3.) Даје вам се на знање, да ће се 10. децембра отворити вечерња школа за одрасле. Ко има вољу да учи читати и писати, нека се пријави и то Срби код учитеља г. Жебељана, Хрвати код г. Тринајстића а Немци код г. Бруне.
- 4.) Миша Перак почиње свој берберски занат, ко хоће да га узме за мајстора нека се јави код њега. – Плаћа се годишње 25 кила жита. – Он седи код Франке Жагерове.

---

²⁷⁹ *Попила*, сироче, посмрче, дете рођено по смрти оца.

Заповест за 5. Децембра 1920.

1. Дајевам се [на] знање Сваки газда косе буде редијо²⁸⁰ на форшпан²⁸¹ давуче камен да редовно изађе. Ко не изађе биће истеран са жандари и то за кога биду потребни жандари на тога ће бити и трошак
2. Дајесе на знање да сваки онај који има пастува тојест ајгира дасе јави код председника
3. дајесе на знање да Овце несму се више терати на трњину. Ко се буде уватио биће дотеран у Салаш и биће кажњен.

Заповест за 19. Децембра 1920.

1. Дајевам се на знање да свакионај којиима вољу да биде Општински служитељ може доћи дасе упише код Председника и То Ома Од Данас почиње упис
3. Дајесе на знање даје Стојан Ђута узет да чува баште код ћуприје пла-та мује 6 к. г. жита од фртаља
5. Дајесе на знање сваки занатлија ибирташ²⁸² и трговци има да се јаву код г. Касира да уплати коморску пристојбу

Заповест за 26. Децембра 1920.

- 1.) Дајевам се на знање данас после подне у 2. сата дасе све жене скупу код Општине долази средски лекар да јим држи Говор за децу
- 2.) Мавриц Бујановић јавља да од четвртка почиње да ваља Сукно²⁸³. Ко има вољу може да код њега носи цена је 4 динара од метера
- 6.) Јавља вам се ко има вољу да прода тулузину некасе јави код Председника
- 7.) Од Сутра ћемо давати шећер. Сваки за три дана да дође за шећер јели после ко дође нема шта да тражи
- 8.) Пленк Блаж јавља да отвара своју берберску радњу плагаје 2 ки гр. жита
- 9.) Дајесе на знање да младеж не прави некаква квара ноћу по шору косе буде уватио биће кажњен и дотеран у затвор

²⁸⁰ Редити, из доба Границе је у селу и установа *форшпан*, обавеза да свака кућа која има коње ставља, редом, своја кола и коње на располагање за неки јавни посао.

²⁸¹ *Форшпан*, општински кочијаш.

²⁸² *Бирташ*, власник кафане, кафеџија.

²⁸³ *Сукно*, материјал од кудељног конца.

Заповест за 2. јануар 1921.

4. Паја Доган јавља да има суве рибе на продају. Коће да купи нека иде код њега
7. Дајевам се на знање да нико несме копати земљу под Кишинерову башту
8. Председник Срп. Цркв. Општине јавља коби тео да биде црквењак српске цркве некасе јави код њега плата ће бити 4. ланца земље на уживање годишње у једно што јавља сваки онај који није платијо парохијал да до нове године плати јелће бити у тужен

Заповест за 9. јануар 1921.

- 2., Дајевам се на знање за глобарину²⁸⁴ ако ко украде или пусти у забрањено место. Ко украде 1 клип кукуруза кошта 5. динара, сноп жита пет динара, сно тулузине пет динара. Ко се буде уватијо ко буде пустијо или теро кола у забрањено место и увати се први пут од бела марвинчета и коња 1 дин други пут 2 Од овце 1 пут 25 пара други пут по динар. Од гуске 25
- 4., Дајесе на знање Ко оће још шећера може доћи још сутра и прекосутра ако се не разда даћемога трговцима
5. Дајевам се на знање аграрна реформа јавља кооће да чува баште²⁸⁵ там код калуђера²⁸⁶ дасе јави код аграрног одбора

Заповест за 16. јануар

- 1., даје се на знање, да је на последњој скупштинској седници решено да:
а) да се наша општина коначно одцепи од Хертелендија те да ми себи бирамо нотароша; б.)
2. Нашем касиру повисила је скупштина плату на 1000 – кр. месечно; б.)
4. Пасош ће се издавати од сад само Средом и Петком.
7. Даје вам се на знање Старчевачко погребно друштво одржаће Скупштину т.ј 20 у четвртак. Сваки члан и ко има вољу може ићи тамо
9. Дајевам се на знање да нико кад буде оро непреораје пут ко буде преоро биће кажњен

²⁸⁴ Глобарина, приходи од новчаних казни и глоба за кривична дела.

²⁸⁵ Подељене у аграрној реформи месним аграрним интересентима.

²⁸⁶ Мисли се на монахе из манастира Војловица.

Заповест за 23. јануара

3. Г. Директор Јован Жебељан јавља да деца од 12 до 14 да се скупу четвртак у школу Српска деца у Српску школу а Хрватска деца у хрватску швапска у швапску. Сваки родитељ почне да шаље јер ће бити кажњен
6. Лохан Маривек берберин јавља којима вољу дасе код њега брија може дасе шњим погоди
9. Преседник јавља да после 9 сати нико несме се видети шором и никакви скупсе правити по кућама ноћу јели чувари имаду права кога нађу има дага дотерају на Општину

Заповест за 30. јануара 1921.

6. Дајевам се на знање даће од првога ће почети попис душа и марве сваки газда да истинито каже јели тоје наређење од Министарства који се после тога пронађе биће кажњен
8. Дајевам се на знање ко има цигље печене за продају може да се јави код председника
9. Дајевам се на знање газда ако има болесника и треба доктора има дојавити код преседника

Заповест 6. фебруара 1921.

1. Дајевам се на знање даћемо продавати данас после подне Општинску земљу и то у 2. сата овде у канцеларији
3. Агницва Манојловић јавља да продаје своју кућу из слободне руке навек ко има вољу да купи нека обрати код ње кућа је у великом сокаку нуз Ђоку Ацка
5. Дајевам се на знање даћесе у прагу Одржати економски збор од 25. фебруара до 8. марта. Путни и сви остали трошкови за сво то време коштају вас динара ко оће да иде нека се пријави код кнеза
7. Аграрна реформа јавља да онај које добијо земљу несме продавати јелће изгубити земљу и ко купи новце и да овце несму газити по жити и сваки онај које добијо башту у Калуђерском рити има дасе јави на Општину да прегледају нумере и то од 1. до 100

Заповест 13. фебр. 1921.

2. Мара величковић јавља дасе Нико не усуђује ништа куповати од њеног сина без њеног знања ко купи да она незна тај губи
4. Попреседник Аграрног Одбора јавља косе још није пријавио код њега са цедуљом од Калуђерског рита да гледа дасе још данас до увече јави и сутра сваки да изиђе на Лице места да прими своју башту тако да неоре туђе

Заповест 20. фебр. 1921.

1. Дајесе на знање у Иванову има један моторни чамац на продају и то на лицитацију 29/II изрична цена 400 круна
5. Преседник црк. Прав. Општине јавља даће у идућу недељу после подне у 3 часа црквену земљу за кукуруз продавати и то у Општинској канцеларији
6. исто преседник јавља дасе мајстори тишлери²⁸⁷ скупе код срп. Цркве и тамоће се одржати лицитација за репарацију поповског стана
8. Преседник јавља даму од јуче фали 7 комада прасица од 3 месеца ко дачује некаму јави

Заповест за 27. фебр. 921.

6. Манастир јавља да нико несме пушћати свиње и овце у шуму ко буде пушћо биће кажњен
7. Дајевам се на знање да се сви радикали данас после подне скупе код школе у Два сата дасе изабере Одбор радикалне странке

Заповест за 13 Март

10. Дајевамсе на знање преседник опомиње све људе да они који имаду баште да удараду у риту или под [нечитко] несму попушћати и кварити утрине ићиће комисија да прегледа и дисе нађе биће кажњен са 100 динара

---

²⁸⁷ Тишлер, столар.

Заповест за 20 Март

- 1., Дајевамсе на знање Ко оће да држи бубе Може дасе јави код Јакоба Мартина. Кила галета ћесе плаћати 60 круна. Дудове нико несме вадити ни сећи док нејави код преседника. Ко буде вадијо без дозволе биће јако кажњен са 100 динара
- 3., Паули Праијс Омољица има да прода крумпира за семена по 3 круна кила.-
- 3., Дајевам се на знање продаје се једна Одаја²⁸⁸ између доловачког и баваништанског друма са 30 ланаца ораће земље у једном мест. Куповна цена је 900.000 круна одма имасе из платити 200.000 кр.. 350.000 кру при уговору платити а последњи 350.000 у року од године дана и то са 8 процената ко има вољу да купи може да се јави код Драгомира Вујића у панчеву краља петра трг бр 2 поред малог суда
- 10., Јозеф Јел јавља ко оће да круни кукуруз на бензин дасе јави код њега

Заповест за 27 Марта 1921 г.

3. Дајесе на знање сваки газда који биде оро да пази на пут Да не Оре ко преврне пут и Субаше га пријаве биће кажњен са 20 динара
12. Дајесе на знање да сваки родитељ своју Децу саветује да направе нереди у порти²⁸⁹ иду на орасе јели по бунару косе буде уватијо биће кажњен

Заповест за 3 Април 1921 г.

2. Дајевам се на знање даће се 5 априла о. г. у панчеву продавати Бедем²⁹⁰ и неке баште што су низ бедем на дражби. Бедем за овце да пасу и баште за сејање ко има вољу да купи може ићи код бродарск[е] станице у панчеву

Заповест за 10 априла

8. Дајесе на знање сваки онај који још није уплатијо порезу да гледи да уплати за 8 дана ко не плати долази Државни ревизор и фендоваће.

²⁸⁸ Одаја, салаш.

²⁸⁹ Порта, простор око православне цркве, црквено двориште.

²⁹⁰ Бедем, насип поред реке, на бедемима је најбоље сено у Банату.

Заповест за 17/ IV

- 3., Дајесе на знање сваки газда да дође да упише своју марву и сву стоку што има ко недође биће јављен код начелника

Заповест за 24 априла 1921

- 3.) Паја Бинаш и даље ради шинтерску радњу што се тиче цркотине и којесе марвинче трефи за у биство То несме нико други осим њега радити косе биде осим њега други уватијо биће кажњен са 50. динара
- 5.) Дајевам се на знање сваки онај који оће да вага рибу или чикове²⁹¹ у надо да се јави и упише код председника Косе не упише и уватисе биће кажњен са сто динара
- 10.) Дајесе на знање да Све Овце има дасе истерују са друма и из шуме

Заповест за 1 Маја 1921 год =

1. Љубица Обрацов јавља дајој неко узоро у риту башту 81 парцелу Које узоро дасе јави Код Кнеза а Косе не јави и бидесе пронашло губи сву радњу и семе
3. Дајевам се на знање да нико се несме видети на пијаци да крја гране и љуљаду воће јеле и тако даље ни никакво игралиште ни сиграње Косе увати биће кажњен са 50 динара
6. Председник јавља да Сваки газда увуче својим свињама минђу[шу] у нос тако да би ји могли пустити под врбице ко не увуче несму свињари примити свиње у чопор

Заповест за 22/V 921

- 1.) Даје се на знање Сви они којису однели са барака збедема државни ствари да се пријаве јер ће се иначе Потраживати и дисе биде нашло биће строго кажњени
- 4.) Даје вам се на знање да није слободно нигде копати земљу и песак осим онога места дије заказано Места за копање има испод града у Криваје и код Велике ћуприје на друго место није слободно

---

²⁹¹ Врста слатководне рибице, данас готово изумрла у Србији.

Објава за 29 Маја 1921 г.

- 1.) Дајевам се на знање да Комесар друма јавља дасе несме свиње пушћати појарку Од друма да зарањају и Сви Они поред којисе царски друм Вуче да имају паске на ћуприји преко који прилазе дасу у своме реду и нико несм[е] ђубре у јарак шћишћавати Ко се биде зато све уватијо да прави нереди на друму биће кажњен са 50 динара
- 2.) Дајевам се на знање да нико се несме противити чуварима када ји увату у забрањеним месту Они мораду испуњавати заповест агазди ако је што неправо има да даде жалбу код председника и он ће ствар извидити Косе противи биће тужен Вишој Власти
- 7.) Блаж Блажевић јавља да има 1 ланац детелине да прода за кошење ко има вољу да купи некасе јави код њега
- 9.) Драгана Феринац из панчева црквена улица бр 26 Јавља да продаје 5 ланаца у ливаде код бубекине пустаре из слободне руке навек ко оће да купи некасе јави код ње у панчеву

Заповест за 5 јуна 921.

- 3.) Дајевам се на знање Јоса пољак узет за чувара на форлату платамује 20 кила кукуруза и $\frac{1}{2}$ леба и то лебац има ома дамусе да
- 6.) Дајевам се на знање Комесар Канала јавља да нико несме да пушћа марву свиње и овце косе увати Биће кажњен са 50 динара
- 7.) Дајевам се на знање даћемо после подне продавати код Јозефа тајшлера 1 коња 1 краву 9 глава оваца 9 руна вуне и покретне ствари што има Ко оће да купи може да дође на лице места код његове куће

Заповест за 12 јуна 921.

- 1.) Дајевам се на знање да сваки газда да уплати свој порез 1 и 2 кварт Ко још не уплати до четвртка у четвртак долази егзекутор и џандари да фендују и то на они трошак који још није уплатио
- 2.) Дајесе на знање да Од Сутра почиње казан да пече ракију од дудиња и воћа ко има да пече Некасе јави код паје Догина
- 3.) Дајесе Назнање сваки онај који има кирације да Јави код г. Под Нотароша ко нејави биће кажњен
- 4.) Дајевамсе на знање Сваки газда да пази на своје свиње које држи кући да Неиду пошору којесе нају биће дотер. у салаш

Заповест за 19 Јуна 1921.

- 1.) Дајевам се назнање наређује се 1. да сваки газда у чијем дворишту ће ватрена Машина²⁹² вршити дужан је у Својој Општини свом бележнику²⁹³ пријавити 2. бележник је дужан у свом списку узети и Странки пријаву потврдити 3. председник је дужан са једним заклетником на лицу места прегледати и одредити дали у Дотичном дворишту Може се ватренком вршити после је сваки газда дужан у Општинску благајну одређену таксу платити и то од 1 јутра до 5 [јутара] 1 динар. Од 6 до 10. 2. динара. Од 11. до 20. 5. динара. Од 12. до 50. 10. динара. Од 51. до 100. јутара 20. динара. Од 101. до 200. 50. динара. Од 201. јутра 100. динара

Заповест за 26/VI 921.

- 1.) Дајевам се на знање сад уфторник имамо државни светац т. ј. Видов дан које се строго за пређује да нико се несме видети да Ради и све радње морају бити затворене дућани и све [нечитко]. Само биртови смеду бити отворени Ко ову наредбу прекрши биће кажњен са 100 динара
- 4.) Дајевам се на знање ко има вољу да биде ајгираш²⁹⁴ може дасе јави код председника у канцеларију
- 5.) Дајевам се на знање докторовица јавља даће после подне у два сата бости малој деци богиње Ко има [болесно дете] може донети ко не донесе биће кажњен
- 7.) Штрикер из црепаје јавља да сваке недеље долази овде код пиглеровога бирта за вуну да ради Ко има вољу може одма донети и то коју данас прими у другу Недељу донесе у рађену и то пре подне од 9 сати до 10 сати прима цена је 2 динара кила
- 8.) Дајесе назнање сви ови који подпадају под аграрну реформу може доћи дасе упише и то од данас до друге Недеље мора бити готофо упис биће овде у канцеларију

Заповест за 7/VII 921.

- 3., Председник јавља свима пастирима и свињарима да Несму пушћати марву и свиње у врбице дије пруже Косе увати биће кажњен

²⁹² *Ватрена машина*, ватренка, млин за млевење жита.

²⁹³ *Бележник*, управни општински службеник.

²⁹⁴ *Ајгираш*, власник ајгира; особа која се стара о ајгиру.

- 4., Председник строго забрањује свима газдама да пази ако му се трефи²⁹⁵ каква цркотина да закопа несме да баци тако дасе свет гади Косе пронађе биће кажњен за сав неред
- 5., Адим Јоханск шнајдер јавља да има више пари готови Дечији хаљина у готовом на продају коме треба нека иде код њега у пихнерову кућу седи по јефтиној цени продаје

Заповест за 10/VII

2. Марко Вујић јавља, да је донео један казан за пециво ракије. Казан је од 200 литара, и од чистог бакра је и снабдевен је са свом потребном машинеријом. Ко оће да пече добру и чисту ракију, може се одма код њега пријавити и од среде може да пече
3. Даје се на знање да уфторник на петров дан морају све радње бити затворене и да нико несме да ради. Ко ову наредбу погреша биће кажњен са 100 динара глобе²⁹⁶
6. Председник опомиње све родитеље да сва деца испод 12 год несму се видети у бирту на игралишту Косе увати биће родитељ кажњен са педесет динара глобе

Заповест за 17/VII

3. Дајесе на знање свима газдама који вуку воду са надела да нестану на ћуприју са смећу колима и кравама већ имаду да стану устрану и да пуну бурад
6. Председник опомиње све газде да сваки напуни буре сводом у своје гувно ко небуде имо воде у буре у свом гувну биће кажњен 50 динара

Заповест за 24 Јула 1921 год

- 8.) председник јавља да овде у плацу на бунар несме нико дасе веша косе увати биће кажњен

²⁹⁵ *Трефи*, догоди.

²⁹⁶ *Глоба*, новчана казна.

Заповест за 31/VII

- 1.) Дајевам се на знање да од сутра ћеду субаше купити рану којусу за-служили Сваки газда дужан је да спреми онолико колико је дужан тако даму недолази се 2. на врата
2. Лазар Ристић Субашин јавља даје нашо један кључ коме фали, може дасе јави код њега

Заповест за 7/VIII

- 2.) Председник опомиње сваког онога којисе бави у поље да пазе да не-праве штету једно дугом Ко се биде уватијо да прави штету или насе-че струк тулузине или узбере клип кукуруза кошта 5 динара
- 5.) Дајевам се на знање даћемо продавати попиле Милана вишњичког 1 ½ земље у 2. флуру после заповести у канцеларији ко оће може доћи на лицитацију

Заповест 1921 Август 14

2. ико има вољу жито за семе по 250 динара, може се јавити код кнеза
- 5) У четвртак је у омољици велики вашар.

21/VIII 921.

- 1 дајесеназнање да сутра сварадња мора бити затворена инесменико да-ради !

28 Авг. 1921.

- 3 Свиње несму наутрину

4 Септ.

- 1 дајсе на знање да ћемо продавати слатину у четвртак и трску
9. Забрањено је свињама ићи по улицама
10. Свиње се смеју терати само на свињску пашу нигде више

Недељна заповест за 11 септ.

- 5) Баба Ката Јелић продаје кућу навек кооће нека иде кодње
- 7) Ђока Милићев има черпића²⁹⁷ и даје на стотину кооће нека иде код њега
- 8) Ловачко друштво изјављује да свакигазда мора својем псету метнути корпу косе увати биће кажњен
- 10) Жива Ложанић јавља коме фали цртало²⁹⁸ нека иде код њега онје нашо једно

Заповест за 18 септ 921.

4. Učitelj iz Ivanova izgubijo kera
6. Ko može da da novca Državi u zajam plaćase 7 procenata obligacije dobije oma

Заповест за 25 септемб.

- 1.) У Панчеву на Малим пијацама се налази апотека Црвеног крста.
- 2.) Сваки грађанин који прода своје марвинче краву, вола, теле, свињче и јагње ради клања касапину Рукавини и Пелуману, има то одма да пријави Мили Максимовићу ради добављања пасоша, јер ко се увати да је марвинче продао без пасоша, биће пријављен, и продавац и касапин среском начелнику.
- 3.) Госпођа докторка Марковићка има собни и други ствари за продају ко оће да купи нека иде код ње да види.
- 6.) jedan šešir izgubijo sin Mite Dragojevca

Заповест 2 октоб. 921.

1. daje se na znanje ko još nije platijo porciju i Opštinski trošak da dodje da plati jerbo ezekuter je već u Erdelendu i tamo fenduje i veliku ezekuriju uzima i fendovane stvari oma proda
2. U Erdelend ima opasna bolest zabranjeno je da tamo nesme niko kupiti [нечитко] da mora tamo da ide svaki neka se čuva jeli toje prelazna bolest tako zvana tifus ili vrućica.

²⁹⁷ Черпић, непечена цигла од блата, воде и плеве или исецкане сламе, која се добија сушењем на сунцу.

²⁹⁸ Цртало, гвоздени нож код плуга који пара земљу.

Заповест за 9 октобар

1. **Danas posle podne u 1 sat prodavaće se Manastirska zemlja n agodinu, koja se nalazi na Trnjini, ko oće da licitira, neka dođe u 1 sat u Manastir**
6. daje se na znanje da od sutra ..... za Starčevo sledeće maksimalne cene važe: govedina 6 D. Teletina 8 D. Svinjsko 11 D. Ovčije 5 D. Sirova slanina 13 D. Mast 14 D. Suva slanina 13 D. Suvo meso 13 D. Suve šunke 14 D. Baren ašunka 35 D. koba[si] ce mesne 10 D. Suve kobasice 11 D. Džigerice 6 D. Čvargl 9 D. Safalade 12 D. Šunke kobasice 15 D. Letnje salame 12 D. Čvarci presovani 6 D. Nepresovani 9 D. Frank futer kobasice 1 par Dinar i po krem viršle par 1 Dinar brašno belo 4 D. Sredje brašno 3 D. 75 para lebno brašno broj 14 3 D. I po broj 7 brašno 3 D. Lebac crni 3 D. Belji lebac 3 D. 25 para do 3 i po, jaja komad 70 para mleko litra 1 D. Kravlji sir 2 D. I po ovči sir 6 D. Puter kila 17 D. Kajmak litra 7 D. Krompir kilo 1 D. Pasulj kila 2 D. Crni lukac 2 D. i po u vencu lukac 2 D. zelen za supu kilo 2 D. i po beli lukac 4 D. paradajz kilo 1 D. i po kupus i kel 5 para kilo grožđe 2 D. i po jabuke kruške i gunje 1 D. i po šljive kila 1 Dinar
Piljari nesmedu na pijaci kupovati dokse onaj neizmiri štomu treba za kuću dok nekupi i to samo o maksimalnoj ceni niko nesme kupiti niti prodati nego samo po maksimalnoj ceni ko više plati nego što je maksimalno taj će biti stavljen pred Opštinski sud i biti strogo kažnjen
Posle zapovesti u deset sati biće zbor u stvari Državnog zajma svaki da dođe da čuje tu u Opštinskoj kući
- 7 Anton Lenc javlja da se kod njega otvara farbara cena je od kile pletiva 13 Dinara

Zapovest za Nedelju 16 Oktobra gd. 1921

- 3 javljase u Opštini Novo Selo ima jedna žuta krava od 4 godine kome fali može doći tamo
- 4 dajese svakom Hrvat u i Nemcu na znanje da se danas posle Večernice bira Crkveni Odbor svaki kojije smirijo 20 godina neka dođe da glasa

Заповест за 23/X

- 1 dajese na znanje sutra u devet sati dolazi Faht iz Pančeva da škopi²⁹⁹ svinje i to kod Bühlера ko ima svinja može doći

²⁹⁹ Шкопиту, вршити кастрирање.

- 4 dajese na znanje Velinka Zarics prodaje sad posle zapovesti na licitaciji 2 i po lanca livade ito navek iz slobodne ruke
- 8 javljase pastirima da kad teraju marvu na vodi da neteraju po sred puta nego samo putom ili drumom

Zapovest za 30 Oktobar g. 1921

- 1 javljase svakim koji redi na foršpan ili na kuluk da svaki iziđe koji neizide biće izteran sa džandarmima javljen[o] Načelniku
- 3 javljase da svaki koji ima dete za školu da šalje dete u školu jerbo evo koji nije slao evo taj svaki globljen sa 5 Dinara i to će svaki koje zvat mora platiti
- 4 javljase onima kojisu uzeli zemlju u ritu ili u polju Opštinsku da dođu da plate zemlju koji nedostaje do Nedelje zemljaće dase proda dalje i on ono što nebude do one cene dotični mora dodati

Zapovest za 6 Novembra 1921.

- 1 maksimal od 1 novembra ove godine je za 1 komad jaja 1 dinar, a za 1 l mleka 5 kruna. Ko bude skuplje prodavao ili kupovao biće kažnjen globom, od hiljade do 10 hiljada dinara.
- 4 dajese na znanje u deteline nikakvoj marvi nije slobodno zato što tamo ima mlade deteline kose uvati platiće 2 dinara od komada prvi put drugiput 4 dinara od ovce 1 dinar prviput drugi put 2 dinara

Zapovest za 13 November 1921.

- 1 Bavaniški Vašar održačese 20 i 21. Novembra g. 1921 i možese svakovrsna marva doterivati
- 3 dajese na znanje u polju nesme nikakva marva nioyce nego samo na štrnjike³⁰⁰ preko useva kose uvati biće doteran na salaš i platiće globu

Заповест за 20 новемб. 1921.

- 3 dajese na znanje kojije imo bolju u očima kad nekad Doktor vizitiro i taj svaki dase javi kod Sreskog Lečnika on leči zabadava ito mora biti

³⁰⁰ Штрњика, остаци од жита на њиви.

- 4 Zabranjeno je sad po ovim blatu dase nesme preko rita osobito preko [не-читко] skoli nego samo drumom i putom kose uvati biće kažnjen
- 5 Viktoru Carinu fali jedna krmača sa 6 prasića akobije ko našo da javi kod Opštine
- 8 Duša Stefanov javlja da čuvaju guske da nejdu na žito jeli on čije nađe guskle on ji povede i ubije

Заповест за 27/XI 921.

- 1 Stefan Miler javlja on ima loze da proda kome treba može ići knjemu da kupi
- 4 Mila Jordan moli i javlja daje izgubijo sa fijakera juče jedan jastuk kad je išo kući iz Pančeva i on moli da akoje ko našo dabimu javijo
- 5 javlja da nepuštaju guske preko Nadela na žito ko bi pušto i guske se nađu bićedu doterane u salaš tako isto i baštama da nepuštaju

Zapovest Nedeljna za 4. Decembra g. 1921

- 1 javljase svakim majstoru Trgovcu piljaru i piljarici birtaši da još mogu danas i sutra dase jave kod Nataroša.³⁰¹ Kose nejavi još danas i sutra taj će biti predan kod Načelnika.
- 3 Gospodin Marko Vuič javlja da zadrugarise skupe u 2 sata posle podne

Zapovest za 11. decemb. 1921.

- 1 daje se na znanje Omoljičko Opštinsko poglavarstvo javlja prodaje 2 bika radi toga što nisu sposobni za krave i to 14 Decembra pre podne u 9 sati pred Opštinskom kućom na dražbi toje u Sredu sad kobi teo kupiti može ići tamo kod Opštine i to da ponese 2000 Dinara kaucije
- 8 Даје Назнање Хајз има масти да прода издебели свиња Ко има вољу да купи

Zapovest za 18. Decemb. 1921.

- 3 Daje se na znanje da mlin u Pančevu u Starčevačkoj ulici melje za 6 procenta i svaki može odmah mleti i na svoje brašno pričekati.

---

³⁰¹ *Натарош*, бележник.

- 5 Johan Molner muž Taišlerove javlja ko ima dete za šegrta jedna ili 2 deteta da se javi kod njega za kolara i tako isto i drva bagremova ko ima i drvo od oraja za zimu

Zapovest za 25. decembra 1921

- 2 javljase da od Uftornika može dase pišu koje rad za služitelja subaše poljski ritski detelinari i noćni bokteri Ko misli biti subaša može samo na taj način dase piše pod ovim uslovima dasu odgovorni za svaku štetu za drum da nesme dase vidi da ko seče za bunare da nefalu vedre i daske i ćuprije da ko nebi otkovo daske i sve zatosu odgovorni i u svako doba ako nebi slušali ili protiv zakona činili Opština uzima sebi prava bilo u koje doba onće biti odpušten i ti uslovi važe za sve čuvare poljske ritske detelinare i dasu dužni kadse diže di koja soja ili [нечитко] imaju kadjimse javi dužni su pomoći i cena je prvo poljski subaše imaju od lanca kilo žita kilu kuku-ruza [нејасно]

Zapovest za 1 januara 1922.

- 7 dajese na znanje Srbima da svaki dođe da uplati kod Mačkonja Popovima ove Nedelje od druge nedelje krune idu u Dinare

8 januara 1922.

- 1 dajese na znanje i opominje se da mladež se neskita noću dulje samo do osam sati u veče ito da idu mirno bez vike i larme kojibeše uvatijo da pravi kakvu larmu ili viku taj će biti doteran na i u zatvor i roditeljiće biti za svoje dete odgovorni
- 2 itose daje na znanje i Opominje da ova deca koja polaze u školu ili neidu a treba da idu ta deca dase nešali niko pustiti u birt [нечитко] roditelji za njinu decu odgovarati koji nađu u birt

15 januara 1922

- 2 svaki da dođe i da vidi jeli svoj kataster u redu i to samo četvrtkom celi dan i to kod g. pod Beležnika
- 5 svaki koji dođe za pasoš ima da plati 50 para za nov pasoš a za prepis 25 para za pod pomaganje prosvete i dodatak

22 januara 1922

- 6 Jozef Pfaifer javlja da neteradu ovce preko njegove bašte kose uvati biće globljen
7 javljase da mladež nesmesa videti dalje od 8 sati kose uvati biće doteran u
zatvor i roditelji odgovaraju

29. Januar 1922

- 2., Ko je bio na albanskom frontu može dobiti albansku spomenicu – da se prijavi.
3., Poljoprivredni Glasnik Novi Sad ko hoće da ga naruči – godišnje 100 dina-
ra ¼ god. 75 dinara.
4., Ko svoju psetarinu od 3 dana ne isplati, bude ređen na župansk. kuluk na 2
dana i ako nebude ređen on ima duplo
7 svi oni kojisu dali Državni zajam da dođu kod Gospodina pod Beležnika
došlesu obligacije

5 febr. 1922

- 4., ko od agrarne Reforme ima zemlje mora sam da je obrađuje nit je sme dati
u arendu, nit na polak, inače će da izgube zemlju, a onaj koji uzme ili radi
kaku zemlju gubi svako pravo i nesme se lako zemlje oduzeti ni – ni ranu
ma šta drugo bilo, na šta će subaši poz[v]ati na svoju odgovornost
5 dajesena znanje ko ima volju da uzme knjigu život i smrt Kralja Petra
Knjiga košta u svezak fini i napisana zlatna slova košta 60 Dinara a bez
korica 20 Dinara Ko ima volju neka javi kod Gos. Beležnika
6 dajese na znanje kome treba i fali dud kod svoga placa taj svaki da naipre da
iskopa rupe i onda kad bude vreme da se sadi ondačese dobiti dud ovi i sadičese
11 dase nešali niko kad tera drumom dase nešali po žitu terati
13 javljase da posle podne u 2 sata dođu ratne udovice i to samo kojese sirote
14 akobi ko teo da raznosi poštu dase javi kod pošte

Zapovest za g. 1922

- 1 ko ima tuluzine³⁰² dase javi kod kneza
2 daje se na znanje ko vuče sneg iz avlije da nesme da vuče na šor nego da
vuče u rit ili na utrinu
9 dajese na znanje kose oseča daje Radikal bijo Srbin ili Hrvat ili švaba svaki
da dođe kod Naste u kafanu ito posle podne u 2 sata biće mesni zbor

³⁰² Тулузина, сува стабљика кукуруза.

Zapovest za 19 Februara g. 1922

- 1 dajese na znanje 28 i 29 Februara držise Bavaniški Vašar ko ima marve za vašar može ići na vašar
- 3 dajese na znanje Lenka Ive Poljaka prodaje lanac zemlje navek kome treba može ići kod nji dase pogode

Zapovest za 26 Februara g. 1922

- 2 svaki koji ima jarak ili čupriju kod svoje kuće da očisti jarak i čupriju ko nebi očistijo timče iziči komisija i globičega toga dotičnog di nadje daje kriv
- 7 Jozef Nimš javlja ima da proda 2 lanca za kuruz u treći flur na godinu dana kome treba možese knjemu obratiti

Zapovest za 5 Marta g. 1922

- 2 Pančevačka Srpska banka Deoničkog Društva javlja ko ima novac da u banku da uloži pod kamatu 8 procenata bez ikakva troška

Zapovest za 12 Marta g. 1922

- 1 dajese na znanje majstorima stolarima koji oće da radi kod Opštine nekase javi kod kneza tako isto i Majstori tesari koji hoće da radi čuprije i bunare nekase javi kod kneza
- 3 daje na znanje Sava Žuržulj iz Pančeva prodaje 1 ½ lanca livade na Turinaj livadi do Bavaništa za kukuruz na godinu dana Kobi teo kupiti može ići kod njega na dućan Mite Perinac i kod male pijace
- 11 Kobi teo da kvari ledenicu da dođe dase javi kod kneza ito da vadi cigle napolje

Zapovest za 19 Marta 1922

- 1 dajese na znanje dase nečuje niko dabi psovao uljijo³⁰³ ma koga a osobito Boga i Svetinje za svaki slučaj čese strogo kazniti akobi ko tako što čuo od koga da psuje ima oma daga prijavi jerbo toje veliko zlo i rdava namera zato neka svaki pazi nase i dase oduči od toga pošto od toga nema glavnije

³⁰³ Хулити, прљати (нечије име), блатити, бацати љагу.

- od toga sa tim čovek sam sebe ponizi kadse čovek dobro promisli može sam da uvidi daje veliko zlo; zato dase svaki čuva od toga
- 2 Gospođa zabaviteljka javlja oče da proda baštu na godinu dana kome treba možesese knjoj obratiti
  - 4 Gospodin Načelnik izda naredbu pored čije kuće ide jarak od drumu taj svaki ima da očisti taj jarak
  - 8 dajese na znanje ovima koji nisu bili kući kadje bila vizitacija vojnika zato oti svaki da dođe dase prijavi jerbo akose neprijavi taj će dase smatra kao katbi bijo begunac i neće za njega biti dobro
  - 9 dajese na znanje da Mlin u Pančevu u Starčevačkoj ulici posle opravke opet melje i svaki može odma mleti i na svoje brašno pričekati
  - 10 dajese na znanje ove Nedelje ko dobije cedulju za dete koje ne pohađa Škole ima svaki dobije cedulju da dođe da plati globu jel ako nedođe onda će se sa Žandarima ići i kupićese stvari i oma prodavati i toje došla od Županije naredba zašto silnise novac troši na škole a deca neidu
  - 14 javljase ko ima na Dunavu čamac ili skelu u roku od 14 dana javi Kapetaniji Pristaništu u Pančevu radi uplaćivanja takse
  - 25 Stipan Ivanković javlja ima da proda Mašinu Sejačicu kome treba može ići njemu

Zapovest za 26. Marta 1922

- 1 Vršački godišnji Cvetni vašar održačese od 30 Marta do 2 aprila g. 1922 na vašar je slobodno stoku i svinje bez zarazne bolesti
- 7 sva prazne fiškeke puščane od vojničke puške i od topova ko ima da prijavi Opštini za 3 dana
- 14 posle podne u 2 sata svaki da dođe Sreski lečnik daje govor svaki neka dođe da čuje
- 15 javljase prodajese bašta ova kod Mlekare sad posle zapovesti i ko uzme mora sam da zagradi

Zapovest za 2. aprila 1922

- 3 dajese na znanje daje došla naredba da kad rodi jedna žena ima da plati babcici 25 dinara ali opet kad one oćedu može jeftinije
- 5 Ministarstvo u Beograd smo poslali sledeći telegram:
„Opština Starčevo moli da županija ostane u Velikom bečkereku kao našem centru pošto Stari Bečej to ne može biti.“
Da nebi zadocnili to je u petak poslato i molimo da se uzme na znanje. Nikako ne bi bilo dobro da županija bude dalje neg što je sada, a nemamo ni skele sa Bečejem preko Tise.

- 7 Živko Milutinović javlja koje uzoro njegovi zemlju sa Zapregom nuz kanala daje neseje i taj dotični nek se javi kod Blagoje jerće biti muka u zalud

Zapovest za 9. Aprila G. 1922

- 6 poljski subaše javljaju da oni čuvaju i Verovac Opštinski pod istu plaću kao ove njive kilu žita i kilu kuruza od lanca
- 9 javljase ko još nije izvadijo panjove u Vrbicama da više nesme da vadi dok travase nepokosi

Zapovest za 16. Aprila G. 1922

- 6 daje se na znanje da nikose neusudi bacati ceđ ni đubar na šor kose uvati biće strogo globljen
- 7 daje se na znanje pera Miloradović što je prodo kobilu Starčevcu i toje kobila došla natrag na pustaru i taj dotični može ići na pustaru

Zapovest za 23. Aprila G. 1922

- 1 Opštinski predračun za godinu 1922 Opštinska rešenja iz Skupštine od 13 Aprila 1922 stoje na uvid na 15 dana može svaki daji vidi i zato vreme prigovor učini posle čese poslati višij vlasti na dalji rad
- 3 javljase svima Opštinama u Opštini Brestovac Omoljica pojavila se buba insekt Tulenkus ova buba nanosi veliku štetu žitu unutrašnjost je zaražena i izpunjena nekom masom belom u koju žive bube svako zrno u zemlji ne klije a iz njega izlaze crvići koji odma proleće nabacese na mlad usev za koju sitnu slabu žilu biljke, mere koje su potrebne da učinite za suzbijanje i uništenje ovi insekata sledeće je. Prvo nemože u toku rada godine na jednom mestu sejati jednovrste biljke kodaje u lanjskoj godini bilo žito! Nemogućeje na ovom mestu sejati; i u ovoj godini žito potrebnoje imati pravilno određeni plodored

Zapovest za 30. Aprila G. 1922

- 12 svaki koji bide ređen za kuluk da tačno izide jerće biti sa đandari isteran i imaće troška
- 13 posle podne u 2 sata držaćese dražba za ribolov i stakima uslovima da Opština uzdrži sebi prava ako nebude kako Opština oće ona prekida dražbu

Zapovest za 7. Maja 1922

- 2 ovi ljudi koji imaju zemlju nuz Sušića Slatinu opominju ljude koji prolazu Slatinu da negazu po njivi po žitu kose uvati biće globljen.
- 5 Koje fendovan za decu ima da uplati jer u sredu dolaze đandari i štoje propisano toće da nose i ko nebude od Nedelje opet decu u Školu šilja tajće platiti 50 dinara štrofa svake Nedelje nemojte posle da kažete Opštinaje kriva jer deca moraju u Školu ići
- 7 Zorka Đurišić ima da proda firtalj i po deteline za košenje

Zapovest za 14. Maja 1922

- 1 dajese na znanje i javlja daje doktor ili advokat Milan Zoka otvorijo svoju advokatsku kancelariju u Pančevu Vojvode Bojovića ulica broj 16
- 3 U Omoljici može da se dobije brašna po 22 Krune Kila.
- 4 dajese na znanje alasima samo onimaje slobodno vaditi ribu kojisu platili koji nisu platili komisijaće ići i oduzeti alat i ribu i doneti na Opštinu i prodati

Zapovest za 21. Maja 1922

- 1.) dajese na znanje kod Josipa Spenglera ima jedna krava bitanga muzara žuta žig na desnim nogu kome fali može ići kod njega u čopor
- 6) Vasa Jovanov ima da proda detelinu za celo leto kome treba
- 9) dajese svakom na znanje koji kupi ribe od Mavre Bujanovića da pazi damu izmeri dobro zašto ovde tuži njega oto Fest i svedoči da on mlogo manje meri nego što treba

Zapovest za 28. Maja 922

- 2) dajese na znanje da nesme da se nađu jaganjci preko brazde kose nađe biće doteran u salaš tako isto krave i svinje nesmedu preko brazde kose uvati biće doteran u salaš
- 3.) U Pančevu od pivara preko puta može da se dobije, kreča i cementa za 1 Dinar kila. –
- 6 dajese svakom na znanje dase nesme sa torbom i džakom ići po baštama i detelina da čupa travu kose uvati biće kažnjen
- 7 dajese na znanje da svaki roditelj opomene svoj decu da negazu travu po pijaci i ciglu diraju čijese dete uvati biće otac ili mati kažnjeni

- 10, javljase svakim koji ima bunar na ciglani ima da bunar zatvori čijese nađe da nije zatvoren biće kažnjen
- 14 Laza Stojadinov prodaje svoju kuću iz slobodne ruke

Zapovest za 4. Juna 1922

- 4) Kad donese ko rakiju iz Srbije ima odmah svu rakiju da donese pred opštinsku kuću, tu se ima izmeriti količina i jačina, a 1 litra se ima uzeti i opštinskim pečatom zapečatiti, potom će finansijska kontrola doći i dalje uredovati, stvar ustanoviti i oporezovati. Ko nije siguran odmah ima da isplati. Po litru špiritusa 20 dinara se plaća to je po bivšem mađarskom 100 strikla, ako je serbijanski 100 gradi 5 dinara po litar tekućine. To je po sadašnjem Zakonu. Ko hoće može upravo u Pančevu kod finansijske policije i odmah isplatiti
- 5.) 8 Juna u četvrtak u Beogradu venčanje njegovog Veličanstva Kralja Aleksandra I. Taj dan se ne radi, radnje zatvorene, zastave na kuće istaknuti. Narodna veselja kod jedne i kod druge crkve. Muzike imaju sve kroz selo da sviraju.
- 6 Juna posle podne ko hoće na Dunav da izađe, da vidi prolaz Kraljičin za Beograd. –

Zapovest za 17. Juni g. 1922

- 2, dajese na znanje vunar iz Crepaje dolazi Uftornikom za vunu jednu donese drugu odnese Kome treba može doneti tu kod Buhlera
- 4, Ko ima bube može brati lišća gde god hoće gazde nemaju prava zabranjivati da im se dudovi kvare zbog rakije, ali samo kad oberu svoja

Zapovest za 18. Juni g. 1922

1. dajese na znanje da svaka žena kojaje donela dete da bude boginje ima da donese danas posle podne dase pregledaju boginje
- 3) svaki majstori koji oće da radi kod Opštine da se javi kod kneza
- 7) dajese na znanje ima kod škole parčadi cigle dase proda sad posle zapovesti ovde u kancelariji

Zapovest za 25. Juni g. 1922

- 3) Živa Jankov javlja kobi peko rakiju od dudinja kod njega može peći od kazana plata je od kazana 45 dinara i jedna litra rakije

4. dajese na znanje ko oče da vuče seno kod Namastira za novce da ode posle podne dase pogodi
- 7 Koji još spadaju u prvu i drugu Kategoriju agrarne Reforme dase javi još sutra i prekosutra
- 9 mavro Pfajfer čuva iza Šume i preko Nadela ima platu od firtalja 2 dinara

Zapovest za 2. Jula 1922

- 2) dajese na znanje da kroz 8 dana može svaki da dođe kod Gospodina pod Beležnika da vidi kakoje ko upisan može i onaj koji dobiva zemlje i koji nespada da dobija može doći da vidi dal je Komisija dobro srešila. Zato posle da nekaže ovaj nije pravo da onaj nije, zato leži lista i svaki ima pravo da vidi

Zapovest za 9. Jula 1922

- 1) Johan Fritz javlja ko imada nosi mleka da donese kod njega i on plaća 5 kruna od litre
- 2 dajese na znanje i javljase daje velika Skupština srešila dase seje atar u 2 flura ova strana idući u polje desno dase seje sve kuruz od drumu pado Homoljičkog atara a leva strana dase seje od drumu pa do nadela sitna rana žito ili ovas ječam i t. d. i to sve tako do livada
- 3) Steja Ristić javlja on prodaje svoju kuću navek iz slobodne ruke kobi teo kupiti možese knjemu obratiti

Zapovest za 16. jula 1922.

- 1) Pravo prevoza preko Dunava Starčevačka ada – Velikoselo prodavaće se po zakup 22 jula ove godine od 8-12 sati pre podne na tri godine, kod podkapetana pristaništa u Pančevu.
- 3 dajese na znanje od danas nesmu jaganjci ni do brazde ni preko brazde negosamo u čopor di pasu sve ovce
- 4 javljase Marija Kovač prodaje njene pokretne stvari ko oče da kupi može od sutra kod nji ići kod gospodina Blagajnika toje njegovu čer
- 7 Đuro Negovan opominje damu negazu po vinogradu što ima nuz groblje srpsko
- 9 svaki da ima puno bure vode di naidje komišija ili đandari biće globljen

Zapovest za 23. Jula 1922

- 3 dajese na znanje da svaki koji nije platijo porciju Opštini trošak i sve druge poreze da gleda da uplati jerbo je došla naredba od veće vlasti i ezekutor ide da fenduje i pravise više troška i stvari fendovane oma prodaje
- 6, Milovan F. Petrovič javlja iz Ritopeka on oće radenika za ciglanu kobi teo raditi možese javiti njemu onje tu kod Paje Slimera u gostioni

Zapovest za 30. Jula 1922.

- 2, Gospodar Mark Vuić javlja ima lepi brica za prodaju kome terba može kod njega ići kupiti
- 6 dajese na znanje subaši kupu ove Nedelje žito svaki da pripravi akose strevi da nije gazda kući da može žena i deca dati i svaki ako ko ima štete u ritu dase javi kod kneza

6 августа

- 7, Kobi teo kupiti sliku našega preuzvišenog njegovog Veličanstva Kralja Aleksandra i preuzvišene Kraljice Marije može doći kod kneza i košta 8 dinara
- 10, Ko drži karte u kući ili birtaš bijo šta ili Domine tako isto ima svaki dase prijavi kod Okružne Financije i da plati 50 dinara onda može držati Kobise uvatijo i vidijo da ima karte a nije javijio tajće svaki biti tužen

13 августа

- 1, dajese na znanje Jozef Buhner izdaje kuću Valentine Prask pod kiriju ito da neplati ništa samo da drži kuću u redu što treba reperacije ima taj dotični da reperira i taj čovek u Homljici i porez da plača od sad
- 7 Pajo Bujanović javlja od uftornika ko ima deteline da vrši može doneti
- 9 javljase daće biti u crkvama parastos Rekvija 14 Augusta to jest ujutro za pokojnog našeg preminulog Veličanstva Kralja Petra I
- 10 Marko Šoštarić javlja ima da proda jedne taljige ko oće da kupi neka ide kod njega

Zapovest za 20. Augusta g. 1922

- 2 opominjese još jedared svakim koji još nije platijo zemlju Agrarne reforme da dođu da izplatu jerbo nedobije ponovo zemlje

- 3 javljase nijedan Subaša nesme da ide skoli u polje samo sme da jaši ako ima konja ito koi vidi neka javi kod kneza i onče biti odpušten

3a 27 avgust

- 1, Roditelji koji hoće svoju decu dati u Pančevo u školu dužni su pribaviti od opštinskog lekara uverenje da dotično dete ne pati od zarazne bolesti bez ovoga uverenja školska vlast neće vršiti upis dece.
- 4, dajese na znanje da nesme niko da seče kuruz nego samo na određene dane ito samo Ponedeljnikom Sredom i Subotom ito akose ko vidi pre sunca ili uveče posle sunca i neodređene dane tajće platiti sto dinara globe makar daje šnjegovog ito sa trećeg flura nesmesa nipošto nositi makar daje njegova njiva kose uvati biće globljen sa 100 dinara
- 7, Laza Pavlović javlja da prodaje njegov ambar kobi uzeo nekase javi kod njega
- 10, Nikola Vilner i Bahman javlja oni melju olaj³⁰⁴ na ono isto mesto dije bila stara olajnica i kod dudare kobi teo da melje olaj može ići kod nje da melje i tako isto i prekrupljuju kuruz i svaku ranu
13. dajese na znanje da od Agrarne reforme dobivena zemljaostaje tako kako je lane podeljena za f. 1922/23/24 i svaki dije ove godine bilo žito mora da seje kuruz a dije kuruz mora žito promene nema nikakve zemljase može oduzeti samo od oni koji neplaćaju zemlju jeli ako je ko umro ili odavde iselijo

3a 3 Септемб. 1922

- 11 Gospodin pod Beležnik javlja koji još nisu svoj Katastar uredili da dođu samo četvrtkom kod njega da urede
- 14 Gospodar marko Vuić javlja ko oće da nosi mleko on plaća 6 kruna litar

Za 10 Sept. 1922

- 5 dajese na znanje Sirotinjski Otac ima da proda zemlje na godinu dana sad posle zapovesti na licitaciji
- 6 javljase još jedared da ovce nesmu samo na njinu pašu i na utrinu oko sela
- 8, kod Žive Ložaića ima jedno ćure kome fali može doći
- 11, dajese na znanje dase nesme nijedno pseto viditi na šoru čijese pseto vidi na šoru tajće biti globljen

³⁰⁴ *Олај, ољарница, уље, уљара.*

Zapovest za 17 Sept. 1922

- 1) dajese na znanje daje Steja Vuičić uzet za noćnog boktera na mesto Stanka Ivankovića
- 2) dajese na znanje naredba nas opet opominje da nesme niko da seje žito na onu stranu druma do Homoljice akobi ko sejo na tu stranu žito taj će biti globljen od veće vlasti
3. dajese na znanje svaki onaj koji radi na kuluk da svaki tačno iziđe jerbo koji neizide togačemo poslati Načelniku i onćega globiti kako on oće jerbo ljudi misle da plaćaju kuluk to nije istina dase kuluk plaća zato neka svaki tačno iziđe kadse radi
- 9 dajese na znanje da u Šumi nema niko posla kose uvati da kopa vrbe ili seče pručé taj će biti globljen sa 50 dinara
- 13 opominjuse roditelji da šalju decu redovno u školu zašto ko nešalje taj će biti kažnjen

Zapovest za 24 Sept. 1922

- 3) Andrija Radić javlja ima kod njega jedno prase od 3 do 4 Nedelje kome fali može kod njega da pita
- 6) dajese na znanje dase nešali niko terati ovce u tuluzine i u bašte ni u rit ni u polje kose uvati biće doteran
- 8 dajese na znanje Agrarima koji nisu platili zemlju da dođu ovo još do Nedelje koji neplati do Nedelje tim ćese u Nedelju posle podne zemlja prodavati i gubi pravo u Agrarnoj reformi briše se

Zapovest za 1. Oktobara 1922

3. Paul Blazner javlja on daje kuću pod kiriju njegovu zeta na godinu dana ito i drugu Nedelju na licitaciju i ambar daje za kuruz ko oće da drži
- 4 Gospodin Načelnik poziva narod koja je naredba došla od pod Župana dase Narod mane
[нечитко] Balova i pijančenja i akose to nemane mora poduzeti druge mere zato postupanje

8. Oktobera g. 1922

- 1) dajese na znanje svakim koji ima da peče rakiju dase javi kod Opštine koji nebi javijo taj neće smeti ni peći

- 3) dajese na znanje da posle podne prodajemo plac onak kod bivše mlekare na godinu dana ito u 4 sata
- 5) Даје назнање кобисе уватијо дакраде тулузину казнићесе са 10 дин

Zapovest za 15. Oktobera g. 1922

- 1) dajese na znanje kobi teo da dobije Kalendar Danicu za 23 g. možese pisati kod Mate Kreškovića ili kod mene³⁰⁵ a cena će biti tako 8 dinara ali sad neplati samose piše
- 3 dajese na znanje maistorima mahorima dase jave kod mene koji oće da beli kod Opštine sobe tako isto stolari koji oće da popravi pendere dase javi kod mene i ondaćemo držati licitaciju
- 4 Adam Johaner javlja krojač dase preselijo kod Julke Dejanović akobi ko teo damu treba šiti haljine može tamo ići
- 7) itose daje na znanje koji ima ćupriju kod svoje kapije ili guvno taj svaki ima da očisti izpod ćuprije jerbo ako Opština tu ćupriju dočeka da čisti taće ćuprija biti razbacana i izkrjana

22. Oktobera 922.,

- 2) dajese ito na znanje svaki koji vadi licenc ili šta drugo ima da prelepi štempl³⁰⁶ od 5 dinara drugačije nećese primiti u zvaniju podpisati
- 3) itose daje na znanje koji pravi kakvu molbu ili šta drugo bijo je štempl sa 5 dinara a sad mora dase mete 10 dinara koji to nebi prelepijo tajće biti zdravo kažnjen
- 4) dajese svakom na znanje pod Župan opominje svakog koji još nije platijo ove godine porez osobito Gospodin će pod Župan sam ići da pregleda i kojega on pronade da nije ove godine izplatijo taj će biti strogo kažnjen
- 5) ustavomje zajamčena Građanima ravnopravnost i jednakost pred Zakonima [нечитко] podjednaku zaštitu Vlasti svima Građanima razliku nesmesse praviti ni po veri ni po plemenu ni Narodnosti bijo kogod bijo siroma ina kojoj političkoj stranci pripada politička pripadnost ovoj ili onoj političkoj stranci nemože ništa više dati u pravu Građanskom nitse može ko goniti zato što ne pripada kakvoj stranci ovoj ili onoj
- 10) Opominjuse ovi štojim idu krave po pijaci da svaki dođe za svoju kravu da nepravu kvara i čijase krava nađe na pijac tajće platiti salaš tako isto svinje čije se nađu

³⁰⁵ Код под кнеза Фрање Пољака (прим. аут.)

³⁰⁶ Штемпл, таксена марка.

Zapovest za 29 Oktobra g. 1922

- 1) daje se na znanje da svaki svoje pseto drživezano 3 meseca dan i noć čijebise pseto našlo da trči šorom toga šinter Pajo Banjaš ubiti na toga dotičnog trošak i osim toga biće taj gazda javljen Načelniku i onćega kazniti
- 5 Duša Stojanov javlja ima da proda 2 lanca u prvi flur za kuruz kobi teo kupiti možese knjemu obratiti

Zapovest za 5 nov.

- 1) daje se na znanje danas posle podne u 2 sata prodaju se stvari popila Ivana Pavlovića ima 2 krave i 2 ćušeta³⁰⁷ 3 ranjenika³⁰⁸ i 1 krmača suprasna 2 što idu u polje i seno, slame pleve kobi teo kupiti može ići u 2 sata tamo na licitaciju
- 2) daje se na znanje daje Mila Radočaja uzet da čuva žito tu preko leja nuz drum i ima platu 10 kila žita od lanca ito da čuva od sad pa dokse neskine žito
- 4 daje se na znanje i Opominje dase neteraju s koli preko deteline prave grdnu štetu kobise uvatijo taj će biti predan Načelniku zašto jedni teraju drugi tužu patoče biti opasna stvar
- 10) Kosta Jahu javlja njemuje ostala čobanja³⁰⁹ na njivi akoje ko našo dase smiluje damuje da

Zapovest za 12 nov.

- 2) daje se na znanje u Vrbice nema niko posla da krja³¹⁰ grane ili da vadi panjeve kose uvati biće globljen
- 3 daje se na znanje Debeljački jesenji vašar počimase 17 i 18 i 19 Novembra
- 4 tako isto i Bavaniški vašar počima 20 i 21 Novembra
- 5 Pančevački Nadzornik puta prodaje drva dudova 15 komada pored šume Manastirske 19 Novembra ove godine ko oće da kupi može ići na lice mesta
- 9 Mate Babić javlja našo je ravnik³¹¹ sa šrafovi nekase javi kod njega

³⁰⁷ *Ћуше*, млади коњ или старије ждребе.

³⁰⁸ *Рањеник*, свиња што се храни за клање.

³⁰⁹ *Чобања*, посуда за воду.

³¹⁰ *Крљати*, сломити.

³¹¹ *Равник*, раоник, метални део плуга.

Zapovest za 19 nov.

- 2) dajemam se na znanje i još jedared spominje dase nešali niko sejati žito na štrnjiku žitnu ni na nikakvu štrnjiku i onaj svaki komšija koji vidi damu komšija seje žito na štrnjiki nuz njega nekaga javi kod mene daga zapišemo zašto to je strogo zabranjeno makar bilo koja strana u ataru ili livade ili njiva
- 4) dajese na znanje ito da nesmese višedabi ko odoro od Opštinske Zemlje bilo di kojibise vidijo da ore od utrine ili drumu ili di bilo izveščese sudac na njegov trošak tako isto koji već ima i uzoro i otimće dase izvede inđinir na njegov trošak
- 6) dajese na znanje kose piso za Kalendar došlisu može ici kod Mate Oreškovića za Kalendar plaća po 6.50 dinara
- 8) javljase da nesme dase tera marva preko žita kose uvati biće globljen

Zapovest 26 November g 1922

- 1) dajese na znanje da nesmese po Katoličkim groblju seći ni vaditi drva zašto tamo vadu drva pa fali i krstova zato kose tamo uvati da seče drva ili vadi tajće biti globljen i sikira ili budak oduzeto
- 6) dajese na znanje daje Štefan Jehl uzet da čuva Opštinski Verovac za buduću godinu 1923 ima platu 15 kila kuruza od lanca u zrno

Zapovest za 3 Decembra g 1922

- 1) dajese na znanje svakim onim koji misli damu neštимуje grunтовница³¹² i kataster zato može svakog četvrtka doći kod Gospodina pod Beležnika da uredi Kataster ito samo još ovog meseca
- 2) dajese na znanje ima u Pančevu kod Florijana levo idući kasarnama jedan dobar saidija³¹³ koji popravlja satove đepne i zidne i on preporuča kome sat neide dobro daga donesu knjemu i onće njega popraviti sigurno i tajse saidija zove Milan Stankov
- 8) dajese na znanje da Starčevačko Pogrebno Društvo kuću pod kiriju koji hoće da uzme dase javi kod Mišila
- 11) dajese na znanje dasu Livade i Opštinski Verovac zabranjeni od svake marve tako isto svake bašte i kose uvati i deteline ili bašte platiće ne po dinar nego Dinar

³¹² Грунтовница, катастар.

³¹³ Сајшија, часовничар.

Zapovest za 10 Decembra g 1922

- 2 u Pančevu kod Magistrata traži 4 svinjara 3 govedara kobi teo dase pri-
mi za tu službu možese najduže 15 Dec. prijaviti Magistratu ito prvi sprat
soba broj 11
- 3 subaši javljaju dajim svaki okruni i prepravi kuruza ove Nedelje će da
kupu
- 8 dajese na znanje daje Vasa Milinković uzet da čuva iza Šuma i preko Na-
dela ima platu od frtalja 2 $\frac{1}{2}$ kile žita i 2 $\frac{1}{2}$ kila kuruza

Zapovest za 17. Decembra 1922

- 1) dajese na znanje da kome treba muvara za seme možese prijaviti kod mene
i da zapiše kolkokome treba a posleće platiti kadse bude beštelovalo³¹⁴
- 2) dajese na znanje kobi teo da tera foršpan za godinu 1923 dase javi kod
mene
- 4) dajese na znanje ito opet da nesmu ovce u deteline ni u nikakve bašte kose
uvati biće doteran u salaš i platiće dinar od komada tako isto ni ulivade ni
Opštinski Verovac nesmu
- 5) dajese na znanje danas je rođen dan Njihovo Veličanstvo prvog našeg Kra-
lja Aleksandra opominjese da svaki danas ide u Crkvu u 10 sati u Katolič-
koj Crkvi Služba Božja u 11 sati u Pravoslavnoj Crkvi Služba Božja zato
neka svaki ide u Crkvu
- 8) Roditelji koī imaju decu od 4 do 6 godina dužnisu da šaljeđu decu redovno
u zabavište u protivnom slučaju biće kažnjen prema zakonu

Zapovest za 17. Decemb. 1922

- 3 Fridrih Paul javlja ima da proda navek u 3 flur 5 lanaca kobi teo kupiti
može kod njega u Hertelend ići dase obrati kućni broj 160

Zapovest za 31. Decemb. 1922

- 1) dajese na znanje daje za Opštinskog foršpandžiju uzet Lorenc Blaznek i
Nikola Đurišić za platu 33.800 dinara na godinu
- 3) dajese na znanje da iziđe svaki na svoju njivu da vidi imali štete na svojoj
njivi i ako ima štete neka dođe da javi

³¹⁴ *Беителовати, наручити.*

- 6 opominjuse roditelji da svetuju svoju decu kad šalju u Crkvu da nekrjaju po pijaci vočke čijese dete uvati da krja jele ili vočke tajće biti strogo kažnjen

Zapovest za 7 jan 1923 god.

- 1) dajese na znanje daje Sima Šuta uzet za daljni kraj za guljara plataje 10 kila žita jedan lebac fitalj kile slanine 1 dinar od komada

Zapovest za 14 Januara 1923 god.

- 2 javljase kobi teo da seče drva imamo jedno 4 duda da izvadi i da iseče u fat
- 3 Pera Danica javlja onje našo jedno crtalo koje izgubijo možese knjemu javiti
- 6 Johan Friz javlja ko ima mleka da donese kod njega on plaća 2 dinara litru

Zapovest za 14 Januara 1923 god.

- 1 Mirko Pralica uzet za kravara ima platu 5 kila žita 5 kila kuruza i jedan lebac i jedan dinar od komada
- 3 i to se daje na znanje da svaki dođe svoju marvu da upiše koji još nije ito naj duže do 25 Januara
- 8 javljase ovima kojisu obećali milostinju Agrarne reforme za gladne u Bosni i Hercegovini da svaki okruni i prepravi kuruz od sutra i prekosutra oće da kupu

Заповест за 28 јануар 923.

- 2) dajese na znanje na levu stranu drumu u polju nesmu ovce makar na neposejano
- 3) dajese na znanje akobi kod koga koji stranac došo da noći ima dase prejavi kod Opštine svoje ime i prezime
- 4) dajese na znanje koji bi teo da stupi u đandariju dase javi i to mora daje služijo kod Vojne i da nije stariji od 35 godina i da nema mlogo dece neka-se javi kmeni jaću mu to kazati šta treba
- 5) St. Zemljoradnička zadruga moli svoje članove da izvolu doći danas posle podne u Školu radi dogovora
- 6) dajese na znanje da noću nesmese viditi ko da vuče tuluzinu kose uvati biće doteran na Opštinu i biće globljen

- 7) dajese na znanje koji imaju decu bolesnu nekase posle zapovesti javi kod mene doktor dođe sad u deset sati

Zapovest za 4. Februara 1923

- 1) dajese na znanje daje došla stroga zapovest da nesme dase vadu dudovi a nije bilo nikad dopušteno kobise uvatijo da vadi taj će biti strogo kažnjen
- 4) Đuro Barašević javlja ima da proda jedna kola dugačka i jedna kratka kobi teo da kupi može
- 8) dajese na znanje daćedu tutori³¹⁵ da kupu za popu kuruz svaki da pripravi da okruni ito od uftornika
- 9) dajese na znanje može ko oće da krči po groblju trnje i to dase javi kod mene i taj koji vadi tak odgovara za krstove ito samo do Nedelje
- 10) dajese na znanje da svaki roditelj pošalje svoju decu od sutra u Školu sutra počne Škola

Заповест за 11 фебруар 1923 г.

- 1 dajese na znanje koji još nije predo obligacije Mađarskog ratnog zajma može još do 15 Februara da proda kod Direkcije u Beograd Molbenicom
- 3 Дајесе на знање даје стигла из румунске велика количина беле соли у камену и то кошта 2 ди 50 пар по кил гр и то неможе мање узети него 2 метера и то уторак Среда Петак и Субота
- 5 Сваки газда којије осто још у риштинту са порезом и трошком од 1922 г да гледа нај дуже за 14 дана да уплати ко неплати доћему егзекутор и биће више трошка
8. Дајесе на знање Сваки Онај којије узет за војника несме ићи изван Села Никуд ићи доксе непријави код своје општине
9. Дајесе на знање даје дошло наређење Сваки Онај који дође да тужи има да плати 1 динар и тако ће добити парничар и тај новац иде на Сироту изгладнелу браћу Хер. Црн. Гори
- 10 Дајесе на знање Илија Лемајић јавља даје изгубијо кабаницу кадје ишо у ливаде да носи и јави [нечитко] заповест кабаница билаје на-коњу привезана и коњ се откине и загребе кући и спадне кабаница и које нашо да пријави комесару јели акобисе доцније пронашло коштаће за 5 кабаница

³¹⁵ *Татор*, човек који се брине о цркви.

Заповест за 18 фебр.

1. Дајесе на знање сваки онај који издаје кућу у кирију има дасе јави код г. Пал натрош³¹⁶ нај дуже у року од 8 дана
2. Дајесе на знање да несме нико водити дудове на шору испред свога плаца ко буде вадијо биће кажњен 15 дана затвором и глобом од 1000 динара и дрво ћемусе одузети тоје по наређењу Министарства унутрашњих дела
3. Сваки Онај ко оће да држи свилене бубе некасе јави код Антона Ленца кућни бр. 5/а по кили ћесе плаћати Ове год. 30 динара Надзорник Ј. Димитријевић
5. Председник јавља да Нико несме терати кола по забрањеним местима само по правим путу и друмом Косе буде на забрањеном путу уватијо биће кажњен 100 динара глобом
6. Председник јавља да нико несме клати марву и свиње за продају осим кокота³¹⁷ осим ако бисе трефило несреће и то мора 1. јавити код кнеза штаје у ствари после јавити докторовици да прегледа месо јели здраво
- 10 г. Јован Жубеља јавља даћесе довече одржати забава
- 14 Милан Драгојерац јавља после подне у забавиште одржаћесе Задругарски збор може и осим задругара доћи ко оће
- 17 Алекса Грубетих јавља за своје ајгире пустиће зајутра у 7 сати по подне у 4 сата

Заповест за 18 фебр.

2. Дајесе на знање даћемо у идући четвртак продавати тополе на нашим друму које води за Долово Ко оће да купи може ићи учетвртак на лице места и то пре подне осим тога и багреме ко оће да сече у фат може дасе јави код председника после заповести пакосе погоди може ома да иде у четвртак дамусе покаже којеће сећи
Решено у Седници Општинског одбора
Дана 22 фебруара 1923
- 4.) Дајесе на знање лекару месечнаје плата 375 динара тоје виша власт наредила
- 5.) Дајесе на знање Коминару плата од Комина 45 круна тоје виша власт наредила
- 6.) Дајесе на знање пера Ђорђево добива од Општине $\frac{1}{2}$ ланца земље на уживање зато што пропушта воду крозњегов плац
- 8.) Дајесе на знање трошарина на вино има дасе плати 35 динара по хектолитру

³¹⁶ Вероватно се мисли на *натароша*, бележника.

³¹⁷ *Кокот*, петао.

- 9.) Дајесе на знање Жандарима дрва којасу тражили од Општине одбијеноје
- 10.) За зидање добровољачког дома за инвалите и ратну сирочад у Новом Саду дајесе 1000 динара
- 14.) Прејседник јавља члановима ове Општине који има Посла код кнеза да тужи или има цедуљу да чује Неприма даму прилази и шапуће на уво нег има да стане мало даље од астала и јавно рећи шта оће Он не дозвољава ништа тајно у канцеларији све мора бити јавно

Заповест за 4 Марта 1923 год

- 1.) Петар Михаиловић из долова јавља да има 6 ½ ланаца земље Овде у нашим Хатару на Николе Милутиновића које продаје Навек из Слободне руке ко оће да купи може дасе јави код њега ту у Пиглеровим бирту он ту чека купце
- 2.) Дајесе на знање да ниједан касапин несме пре клати док нејави прво докторки да дође пре да прегледа марвинче и мора пасош прво докторки предати дапрегледа Марвинче и Мора пасош прво докторки предати дапрегледа
- 3.) Председник јавља ко има вољу да буде дањи боктер³¹⁸ може дасе јави код њега у званије
- 4.) Председник јавља даћемо ове недеље одпочети да чистимо Јаркове који постоју по нашим селу и воду пропустити који буду уређени накулук да гледа сваки тачно да изиђе Ко неизиђе биће приморан са џандар Маријан и то на тога дотичнога трошак
- 9.) Дајесе на знање сви добровољци инвалити и Сироти и Сви родољуби дасе Скупе код васе Стојадина у крчму да чују говор
- 16.) Председник јавља сви ови који лове рибу и који носу вршке³¹⁹ има да плату 2. динара по вршки ко неплати ићеду дапрегледају косе буде пронашо да вата а није платијо одузећемусе алат

Заповест за 11. марта 923

- 1.) Дајесе на знање даће бити бирање посланик 18 Марта бирање почиње зајутра у 7 сати, и Трајаће до 6 сати увече сваки које у веден у бирачку листу има прав Да гласа бирање ће бити код Општинске куће
- 3.) Манастир јавља даће данас после подне у 2 сата издавати Пањеве у шуми ко оће давиди може ићи налице места

³¹⁸ Боктер, чувар села, општински радник који је чувао тј. обилазио село. Дувањем у рог је јављао колико је сати. Ноћни боктер је и палио фењере на ћошковима улица.

³¹⁹ Вршке, врста мреже за риболов.

Заповест за 18. марта 1923

- 2.) Дајесе на знање фепел на Старчевачком путу јавља Да има на продају Сејаћи Машина од три Реда за кукуруз коме треба може ићи код њега да купи

Заповест за 25 Марта 1923 год

- 1.) Дајесе на знање даћемо продавати попиле иве Павловића земљу у аренду за кукуруз после подне у 2 сата
- 5.) Дајесе на знање даћесе продавати превоз на дунаву под гроцком и то 16 априла ове године и то и Панчеву у Канцеларији код дунавског друштва сваки онај коби писо да лицитира Мора се пре пријавити код своје Општине за уверење и 16 априла ујутру у 8 сати може ићи
- 13.) Вукосава Јордан јавља да нико не газе њену њиву у Купову косе буде уватијо биће кажњен

Заповест за 1. апр. 923

- 4.) Божидар Јордан јавља даје Отворијо берберску радњу ко има вољи бријатисе код њега можесе јавити код њега радњу држи у кућу код Ђоке чинча
- 6.) Председник јавља свима мајсторим коби тео да оправља бунаре Може после заповести дасе јави код њега за погодбу
- 7.) Председник још једном опомиње грађанство да пазе сад кад буду орали да негазу поједине њиве људма косе увати биће кажњен тако исто кад буду орали до друма до преко пута надела и до свако за брањеног места не одоравају штосе тиче општинскога јел у противном биће кажњен

Заповест за 8/IV

- 1.) Дајесе на знање добило се ширење опасне болести шарлаха совим-се Наређуј да Сваки домаћин дибисе болест јавила дужан је Одма да Пријави на Општину сваки случај тако да одма доктор прегледа и Метне таблу на кућу тако да нико несме долазити у кућу Други осим друштва те куће док траје болест те куће и ако умре ко у истој кући несме нико други присуствовати на сарану например ђаци и деца по паркама несме нико сиграти ни играти Кобисе уватијо биће пријављен начелнику и строго казнићесе

- 3., Лазар Бурјановић јавља да има једно јагње црно мушко које налази код њега коме фали некасе пријави код њега
- 4.) Председник јавља данико несме пустити своју ћушад пушћену фрај³²⁰ заколима да сиграју и трчу и дагазу људима по рани винограду и баштама само ждребад може бити фрај осим ждребади ништа друго косе буде увати биће кажњен са 50 дин.
- 5.) Предедник први и последњи пут све људе оне којису одорали од Општинскога земљишта и којису одорали и попустили своје плацеве на Општинско земљиште да Одма повуку своје [нечитко] на старо место дису били и тако којису одорали да оставе оно земљиште и то одма ко то не уради бићу приморан да Одма пријавим код господина начелника и биће кажњен тако дасе после не жали на Општину већ на самог себе
- 8.) Пролетни годишњи вашар у Долову одржаће се 10-апр. то је уторак

Заповест за 15 априла 1923 год –

- 1., Дајесе на знање који имаду каквих вредностни хартија из поштарски штедионица у бечу може учинити пријаву код које било поште и то најдуже до 31 маја ове године а за Пријаве предратне австријске ренте до 20 априла ове године
- 9., илије вујана кућа продајесе навек коби тео да купи може дасе јави код Стевана Ковачића и чуће цену
- 11 Пред. јавља Мајстори коби тео да реперише бунар и да справи капију нотароша и код Милоша да узиди зид може дасе јави код кнеза
- 14 Предс. Јавља добилисмо Наређење од више власти да сваки газда мора код своје куће са сокака довести уред и општина дужнаје преко сокаке калдрмисати
16. Дајесе на знање да пси мораду бити везани и [нечитко] собом мораду имати корпу и никакво псето несмесе водити у звања и кафане Ловци ко има псето за лов мора водити усебе и на место га пустити пастири чобански. Пси немораду имати корпе само мораду бити одговорни да нећеду никога дирати
- 18 ван јавља аласима кад ватају рибу да не газе и вуку прећу нањегову башту и опште ни на једну башту
- 20 Дајесе на знање од Сутра почињу школу сваки родитељ Дужан је своју децу редовно да шиље

³²⁰ Фрај, бесплатно.

Заповест за 22 априла 1923 год

- 1.) Ленка мајстор Лекина јавља да има 1 ланац да прода навек из слободне руке коби тео да купи може ићи тамо код ње и погађатисе
- 2.) Дајесе на знање даће се одржати панчевачки ђурђевски велики вашар 26 априла ове године сваки које рад ићи на вашар Може од уфторника вадити пасоше³²¹
- 3.) Председник јавља људима коби имо покварена кукуруза може да јависе код њега ако нема покварена може и лепа Требанам за бикове да купимо
- 4.) Дајесе на знање ови којису били навизиту и казаном је дасу привремено неспособни мораду сада кадајимсе јави Да иду ићи опет ко неби ишо биће проглашен за бегунца и штраfoваћесе
- 5.) Дајевамсе на знање после подне у 2 часа долази срески лекар којиће држати говор против пијанства молисе целокупан Народ да што у већем броју дође да чује, сви учитељи и попови и елегенција да чују говор да биду присутни

Заповест за 22 априла 1923 год

- 2.) Дајевамсе на знање дасе у брестовцу и плочици појавила ужасна болест црне богиње билоби добро кадабисе могли одржати да нико тамо неиде док траје таболест

Заповест за 6. маја 1923

- 1.) Дајесе на знање у другу т. ј. у идућу недељу после подне у 2 сата Да све жене које иму децу малу за бости богиње и то од године па на више свака тога дана да донесе која недонесе биће штраfoвана
- 3.) Председник јавља народу даћемо од сутра ако биде лепо почети оправљати друм од светога ивана до ћуприје сваки ко се биде редијо да гледа изићи тачно ко не изађе биће приморан кроз ђандаре и то на њин грошак
- 7.) Председник јавља дасе несме ниједна крава музара видети међ гуљу³²² у риту косе биде уватијо утераћесе у Салаш

³²¹ *Пасош*, доказ о здравственој исправности стоке.

³²² *Гуља*, стадо младих говеда.

Заповест за 13 Маја 1923 год.

- 3.) Ђура Ленц јавља кооће да круни кукуруз смотором он оће да круни по пет динара по метеру ко има вољу може дасе јави код њега
- 6.) Председник опомиње ове људе који нису изишли накулук Да гледаду да сутра изиђу без дасе реду ко неизиђе биће дотеран са ђандари
- 8.) Дајевамсе на знање сутра после подне долази шкопач да шкопи коње код иглера ко има може да доведе да шкопи

Заповест за 20 маја 1923 год.

- 1.) Надзорништво Друма и путева у панчеву јављ даће продавати Траву на друму и путу од панчева до Баваништа на јавној Дражби и то на лице места лицитацијаћесе одржати 25. маја 1923 год. од 61-67 и 329 км, од 2 сата по подне 1 Купацје дужан траву покосити и однети нај дуже 10 до 15 дана са друма поштому друмско особље не одговара за сено јали траву дужан је купац сам чувати 2 Купац несме сматрати да купује за целу годину даби тамо смео пасти стоку на друму кобисе уватијо биће оптужен власти
- 8.) Јозеф Канапес јавља овима људима који газу његову њиву у Купову да не газу ко се увати биће кажњен

Заповест за 27. маја 1923

- 8.) Андреја Нојман јавља коби тео да цигурира своју кућу и рану и т. д. може дасе јави код њега

Заповест за 3 Јуна 1923 год.

- 1.) Регрути привремено неспособни рођени 1899. 1900. 1901. и 1902. год. иду ове године на визитацију, кад буду ишли регрути од 1903. год. Они који су ове године били у кадру, и отпуштени, не треба да иду. Код кога се променило задружно и имовно стање од кад су уписани у регрутни списак, има то да докаже приликом прегледа регрутної комисији у Панчеву
- 2.) Г. Др. Јован Јовановић адвокат у панчеву јавља даје отворијо своју адвокат. радњу на јабучком путу број 8 идући од цркве православне од 2 торња Коме треба можесе обратити код њега

- 3.) Председник опомиње све оне којисе кане Недељом и Свецом код Сепске цркве после подне да шету несму никако прескакати зид и улазити у порту да врше своје нужде косе биде уватијо бићему Родитељи кажњени са 50 динара зато сваки родитељ је дужан своје дете опоменути да тонечини Тако исто и овде на плацу да нико несме јуритисе ни шетатисе потрави ни крјати дрвеће и гранчице косе увати биће исто тако кажњен шетати може се само по правој стази

Заповест за 10 Јуна 1923 год.

- 1.) Дајевамсе на знање добилисмо од црвенога крста које молу чланове ове општине дабисе што више приплатили и уписивали као прилагачи у помоћ црвеноме крсту и сваки коби тео дасе упише и уплати добиће свој лист даје у платијо и колико је платијо и послаћесе као прилагача црвенога крста таксе су 5 дин. 3. 2. 1 Динар сваки коби тео да уплати можесе пријавити код кнеза
- 2.) Председник јавља даје већ било доста да сваки дан видисе по 7 и 10 крава на пјаци да пасу сатим строго забрањујем да од данас несме се ништа од стоке и живад видети на пијац акосе нађе биће дотерано у Салаш и казнићесе
- 5.) Дајевамсе на знање од сутра слободноје од сутра свакоме да сече рогоз у наделу
- 8.) Фрања Лексовић јавља даје нашо 1 левчу³²³ које изгубијо може ићи код њега
- 10.) Паја Догин јавља да има казан за пециво ракије коби тео да пече може дасе јави код њега платаје 25 динара од казана
- 11.) Дајевамсе на знање да намје дошло наређење да сваки газда гледа да у плати полу годишњу порезу за 1923 и то нај Дуже за 8 дана данам неби дошао ревизор на трошак јербо у ертеленти већ ради

Заповест за 17/VI

- 5 Дајевамсе Назнање После Подне Продаваћемо уриту Траву Којусмо оставили за сенокос Јели општина неможе Косити неможесе наплатити Поштоје слаба

³²³ Левча, дрво на колима, крива полука са ослонцем на спољној страни колског точка.

Заповест за 24/VI

- 2 у борчисе налази Једна битанга³²⁴ Кобила Мрка и мало звездаста реп подрезан. Десно уво ровашено Ко ме фали може ићи уборчи Јели за 15 дана ћесе продавати
- 3.) Дајевам се на знање господин благајник Јавља Даје добијо Списак Од аграрне земље за уплату Сваки агарац има дадође код касира да уплати своју земљу
- 4.) Председник Јавља Свима мајсторима Ко има вољу Навелику ћуприју Камен даповади и да испуни оне рупе и да фластерује³²⁵ Коима вољу може После заповести ићи Код Кнеза налицитацију
- 9 Паја Бујановић Даје назнање Ко има вољу да врши Јечам данас или сутра може дасе Јави у уфторник даврши

Заповест за 1. Јула 923

- 1.) Реј из Омолице јавља да од Сутра почињему Сувача да Меље Сваки газда који имаду вољи може ићи тамо код њега у млин
- 2.) Дајевамсе на знање да Блаж Калић почиње свој берберски рад Сваки онај коби имо вољу дасе код њега брије можесе пријавити њему онће ићи код куће муштеријама
- 3.) Председник јавља даћемо 5. Јула продавати 1 краву којасе налази у битанги у нашој општини на јавној дражби и тоје сад у четвртак пре подне у 10 часова Сваки који има вољу може Доћи на лицитацију код општинске куће
- 5.) Предсеник први и последњи пут опомиње све чланове ове општине да сваки газда који добије цедуљу и позове се по било то од којег опш. поглавара дужанје одма на 1. позив дасе пријави Косе не од зове на 1. цедуљу друга му се неће слати већсе послати комесар самомком по њега и морага наћи ма бијо и на њиву а тоје зато што људи неће да долазе тачно него чекају дасе зову и 5 и 6 пути ..... а то је по наређењу Сре. Начелника
- 9.) Дајевамсе на знање има једна гуска коме фали нека се јави код Председника даје добије

Заповест за 8. Јула 923

- 2.) Ради вршидбе писменом пријавом јави ко хоће да врши ватренком, колко ланаца под кућним бројем моли за дозволу.

³²⁴ *Битанга*, коњ који се пронађе у селу или атару а не зна се ко му је власник.

³²⁵ *Фластеровање*, попличавање циглом.

Од 1-5 јутра	плаћа се одмах у касу	2 дин.
Од 6-10	- П -	-П- 5 дин
11-20	- П -	-П- 15 дин
21-40	- П -	-П- 30 дин
41-60	- П -	-П- 50 дин
61-100	- П -	-П- 100 дин

Двориште мора бити згодно и доста велико и зграде безопасне ради пожара.

Воде, буре и. тд. Све мора бити у приправности и у реду, да би се могла дозвола издати од стране кнеза и 1. заклетника, који ће изаћи на лице места и прегледати.

Ком није право, може извести среског начелника о своме трошку.

Без уплате и дозволе несме нико вршити и биће строго кажњен.

- 6.) Дајемсе на знање сваки газда да гледа да око свога плаца и свога земљишта почисти коров и траву ко то не уради ићиће срески економ да прегледа и ди нађе нереди да није почишћено тајће бити штрафован са 200 динара
- 8.) Дајемсе на знање у вароши Смедереву одржаћесе велики вашар 7. 8. 9. Јула ко има вољу може ићи са свако врсном марвом са уредним пашошем у вароши Смедереву постоји жељезинска и пароброцка телефонска и телеграфска станица тосе јавља трговцима и про изводачком свету ради знања од суда општине града Смедерева бр. 6788 14. Јуна 1923 год.
- 9.) Ови људи што имаду да печу ракију од дудиња нека причекаду који дан док се код министарства неуреди за 2 до 3 дана
- 10.) Председник Католичке цркве јавља даће после заповести Продавати у порти кајсије сваки коби тео да купи може ићи тамо на лице места

Заповест за 15 Јула 1923 год

- 3.) Председник јавља да свиње ове којесе код куће налазе несму се пуштати саме да иду пошору без даји когод чува јербо неки пусту шором па ватаду живад и после долазе да туже Чијесе свиње нађу биће дотеране у салаш
- 5.) Дамњан Бабић јавља даје изгубијо 1 грабуље акоје ко нашо да биде тако добар да му преда

Заповест за 22. Јула 1923

- 2.) Комесар са канала јавља да нико несме пушћати марву овце ни свиње на каналу и у канал ни копати какав бунар у канал косе увати биће кажњен нај мање 100 Динара глобом
- 3.) Предедник јавља људима да добро пазу на својекраве пошто се појавила заразна болест код крава и бикова десе то деси дужан је Газда одма да пријави код њега Тако да одмесе јави тирацу³²⁶ и да са помоћу се болест спречи
- 4.) Председник опомиње све грађане ове општине да сваки брине да исплати свој порез Ново и Старо пошто је то већ одавно одвиши власти Наређено и одговорилосе да људи су у оскудном стању због неродице и одговорилосу само да овршу и одмаће платити своје
- 7.) Дајевам се на знање даћемо после заповести продавати 2 стара сица³²⁷ и 1 стари диван³²⁸ на јавној дражби ко има вољу да купи може после заповести доћи да лицитира
- 9.) Дајевам се на знање даћесе 26 Јула одржати војна регрутација у Омољичкој општини свиови којису заинтересовани као регрути имаду тога дана бити на визитацију а тоје сад у четвртак ови који имаду брата у војски да понесу са собом натписмено уверење и ови који мисле дасу неспособни мораду водити своје родитеље да Докажу комисији штаје у ствари који тога дана не изађу биће спроведени кроз цандаре

Заповест за 22. Јула 1923

- 3.) Председник јавља људима коби тео да да за бикове у општину сламу за ђубре може дасе јави код њега
- 6.) Јоца Пленк јавља дамује бојтар³²⁹ изгубијо 1 бич у риту који вреди 70 динара па моли кобига нашо дамуга да
- 7.) Комесар јавља свима чобанима када тераду овце да нетераду измеђ кукуруза увратинама³³⁰ већ штрњиком
- 8.) Андреј Нађ вунар из црепаје јавља да сваке недеље од 8 сати до 10 прима вуну да уреди 3 дин. по кили Сваки ко има вољу може донети код пиглерова бирта

³²⁶ *Тирац*, ветеринар.

³²⁷ *Сич*, седиште на колима.

³²⁸ *Диван*, врста клупе за седење.

³²⁹ *Бојтар*, помоћник чувара оваца.

³³⁰ *Вратина*, попречна бразда на крају њиве.

Заповест за 5 авг. 923

- 1.) Дајевамсе на знање дасмо добили од Г. Начелника извештај за пољопривреду каконам воља чинити због велике суше као штонамје познато за ову економску годину пролетња ситна рана и кукуруз многосу пострадали због велике суше совим нам наређује пољопривреда да сваки газда гледа чим скине ситну рану одмаплитко изугари своју њиву те тако бисе могло само спречити и што више влаге у њиви задржати и стим бољимсе плоду за идућу годину надати
- 8.) Председник јавља да сваки онај који има вољу да уплати залов да лову дивљач зецове лисице да гледи да до 15 авгус. уплати после се не прима
- 9.) Средска Санитецка управа јавља да у београду има на 10 месеци школа за учење бабица женске од 18. до 30 година која има вољу можесе пријавити до 15 августа код ње

Заповест 12/VIII 923

- 3.) Дајесе на знање дасваки газда има да прегледа своје краве и марву да нису болесни и ако осети даје болесно дужан је одма да пријави председнику општине и ко непријави долази од недеље тирац да сву марву визитира³³¹ и дисе нађе болест а није пријављено строгоћесе казнити
- 4.) Дајесе на знање сваки онај ко донесе вина из панчева јели одкуд то било дужанје да пријави код касира ко не пријави и пронађесе биће кажњен и пријављен финацији
- 7.) Дајесе на знање сви ови људи који имаду земљу од аграрне Репорме да гледају најдуже за 3. дана дасе упишу код Перовође аграрне реформе а ови који иду на рад на страну може ома после заповестисе уписати да не Дангубу³³² у радан дан
- 9.) Иван Тарита рус јавља даје изгубијо свој буђелар³³³ са пасошом и новцом коби нашо да биде тако добар даму да онћега наградити
- 11.) Паја Блаженић јавља да продаје једну шупу сцрепом од 4 фата коби тео да купи може дасе јави код њега
- 15.) Председник јавља да сваки газда гледа да пред својом кућом њивом почисти прцубурјан³³⁴ и коров ко не почисти општинаће најмити на њин трошак

³³¹ *Визита*, најављена посета.

³³² *Дангуба*, непотребно губљење времена.

³³³ *Буђелар*, новчаник.

³³⁴ *Бурјан*, висока трава, штаваљ.

Заповест 19. авг. 1923

- 3.) Дајесе на знање којесе наређује по Новоме закону да кулук дужанје сваки газда да изврши 14 дана кулука аколи има и ову годину само 7 дана и то давуче камен испод гроцке од брестовца до омољице за сутра биће наређено 60 кола и сваки да гледа да тачно изиђе и ко неби тев да вуче има да плати на дан 50 динара и то ома мора да плати још данас
- 7.) Дајесе на знање да од данас Несмесе нико видети више на форланту³³⁵ да вуче дрва косе увати биће кажњен и узећемусе дрва

Заповест за 26. авг 1923

- 1.) Дајевамсе на знање даћесе дебељачки велики јесенски вашар одржати 7. 8. и 9. Септембра 1923 г. 7 само рогата марва овце и свиње 8 и 9 коњи Ко оће на вашар мора имати снабдевен пасош на свако марвинче ко нема нећесе пустити на вашару
- 5.) Дајесе на знање којош није бијо дасе упише код перовође од аграрне реформе ови што имаду земљу да дођу дасе упишу и нико несме дати своју земљу наполе³³⁶ у Хертеленти
- 9.) Стеван Ковачић јавља да продаје тулузину на струку и сламу кобито да купи може дасе јави код њега

Заповест за 2 Септемб.

- 6.) Ленка Илић рођена боговић из Опова јавља да продаје 1 ланац и 200 квадратни фати у ливаде навек коби тео да купи може доћи на лицитацију после подне у 2 сата код Општинске куће
- 11.) Дајесе на знање сви ови људи којису уплатили свој порез до 1923–год има да дођу поново да уплату ову повишицу која је дошла
- 13.) Г. Директор јавља даће упис школске деце обавити 3. 4. и 5. Септембера т. ј. понедељак уто. и среду сваки родитељ да гледа зато време своју децу да упише у четвртак почињу редовна предавања, позив. Родитеље да своју децу уредно шаљу у школу јелће бити кажњени
- 14.) Дајесе на знање коби хтео да буде школски послужитељ може данас после подне дасе пријави код учитеља Жебељан

³³⁵ *Форлант*, земљиште између насипа и реке.

³³⁶ *Наполе*, систем обрађивања земље у коме закупац не плаћа закупнину у новцу већ обично половином рода.

- 17.) Дајесе на знање сви ови људи који иду да вуку камен да ни један не оде пре кући док се не пријави своје ешкуту³³⁷ који биде тамо ко оде ине пријависе њему неће мусе тај дан водити

Заповест за 9 Септемб.

- 1.) Адам Јоханек јавља да има 1 шиваћу машину за женско да прода коме треба може дасе јави код њега
- 3.) Дајесе на знање да сваки газда који имаду виноград за брање дужанје до 14 Септембра код г. Хога да пријави колко мисли задржати за себе и колко мисли да прода ко не пријави казнићесе
- 11.) Председник јавља да ћемо после подне продавати трску у веровцу и пруће у Врбице у 2 сата ко оће да купи може ићи на лице места
- 15.) Председник католичке цркве јавља даће после подне у 4 сата продавати црквену земљу зажито и уједно мајстори маори³³⁸ да се јаве код њега којису тели да репарирају Попин стан и сваки католик да гледа да приправи жита за попу од сутраћесе почети купити
- 16.) Сви аграрни интересенти који су добили земљу морају земљу сву обработити и засејати. Под закуп агр. Земља несме дати

Заповест за 16. септембар

- 7.) Председник јавља свима људима који нису у платили свој порез од 1920 921 922 и ови којису штрафовани од фина. управе за ракију да гледају за 8 дана да уплате Ко не уплати Долазинам државни егзекутор да то спроведе На дотичне дужнике трошак платамује 200 Дин дневно
- 9.) Мата Мајетић јавља даје нашо 1 цртало које изгубијо некасе јави код њега и јавља да продаје своју кућу навек из Слободне руке коби тео да купи можесе јавити код њега

Заповест за 23 Септ. 923

- 6.) Председник спомиње све људе да никосе не усућује да сеје ситну рану слеве стране друма и ако би ко посејо може мусе слободно потрти јербо нико неће одговарати и у једно продаваћемо слатину са десне стране друма које спаду за жито у идућу недељу после подне у канцеларији

³³⁷ Ешкут, одборник у општини.

³³⁸ Маор, зидар.

- 7.) Г. Јован Жебелџан управитељ Школе јавља да се Школска деца распуштају на 7. дана за бербу кукуруза
- 11 Јоца Симоновић из панчева јавља коби тео да уреже имена на крсту у гробљу може дасе јави код њега и ко има да штогод злата може дасе јави код њега

Заповест за 30 Септ 1923 год –

- 1.) Дајевамсе на знање да за идућу жетву газдинско удружење торонталске жупаније у великом бечкерек у има на расположење тако звано жито којеје са 20 проц. Скупље него обично на Новосатској житној берзи зовесе нмартонова пшеница од 6. редова даје род са јаком сламом и рано узрева и дајемного бољи род сад 1923 год. 15-21 мет. по јутру Сваки кооће ову пшеницу да набави мора што раније пријавити Газдинском удружењу тор. жупанији у велик. Бечкерек у
- 2.) Дајесе на знање да се појавила велика болест код марве туберкулоза натосе мора добро пазити и морасе јавити ветренеру од турбеколозе и сва марва прегледати а у опште млеко јербо може нај пре грло да добије туберкулозу а тоје зато штосе младе јунице пушћу код бика пре 2 године и нечисте код крава На ато морасе строго пазити јербо можемо радоостати без крава
- 4.) Дајевамсе на знање каквесу таксе лекару за преглед болесника код лекара кући 20 Дин, кад иде код болесника 30 Дин кад ко оће дага прегледа далје здрав или болестан 50 Дин, кад ко види цајгнес 50=100 Дин, за преглед мртваца 30 Дин, за вађење зуба 30 Дин,
- 8 Дајевамсе на знање даје марви слободно ићи у поље и ливаде Дигод може дасе превуку да пасу само да пазу на детелину Ди има да не пушћаду и никакву штету да неправе косе увати биће строго кажњен
- 12.) Дајевамсе на знање да од Сутрасу пасоши скупљи са 1. дин јелије Дошло тако наређење и тај динар иде на подизање просвете

Заповест за 7 октобра 1923 год =

- 2.) Дајевамсе на знање трговцима и мајсторима 16. овога месеца биће решавање опорезу сваки може ићи код финан. Управе дасе брани и жали ако има шта
- 3.) Јордан Илић јавља да оће да купује млеко плаћа по литри 2 ½ Дин. Свако ко оће да носи може носити у кући марка паљика дије била стара млекара ома од сутра прима
- 13.) фрања фајфер јавља да продаје 2 лан. На год Јохан фајфера штоје у америку после заповести код мене у канцеларију

- 15.) Дајесе на знање даћемо у 2 Недељу продавати земљу попиле Павловића
17. Жива Којић јавља даму не газе њиву на омољички пут косе увати биће кажњен у једно продаје 1 ланац за жито

Заповест за 15 октобра 1923

- 5.) Дајевамсе на знање да сваки газда гледа да уплати за своје псето за 1923 годину ко не уплати биће кажњен од г. Начелника
- 11.) Дајесена знање добилисмо наређење од г. Начелника да није слободно возитисе колима по форланду³³⁹ и по насипима ни носити фашине³⁴⁰ којесу постављене за одбрану воде и тоће Општински заклетници надзоравати и косе увати биће пријављен начелнику
- 14.) Председник јавља дасе ниједан чобанин не усуђује копати бунаре по јарку на баванишком друму косе увати биће кажњен

Заповест за 21 окт. 1923

- 1.) Г. Парох Срп. Прав. Цркве јавља да продаје земљу у аренду за жито и за кукуруз коме треба може дасе јави код њега
- 4.) Винка Жагер јавља да продаје покретне ствари на лицитацију после-подне у 2 сата и кућу у кирију ко има вољу да купи може ићи после подне да лицитра и уједно коби видо и пријави полициској властима или можега уватити филипа Хота добиће награду 2000 Динара
- 5.) Дајевамсе на знање сваки ко има војничку пушку да пријави за три дана ко не пријави и нађесе биће кажњен
- 6.) Дајесе на знање ко има бицикли и оће да биде ординанц³⁴¹ код војске може дасе пријави код г. Бележника за 3 Дана
- 7.) Песник Војслав илић млађи³⁴² издаоје своје песме песмесу вро дивне ко оће да купи може дасе јави код г. бележниак
- 11.) Дајесе на знање коби тео да да своје дете код војне музике у панчево може да пријави до 25 октобра ове године

³³⁹ *Форланд*, земљиште између насипа и реке.

³⁴⁰ *Фашина*, сноп, свежањ грања, обично за ложење, али и за учвршћивање насипа, обале, бедема

³⁴¹ *Ордонанц*, војник нижег чина који је додељен официру или штабу ради преношења службених наредби или поште, курир.

³⁴² Војислав Илић Млађи (1877–1944), популаран песник између два рата.

Заповест за 21 окт. 1923

- 3.) Председник јавља даћемо сутра у 8 сати пре подне одржати лици-тацију у погледу оправке 2 ћуприје 1. код школе 1. код булкића куће Сваки мајстор може доћи да лициитра
- 7.) Председник опомиње све чланове ове општ. да сваки којигод биде ређен на кулук да редовно изиђе ко од данас не изиђе биће истеран и са џандар мариом и онда нека од говори зашто није тео ићи
- 9.) Председник јавља члановима ове општ. даје јучерашњим даном одр-жан седница у погледу 2 предлога први предлог удове гос. Нотароше-вице за 3. месечну плату 2 предлог којесу добровољци тражили земљу од општине са овимсу обадва предлога одбијена

Заповест за 4. Нов. 1923

- 2.) дајевамсе на знање да сваки газда онај чијаје крвава била заражена пре-гледа далије чиста и акоје чиста има своју шталу обелити у ред увести и после тога јавити једно и друго код своје општине
- 4.) Дајевамсе на знање да сваки газда гледа да редовно јавља својој општини приплод стоке дабисе тачно уводило у главну књигу ко редовно нејави биће кажњен

Заповест за 11. Новембра 1923 год =

Бр. 2961/923 Дрвена ћуприја на Тамишу у Томашевцу је покварена не-може се преко не пролазити

Бр. 2959/923 Може се добити слика Његовог Величанства Краља Александра. Слика је врло лепа. Цена је 300 динара.

Бр. 2962/923 Добровољци који још нису добили ратну споменицу нека се јаве код г. бележника

Заповест за 18. новемб. 1923.

- 1.) Дајевамсе на знање да сви послодавци мајстори и ови који имаду вр-шаће машине икакве индустрије дужанје сваки да дође код мене да своје раденике и шегрте осигурају поштоје Мене Окружни уред опу-номоћио у вршцу Даомије дужност ове ствари у реду водити
- 2.) Дајевамсе на знање да кафеџија код пеликан ајавља да од понеделника прима сваке врсте гостију има шупе штале за коње

- 3.) Јоса Квргић јавља да су његова деца изгубила 1 ланац са тулајком³⁴³ од гвозденога плуга које нашо даму јави

Заповест за 25. Нов. 1923.

- 3.) Жоји Ленц столар јавља даје отворијо своју радњу у кући код рома ко има вољу може ићи код њега штаму треба да наручи
- 5.) Дајесе на знање јављасе из сечња има Нераст за приплод коби тео да купи може ићи Тамо
- 7.) Председник јавља да у врбице несмесе ништа видети од марве косе увати биће дотеран у салаш и уједно јавља народу даћемо од сутра редити кулчаре за чишћење јаркова по селу сваки ко буде ређен да изиђе ко не изиђе најмиће опш. на његов трошак

Заповест за 2 Децембра 1923 год

- 1.) У општини борчи налазисе једна црна белушаста крмача од 2 год у битанги коби мого дапосведочи даје његова може ићи до 17 децембе-ра Јелићесе после тога продати на лицитацију
- 2.) У опш. долову налазисе једно мушко теле од 1923 год жуто бледо на главу лисасто обе пре. ноге путкасте акосе газда не јави до 1. децем-бра ондаће истог дана у 9. сати пре подне на јавној дражби продати

Заповест за 9 Децемб. 1923 год

- 2.) Даје се на знање, ко хоће да се претплати на књигу „Велика Србија“. Књига кошта 30 Динара. Ко има вољу тај може да дође код Господина подбележника да се претплати до 20 децембера има времена
- 3.) Регистар тециварина³⁴⁴ III разреда је овден у општини изложен на увид на 8 дана Сваки може доћи да види
- 5.) Ко је добио плац за зидање куће мораће у року од године дана кућу сазидати, иначе губи плац.
- Трага се за више сумњивим лицима. Ко дакле има непознате, или при-ма таке у своју кућу дужан је те одма код општине пријавити, јер ће иначе бити пријављен.

³⁴³ Тулајка, краћа метална цев којом се спаја ашов или лопата за држаље, или комад метала облика ваљка који је био срце дрвеног точка тј. окретао се око осовине.

³⁴⁴ Тециварина, порез на доходак.

Заповест за 16 Децемб. 1923

- 1.) Даје Вамсе на знање сваки онај који продава жигиц смашине³⁴⁵ странаго производства да гледа да до 31 Децембра разпрода Јер од 1. Јануара свак продавац којисе увати да страни Производ продава биће кажњен
- 3.) Дајевамсе на знање даје ковачичка цандармерија је запленила једну Риђу кобилу од 12 год. стару акобисе сопственик мого наћи може са исправним пасошем тамо ићи 18. Децембера пре подне у 11 сати јелићесе иста кобила тога дана у 11 часова продати на јавној дражби пре подне

Заповест за 23 децемб. 1923

- 2.) Дајевамсе на знање даћесе данас после подне у два сата овде у шпилшул³⁴⁶у одржати дечија забава сваки ко има вољу може ићи да види штасу и како су има деца научила забава ћесе одржати 1. декламоваћесе³⁴⁷ 2. игранка 3. певање и шала улазна цена 8 динара стајање 3 динара новац ће ићи на Божићне поклоне за децу
- 5.) Председник јавља народу сваки онај коби тео да биде комесар и да тера форшпан дањи боктер волари кравари и гуљари Сваки може дасе у уфторник и у среду у пише код г. Председника и у четвртак ћесе одржати лицитација преко форшпана и комесар и волар кравари гуљари и дањи боктари ћесе бирати
- 6.) Председник јавља народу даћемо 27 о. м. у четвртак продавати Бика Најавној дражби сваки коби тео дакупи може тога дана доћи

Заповест за 30 децембера.

3. Дајесе на знање за форшпанцију је узет Пера Стојадинов за плату 439 Динара
4. Кравари остају стари плату имаду плату 10 к. г. жита 1 лебац фрталъ киле сланине 3 динара

³⁴⁵ *Машине*, у речнику бачких Буњеваца реч машина са акцентом на првом слогу имала је значење шибица.

³⁴⁶ *Шпилшул* (нем. Spielschule, дијал. Spielschul), дечији вртић, дечије забавиште.

³⁴⁷ *Декламовати*, рецитовати.

Заповест за 6 јануара

- 1.) Дајесе на знање сви послодавци трговци и све занатлије дужнису свој годишњи промет од 1923 године чији годишњи промет није бијо већи од 360.000 динара Сви паушални [нечитко] пореза на пословни промет рок за подношење порески обављени промета устављујесе 15 јануар 1924 год ко до означеног рока не пријави биће кажњен од 500 до 5000 динара пријавесе могу добити у Окружној финансијској управи

Заповест за 13 Јануара 1924 год

- 1.) Дајевамсе на знање сваки онај који још није уплатијо своју порезу и општинске трошкове да гледа да за 8 дана плати у уједно иза Псетарину да сваки који биде ређен да дође да плати Ко не уплати долази државни егзекутор које ће одма фендовати и Носити поштоје он већ бијо и поче радити и људисусе жалили како то еспрес дај новаца затоје и мано акад већ има скоро 3 недеље па Још није неки платијо после кад дође нама одговара
- 2.) Младићи рођени 1904. год и то они чија презимена почињу са [нечитко] (словима) А. Б. В. Г. Д. Е. Ж, З. И. Ј. К. Л. М. Н. О. П. да се пријаве 15 ог јануара пре подне у општ. кући, а сви други после подне Новчаница од 10 динара стара престаје важити сваки ко је још има нека је до 1. фебруара измени.

Заповест за 20 јануара 1924

Председништво је примило на увид општинске рачуне, који су истакнути на увид за 15 дана, сваки их може видети и примедбе поднети Одобрило поновно издавање општинског форшпана, чување села и изгласало 500 динара за подизање Студентског Дома у Београду – а одбило је молбу општ. послужитеља који су тражили повишицу.

Ко зна да није уведен у бирачки списак за избор народне посланике, ко се доселио прошле године у Старчево, нека се сутра пријави код општине да и он буде уведен у бирачки списак.

Председник јавља даћемо после заповести продавати шапурине³⁴⁸ у биковску шталу и то на корпу пошто буде погођено

Председник радикалне странке јавља да сваки онај који има чланску карту да у четвртак у 4 сата после подне донесе код гице у крчму да-мусе иста карта потврди

³⁴⁸ Шапурина, део кукуруза, главни огрев у Банату.

Председник опомиње све ове којису вршили намашину и нису у платили своту којаје одређена да сваки дође да у плати
Комисија која је изабрата за фрцерунк јавља да сваки ко донесе вина има да пријави код касира косе не пријави и Нађемусе пиће кажњен

Заповест 28. Јан 924

Дајевамсе на знање даје Јоца пољак узет за чувара у Манастирском риту које подпада уаграрну платамује по ланцу 15 Динара

Заповест 3. фебруара 924.

Даје се на знање свима трговцима и занатлијама да ће се одржати избор редовних чланова Банатско Трговачко Индустијске и занатлијске коморе 2 марта 1924 год.

Дајесе на знање свима мајсторима послодавцима од окружног уреда за осигурање радника да сваки своје помоћник дужанје у року од 8 сдана пријавити и од јавити и ако има какву жалбу послати имасе јавити код мене. Конепријави казнићесе сваки онај дисе пронађе

Заповест за 10 фебруара

[венчаће се] Марвин Рукавина из Опова и Катарина Гргић из Старчева Председник опомиње у опште сва оне који иду сколи било у поље или у рит или у детелине дасе нико не усуђива терати кола осим пута косе увати биће кажњен 50 Динара

Лица која шире лажне вести о подели земље аграрне реформе јербо ће бити кажњени.

Бр. 247/924 Панчевачко ковинска водна задруга одржаће у Панчеву у варошкој дворани 16. ог фебруара у 10 сати редовну скупштину. Свака 100 јутара имају право гласа. Мањи се поседници могу сложити и за свака 100 јутара изабрати на скупштини изасланика

Бр. 3325/923 Општина ће бити дужна да попише неколико најбољих хајгира, кобила, крава, бикова, нераста, крмача, овна и оваца. Ко има тако што нека на пролеће, кад буде визитација марве, изведе то своје најлепше марвинче, а које се буде нашло за способно, сопственик ће добити добру цену за то, јер ће се јавити у друга села –

Заповест за 17. фебруара 1924 год.

У Брестовцу код Јозефа Цвирнера се налази једно мушко, шарено ловачко псето позива се сопственик да га до 25 ог о. м. Однесе иначе ће се продати на јавној дражби.

Председник опомиње народ да несме више нико несмесе видети у Надо да вата рибу, кобисе уватио биће строго кажњен. Комесарова је задаћа да ову ствар надзирава

Имамо мало сена код бикова да продамо после заповести

Заповест за 24. фебруар 1924. год =

- 1.) Даје се на знање ко хоће бубе да храни може ићи у Панчеву у старој свилари на доловачком путу тамо ће добити. Ове ће године почетна цена чаурама бити 50 динара.
- 2.) Још једномсе опомињу сви ови који нису у платили своју Порезу за општинске трошкове за хиљаду 923 год да гледају Да још ове недеље уплате јел нам долази Државни егзекутор и ко није у платио биће фендован и одмаћемусе рекверисати Така ствар која биде увредности исте своте којује дужан
- 3.) Председник јавља свима даћесе 28 о. м. тојест у четвртак Продавати риболов у наделу на год. дана и то у 10 часова пре. под. Код општинске куће у кнежевој кацеларији на јавној дражби сваки онај коби тео да лицитира може тога дана доћи
- 4.) Председник јавља још једном целом народу да у будуће свакоје дужан кад прими цедуљу или какав позив дужанје одмаса одазвати Дамусе одма може у ручити или да докаже оно штосе од њега тражи од данас кото не учини биће дотеран и казнићесе
- 7.) Пољопривредна школа у Вршцу се отвара 1ога марта тек. год. у школу се примају 25 питомаца, школско време траје 2 ½ год.
10. – Бр. 388/924 Сви они који још нису положили заклетву на верност као војници за ову државу, дужни су се у року од 3 дана код општине пријавити се, да положе заклетву накнадно –
11. Бр. 350/924 Дајесе на знање сваки ко има да изда кућу по кирију има дасе јави код господина под бележника

Заповест за 2. Марта 1924 год =

- 1) Даје се на знање да у Панчеву животне намирнице несме се продавати по улицама. Ко се ухвати да по улицама продаје биће најстрожије кажњен.

- 2) Велика Кикинда потребује 4 приплодна бика ко има на продају таквих може се јавити код ове општине
- 3) Даје се на знање да ће се 1 марта продавати на јавној лицитацији 167 цакова у Великом Бечкереку
- 4) Још једномсе опомињу Сви они који имаду да издаду куће под кирију да гледаду још до 10 марта да пријаву коне пријави биће послат код финанц дирекције у панчеву
- 5) Дајесе на знање Сваки онај којиби тео да вата рибу у надо Може доћи дасе у пише код председника платаје по пређи и бубњи и кошару по старој лањској цени и то риболов ћесе издати за годину дана од нове год до нове год за 1924 год

Заповест за 9 марта

Наредба о уписивању гајача св. бубе

Свако који жели да гаји свилених буба у току 1924 год има се у што краћем року, а најдање до 10 марта 1924 год. уписати код излежитеља Антона Ленца број 5^а.

Належене гусенице може добити само онај који буде се пријавио у одређеном року код належитеља а онај који се небуде пријавио неће моћи добити како семе тако и излежене бубе: Цена галетама је 50 динара.

Стога је законом забрањено да се дудови дрвећа вадити, сећи или кварити. У противном случају биће најстрожије кажњен по закону.

Државни Надзорник Свиларства
7. Марта 1924 год.

У Старчеву

- 4) Код панчевачке полиције упражњено је 12 места за градске редаре ко хоће да се прими тај нека дође код општ. писара да чује услове. Даје се на знање Сваки онај коби тео да вата рибу у Надо дужанје Доћи прво да у плати и кад уплати може одма у ватити само Пређа несме бити дужа од 10 фати надосе издаје за годину дана од Нове године 1924 до 1925

Заповест за 16 Марта 1924 год.

- 2.) Дајесе на знање пошто има заразне болести међу марвом и којаје ове Године грдне штете нанела сатим опомињее општине да исто грађанство Пре истеривања на пашу сваки коима марву да пре истеривања паше упише своје марвинче дамусе [нечитко] и спречи болест

- 4.) Дајевамсе на знање даћемо продавати на јавној дражби 1 кола и 1 таљиге које је заплењено од Милана Јордана и Ђуре Гргића у име пореза и то у четвртак пре подне у 10 сати Кома треба може доћи слободно да купи
- 9.) Председник јавља да после 9 сати несме ник тумарати по шору особито младеж свирке несму бити комесар има да надзорава кога нађе после 9 сати имага претрести и нађе оружје нож белтну у шаки имаму одузет и акосе противи можега допасти и затвор

Заповест за 23 Марта 1924 год

- 3 Председник јавља дасе нико не усуђује да попушта и узрупира општин земљиште
- 4 Којош није у платијо поповину да гледа да уплати

Заповест за 30 марта

- 6 Комесар јавља дасе нико несме видети да чупа мишавкињу подетелине и у баште ко се увати биће кажњен
- 8 Дајевамсе на знање Васа Миленковић је узет завољара плата му је 10. ки. жита 1 лебац фрт. ки. слан. 1 динар новаца

Заповест за 6 априла 1924 год

Бр. 1795/924 Дајесе на знање наређење од под жупана преко ср. начелника. Даћесе одржати у Сре. канцеларији у Ковину на дан 10 априла 1924 између 10 и 12 часова лицитација за оправку зграде сре. начелника у Ковину предрачу. свота износи 8620 Динара предузимачи Могу се у верити сваког дана пре и после под. У Сре. Канцеларији у Ковину

- 1.) Председник јавља акоби коимо какве ствари од ватрогасног друштва Дадонесе јелисе мора потражити и дисе биде нашло казнићесе и уједно после заповести продаваћемо 1 котрљ жице

Заповест за 13 април

- 2) Обвезнице предратног не газиранога дуга бивше Аустро-угарске Монархије који нису предали Дирекцији држ. Дугова да ово уреде, одмах послати директно Дирекцији Дугова у Београду.

Заповест за 20 априла

- 2 Даје се на знање да ће шумска управа 23 априла тек. год. на лицу места у државној Војловичкој шуми код Бајмочке стрељане (продавати) јасенових храстових и брестових балвана
4. Дајевамсе на знање да сви ови људи који нису уплатили порезу као остатак за 1923 год дагледе да уплате и они који имаду да уплате на асну³⁴⁹ тосу мајстори трговци и андлери и који имају вршалице и то за 920 921 и 922 год
6. Председник изјављује сви ови људи којису заинтересовани за овај суд којисмо имали са Ивановом у погледу форланда Да после заповести Дођу код кнеза

Заповест за 27 Априла

1. даје се на знање да сви керови у општини дањом и ноћу преко 3 месеца стално везано држе тако да се неможе ослободити. Зато заштосе појавило беснило псију
- 5) Председник изјављује да од сутраје слободно прасадији и јагањцима да пасу испод села до бразде
- 7) Дајевамсе на знање да сваки онај газда који није уплатијо свој порез и општинске трошкове од 1924 год да гледају да уплате ко не уплати Тимћесе овршним путем обратити

Заповест за 4 Маја 1924 год

- 3) Председник изјављује народу даћемо у четвртак пустити марву ако буде лепо
- 4) Дајевамсе на знање ко има коње добре за продају и то да су Стари 4–7. година и дасу високи 163-170 цм може данас После подне у 3 сата довести код гос. Бихлера туће трговац чекати
- 12) Председник јавља да ништасе несме видети на пијаце од марве ни живине а ни децасе несму видети да газу траву Којасе деца увату на траву бићедујим родитељи кажњени
- 13 Дајесе на знање да сви ови који терад свиње до бразде Да увуку живе прасадији старијој да не рију

³⁴⁹ Асна, корист било које врсте.

Заповест за 11 маја

Антал бендер јавља да продаје кућу Кларе јере која је отишла у америку на годину дана у кирију коме треба нека се јави код њега
Јосиф Билак јавља да продаје један ланац у III флуру 1 Дуж Навек
коби тео дакупи може дасе јави код њега III насипској стражари 11 маја продавати на јавној дражби 27 гомила багренови и растови грања и то данас после подне у 3 сата грањесе може употребити и за коље у винограду коме треба може ићи да лицитира

Заповест за 18 Маја 1924 год

- 2.) Дајесе на знање опомињесе цело грађанство дасе нико несме противити за оне дудове који под падају испред свога плаца на сокаку за брање лишћа сваком је слободно брати лишће штосе тиче Друмова и на шору акосе ко противи биће кажњен са 200 Динара новчаном казном акоби когод од ови који беру лишће ломили грање и чупали са лића дудиње газда чији је тај дуд и опази дасе то ради има дапријави код председника
- 3.) Председник опомиње све ђачке родитеље да своју децу редовно шаљу у школу ако које дете би фалило од данас од школе казнићесе родитељ за 1. пут 50 динара наређење је од школског надзорника у једно сви којису доданас фалили од школе и позовесе родитељ са цедуљом дужан је сваки одазвати код кнеза и кото неби дошо поступићесе са истим егзекутивним путем на трошак дотичног родитеља
- 5) Даје се на знање да су 2 рибарска чамца ухваћена у Иваново на дунавској обали акоје коме нестао чамац може се јавити код Иваначке општине ради пријема јер ће у противном случају бити продати 31 маја тек год.
- 6.) Дајесе на знање сви који ране свилене бубе забрањујесе да беру лишће у шуми у врбице доксе трава покоси биће слободно лишће брати

Заповест за 25 Маја 1924 год

- 1.) Дајевамсе назнање данас после подне у 2 часа сва мала деца која су рођена до 1 марта 1924 год донесу овде код општ. куће на калемљење³⁵⁰ богиња Туће га докторовица чекати котоне учини казнићесе

³⁵⁰ Калемљење, вакцинација.

- 4.) Дајесе на знање ове жене које перу кошуље код своје куће да није слободно расипати цеђ у воду насокаку испод капије нити какво ђубре бацатина шору код когасе то нађе биће кажњен са 100 Динара
- 5.) Дајесе циганкама на знање да од данас није слободно по селу Да просе за време пољског рада јербо људи остављаду малу децу Да чуваду кућу и плашесе а можда што и фали Само може ићи Недељом после подне који просе
- 7.) Дајевамсе на знање да несме ни једно свињче или прасе видети појарку да зарушају на ове јаркове пошору којесмо чистили ради боде пошору и прасадија несме ићи пуста без да нико чува ако бисе случај трефијо даму ко прасе сколи згази нема шта да Тражи

Заповест за 1. Јуна 1924. год.

- 9.) Дајесе на знање ови људи којим пронашо краве за болесне сад у уфторник у седам сати да сваки доведе код биковске штале дасе прегледају а ако су здрави да пушћамо бикове из штале да се прегледају и ако су здраве да пушћамо бикове мед краве и сваки да донесе 2 ½ Динара

Заповест за 8 јуна

Сваки газда има пред својом кућом да чисти диклицу³⁵¹ и коприву, пред чију би се кућу нашло не очишћено тај ће бити строго кажњен.

- 3.) Даје се на знање да ће се обавити од 27 јуна до 7 јула у Сарајеву занатлијско индустријска изложба
- 4.) На територији града Вршца се појавила свињска куга забрањено је свако дотеривање и увоз свиња за Вршачке пијаце и вашаре

Заповест за 15 јуна 1924

1. Даје се на знање да ће се превоз преко старчева Аде–Велико село издавати под закуп 4 јула 1924 год у канцеларији капетаније Пристаништва У Панчеву пре подне
4. Дајесе на знање даћемо после заповести продавати онај јарак на друму од велике ћуприје до прва бунара за кошење и вишесе несме ништа видети надруму да пасе косе увати казнићесе

³⁵¹ Диклица, коровска трава која боде.

Заповест за 22 јуна 1924

- Сваки газда који има новац на државни зајам нека носи бонове код Панчевачке финанс. Управе

Јозеф Тајблер јавља даје нашо 1 груднак³⁵² кожњи коме фали може дасе јави код њега

Дајесе на знање ови којису добили плацеве да гледају да заграду ако не заграду нема шта да тражу

Заповест за 29 јуна 1924

Дајесе на знање сви ови који вршу са ватреном машином Дужнису да дођу код општине дасе пријаву и уплату таксу по ланцу као и лане и послодавци машине несму ући у ничију авлију докад газда не преда цедуљу Даје платио код општине

Заповест за 6. јули 1924.

Право лова за цео наш хатар издаће се на јавној дражби, а на шест година – 9 (деветог) јула (у среду) пре подне у 9 сати у општинској кући. Немогу лицитирати они који нису одавде.

Заповест за 13. Јула 1924 год

3. Дајесе на знање јавијанамсе 1 цигљар из вршца даби тео да прави цигљу ко оће да прави онсе овде код опћ. налази и сваки се може сњим погађати
5. Вунарош мајстор из црепаје јавља да после подне биће код паје штимца у 2 сата да прими вуну да уређује плаћаје по кили 4 Динара сваки ко има вољу може после подне донети код штимца

Заповест за 20 јула 1924

- 6 Дајесе на знање даће код паје штимца у уфторник после подне доћи иваница да шкопи свиње

---

³⁵² Грудњак, омиљени зимски одевни предмет Банаћана, кожух, гуњ.

Заповест за 27 Јула 1924 год

- 1.) Дајесе на знање да сваки газда гледа да дође да уплати свој порез и Општ. трошкове и они којису заостали од прошле године да нису уплатили да дођу да уплате Ко за 8 дана не уплати изићићему оврха од финанс. дирекције на дужников трошак и носиће шта изиђе
- 4.) Порез тециварине трећег разреда, то јест порез што плаћају трговци, занатлије, пиљари, власници машине, хандлери разрезива ће се за годину 1923, 1924 и 1925 у Панчеву код окр. Фин. Управе 2. августа 1924 преподне у 7 сати...Сваки може да дође и тамо да се брани

Заповест за 3 август.

1806/924.

1. У Омољицу има 3 кобиле у битангу ако коме фали може ићи тамо са исправним пасошом да јих узме.

Заповест за 10. авг. 1924.

Венчаће се : Васа Цењац из Старчева и Иванка Радић из Баваништа

- 2.) Дајесе на знање сви ови људи којису добили земљу од аграрне реформе можеду и даље своје парцеле да раду све донде докјим комисија другу земљу не додели

17 авг. 1924.

- 3.) Председник примијоје наређење од срескога начелника да сваки Газда око свога плаца посече коприву прцу осим тога дасе нико Неусуђује да насокак небаца ђубре и да не просипаду на сокак цеђ³⁵³ код кога се то нађе биће кажњен са 100 Динара
Даје се на знање да је Др Радован Лазовић адвокат отворио адвокатску канцеларију у Панчеву Старчевачки пут број 22.
- 7) Даје се на знање да је Народна скупштина сазвана у ванредни сазив одпочела свој рад данас 8 авг. У 9 часова пре подне при читању указа Њ. В. Краља о ванредном сазиву народне скупштине и отварању седнице скупштинске. Цела народна скупштина без изузетка саслушала је краља и клицала му је са узвицима Живео Краљ! На тој седници

³⁵³ Цеђ, вода кувана са пепелом за прање вуне.

присуствовали су сви Радићевци сви су се они такођер у стојећем ставу такмичили у гласним узвицима Живео Краљ и поздрављали Краља. На седници је председник владе г. Давидовић прочитао декларацију владину која је саслушана са највећом пажњом. Седница је протекла у најлепшем реду. Скупштином је председавао Г. Љуба Јовановић он остаје председник скупштине.

- 8.) Дајесе на знање данас у 11. часова одржаћесе парастос његовом блаж. покојном величанству Краљу Петру Сваки може да иде у цркву
9. Дајесе на знање ко жели да кречи школску дворану нека се пријави нај даље до четвртка 21 августа код у правитеља школе ради погодбе
- 12.) Марко Вујић јавља да има фришка свињска меса да прода коби тео да купи може ићи код њега

Заповест за 24 августа

- 1.) Дајесе на знање Ленка Милићев јавља да продаје свога мужа Стевана Милићевога кућу навек из слободне руке коби тео да купи може дасе јави код ње и тамо чуће цену
- 4.) Председник јавља народу дасе нико не усуђује дасе шири кад копа земљу код велике ћуприје косе биде уватио биће кажњен

Заповест за 31 августа

- 2.) Брестовац општина продаје на јавној лицитацији два бика за приплод 1 септ тек. год.
- 8 Дајевамсе на знање даћемо у четвртак продавати траву испод наде-ла ома изјутра уједно има 1 шаранска овца на општину ако ком фали дасе јави

Заповест за 7 септембера

Даје се на знање да сваки виноградија пази на то какву лозу да сади. Хрђаву сорту лозе се морају унишћавати.

Заповест за 14 септ 924

- 3.) Председник опомиње све ћачке родитеље да своју децу редовно шаљу у школу које дете фали од школе казнићесе за 1. пут 50 Динара

- 7.) Дајесе на знање даћемо у идућу недељу продавати попилску земљу у аренду на годину дана

Заповест за 21 септ 1924 год

- 2.) Дајесе на знање пореза тециварина III разреда постављена је науглед 8 дана Сваки може доћи да види од мајстра и трговаца

Заповест за 5. Октобра 1924

- 8.) Манастир Војловица продаваће 26 ланаца земље у аренду на год у Старчевачкоме атару данас после подне у 2 сата Ко оће да купи нека иде у манастиру
- 6.) Ко још није у платио свој порез и опш. трошкове да гледа ове недеље да уплати Ко не уплати спровешћемусе оврха т. ј. фендоваћесе

Заповест за 12 окт. 1924

- 1.) У Делиблату нађена два пастува у битанги од 3 год.
- 2.) Ко има пастуве за приплод да дође одмах да их пријави код општ. писара.
- 3.) Пошто су последње време друмска разбојништва и отимачина учестала то се извештава да са вашара у већим групама идете или ако вас ноћ увати на вашару одануд се тек сутра дан изјутра враћајте кући.
- 4.) ко хоће своје дете да да у Војну музичку школу у Вршцу тај нека се јави код опћ. писара да чује услове.
- 5.) Сваки онај Војно-обвезник па ма то и старији био који се осети неспособним за војну службу, може поднези молбеницу у војној команди ради констатовања његове неспособности

IV. ЈЕР КАЗАНО СЕ НАЗАД НЕ ВРАЋА Трагом добшара у књижевности

КАКО СЕ ЈАВЉАЛО

[...] ЛУПАЛО СЕ И ПРЕ ДОБОША, А ЛУПАЊЕ ЈЕ ОСТАЛО И ИЗА ДОБОША (Добошарски понедељак): Добош није лимени поклопац, а није ни лимени лонац, ни шерпења није, нити канта, али јесте укувана буква за фришку вест; Заповести се морају испуњавати, јер ја не шетам уста на празан добош као што чујете и како видите; За данас нема више, боље мало и лепо, него крупно и никакво. [...]

[...] ДОБОШАР НЕ МУЦА, РЕЧЕНИЦА МУ ЈЕ ТЕСНА (Добошарски понедељак): Чоколадна торта може личити на добош, казо сам и опет кажем, алчије име узвикнем уз добош, тај је, да простите, ујебо, што не може бити слатко ма како накрено; Добош торта одаје слатку тајну мућену са јајима на ангро, а добош и од врапца направи орла, па ти сад види, а и од орла мрава. [...]

[...] ТЕШКО ДОБОШУ КОЈИ СЕ НЕ ЧУЈЕ, А ВИДИ СЕ (Добошарски понедељак): Добош мора звучати слутно, за барабе смутно, паметно на отмено за прометно у усмено већ како му лупање падне; Добош у лапрдњи мора бити хитрији од варошке алапаче; Добошар не сме лагати и хулити на богове и свеце, може пишати уз ветар на сопствени ризик; Ако промаши уво – неће добош. [...]

[...] ДОБОШАР НИЈЕ КИШОДЕР (Добошарски понедељак): Добошар зими ређа беле вести, а лети се пали на врућину да би се с јесени гасио кишом. Добошар није кишодер иако узвикава на голо шибнут чарапом без гаћа по глави; Свак добош пре лупања проверавам да не би језиком лапрдо у фајронт, јер казано се натраг не враћа, а ако се и врати – мораш знати натраг у масу да стрмекнеш; Јављам сигурно и поуздано са правом намером да без знања тамо неког важног не стављам на знање, али ако се у знање бацим свом снагом без знања биће да се и пре мене знало то што се није смело знати пре лупања. [...]

Милутин Ж. Павлов
Ципеле врапог коња

[...] Мој добош није прпош. Добош је из Бачке од мајсторке руке господина музиканта Данила, купљен у Руми на шареном вашару Срема за крупне новце и три супрасне крмаче, да лупа важне важно споредне вести Банатом и, опет, укруг. С лупањем се даје на знање с ничије земље у уво свачије. Кунем се да ћу казивати истину и кад лажем, бићу лајав на поштено, па нек уједа и режи ко оће. [...]

УДАРОМ У ДОБОШ ИЗ ДОБОША ИСТЕРИВАМ ВЕСТ

[...] Ови дана берберин Лецан неће шишати, нити ће бријати, јер је промашио лотру кад је скидо через пуне куће гостију с тавана шунку, сесма је претрешен бубрежно и угруван, не мож на ноге, ал мрда – што значи да ће угрув проћи за коју недељу, јођ је натечен и тек треба да спасне. [...]

[...] Ко се увати да бљује тамо ди му место није имаће бљувоку убрисати личном марамицом и биће ребнут по шлајпику да све звони.[...]

[...] Ангелина Фотић преко мог добоша јавља да не признаје њеног мужа Њору за венчаног човека, те и то да неће плаћати ождеравања Њорина по бирцовима. [...]

[...] Све што против министарске господе узвикава сокаком Софроније Трумбеталовић немојте узимати здраво за готово јер дотични има лекарску артију са дуплим штамбиљом да је оверено блесав. [...]

[...] Ко ме се оће усликана страобалија са Дракулом или ко би да се слика у прашуми са слоновима и крокодилима или има жељу да се кроз пустињу утркива са камилама и нојевима на слици нека сврати код фотографа Ристе Крецула који има ролне за сликање ко да си тамо усликан, а ниси. [...]

[...] Лупам на знање на дупле ширине да се нико не сме противити чувари-ма реда и закона кад буду уваћени у лоповлуку и на забрањеним местима уврнути. Заповести се морају испуњавати, јер ја не шетам уста на празан добош ко што чујете и како видите. [...]

Књијар Илија Радујков нуди тврдо увезане књиге Матице српске, може се плаћати и у натури за меснату сланину и осушене шунке, није на одмет и месо из саламуре. [...]

Милутин Ж. Павлов
Добошарије

[...] У тај пар баш ево ти сеоског добошара — Тане, у солдачком лајберу са оловним дугметима, кога само зато никад не скида: што се поноси кад каже, да је био — бака! Ни до врајта није дотеро, — и гле, опет се поноси Ал' да га чујете, како добује! Не мож' да дочека раскршће, те и уз пут ено клепеће маљицама по затегнути кајиши. Нешто је забринут, мора да не зна добро на изуст оно, што треба да издобује; а то је велика срамота за ислуженог — баку. На мети је. Око њега се слегла поприлична гомила радознали сељана, који на заповест чекају. Једни му гледе у добош, а други у уста. Прво су већином деца. Чујмо! — Даје вам се на знање, господари! Сваки онај, који није платио царске — ту се загрцну — који није платио царске

порције, тај нека дође у подне у варошку кућу (никад не каже сеоску); и сваки онај, који није платио општинске порције, и тај нека дође у варошку кућу. Који год не дође у варошку кућу, да у варошкој кући порцију плати, тај ће сутра у варошкој кући морати да плати штраф од два воринта сребра! . . . На то заклетета још једаред по добошу — и камен му спаде са срца. [...]

Јован Грчић
Сремска ружа. Приповетка из народног живота (1863)

[...] Лука Доровљев бијо је добошар. Он се удесијо право варошки: загрно дугачак дороц, бео, мало изношен; чизме мале, мого бу у њи скочити с тавана; добро уже опасно; капу од шиљежета; добош мало мањи – од једног акова. Лука га уtego опробо: – све мумла ко бумбар!

А дао бог није знао да чита. Он је имао главу повелику. Он је бијо тувљив. Знао је шта је вечеро а да не утуви кнежеву заповест! Или би он зарезо у какво парче дрвета колико фели има да јави, а феле већ он зна из главе!

Стао је на (о)во раскршће. Јавијо је вест. Добош удешен, ко из деведесет леве регименте! Баш стиго! Канда лупа у корито! Јављо је Лука заповест кнежеву... Стиго је до Рацина рогља (и) Валкањске суваче узоје рабош и гледи да не би што заборавијо. Али Коста Зомборски, пијан – прико добошара соницама! Тек је Бата одскочијо са соницама прико Луке и добоша!...

Коста види добош. Он је мислијо да је (то) буренце с ракијом или са вином. Види Коста човека да устаје; капа пала кика на очи напала. Коста пита: – „Јеси ли (ти) Лука?“ – „Та ја сам!“ – „Ајде на сонице!“ Одоше код Косте – „Тута, отвори капију!“ – Коста виче... – „Пеци меса!“ Вечерали, пили вина! Коста се лудо и заспо... Лука дође у ва(ро)ш (Ку)ћу Оставијо добош бијо је (и) боктер. Сада ће узети два стражара да иду шњиме, Лука узо рог, како је бијо форма нога до појаса на прво раскршће: Ња – ња! 9 сати. 10.11. паондак 1, 2, 3 – спавај већ! А горе стража се карта. Усто Лука; почистијо... сламу из соба ди је стража спавала... [...]

Јован Ђурђулов
Иђошка хроника

[...] Добошар Мила Панин, добово је ома чим се из рата повратио јер је и тамо у добош ударо да војска маршира и девет врсти добовања вешто је знао и да премешта из руке у руку маљицу кроз луфт тако док лупа. Боље је лупо нег што је вико, а ми смо волели како он лупа, јер после кад искаже оно што мора, добово је завршетак тако успорено, па на крају убрза, као да војска треба на јуриш да крене. Сокаком кад иде тако је лупо као да маршира. Онда, кад на ћошак стане на то раскршће он тако залупа да сокак зајечи па сви изађу да чују, а слаб је глас имо, па смо прилазили ближе да га боље чујемо. Тако је он лупо селом вести и наређења све док

није дошо за кнеза Жива Вранов јер тај је кнез тео да има гласнијег добошара за та његова кнезовска наређења. Тог Милу сменио је Тоza Журжин из Слепог сокака, а он је из баса вико... а знао је само у две феле да лупа, баш онако тапа-тупа, па то исто само мало брже пре нег што речи искаже. Онда каже „да се даје на знање“, па онда чита из артије „то што се даје“. [...]

Зоран Петровић
Село Сакуле а у Банату

Друм друм дррр. Друм друм друп — — Даје се свима на знање да сомборска општина даје цркву моловати и темпло златити, дакле сви молери, златари и иконорезци, кои би имали вољу тога посла се примити, нека изволе доћи у Сомбор и нека се општини пријаве, — но мора се приметити, да сваки онај кои би се овамо потрудио, доста новаца на пут и уживљење понесе: јер општина још се није сасвим одважила, дакле за сваки случај ако би се овде дуже задржавао да доста трошка има, а такођер да му дотраје и за пут натраг, јер је општина при првој лицитацији морала једном молеру којем је каса ослабила, путни трошак до његовог места дати, па више није рада: — јер ако буде сваке године по неколико лицитација, које ће за цело и бити док се она неодважи: то ћеду они све новце који су за моловање и златење определени, на саме путне трошкове и огласе нерешителне потрошити, па ће још напоследку остати црква онакова као што је и била.

Нића добошар
Комарац. Шаљиви лист (1864)

Рукопис недовршене приповетке свештеника и народног посланика Ђорђа Парабућског (1891–1942) о општинском послужитељу и добошару „Чика Неци.“ Рукопис до сада није објављиван и чува се у Архиву Војводине у фонду Ф. 444 *Збирка доктора Јована Милекића.*

ЧИКА НЕЦА

Познавало га је цело село. Читав свој век провео је у служби код општине као послужитељ. И баш пред Светски Рат стављен је у мировину са месечном пензијом од 6 форината. Иако је још могао служити, али није више хтео. Променом бележника ни њему се није више милило дворити новог „господина“. За време бившег бележника било је сасвим друго време и расположење. Чика Неца се је мало тицала општина. Он је био на служби додељен лично г. Бележнику. Из бележничког стана није избијао. Његова је главна брига била, да подрум држи у реду а лети и леденицу. После је он дочекивао и испраћао; пијанима „вармеђанима“ је главу

придржавао, неспособне и побеђене на кола товарио и свако јутро за време доручка г. Бележнику рапорт подносио: „шта се чује у селу?“

Завидна служба је била Чика Нецина. Цео живот свој је провео око подрума за фила дувана, служећи господу. О томе је видно сведочио и божурасти нос као и вечно крештави глас. Осим тога поред свог моћног гласа и он је уживао немали углед. Није било саветно замерити му се. Значило је скоро толико исто, колико и г. Бележнику. Јер Чика Неца није јавно терао какву освету. Он је све то учинио о умећући под рубрику „Шта се чује у селу?“ И своје терете, увреде и злотворе, лаковерни и поводљиви „господин“, као неки мали Нерон, лако би плануо и обично каквим поступком би прибављао задовољштину и себи и верном слуги Нестору.

Није чудо што је многима у селу одлакнуло у душама, када је и Чика Неца „испао из општине“ и једнога дана скоро на сутону свога живота почео косом и мотиком за [...] живот насушни хлеб.

– Е сад ми је срце на мери – говорила је једна пакосна чиновница. – Само кад сам дочекала да га видим са мотиком на леђима.

Али радост злобне суседкиње није била дугог века. Тек што је избио Европски Рат, стари бележник је повраћен у службу и сасвим природно и Чика Неца је у неку руку репонован [...]. Од сунца на пољском раду опале лице, поцрнеле руке брзо су добиле своју [...] господску боју. Нос је демонстративно почео конкурисати најзрелијем патлиџану и фина цигарета није напуштала одморне усне Чика Нецине после велика поста од неколико месеци и тако је постао трн у оку зависним суседима. Само сада није морао бити једино „господинов“. Стизала су важна наређења и то је ваљало уз велику одговорност тачно обнародовати. То је био у стању само Чика Неца. Знала је то читава општина, ко добује. Ако Чика Нецина рука није по добошу ударала, није се ни [...] на раскршће:

– Мора да је нешто важно, кад сам „плајаш“ Неца иде по селу.

И заиста Чика Неца је мајсторски добовао. Било је ту одређена ритма и неке врсте музике. Стари добошар је био горд на своју вештину. Нудио је кад год јавну утакмицу на раскршћу.

– Ево, [...]! Оће, па [...] је унапред знао да је његова победа.

– Е, далеко је село које има таквог добошара, приметио би касно обично какав [...], који је требао Нецину препоруку код г. Бележник. А није ни чудо. Он је у аустроугарској војсци у сред Беча био региментски добошар. Ниједан Шваба ни Маџар није умео тако добовати. То је сваки [...] а Чика Неца удара у добош.

Овакви комплименти очевидно су годили сујетној душици Чика Нециној. Тада би се још више [...] и с маљицом у руци одмахнуо:

– Некад било, сад се приповеда.

Без сумње много је доприносило лепоти добовања Чика Нециној и та чињеница што му је и глас био јасан и снажан тако да је зими редовно

било одшкринуто тек једно окно на прозору, па да се у соби чује „нови“ почевши од „даје се на знање“ па до [...] ударца једном маљицом – знак свршетка објављивању, а за време рата и стални рефрен „кугла у чело“.

Док су други добошари и најмање заповести срицали са папира, дотле је Чика Неца дуга и [...] наређења напамет говорио, као да чита из књиге. Кад би му понекад изразио дивљење на таквом памћењу, он би са осмехом одговорио:

– Та није то ништа. Сад је лако упамтити. Све се на једну ноту свршава: „кугла у чело!“

И заиста читаво ратно добовање се само око претње са куглом у чело почињало и свршавало. Колико сам га само пута слушао на углу наше куће.

– Даје се на знање: Сервијански комити су дошли преко Саве и крију се по Срему. Ако би и код нас дошли дужан је сваки да их одмах пријави властима. Ако их неко сакрије у својој кући, пружи им конака и хране, тај ће добити куглу у чело... Тром-та-том-та-тром...

Овакве су новости обично без коментара пролазиле. Једном је један Србин више за себе гунђао:

– Та само ако они дођу овамо, неће они затећи ту твоју власт. Престаће и теби добовање...

Чика Нестора се мало тицала ова примедба. Он би запалио цигарету и наставио свој папагајски посао.

Колико је мислима био код добоша показало је и ово добовање:

– Даје се свакоме на знање у Дебрецину избила колера!“

– А шта је то Чика Нецо колера? – упитаће једна [...] више из жеље да сазна какве везе има то са нашим мирним и јако удаљеним селом од Дебрецина.

– Немој ме сестро питати. Тако су ми казали и ја ћу ти о [...] лако [...].

– А где ти је завршетак Чика Нецо?

– Какав завршетак?

– Па „кугле у челу“.

– То ће бити сутра.

И заиста сутрашње добовање је било дуже, страшније и по свима прописима: увод, садржина и завршетак.

„Даје се на знање – ако се дува.

Ђорђе Парабушки

[...] Сећам се, кад сам бијо мали тамо крајем 50-их година, па кад видим да иде добошар Цуканић, бегам на ћошак да чујем шта ће да „виче“. Малко подуже лупа у већ израубован добош, све док се по његовом виђењу, а бијо је слабовид и тврд на ушима, не окупи доста народа. Обично је после дужег добовања почео онако наглув, здраво да виче:

– Прво и прво, ко није платијо порез, ома да плати, јер ће да дођу фендераши да фендују!

– Друго и друго, у уфторник долази тирац да пелцује кере. Мору да се пелцују све кере, ко и буде сакриво има да плати глобу и биће дат на суд! Још сам запамтијо, да ће се у недељу у дому културе, приказивати каубојски филм, нисам запамтијо који, а то вероватно није знао ни добошар. Кад је издеклемово шта је имо записано на цедуљу, лупијо је још дваредтриред у добош и очо на други ћошак. Ја сам ома бего кући, да не би забора вијо да обавестим моје, шта је „лупо“ добошар Цуканић. Једаред сам забора вијо, да је добошар „лупо“, да ће Зем задруга да прима чауре од мака, а ми имали пуне цакове. Нису ме дерали, ал су здраво викали на мене. Имо сам среће да је баба бијо добар с магационером, па је чауре предо сутрадан. Бијо сам мали, па нисам мого све да утубим, а много тога нисам ни разумо. Моји су се за сваки случај распитивали код комшија какве је све наредбе добошар „лупо“. Остале су ми још у сећању наше дечије зафранције на рачун добошара, јер смо после Цуканићевог „лупања“ викали: „Добош, добош добује Ђока Шљока робује, не робује забадава, јер је укро десет крава!“ А Ђока Шљока је бијо „признат“ лопов у селу и фурт је бијо под гасом, па су му се тако швотали и пркосили му. А и сами смо се сиграли добошара, лупали смо у старе пробушене шерпе и викали шта је коме тог тренутка падало на памет. [...]

Љубинко Жарков
Добошар

[...] Прекључе прође Андра добошар и на сваку ћошку добово и вико: „Чујте и почујте, даје с’ на знање, стиго циркус ‘Асторија’ директ из Беча! Шатра метута на широки шор, код Шворцовог бирта. Ко оће, мож’ да види чуда невиђена: Кики најмањи човек на свету, Хелга жена с брадом, онак има један што је’ стаклади и гута сабље и неки што ‘ита ножове, акробације разне феле, глупи августи, дресиране кере и мајмуни, коњ Зигфрид неукротиви и још млога чуда. Карга пет динара, деца и војници у кадру три динара. У осам сати навече! Само данас, нема сутра, јел зајутра идеду на скелу, па за Пешту. Ко чуо, нек исприча оним што нису чули! На знање и равнање. Толко!“ [...]

Слободан Вукадиновић
Кад су тамбуре шором свирале

(Стеван Сремац описује варошког чувара и добошара који обилазећи варошицу свраћа код имућних сељака тражећи мито за заштиту од лопова)
[...] Чувар пред домаћином каже: „Ако ме добро подмажу и подмите можда их нећу издати и приказати, како ми је и ’нако мала плаћа спрема велике бригае и главобоље и секирације моје!“ Сремац показује да и духовна и световна власт прижељкују мито и подмићивање јер сви око власти сматрају да нису добро награђени. Своју „ненаграђеност“ исправљају тако што

отворено траже мито или очекују подмићивање за било коју услугу, иако им је то у опису посла за који су плаћени. [...]

Стеван Сремац
Поп Ђира и Поп Спира

[...] Узбунио се свет, калфице и ћифтице поскакале с ћепенака, па једни трче полепљеним наредбама а **други општинском добошару**, ретко трезноме Жикици, да виде шта је и који се позив позива, да понесе на зборно место пар. [...]

Стеван Сремац
Ивкова слава

(Модерни сеоски учитељ организује у малом заосталом селу прославу успостављања бразилијанске републике са свечаном бакљадом.) [...] Све у складу са позивом којим је сеоски добошар маштовито људе звао на манифестацију: – Чујте и почујте! – дере се грлати почујте! – дере ће бити вођен пред судницом лимунација а то је као да речеш: осветљење и уживанција; запалиће се и бурад стара, и мешине, и катранице – биће весеље и играње, а Цигани цабе. Нек дође који год може, и нек понесе чкарт катранице дрвене! А биће меса к’и дрва и вина к’и воде; а све цабе и без једног парића заиста! [...]

Стеван Сремац
Лимунација на селу

[...] Пред сакупљеним народом, понајвише дјецом, телал је бубњао и узвикивао новости, уз обавезно: *Народе, чуј и почуј*. Када није било великих и лоших вијести, као објаве ратног стања, позива на војну, упозорења да су стигле мазге или деве са барутом, те се забрањује пушење улицама, објављивао је да ће се продати имање неког пропалог трговца, упис у школе или мејтефе, вакцинацију, чишћење улица, пријаву паса, плаћање пореза, крађу... Сваку несрећу која је некога задесила могао је неко да огласи. Превару, крађу, нестанак деце, посебно малољетне или малоумне, као и чланова породице, људи су оглашавали телалом. Довољно је било да ојађени, оштећени, забринути човјек дође до телебаше, исповиједи му догађај, опише оно што је најбитније за препознавање изгубљеног или несталог што се тражи, исплати одговарајућу пристојбу и већ је телал на ногама. Добош у његовим рукама, а народ око телала ишчекује да сазна новост. Народ је говорио: *пусти телала за то и то*. Поједини родитељи су корили дјецу за неуредност, лењост, нерад или неуспех: *ни на телала те не бих могао продати*. Телал је био народна веза и разговор. Народ га је волио и од њега помало стрепио. [...]

Бранко Бановић
Урбани хумор Пљеваља

(Прича о раднику крагујевачке ливнице Гаврилу Моравцу, присталици враћања династије Карађорђевић на српски престо, којег је двор

Обреновића лажно оптужио за пироманију у селу Сејачи. Гаврило Моравац је јавно, за опомену свима, кажњеном драњем коже са леђа.)

[...] На дан Гаврилове мученичке смрти, при првом оглашавању несталог општинског бубња у току мртвачке ноћи, бубњање је у Сејачима било жестоко, јаче од онога што се проламало по Сејачима док су стражари спроводили сокацима живог паликућу, удвојено и застрашујуће. Због страха мештани нису одмах препознали Гаврилов говор кроз грување маљица. Али још сутрадан, када поп Мојсило није дозволио да се паликућа сахрани у сеоском гробљу, него на Стрвишту, где се сахрањују дављеници, копилчићи, курве, зликовци и други отпадници од вере и државе, многи су у Сејачима препознали Гаврилов глас у думбарању, док се упињао и мртав да докаже житељима да није ништа крив, па их је молио и преклињао да га не закопају у Грешној земљи, него да га сахране поред своје бабе Савете коју је волео највише на свету. Зато је бубњање било најјаче у поп Мојсиловој мали, где се налазила и кућа председника сеоске општине. Међутим, његове молбе нису биле услишене..... Неки су се клели да су на путу видели ноћу Гаврила како носи велики бубањ, ослоњен на његовим широким грудима и трбуху, обешен ременом о његов биковски врат. Увек је долазио са исте стране, из Стрвишта где је био закопан без опела као паликућа. Постао је најстрашнији осветник на свету и најчуднији бубњар који је говорио ударањем маљица у своју одрану кожу, решен да после смрти намири рачуне са својим живим мештанима, не само бубњањем, псовкама и клетвама, него и призивањем зла. Окомио се на своје земљаке, као да се закleo да им поквари сваку радост. Увек је бирао тренутке за оглашавање. Бубњањем је секао веселја као бритком сабљом. Јављао се тамо где га нису желели. Добовао је испод прозора где су мушкарци били са женама. Прекидао их је у уживању баш када им је било најслађе. Многима је натерао страх у кости, па су се тешко усуђивали да воде љубав. Због бубњања су почела да се рађају недорађена деца са разним манама, можданим, срчаним и телесним.

Добрица Ћосић **Време смрти**

[...] Долазила су на свет вучијим чељустима, врљока, безрука, кривонога и наказна, што је протумачено као казна Божја због греха који је почињен према Гаврилу... Чим би се Таламбас, сеоски добошар и биров, огласио због нечега у Сејачима, Гаврило би му се одмах придружио. Никако нису могли да се сложе, јер Гаврило то није хтео, увек спреман да омете што више Таламбаса у послу, без обзира што му је добошар био најмање крив за незаслужену казну и смрт у највећим мукама. Стезао га је за гушу и Таламбас је крештао док би извикивао неку заповест или обавештење. Руке му је сапињао и маљице избијао из његових шака које су се тресле од пића

без кога није могао. Чинио је све то да би његово, Гаврилово, добовање и говор маљницама дошао што више до изражаја. Сваку је реч подкивао ударањем у своју кожу на општинском бубњу, што даље да се чује по Сејачима. Тако удружени, са добошом и невидљивим бубњем, Таламбус и Гаврило су крстарили сокацима обављајући сваки свој посао у два гласа, један из грла бирова које је вечито баздило на дуван и ракију. [...]

[...] Добош се у сутону огласио Преровом, око општине, не залазећи дубље у сокаке, без жеље да га чује цело село. Па ипак, жене и старци, на то муцање добоша, окупише се пред каменим степеницама општине брже него икад у своме веку: десетак дана у село није стигло ниједно писмо с фронта, и ниједна депеша из Команде није јавила ничију погибију, рану или нестанак, а Аћим Катић, читајући 'Политику', тврдио је све тише и у поверењу да је на фронту Србији кренуло много наопако. [...]

Љубиша Јовановић
Бубањ

[...] У међувремену је мали Фриц стигао кући. Угледао је дедин добош на трему, одмах извукао из футроле обе удараљке и почео да добује. За њега није било ничег лепшег од ударања у добош... Он је више од двадесет година својим малим добошем разглашавао наредбе по Марезију, њему је било давно познато знање тог звања и знао је да је последњи! [...]

Летопис матице српске
(том 458, 4, 1996)

[...] До 1912. године коцкари су деловали јавно. За свој „рад“ на вашарима, пијацама и по кафанама, плаћали су држави порез. На почетку сваког јавног скупа добошар је опомињао народ да пази, и обавештавао је колико је коцкара присутно. Жандари су били дужни да штите оне који покажу коцкарску легитимацију. Али ако неко ухвати коцкара да вара, и посвађа се с њим, и чак га убије кад жандар није присутан, није одговарао суду за своје дело. Волели смо своју земљу, свога краља и владу. Држава није пљачкала свој народ. [...]

Миливоје М. Јовановић
Монах Калист

Главна медијска позорница отпочињала је продорним звуцима које је добош производио од силине удараца дрвеним палицама. Био је то позив на састанак, на значајан скуп. Као школско звоно за одрасле.

Снежана Марко-Мусинов
Доба добошара

[...] Усвиње се швапски војници од србске шљивовице и најпијанији изгуби шињел. Сутра ујутру иде добошар Карамарковић по селу и „ахтунгује“

– обавештава мештане шта се догодило несрећном Шваби, који за њим тетура мамуран, гологлав и распасан. Ако не нађе шињел, оде јадник на војни суд. А добошар, кога су Поморавци још звали и ровилаш, овако телали: – Пажња, пажња! Ко је нашао Швабинога шињела, нека га скрати, префарба и нека га даље носи као свога, јер се Шваба, овај до мога, много љути! А Шваба за њим понавља: – Лута, лута. Млооого лута – прети окупатор и млати главом као коњ над празним јаслима. [...]

Мирослав Димитријевић
Тајне и чудеса града Ђерђелина

КАКО СЕ ФЕНДОВАЛО

[...] У месту Н. сазида неки болтација лепу кућу. Кад је већ готова била, слегне се доста љубопитивог света око ње да презјава, међу којима и сам господар дома беше. Он радостан приступи и једном рече: „Је ли да је лепа кућа? И теби се допада?“ „Лепа“, одговори ословљени. „Но шта мислиш, шта вреди?“ „О, та то ће скорим добош казивати.“ [...]

Комарац. Шаљиви лист (1863)

[...] Пре подне иде добошар, па свуд бубња да се продаје заплењени коњ Пере Кирића. Кад то чу Пера, а он седне на другог коња па за добошарем. Добошар дође на пијацу, бубњује, па виче: *Даје се сваком на знање да ће се данас после подне у три сата продавати на мунти коњ господара Пере Кирића; који има вољу, нека купи.* Пера на коњу до добошара, жене и деца око њих, па кад је добошар своје извикао, онда опет Пера виче, дере се: *Није истина, неће се продавати! Лопов магистрат, лопов Профит!*“ Жене и деца смеју се, па иду за њима као на комедију. Добошар иде у други сокак, и Пера за њим на коњу, па како добошар извикне, он опет то исто, за њим, па свугде тако. У три сата држи се мунта у Периној авлији. Ту су већ који ће мунтати. Ту је Чамча. Господар Софра га је подметнуо, дао му новце да он купи. Почну мунтати. *Ко да више.* — Чамчи остане коњ. Пера је донде ћутао, а кад Чамча хоће да води коња, он опет почне све грдити, и не да коња водити. Дође пандурска патрола, Перу отерају у „решт“, а Чамча одведе коња. [...]

Јаков Игњатовић
Вечити младожења

ДАЈЕ СЕ НА ЗНАЊЕ

[...] Казано ми је од варошке власти да стравалим у паорско уво да ће од сутра егзекутори фендовати по шоровима, умољавам паоре да се с керовима узму у памет, чим прође сушна година и ситог ће заболети трбу од мрса, нису паорски бркови тупи за свако тоцило, фендерашима приказивати

штамбиљски акт о плаћеном порезу, а кера нек лаје ако нема паметнија посла, само нек не уједа. [...]

Милутин Ж. Павлов
Добошарије

[...] МАРКО: Овди ја триест година леб једем... Ту сам овом истом. Нир Стерији, под османлуцима, вино налив'о; а он млад, шалција, најбољи појац на Дорћолу, бољи и од Кесерића казанције и од Петка аласа. Па иста ћира Катарина беше лепа к'о уписана, ал' озбиљна некако, поносите... К'о данас још. Дођоше после и деца! Све сам их ја носио по авлији и башти „на кркаче“, и водио у школу код Саборне Цркве. А сад?! (Готов да заплаче) Шта је ово? Рођеним очима не верујем!... Пред вече бех у чаршији. Хтедох да пресвиснем кад видех, како се к'о густо масло ћир Стеријина болта носи и развлади. Начичкало се света, више од највећег калабалука на Сака чесми. Добошар удара маљицама, и виче грлатије од нашег муџезина: „први, и други, и трећи пут, — да ли ко више?“ А они, к'о гаврани око мрше, тискају се, черупају, носе: бре бале, бре бурад, пуни сандуци, триста чуда! Ћир Стеријина фирма скинута и лежи на сокак (Брише сузе). Дође ми тешко, к'о да ми је умро најмилији, па не могах више него скрсах овако стар: *аман људи ли сте или арамије? Пошљите бар фирму кући!* [...]

Божидар С. Николајевић
Догорели кров. Драма из минулог Београда

Старе Српкиње су много зарађивале, а мало су уживале и трошиле. Најмилија забава данашњим Српкињама је — као и свом данашањем нараштају — уживање. Не пита се данас, могу ли приходи, може ли сермија поднети, само се троши и размеће. Данас је срамота ићи у обичној хаљини, него — и ко може и ко не може — дај свилу и кадифу, а није срамота, кад добош забруји пред кућом те ова оде у друге, обично несрпске руке!

Светозар Савковић
Српске народне пословице

КАКО СЕ ВОЈЕВАЛО

(Говори се о разлозима за исељавање Срба из Аустрије у Русију 1752. године.)
[...] Трифун је (...) викао да се његовим ветеранима, који су ратовали за Марију Терезију, чини велика неправда. Иако не примају статус провинцијални, иако су тражили статус милитарни, они су правоваљано отпуштени из војске, и ветерани су, са својим правом, док се не одселе у Русију. Противно је то – писао је Трифун у свом рапорту Команди – и слову и

духу, уосталом, датих привилегија, сербском национу. А те привилегије су оглашене добошем, и по селима, па их и његова худа сиромаш зна. Оглашене су по целом Потисју и по црквама, па се сматрају као светиња. [...]

[...] Цео један народ био је жељан да напусти Европу, збуњен, увређен, раздражен, полудео, а задржан у неизвесности, од оних дупета на Двору – како је фелдмаршаллајтнант барун фон Енгелсхофен саветнике дворске, тог времена, звао, и јавно, у Темишвару. Двор је био створио толику забуну реорганизацијом администрације, исушивањем бара, зидањем канала, насељавањем људи из Елзаса и Лотарингије, да нико жив више није знао: ко иде, ко сме да се сели, ко остаје, која су села која одлазе, а која су што остају. Добоши су лупали по Бачкој и Банату, целе те године, патенте су читали гласно и јасно, али нити их је ко више слушао, ни разумео. Пред јесен су нека села отишла, дрско, силом, без обзира на патенте, као на параду. Чак су им и звона звонила, при одласку. Људи су били изгубили веру у памет оних који управљају. [...]

Милош Црњански
Сеобе

[...] Јели су, пили су, спавали су, да најпосле трчећим кораком погину, Загорачивши у празнину, по туђој вољи и за туђ рачун (...) Један од њих, најбеднији, сачувао је, и после смрти, сјај свог бића. [...]

[...] Тако да је могао да се врати и да се појави, при улазу у село, на друму, на истом месту, где се расцветан јављао, у пролеће, први багрем. Бескрајни плави круг. У њему звезда. [...]

М. Црњански
Сеобе

СИТНИЦА (Последња воља) Хуситски вођа Јован Жишка кад је умирао, рећи ће онима што су око њега били: *Кад умрем немојте ме закопавати, него ме изнесите у поље, јер ја волим да ме тице небесне једу, него црви у земљи. Ја желим да се моја кожа учини, пак да се од ње добош направи, да непријатељ наш бежи од ларме, што ју ја и после смрти своје чиним.*

Јавор. Лист за забаву, поуку и књижевност (1876)³⁵⁴

Добошару је његов весели добош
Најлепша музика, у којој ужива,
На бојном пољу и у маршу, пред мало њих или много,
Чак и када се често иде непријатељу у сусрет“.

³⁵⁴ Хуситски ратови (1420–1434), вођени су у Бохемији против присталица Јана Хуса.

Добошарева корачница је вредна сваке хвале,
Јер његова свирка је украс као и оружје.
Широке панталоне му можда дају јеку,
Кад удара у добош на марш и борбу.

Чим Потисанин чује ударац добоша,
Он је готов на напад и марш.
Његово срце лута и поскакује у мелодији,
Као да иде на свадбени плес.

Martin Engelbrecht
Theatre de la milice etrangere

Die türkische Trommel,
Instrumentirung, Freundchen ! nie vergesse
Der grossen Türkentrommel Zaubertöne.
Gewiss, in meiner letztgesetzten Messe
Verdank' ich ihr allein das kräftig Schöne.
Du hörtest sie? –
„Mit leichter Müh'
„In meinem Haus, des Orients Kraftgesumm,
„Die, Trommel dröhnte weit: dumm dumm,
- dumm dumm.“

Z.

Vaterländischer Almanach für Ungarn auf das Jahr 1821.

[...] O wie ruft die Trommel so laut
wie die Trommel ruft ins Feld
Hab ich rasch mich dargestellt
Alles andre, hoch und tief
Nicht gehört, was sonst mich rief
Gar danach nicht umgeschaut
Denn die Trommel
Denn die Trommel, sie ruft so laut [...]

Friedrich Rückert
Allgemeines Deutsches Kommersbuch

[...] „Ја сам чувао — прича даље мој отац Алекса — да не пређу Немци, а престано сам преко Саве — гледао и једва чекао кад ће прећи, док уз наше месојеђе 1788. године пређе Кићан, Исаило, Иван и са њима некакав господин Мијушко, донесу нешто барута и један добош, и кажу ми да и' је цар послао да се дижемо на Турке, да и' тучемо и гонимо, док и велика

војска не пређе. Нису имали никаква писма и никакве царске оправе, и ја се почнем сумњати, но опет поверим Ивану и Кићану, јербо су моји људи и стари познаници, а и мило ми буде да се час пре турског зулума избавимо, јер нам је био сасвим досадио.“

Утом дође с оним официром и Мијушко. Пита га цар: тко је он и шта је тамо радио и ко га је на то послао. — Замуца мој г. Мијушко: „Ваше Величество... Ваше Величество... ја сам снајдер! — па сам видно војску где се спрема на Турке, па сам узео нешто барута и један добош и отишао сам кнезу Алекси те кренуо народ и Турке растерали.“ Цар нешто рече немачки — а он се поклони па оде.“

А мало је зар што смо се с царем завадили, пак сада хоћемо и с Босном? Помислите кад немачки добош залупа на Сави, а ви с децом побегнете на Дрину и хоћете у Босну, а Хаџи-бег, овако као сад, напуни шанчеве с војском и не да вам преко Дрине. Зашто не промислите куда ћете ви онда, а за мене је лако?“ — „Е мој кнеже, то ми све видимо, али ко сме ономе арслану о миру поменути!“ рекну Турци. — „Ја ћу му најпре напоменути, али ви сви помогните ми“, рекне мој отац, и пред вече оду Агантији.

Пожаревачка нахија. Године 1805. разбије Миленко и Добрњац Афиз-пашу на Иванковци, 6. августа; натера га у Параћин. То вече дође ноћом Карађорђе и Младен с војском; Миленко помисли да се Турци повратише, опали из шанца пушкама, док Карађорђе залупа добош, тако се познаду. [...]

Прота Матеја Ненадовић *Мемоари*

[...] Стижемо у Ниш око осам увече. Град је препун наоружаних трећепозиваша, у мрком сељачком сукну. Јуче их је стигло педесет хиљада. Смештени су по касарнама, школама и кућама. Свуда се могу видети групе Срба и Влаха и по који тамнопути, збуњени Циганин. Сви су бркати, крупни, мргодни и ћутљиви. Сутрадан, раном зором, кренуле су непрегледне колоне према граници. Пробудило ме је бубњање добоша. Скочио сам из кревета и притрчао прозору. Пошто сам већ био обучен, јер сам спавао у оделу, одмах сам сишао до улазних врата хотела. Поред мене су у непрегледној колони, у строју, ћутке пролазили поносити војници. На челу сваког батаљона јахао је капетан у војничкој униформи. Баш под нашим прозором, чуо се продоран и туробан звук трубе за покрет. Уз сваки батаљон била су по два добошара. Како су се удаљавали, бубњање се све слабије чуло. Посматрао сам како пролазе батаљони један за другим. Данас су нас официри, задужени за новинаре, одвели у војну болницу у коју је смештено 380 рањеника после битке код Мердара. Лекари који говоре све језике јако љубазно су нас примили. Доктор који нас је водио показивао нам је ране војника који су то примали крајње трпељиво и равнодушно. Углавном су били војници

и по који комита. Официра није било. Скоро сви су били рањени у стопала, понеки у слабине, а само двојица су имали прелом костију. [...]

Барили Бруно
Српски ратови, Ла Трибуна (1912)

[...] Међу рањеним војницима опазим добошара мога оца како седи с повијеном руком; а он, кад ме виде, устане. Упитам га: „Ти си, видим, рањен, а да ли знаш шта је с мојим оцем?“ Тај добошар је и иначе муцао, а сад се и заплакао. [...]

Милорад Павић
Мемоари XVIII и XIX века

Зар ја да хвалим пламом рима
буфонерију, затвор дуги?
Ко неће у корак са свима
чуо је добош други.
Бучно је у целој Васељени.
Олује у десетак земаља.
Кикотом громови насељени
ко да их добош неки ваља.
Ма каквим време чини нас,
неко – пијан ил трезан –
упркос свима диже глас,
за друкчи добош везан.

Хенри Дејвид Торо

[...] Маршовало се или крвавило и зато рапорт задуго није вршен, а то се уписивало у добре стране рага. Све до једнога јутра кад освану снег на заузетој некој турској вароши и кад пуковски дежурни, сав узрујан, дозвоља баталјонске и саопшти: да ће командант тачно у подне одржати рапорт код штаба пука, испред ућумата. Пред само подне, у дворишту велике зграде, десетак озеблих војника, у двоврсном строју, са снегом на брковима и обрвама, зарумењени и узнемирени, нестрпљиво су очекивали команданта, који је у топлој турској соби потписивао пошту. Најзад појави се командант, висок, намрштен, у тешким ратним чизмама и дугачком постављеном шињелу, па замишљено сиђе низ камене степенице и приђе узбуђеним људима, који се укочише по жустрој команди, као смрзнути. Па први војник поздравља га одсечно:

— Господине пуковниче, на рапорту сам по заповести команданта другог баталјона, што сам пред скупљеним војницима казао: лако је команданту и официрима што имају коње, али је нама тешко што пешице гацамо по блату и води, те нам мокре ноге и обућа, а то сам... Командант, миран, замишљен, приђе другом војнику, коме се строго загледа у очи:

— Господине пуковниче, ми смо одузели коња једном бугарашу... На реду је пети. Раста малог, чупаве и улепљене косурине на огромној рохавој глави, кратких и кривих ногу, кроз које би се, кад стоји у ставу „мирно“, без муке провукао какав дебелко да се не очеше, толико је пространо О што га оне праве, у старом преправљеном копорану са масном, некад црвеном јаком и тесним подофицирским чакширама стално напред распочаним и без иједног дугмета, пред командантом је добошар, мутавко Секула Ресимић. Нож му виси о дугачком бандијском виску. Замуцкује и очајно се мучи у говору, кад му се лице грчи, криви, кад страшно запиње, отвара и затвара велика жвалава уста као да зева, испушта с муком, задахом белог лука и с плувачком која прска, неколико речи, па се опет загрцне. Понекад, али то је ретко, испадне му да изгура целу реченицу без муцања. На рапорту је због безбројних грешака, као: пљачкао после борбе, провалио добош и у њему држао покрадену пилеж из непријатељских кућа, тукао каплара, задоцнио на маршу, коцкао се, изгубио маљицу и шаторско крило. Његов командир не зна шта ће с њим, пошто је исцрпио све казне своје надлежности. Он оштро поздравља команданта, па се нагиње унапред, мршти се, као бајаги позлило му баш тог тренутка, напиње се, пропиње на прсте и трепће.

— Дроњо, шта клањаш? Не мрдај, дроњо!

Он се крути, успија уснама, забацује рамена назад, и још се више мршти.

— Зашто си на рапорту, блесане?

И вуче га снажно за уво командант.

— Го... го... гос... подине... пуковниче... а... а... а појма немам!

Као ашов широка и тешка десна командантова шака пљашти по левом, необријаном Ресимићевом образу.

— Деде, сети се, сети, дроњо дроњави!

— М... М... мањ ако није што... што... што сам... тражио превод за му... му... музику.

Па понова пљашти ашов и крв све више подилази под широке, подбуле обрале, док дежурни чита листу његових грешака.

— Битанго, цукело, наказо! Исквари ми пук, наказо! Зашто си на рапорту, маму ти коцкарску? Говори зашто!

— П... п... појма... п... п... пуковниче...

И командант, разјарен до беснила, наређује да се добошар веже за дрво и стави под стражу. Само неколико тренутака доцније чврсто је привезан за мишице; али он, нагнут унапред, гологлав, црвен као вампир и унакажен, трза из све снаге да се одреши и дречи на сав глас:

— Живио престолонаследник а... а... а... Ђорђе... Жалосно, браћо, везан српски војник. Мајко моја, да видиш... о... о... осветника Ко... Ко... Косова!... Зна он да није престолонаследник онај коме кличе, али то представља неку врсту бунта, за који му се ништа не сме, и зато у инат и неуморно наставља:

— Живио престолонаследник а... а... а... Ђорђе!

Па се командант појављује на прозору и наређује да се будала пусти, и пре-ти да ће га лично убити у првој борби, а Ресимић се смешка докле га од-везују, намигује на војнике и сав црвен победнички одлази под свој шатор, узима преда се добош са оном страном што није пробушена, вади излизане карте из масног копорана, пљује прсте, чешља карте и дозива војнике што радознало извирују из својих шатора.

— Радња почиње, ајде народе! мало а... а... ајнца, мало ф... ф... фарбла. Ви-десте ли како пеглам?... Плаћање у готову код б... б... банке Ресимић. Нема вересије, ајде народе! [...]

Драгиша Васић
Ресимић добошар

[...] Ваш деда је изволео да изгуби све битке и у једној од последњих бита-ка заробљен је и добош. Две године нисам добовао. Онда је ваш деда из-волео да умре, а ваш отац изволео је да се ожени па смо и добош добили у мираз. [...]

Бранислав Црчевић
Босоноги и небо

[...] Тра–та–ра, тра–та–ра... То је звук добоша. Ужичани га већ одавно знају. И пре рата је било тако, и добошар је исти, онај црни, високи, мало погу-рени живахни чичица са царине. Ево, чује се добош! – повичу жене које су најпажљивије. [...]

Јован Радовановић
67 дана Ужичке републике

КАКО СЕ ПЕВАЛО

Прогон и јад или **НЕКАД И САД**

Зелен добош добов'о
кад је Лаза робов'о,
ал'то беше песма стара
– благослов Мађара.

Сад је добош боје плаве,
па добује преко Саве,
тамо где је српски свет:
Робуј, Лазо, и опет.

Три месеца – тулелу –
„За владину увреду“;
два месеца – бајаги –
за краљеву увреду.

Да чудне пропорције
од Vorwärtz-конзорције;
Да је друго „Видело“,
и то би се стидело.

Пет месеци у суми,
Лаза вели, ту су ми,
ал' су бар са српског виса,
-Не диктира Тиса. – Еј!

Немој Лазо грешити,
Тим се немој тешити...
Та и српски колач има
Масла из Будима.

Јован Јовановић Змај

Шалџичина добошар

Добовао добошар:
„Дођ' те људи, на пазар!
Продаје се рухо
Једнога голаћа;
Продаје се мозак
Једног фићфирића;
Продаје се кућа
Једног бескућника;
Продаје се палата
Једног песника;
Продаје се јунаштво
Једног полтрона;
Продају се начела
Једног шпиона:

Продаје се коса
Ћелавога Мује;
Продаје се савест
Издајице Грује;
Продаје се целибат
Општинскога бика;
Продаје се „светиња“
Једног поганика.“

£

Добошар је хтео
И даље да ређа,
Ал' му уста заклопи
Жандар иза леђа.

Јован Јовановић Змај

НА ЗНАЊЕ

Ставља се до знања
Грађанима свима.
Да код браце Мите
Има нова вина.

Вина има слатка
Шиљера и бела,
Нико неће пити
Ко новаца нема.

А ко има новца
Нека га не штеди.
Жедан седет' код куће
Сад ништа не вреди.

Само браћо журте
Док још вина траје,
Ког заболе глава
Нек иде, нек баје!

Љубомир Петровић
На знање

ДОБОШАР

Мастан стари шешир,
штуцовани брчић,
За мештане лење стигле нове вести:
Сутра ћемо шором сви
за софру сести,
Нашу Ружу жени школовани Грчић.
Сватови ће бити с три хармоникаша.
Из чуруга, Каћа и славног Надаља,
Из Дероња стиже девет тамбураша,
Мед гостима биће и војних медаља.

Будисава, Ковиљ, Лок и Госпођинци,
Ђурђево, Жабаљ, Тител,
Гардиновци,
Вилово, Мошорин, та
цела Шајкашка

На свадбу ће доћи, јер цура је нашка,
Где дудови расту, најлепша у крају,
То би сви за сутра морали да знају!
Ненад Грујичић, Добошар

**Ненад Грујичић,
Добошар**

ДОБОШАР ЛАЛА

Док мој Банат спава,
Соса ми је опет дала,
Да будем добошар Лала.
Устаните људи, жене,
Ево Лале, ево мене,

Да вам кажем шта је било и биће,
Да вам слажем да опет свиће.
Не верујте мени знајте, али
због добоша устајте.

**Радован Субин
кикиндски добошар**

КАКО СЕ ПРОМИШЉАЛО

Једна коза окози двоје јарића, па од једног кожа доспије на бубањ, а од другог на јеванђеље.

С добошем се зец не лови.

Српске народне пословице

[...] Добошарење се смуљује са лагумским миром дединог контоара. Две се утваре сневају упоредо. У дојакошњој, уназад отуреној и убледелој, млађарија се још тиска око добошара Јанка. У предњој кроз коју се, као кроз шарену, прозрачну превезачу, ућуткани телал једва разазнаје, замомчени Симеон приноси послужавник са цезвом и филцанима миндерлуку – катани овде немају приступа – на коме, изукрштаних ногу по турски, седе Кир Симеон Лупус, велоболтација бијоградски и настајашчи Управитељ града, господин Петар Јоракевић. И опет је говор о добошима и добошарењу. Као да авдес пред молитву узима, Управитељ потанко испреда како су Србљи

одвајкада имали обичај царске законе тим начином народу на знањије давати: „У добоше се, мој Кир-Симеоне, још за Душана Силног грувало!“ „Тха!“ – одсеца се Лупус дипломатичком узречицом Симеона Грка, која ништа није значила. „Малиста! Малиста! Ал’ ондак је имао ко и да грува, Ефенди-Управитељу“. Турско „Ефенди“ је танано, нежно наглашено. Тек толико да се дрчни Србин подсети где живи и у добоше грува. [...]

Борислав Пекић
Златно руно

[...] После вечере чух лупати добош (бубањ), запитам чича Братка (тако се зваше мој газда), шта ће то рећи, да у ово доба добош лупа; он ми одговори, да је сада два сата (по турски, по еуропејски од прилике десет). Да у свакој вароши и паланци у Србији послие два сата ноћи лупа добош, и да послие добоша више није смиети ићи чаршиом никуд без фењера. [...]

Даница илирска (1847)

Добош је за човекову мисао што магузе за коња.

Станислав Винавер
Нова пантологија пеленгирике

[...] Зато они и не мисле да су заборављени на дну неког... неког шерполиког добоша судбине без вентилације... добоша испод ког је просуто усијано угљевље... добоша на чију је прозрачну напету опну налегло небо. [...]

Оскар Давичо
Бекства

[...] Не корача ли човек у корак са својим друговима, то може значити да слуша друге добоше. И нек прати музику коју чује – ма како она звучала и ма из какве даљине допирала. [...]

Хенри Дејвид Торо

V. ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

АРХИВСКА ГРАЋА

1. Архив Војводине (АВ)

- Бачко-бодрошка жупанија, Баја, Сомбор (ББЖ)
- Торонталска Жупанија, Велики Бечкерек (ТОРЖ)
- Краљевска банска управа Дунавске бановине, II Опште одељење (КБУДБ II)
- Слободни војни комунитет Петроварадин (СВКП)
- Збирка доктора Јована Милекића
- Збирка канцеларијских књига

2. Историјски архив Града Новог Сада (ИАГНС)

- Магистрат слободног краљевског града Новог Сада (МСКГ НС)
- Градско поглаварство Нови Сад

3. Историјски архив Кикинда (ИАК)

- Великокикиндски привилеговани Дистрикт

4. Историјски архив Сомбор (ИАСо)

- Збирка нормативних аката

5. Историјски архив Суботица (ИАСу)

- Сенат града Суботице, III Економско одељење (СГСу III)

6. Историјски архив „Срем“, Сремска Митровица (ИАС СМ)

- Магистрат трговишта Рума (МТР)

7. Историјски архив Зрењанин (ИАЗ)

- Лични фонд Драгољуба Чолића

6. Архив САНУ

- Збирка преписа Исидора Стојановића

7. Музеј Војводине (МВ)

- Збирка Револуција 1848–1849.
- Збирка фотографија

8. Народни музеј Кикинда (НМК)

- Добошарска књига општине Мокрин (1938–1944)
- Књига за званична обнародовања општине Мокрин (1944–1947)

9. Народни музеј Зрењанин

- Фотографија портрета добошара Беле Недељова, рад сликара Емила Женара из: Каталог изложбе *Великобечкеречки сликарски атељеи*, Зрењанин, 1969.

10. Војни музеј, Београд

- Колекција бакореза Мартина Енгебрехта (1742–1748)

ШТАМПА

1. *Der Sonntagsbote*, Überschaffung der Trommeln, 1, Graz, 1876.
2. *Матица*: лист за књижевност и забаву, Нови Сад, 1869.
3. *Српски књижевни гласник*, том 9-10, Београд, 1903.
4. Српски књижевни гласник, књ. 34, Београд, 1931.
5. The Galpin Society Journal. Titcomb Caldwell, *Baroque Court and Military Trumpets and kettledrums: Technique and Music*, Vol. 9, 1956.
6. *Бранково коло за забаву, поуку и књижевност*, том 8, Нови Сад, 1902; том 15, 1909.
7. *Даница илурска*, XIII годиште, број 1–52, Загреб, 1847.
8. *Даница*. Лист за забаву и књижевност, број 50, Нови Сад, 1864.
9. *Жиг*: Суботички двотједник, *Сто година самоће плаката у Суботици*, број 46.
10. *Јавор*. Лист за забаву, поуку и књижевност, Нови Сад, 1876.
11. *Коло*. Чланци за литературу, уметност и народни живот, књига 1–4, 1842.
12. *Комарац*. Шалјиви лист, број 21, од 30. јула 1862; бр. 11 од 20. априла 1864; број 13 од 10. маја 1864.
13. *Летопис Матице српске*, том 458, 4, Нови Сад, 1996. Суботица, 1996.

ЛИТЕРАТУРА

1. *A közigazgatás népi szervei*. A Móra Ferenc Múzeum évkönyve, Szeged, 1987-1, Szeged, 1988.
2. Acerbi Enrico, *The Austrian Imperial-Royal Army 1805–1809*, 2010.
3. Anders Franz, *Auszug aus dem neuen Dienst-Reglement I. Theil in der illirischen und deutschen Sprache in Fragen und Antworten*, Zara, 1861.
4. Bielik Emerich, *Geschichte der K. U. K. Militär-Seelsorge und des Apostolischen Feld Vicariates I*, Wiена, 1901.
5. D. J. H. Zerffi und J. J. Habermann, *Vaterländischer Almanach für Ungarn auf das Jahr 1821*, Pest, 1821.
6. *Die Batschka deutsches siedlungsgebiet in Südosteuropa. Eine triologie*, Berlin, 2008.
7. Elek Fényes *Statistik des Königreichs Ungarn: Ungarns Staatsverfassung*, II. Teil, Wien, 1844.
8. Gavrilović Slavko, *Quellen zur Geschichte des Fürstentums Serbien und der Serbien in Ungarn, 1839–1849*, SANU, Beograd, 2002.
9. Gözsy Zoltán, *Mezővárosi közigazgatás és igazságszolgáltatás a 18. századi Somogy megyében Szigetvár példáján*, Kaposvár, 2010.
10. Magyar Törvénytár 1869–1871, Budapest 1897, Tötvénycikkely CXL/18/1871.
11. Melcher Ruth, *Deutsche Ecke*, Der Trommler, Seite 1.
12. Ortutay Gyula, *Magyar néprajzi lexikon III*, (K–Né), Főszerk, Budapest: Akadémiai, 1980.

13. Perči Ljerka, *O sporu izdavača Josipa (Josepha) v. Platzera i autora Franza Antona Wenera*, Kaj: časopis za književnost, umjetnost i kulturu, knj. 42 (210), 4–5, Zagreb, 2009.
14. Rückert Friedrich, *Allgemeines Deutsches Kommerzbuch* Gesetzartikel des ungarischen Reichstages 1832–1836, Pressburg, 1836.
15. Schwendi Lazari, *Kriegs Discurs*, Dresden, 1676.
16. Strickler Johannes, *Actensammlung Aus Der Zeit Der Helvetischen Republik (1798–1803)*, Bern, 1903.
17. Strohal Rudolf, *Iz stare Rijeke*, Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slovena, knj. XX, Zagreb, 1915.
18. Антић Ђорђе, *Из прошлости Сомбора*, Сомбор, 1966.
19. Бановић Бранко, *Урбани хумор Пљеваља*, Пљевља, 2008.
20. Барили Бруно, *Српски ратови 1914–1918*, Нови Сад, 1996.
21. Бељански Миленко, *Летопис Сомбора од 1861. до 1876. године*, Сомбор, 1982.
22. Богуновић Небојша, *Из српске историје, Србија у време кнеза Милоша*, Београд, 2013.
23. Бошковић Ђорђе, *Румски плакати из прве половине 50-их година XX века – сведочанство богатог културног живота града*, Завичајни музеј Рума, Зборник VI, Рума, 2009.
24. Бошковић Ђорђе, *Рума у периоду 1861–1914*, Рума, 2016.
25. Бубњевић Љиљана, *Прилог из архивске грађе Архива војводине поводом Сарајевског атентата*, Зборник радова са међународне конференције Архив, медији и култура сећања у Првом светском рату, Нови Сад, 29–30. октобар, 2014, Нови Сад, 2014.
26. Будаћ Љубица, *Бегеј Свети Ђурађ – Житиште*, Житиште, 2000.
27. Васић Драгиша, *Ресимић добошар и друге приповетке*, Београд, 2000.
28. Васић Павле, *Београд за време Карађорђа*, Зборник Историјског музеја Србије, број 19, Београд, 1982.
29. Васић Павле, *Дела савременика*, Мали прилог иконографији српске револуције, Зборник радова Народног музеја, XIV, Чачак, 1984.
30. Васић Павле, *Једна мало позната парада Карађорђевој војске*, Зборник Историјског музеја Србије, том 23, Београд, 1986.
31. Винавер Станислав, *Нова пантологија пеленгирике*, Београд, 1922.
32. Војислав Мартинов, *Политичке карикатуре Димитрија Аврамовића из 1848. године*, Рад Музеја Војводине, 54, Нови Сад, 2012.
33. Војна енциклопедија (К–Н), 5, Београд, 1962.
34. Војна енциклопедија, 10, Београд, 1975.
35. Врговић Стеван, *Последњи добошар*, роман у рукопису, Нови Сад, 1986.
36. Вујаклија Милан, *Лексикон страних речи и израза*, Београд, 1988.
37. Вујић Јоаким, *Путешествије по Србији*, Београд, 1902.
38. Гавриловић Михаило, *Милош Обреновић: 1821–1826*, Београд, 1909.

39. Гавриловић Славко, *Грађа за историју Војне границе у XVIII веку*, књ. I, Београд 1989.
40. Гавриловић Славко, *Граничарски војни комунитети и штабска места у сремској Војној граници: XVIII–XIX век*, Зборник Матице српске за историју, 65–66, Нови Сад, 2002.
41. Гавриловић Славко, *Из историје Срба у Хрватској, Славонији и Угарској: XV–XIX век*, Београд, 1993.
42. Гавриловић Славко, *Нове војне границе у Срему, Потисју и Поморшћу као примарне области миграција у Руско царство у 18. веку*, Зборник радова са међународног научног скупа у Новом Саду (7–9. мај 2003), Нови Сад, 2005.
43. Гојковић Андријана, *Музика и музички инструменти у југословенским земљама према путописцима из XVI и XVII века*, Гласник Етнографског музеја у Београду, књ. 47, Београд, 1983.
44. Гојковић Андријана, *О термину народних музичких инструмената*, Рад XXIII конгреса удружења фолклориста Југославије – Славонски Брод, 1976, Загреб, 1981.
45. Гојковић Андријана, *Терминологија народних музичких инструмената у преводима страних путописаца на српски језик*, Зборник Етнографског музеја у Београду 1901–2001, Београд, 2001.
46. Грубачки Миодраг, *Варошке вињете: записи о Зрењанину*, Зрењанин, 2009.
47. Група аутора, *Из села у село (Кетфел)*, Букурешт, 1984.
48. Група аутора, *Приручник за сређивање старије архивске грађе*, Друштво архивских радника Војводине, Нови Сад – Панчево, 2011.
49. Група аутора, *Речник српских говора Војводине*, измењено и допуњено издање у 4 тома, Нови Сад, 2005.
50. Дабих Војин, *Војна крајина, Карловачки генералат (1530–1746)*, Београд 2000.
51. Давичо Оскар, *Бекства*, Београд, 1966.
52. Димитријевић Мирослав, *Тајне и чудеса града Берђелина*, Београд, 2014.
53. Димић Жарко, *Велики бечки рат и Карловачки мир 1683–1699*, Београд, 1999.
54. Ђорђевић Тихомир Р., *Вароши у Србији за време прве владе кнеза Милоша Обреновића (1815–1839)*, Гласник Географског друштва, свеска 6, Београд, 1921.
55. Ђорђевић Тихомир Р., *Наш народни живот*, том 2, Београд, 1984.
56. Ђурђулов Јован, *Иђошка хроника*, Кикинда, 1951.
57. Ђурић Клајн Стана, *Акорди прошлости*, Београд, 1981.
58. Ђуровић Игор, *Порекло музичких инструмената код Срба*, Крагујевац, 2016.

59. Енциклопедија Новог Сада, свеска 7, Нови Сад, 1996.
60. Закон о општинама, Збирка закона, Београд, 1933.
61. *Записници проширеног Савета града Новог Сада 1922–1923*, Нови Сад, 2015.
62. *Збирка статута Бачко-бодрошке жупаније*, св. 1. и 2. Сомбор.
63. Змај Јован Јовановић, *Политичке и сатиричне песме*, Београд, 1949.
64. Игњатовић Јаков, *Вечити младожења*, Београд, 2005.
65. *Извештај команданта аустријске војне команде команданту Генералне команде*, Грађа земунских архива за историју Првог српског устанка, књига II, Београд, 1969.
66. Иконић Ивана, *Српска хумористичко-сатиричка периодика друге половине XIX и почетком XX века*, докторска дисертација, Нови Сад, 2015.
67. Илић Јелена М., *Банатска војна крајина у другој половини 18 века*, докторска дисертација, Београд, 2014.
68. Јованов Гордана, *Речник Срба у Банату*, Панчево, 2005.
69. Јовановић Јелена, *Певачко наслеђе Срба у Горњем Банату у Румунији: сведочанства на истеку XX века*, Музиколошки институт САНУ – Савез Срба у Румунији, Београд–Темишвар 2015.
70. Јовановић Миливоје М., *Монах Калист*, Београд, 1984.
71. Кончар Загорка, *Увек у борби*, Нови Сад, 1970.
72. Кораћ Војислав, *Архитектура у средњовековној Србији*, Група аутора, Историја српске културе, Горњи Милановац – Београд, 1996.
73. Крушев Борис Н., *Statuta Valachorum – Правна основа настанка Војне границе Крајине*, Нови Сад, Civitas, број 2, Нови Сад, 2011.
74. Марков Јоргован Јаворка, *Трајим занат којег више нема (Есеји о скоро несталим занатима и занимањима у Поморишју)*, Савез Срба у Румунији, Темишвар, 2015.
75. Марковић Загорка, *Народни музички инструменти*, Београд, 1987.
76. Марковић Милица, *Географско-историјски именик насеља Војводине за период од 1853. године до данас*, Нови Сад, 1966.
77. Милић Даница, *Историја Ниша: од најстаријих времена до ослобођења од Турака 1878*, Ниш, 1983.
78. Милићевић Милан Ђ., *Општине у Србији*, Годишњица Николе Чупића, Београд, 1877.
79. Милутиновић Сима, *Историја Србије од почетка 1813-е до конца 1815-е године*, Београд, 1888.
80. Мустајбашевић Владимир, *Диригент војног оркестра*, магистарски рад, Факултет музичке уметности у Београду, Београд, 1985.
81. Ненадовић Константин Н., *Живот и дела великог Ђорђа Петровића Карађорђа, врховног војводе, ослободиоца и владара Србије и живот његови војвода и јунака*, Беч, 1884.
82. Ненадовић Матеја, *Мемоари*, Београд, 1893.

83. Николајевић Божидар С., *Догорели кров. Драма из минулог Београда*, Београд, 1927.
84. Павић Милорад, *Мемоари XVIII и XIX века*, Нови Сад – Београд, 1964.
85. Павлов Милутин Ж., *Ципеле враног коња*, Нови Сад, 2007.
86. Павлов Милутин, *Добошарије*, Нови Сад, 2008.
87. Пауновић Марина, *Београд, вечити град*, Београд, 1968.
88. Пејовић Роксанда, *Српско музичко извођаштво романтичарског доба*, Београд, 1991.
89. Пекић Борислав, *Златно руно*, Београд, 1986.
90. Перић Ђорђе, *Орације рождества Христова – ветрепска школска игра из 18. века*, Зборник Матице српске за сценске уметности и музику 43, Нови Сад, 2010.
91. Петрановић Бранко, Зечевић Миодраг, *Југославија 1918–1985*, Београд, 1985.
92. Петровић Зоран, *Село Сакуле а у Банату*, Панчево, 2010.
93. Пишчевић Симеон, *Мемоари*, Нови Сад, 1963.
94. Поповић Душан Ј., *Велика сеоба Срба 1690: Срби сељаци и племићи*, Београд, 1954.
95. Поповић Душан Ј., *Срби у Војводини: од Карловачког мира 1699. до Темнишварског сабора 1790*, књ. 2, Нови Сад, 1959.
96. Поповић Душан Ј., *Историја Срба у Војводини*, књ. II, Нови Сад 1990.
97. Предић Миливоје, *Нушић у причама*, Београд, 1989.
98. Раденић Андрија, *Из историје Србије и Војводине 1834–1914*, Нови Сад – Београд, 1973.
99. Радовановић Јован, *67 дана Ужичке републике*, Титово Ужице, 1985.
100. Ракић Лазар, *Радикална странка у Војводини до почетка XX века*, Нови Сад, 1975.
101. Савковић Светозар, *Српске народне пословице: књиге за народ*, Нови Сад, 1893.
102. Самарцић Радован, *Српска црква у турком царству 1690–1766*, Историја српског народа, књ. 4. св. 1. Београд, 1986.
103. Славнић Стеван, *Шајкашки батаљон од оснивања 1763. до развојачења 1873. године*, Нови Сад – Жабал, 2013.
104. Службене новине Краљевине Југославије, 255/1933.
105. Службени лист Краљевине СХС, 92/1922.
106. Сремац Стеван, *Ивкова слава*.
107. Сремац Стеван, *Поп Ћира и поп Спира*, Београд, 2008.
108. Сремац Стеван, *Лимунација на селу*, Београд, 1943.
109. Стајић Васа, *Великокикински диштрикт 1776–1876*, Фототипско издање, Нови Сад – Кикинда, 1989.
110. Стајић Васа, *Привреда Новог Сада 1748–1880. Из архива новосадског магистрата*, Нови Сад, 1941.

111. *Старе српске биографије*, превео Миливоје Башић, Београд, 1924.
112. Стојнов Гига, *Записи старог Панчевца*, Панчево, 1972.
113. *Тужба Франца Садла Земунском магистрату против Милоша Урошевића*, Грађа из земунских архива за историју I српског устанка, Београд, 1955.
114. Позић Добрица, *Време смрти*, Београд, 1972.
115. Церовић Љубивоје, *Срби у Украјини*, Нови Сад, 2002.
116. Црнчевић Бранислав, *Босоноги и небо*, Београд, 1963.
117. Црњански Милош, *О Банату и Банаћанима*, Нови Сад, 1989.
118. Црњански Милош, *Сеобе*, друга књига, Београд, 2017.
119. Чуданов Јован, *Занимање добошар*, *Attendite*, Гласник Историјског архива Кикинда, број 12, Кикинда, 2016.

ЕЛЕКТРОНСКИ ИЗВОРИ

1. Димитрије О. Големовић, **Стари занати у Србији**, <http://starizanati.gov.rs/zanati/izrada-tradicionalnih-muzickih-instrumenata>, приступљено 17. априла 2019.
2. Jari Villanueva, **A very brief history of the trumpet and bugle trough the 18th century**, <https://tapsbugler.com/tag/history>, приступљено 22. јануара 2019.
3. Милан Степановић, **Сомборски добошари**,
4. Ненад Грујичић, **Добошар** <http://www.haoss.org/login?redirect=%2Ft21032-topic>, приступљено 25. априла 2019.
5. Петко Копривица, **Последњи бачки добошар** <http://www.politika.rs/scc/clanak/14463/Poslednji-backi-dobosar>, приступљено 23. март 2019.
6. Слободан Вукадиновић, **Добошар** <https://staropancevo.wordpress.com/?s=dobo%C5%A1&x=16&y=10>, приступљено 15. фебруара 2019.
7. Снежана Марко Мусинов, **Доба добошара** <https://www.bastabalkana.com/2018/07/snezana-marko-musinov-doba-dobosara>, приступљено 23. априла 2019.
8. Из албума Георгија Милошевића, **Фотографије старих мајстора, Добош као средство јавног информисања** <https://ko-kr.facebook.com/StaroPancevo/photos/fotografije-starih-majstoradoboš-ka0-sredstvo-javnog-informisanjaiz-albuma-georg/356180917875140>, приступљено 12. фебруара 2019.
<http://priceizbanata.weebly.com>, приступљено 15. децембра 2018.
<https://www.uzice.net/konkurs/price/ljubisastojanovic-bubanj.htm>, приступљено 20. јануара 2019.

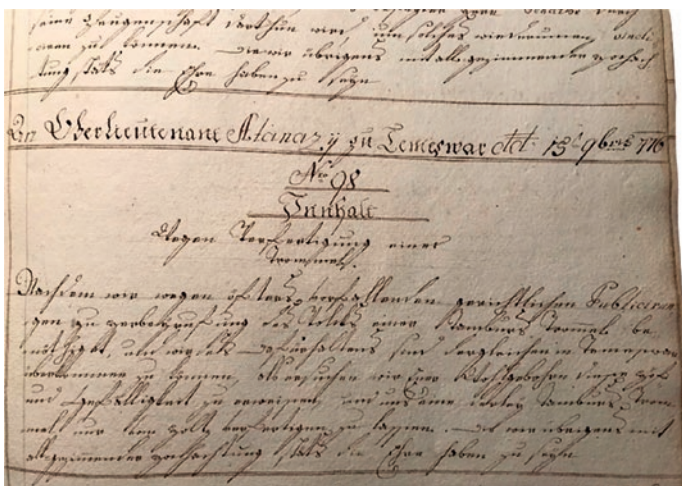

VI. ПРИЛОЗИ

Великикиндски привилеговани диштрикт наручује
1776. добош ради сазивања народа због читања
судских наредби (ИА Кикинда. Ф. 3, 2 чл. 98)

Обавештење о хапшењу жупанијског
добошара због varaња народа на Футошком
вашару (АВ. ББЖ; Ф. 2 438/1811)

Ob. szám
közgy. 1893.

784

Szabályrendelet

a város belterületén eszközölt hirdésekről és a városi hirdető közeg (dobos) által magánfelek részére dobszó mellett eszközölt hirdetések után fizetendő díjakról.

1. §.

Hirdetéseket a város belterületén a kapitányi hivatal rendszerint a városi dobos, annak akadályoztatása esetén más erre alkalmas közege által eszközölteti.

2. §.

A magánfelek érdekében történő hirdetések díjai következőleg állapítatnak meg:

I. A városháza két kapuja előtti egyszeri hirdetésért a) helybeliekre nézve 20 kr, b) vidékiekre nézve 50 kr.

II. A város területének főbb pontjain, ugymint Szent-Háromság-, Szent-György-téren, az Erzsébet-körut és Trefort-utca sarkán, Deák-Ferencz- és Erzsébet-körut sarkán, a főutca és Deák-Ferencz-körut sarkán, az Eötvös-József- és Deák-Ferencz-körut sarkán, zarándok-utca és Eötvös-József-körut sarkán, Széchenyi-István- és Eötvös-József-körut sarkán, az Erzsébet-körut és Széchenyi-István-körut sarkán az ugynevezett csendőrlaktanya keleti oldalán levő kútnál, a Szelenkse külvárosi szerb elemi iskola előtt: a) helybeliek részére 40 kr, b) a vidékiekre nézve 80 kr.

1*

Правилник о ценама градских добошара за објављивање огласа приватних лица на територији града Сомбора, 1893.

Мудрости преа града
Subotici.
Zevolite dole nasadene isputa publici doctore stivradniti:
glasom papira N. Pavle Sprave suduibe
Pavolice pravarije se gvaatantao, da se
pravi iteta na pamtessice padoarice paduca
i da pravi javi spravag kojig vidi da pravi
itetu gradskacu nasogitau / Bogjoviaradica
vadeleje u sprat vola Log X; / Obicintepi
itete Pravut se se najitratē.
J. savotnik;

Текст добошарске објаве у Суботици (ИА Суботица, Ф. 47,677/1934)

Извод.

З а п и с н и к

у Бан.Брестовцу, 27 априла 1938 год. одржане седнице општ. одбора.

Дневни ред:

3. Уредба о добшарској такси.

Присутни су:

Штубер Донат, председник, Егиди Радован, Милосављевић Драгомир, Проданов Стеван, Вагнер Лудвиг, Петровић Вељко, члан општ. упр., Вурдеман Станислав, Сабо Стеван, Пејић Милан, Марк Јохан, Холцапфел Франц, Шнајдер Конрад, П. Прохаска Андреја, Егиди Светислав, Черић Сава, Чих Никола, Гардиш Андреја, Новак Јозеф, одборници.

Председник констатује да је седница правилно сазвана у смислу § 59 З.о.о., да је позив уручен свима одборницима и објављен на општинском дому и да има довољан број одборника, отвара седницу.

Бр: 52 сед./938.

Предмет: Уредба о добшарској такси.

Општинска управа извештава одбор, да је у овом месту од давнина обичај уобичајно право да се наплаћује извесна такса за добовање добшом кроз село и обнародоване на недељној заповести, тако је за добовање добшом кроз место за приватне ствари мештана, од мештана 10 дина, а за оглашавање на недељним заповестима по 5 дина, сем редовне државне таксе, која такса је припадала оном лицу, које је оглашавање извршило. На пошто општина нема уредбе о овим таксама, а у смислу § 82 Зак.о.о., општински одбор у кругу своје надлежности донети за своју територију обавезну уредбу, то предлаже, да је донесе.

О д л у к а :

Општ. одбор усвајајући предлог општинске управе, а по свом праву датом §. 82 Зак.о општинама, једногласно доноси следећу уредбу.

У Р Е Д Б А

о добшарској такси за добовање кроз село добшом и оглашавањем на недељним заповестима за приватно оглашавање на територији општине Банатски Брестовац.

§ 1.

Сваки онај који се обрати општинској управи молбом, да се у свом сопственом приватном интересу огласи добшом кроз село, или проглашени на недељној заповести, дужан је унапред уплатити таксу за добовање, односно проглашење.

§ 2.

Ова такса иноси :

1. За добовање кроз село за мештане 10.-дин.
2. За добовање кроз село за странце 20.-дин.
3. За проглашење на недељној заповести за мештане 5.-дин.
4. За проглашење на недељној заповести за странце 10.-дин.

§ 3.

Такса из § 2 припада:

1. из става 1. цела, а из става 2. половина 50 % лицу које изврши добовање кроз село, а 50 % такса из става 2 припада општинској благајни за набавку потреба око добова, као кожа, маљница и т.д.
2. из става 3 и 4 припада члановима општинске управе, пошто они врше проглашење на недељној заповести.

§ 4.

Ова Уредба у смислу става 1 § 82 Зак.о општинама ступа на снагу кала је одобрио Бан и кад буде обнародована на уобичајени начин у

Уредба општине Банатски Брестовац о наплати добшарске таксе за оглашавање приватних новости (АВ; КБУДБ II, 39575/1938)

Униформа 1792–1815

Кулпин 1956.

Темерин, 1955.

Хртковци, 1953.

Надаљ (Душан Бабулац), 1960.

Николинци, 1959.

Гложан, 1959.

Војловица, 1960.

Чиб, 1936.

Добошари из Буљкеса

Добошар из Вашаршеља, 1937.

HEAR YE HEAR YE! **Drummers' Service in Vojvodina**

The music originated with the development of human culture in the Middle Paleolithic and most likely evolved from the collective magic rituals of the original community people (tribes). Singing was intended to bring the chosen person into a state of trance so that he or she could communicate with the forces of nature embodied in various gods. Tribe members clapped their hands, pounding on their bodies or feet, hitting the ground to produce a rhythm. Over time, the hand-made instruments were developed. The stratification of kinship-based society led to changes in the status of music, resulting in folk music, on one hand, which preserves the earlier tonal and musical patterns and modifies them slightly throughout history, music of the "upper class" - rulers and priests, on the other hand, which in addition to musical, has a religious and social role.

The drum is the most widespread and one of the oldest musical instruments, known to all cultures in all epochs. It belongs to the group of membranophone - percussion instruments that were named after the material they were made of (membrane, from the Latin for skin) and after the method of producing sound by striking or rubbing stretched membrane. Throughout history, it was used as a signal instrument in military campaigns, and the noise it produced was used on the battlefield and for sending messages over long distances (African tam-tam, Balkan drummer). In peacetime, the drum was used for magical and religious purposes but also to accompany dancers who performed their dances and songs with the rhythm of the drum. The big cylindrical drum was an indispensable part of the ceremonies at the courts of medieval Serbian kings and Emperor Dušan, and the companion of the Serbian army on the battlefield. With the fall of the medieval Serbian state under Turkish rule, the development of musical art was interrupted, giving way to oriental influences.

During the Crusades (1095–1270), Christian knights came into contact with Islamic military organization and music. During the battles, the Saracens used musical instruments of penetrating sound to create enormous noise and cause fear among enemies. Over time, the Crusaders spread their military music through their feudal courts and armies throughout Europe. In the eighteenth century, the Habsburg monarchy army was the first European-Christian army which introduced martial music as its part. The first military orchestra was the "Turkish band" in the Slavonian Military Frontier, formed within Trenck's Pandurs. The Pandurs of Austrian colonel and adventurer Franz von der Trenck were the first military unit in Christian Europe to have military music, the so-called "Trenck's band" or "Turkish band," making Trenck known in history for founding the first military music in Christian-European troops. The orchestra featured the following instruments: one big double-sided drum, one pair of cymbals, and ten wind

instruments. The military orchestras were finally established during Prussian king Frederick the Great, who sought to advance military music in military training based on a “drill,” creating close-order drill. For the first time since the fall of the Roman Empire, the infantry began to march. With a view to maintaining the rhythm of uniform movement, a march was created as the then most popular form of military music, in which percussion instruments played a significant role. In many European countries, the big drum began to be used in art music and the army. In addition to the drummers, the trumpeters had a ceremonial and signal role in courts and the military and enjoyed many privileges and rights together with the drummers.

Like the rest of Europe, from the sixteenth century onwards, the Serbian people learned about the Turkish military orchestra *mehter* and its instruments, and the small drum (*nakara* or *tabor*) became more widely used. The small drum was used in military campaigns. It was also used by *telal* drummers in a modified version for announcing. The word *telal* (Tur. *Tellal*, Arab. *dallāl*) means the crier or the person who drummed to gather people and shouted notices and orders from the authorities, advertised public auctions and was a mediator in antique sales (antique dealer), reseller. In older Serbian literature, the word shouter (*izvikač*) was used as synonymous with *telal*.

The Austrian-Turkish wars ended successfully in the 80s of the seventeenth century. The Ottomans left most of Hungary in 1699. With the peace made in Sremski Karlovci, the history of Hungary, which included the territory of present-day Vojvodina, was marked by the beginning of a new era. The region of present-day Vojvodina was divided into the Military Frontier and the territories under civil administration (counties). The drummers were mentioned as early as in the sixteenth century as “minor judges” (Hung. *kisbíró*, Ger. *kleinrichter*, Lat. *judex minor*), that is, officers in the municipalities and city administrations of feudal Hungary. From the name “minor judge” it can be assumed that he was the mediator between the local chief (prince, mayor), the head of the district and the population. Other names for this occupation include municipal or city servant, drummer (*dobos*, *doboló*), less commonly municipal officer (*plajša*). In the eighteenth century, the word “*dobošar*” (drummer) was assimilated into the Serbian language from Hungarian (“*dobos*”), with the meaning of one who publishes news with the help of a drum, and was preserved in most parts inhabited by Serbian population in the territory of the Habsburg Monarchy. The first written mention of drummers’ service in the present sense is found only after the liberation of Hungary from Turkish rule. The drummers were found in the border regiments of the military frontier and as employees of the county and city administration bodies.

The oldest evidence of drummers’ service in civil administration in the territory of Vojvodina is found in the Charter of the Free Royal City of Novi Sad from 1748, which states that the city is obliged, for the sake of preserving “public peace and security,” to employ drummers (in translation) “to announce news and alarm in case of fires.” The 1749 Charter of the Free Royal City of Som-

bor, as well as the 1779 Subotica Charter, also state that the city is obliged to employ drummers with the aim of preserving general security and order. This clearly specified the double task of drummers' service: to read the news of civilian authorities and alert the people in the event of a fire. These duties were fulfilled by drummers until the second half of the nineteenth century when voluntary fire-fighting associations were organized in local self-governments assuming the role of fire alarming. Most likely, in the eighteenth and nineteenth centuries, drummers were recruited for city administration from the ranks of retired military drummers who, by the nature of their job, were trained to give signal signs on the drum. Drummers played a role in the auctioning process for debtors' assets which were seized due to debtors' inability to repay debts. In most cases, the appearance of a drummer meant that the announcement would be read on the public sale of a property to enforce court-ordered collection of taxes. Eighteenth-century sources mention another duty of drummers, which is little known today, and involves participation in the procedure of executing public punishment by beating on a punishment bench "dereš."

In the nineteenth century, the drummers' service covered all settlements in the territory of present-day Vojvodina, whether under civilian or military rule. All of this accelerated the need to hire a drummer in every town, who urged residents by a drum to leave their homes to be told some particularly important news. The drummer belonged to the group of lower-ranking municipal employees. They received a modest salary but were allowed to raise money from reading news such as craft or trade ads, auction announcements, sales, and even personal messages. The news to be announced were entered on a weekly basis in the drummers' *Book of Orders*. The drummer traveled the territory of his jurisdiction on foot. With a drum suspended over his shoulder by a strap, he would stand at certain busy spots and intersections, striking the drum for a minute or two to announce his presence and invite the people to come out of their homes, stores, workshops. He would then read aloud orders and news to be announced. In multinational places, the drummer had to know the official languages of the area.

In the Kingdom of Yugoslavia (1918–1941), drummers were systematized in Group II of unqualified municipal officers in secondary positions.

In new socialist Yugoslavia (1945–1992), drummers continued to do their job, especially in smaller towns. In the sixties of the twentieth century, drummers gradually disappeared from squares and streets. The primary among the several reasons that contributed to this is the mass literacy of the population, which increasingly turned to media such as newspapers, radio, and later television.

Ljubica Budać

